

Mutterikuistien kylät

Simon kulttuuriympäristöohjelma

Tiina Elo
Sirkka-Liisa Seppälä

RAKENNETTU
YMPÄRISTÖ

SUOMEN YMPÄRISTÖ 9 | 2013

Mutterikuistien kylät

Simon kulttuuriympäristöohjelma

Tiina Elo
Sirkka-Liisa Seppälä

Helsinki 2013

YMPÄRISTÖMINISTERIÖ

Ympäristöministeriö
Miljöministeriet
Ministry of the Environment

SUOMEN YMPÄRISTÖ 9 | 2013
Ympäristöministeriö
Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus

Taitto: Tiina Elo

Kansikuva: Tiina Elo 2008

Sisäsivujen kuvat: Kuvan yhteydessä mainitaan kuvan oikeudet omistava arkisto tai yksityishenkilö.
Merkintä LKYT kuvan yhteydessä tarkoittaa, että kuva on Lapin kulttuuriympäristöt tutuksi
-hankkeen kuva-arkistossa.

Julkaisu on saatavana myös internetistä:
www.ym.fi/julkaisut

Edita Prima Oy, Helsinki 2013

ISBN 978-952-11-4174-4 (nid.)
ISBN 978-952-11-4175-1 (PDF)
ISSN 1238-7312 (pain.)
ISSN 1796-1637 (verkköj.)

ESIPUHE

Lappi on laaja maakunta: Simon ja Utsjoen välille mahtuu monenlaista kulttuuriympäristöä. Simon rakennusperintö on Lapin oloissa poikkeuksellisen hyvin säilynyttä ja rikasta.

Kulttuuriympäristön merkitys on huomattu kuntien identiteetin, ajankohtaisten kehittämistavoitteiden, elinkeinoelämän ja matkailun sekä opetustoiminnan aloilla. Erityisesti maankäytön suunnittelussa kulttuuriympäristön tuntemus ja arvostus on korostunut lainsäädännön, valtakunnallisten ohjelmien ja valtioneuvoston päätösten kautta. Valtakunnallisten tavoitteiden mukaisesti kulttuuriympäristöohjelma tulisi laatia jokaiseen kuntaan. Näihin tavoitteisiin Simon kulttuuriympäristöohjelma omalta osaltaan vastaa.

Simon kulttuuriympäristöohjelma on myös eräänlainen kotiseutukirja. Se pyrkii kertomaan, miksi kunnan kulttuuriympäristö on sellainen kuin se on ja mikä siinä on arvokasta. Kulttuuriympäristöohjelma kertoo myös kulttuuriympäristön tilasta ja sen tavoitteena on auttaa huomioimaan tekemisissämme menneen ja turvaamaan myös tuleville sukupolville monikerroksisen kulttuuriympäristön ja sen maisemaan kirjoitetut tarinat.

Kulttuuriympäristöllä on suuri merkitys paikan – ja siinä asuvien ihmisten – identiteetille. Siihen vaikuttavat niin valtakunnallisesti merkittäviksi valikoituneet kulttuuriympäristöt kuin vaatimattomammatkin, paikallisille tärkeät paikat ja niihin liittyvät muistot. Ympäristön arvostus on alueellisen kilpailun tärkeä vetovoimatekijä. Tieto kulttuuriympäristön arvoista lisää myös halua huolehtia niiden säilymisestä. Tämä ohjelma toivottavasti tarjoaa keinoja ja avaimia näiden arvojen tiedostamiseen ja oman elinympäristön hoitamiseen. Ennen kaikkea kirja on tarkoitettu työvälineeksi niille viranomaisille ja luottamushenkilöille, jotka joutuvat tekemään päätöksiä kaavoitukseen, maankäyttöön ja kulttuuriympäristön säilymiseen liittyen.

Simosta ja sen rakennusperinnöstä on kirjoitettu ja julkaistu kirjoja. Niinpä tätä julkaisua ei ole tarvinnut kirjoittaa kaikkea uutena, vaan julkaisuun on kerätty paljon jo ennestään tunnettua tietoa. Haluan esittää lämpimät kiitokseni ohjelmatyössä avustaneita Simon rakennusvalvontaa ja tutkija Minna Heljalaa Tornionlaakson maakuntamuseosta.

Lisäksi kiitän arkeologi Sirkka-Liisa Seppälää hänen työpanoksestaan hankkeessa. Kiitokset myös ohjelman kartat tehneelle Riku Elolle ja kuvat käsitelleelle Hannu Lehtomaalle.

Rovaniemellä itsenäisyyspäivänä 2013.

Tiina Elo

SISÄLLYS

Esipuhe	3
Johdanto	8
Hankkeen toteutus	8
Rakenne	8
Käsitteet	9
Tehdyt selvitykset ja inventoinnit	9
Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt (RKY)....	9
Lapin kulttuuriympäristöohjelma (1997)	12
Lapin kulttuuriympäristöt tutuksi –hanke (2006-2007).....	12
Muut selvitykset ja inventoinnit	12
Luonnonhistoria ja maisemakehitys	13
Maaperä	13
Jokivarret	13
Rannikko	13
Kasvillisuus	13
Maisema	15
Valtioneuvoston periaatepäätös valtakunnallisista maisema-alueista	15
Maisemamaakuntajako.....	15
Perinnebiotoopit.....	18
Perinne- ja kulttuurimaisemat.....	18
Maiseman kokeminen	18
Simon suojelualueet	20
Arkeologinen kulttuuriperintö	21
Mitä on arkeologinen kulttuuriperintö	21
Muinaisjäännökset ja arkeologiset löydöt ovat suojeltuja	21
Maastosta muinaisjäänösrekisteriin	23
Simon arkeologiset kenttätutkimukset	27
Asutushistorian arkeologiset pääpiirteet	27
Varhaisin asutus.....	27
Tainiaron varhaiset kampakeraamikit	28
Jättiläisenraunioita ja lappalaisenpesiä – röykkiöitä ja rakkakuoppia	28
Muistoja keskiajasta uuteen aikaan.....	29
Asutus- ja elinkeinohistoria	30
Asutushistoria	30
Elinkeinohistoria	31
Maatalous.....	31
Maaseutumaiseman muutos	32
Porotalous	33
Kalastus	33
Metsä- ja sahateollisuus	34
Teollisuus	34

Liikenne ja yhteydet.....	35
Rautatie.....	35
Simon kulttuuriympäristön ominaispiirteitä	37
Arkeologinen kulttuuriperintö.....	37
Rakennusperintö.....	37
Esiteltävät kohteet kylittäin.....	40
Simon kuntakeskus.....	41
Esiteltävät kohteet	41
Alaniemi	43
Esiteltävät kohteet	43
Ala-Jokikylä	47
Esiteltävät kohteet	47
Maksniemi.....	49
Esiteltävät kohteet	49
Onkalo.....	56
Esiteltävät kohteet	56
Sankala.....	57
Esiteltävät kohteet	57
Simoniemi	58
Esiteltävät kohteet	58
Simonkylä.....	65
Esiteltävät kohteet	65
Vasankarintien kokonaisuus.....	76
Esiteltävät kohteet	76
Viantie	78
Esiteltävät kohteet	78
Ylikärppä.....	81
Esiteltävät kohteet	81
Teemakohteet	83
Kirkollinen rakentaminen.....	83
Esiteltävät kohteet	83
Koulurakennukset.....	86
Esiteltävät kohteet	87
Seurantalot	94
Esiteltävät kohteet	95
Kalastuskohteet.....	98
Esiteltävät kohteet	98
Muut kohteet.....	99
Kulttuuriympäristön tila.....	101
Arkeologinen kulttuuriperintö.....	101
Rakennettu kulttuuriympäristö	103

Kulttuuriympäristön käyttö ja hoito	106
Lainsäädäntö	106
Kansainvälisiä sopimuksia	108
Toimijat	109
Maankäyttö ja rakentaminen	109
Kaavoitus ja muu suunnittelu	109
Metsänkäsittely ja arkeologinen kulttuuriperintö	110
Rakennusjärjestys	111
Kansalaisen vaikuttamismahdollisuudet	111
Rakennusperinnön hoito	112
Korjaushanke.....	112
Viisas kiinteistönpito	112
Puitteet korjauksille.....	112
Järkevä korjausjärjestys.....	113
Korjausten teettäminen.....	114
Korjausneuvontaa ja avustuksia	114
Arkeologisen kulttuuriperinnön hoito	115
Maiseman hoito	115
Lähteet	117
Arkistolähteet	118
Elektroniset lähteet	118
Julkaisemattomat lähteet	118
Kuvailulehti	119
Presentationsblad	120
Documentation page	121

Johdanto

Hankkeen toteutus

Lapin ympäristökeskus toteutti vuosina 2004–2008 Lapin kulttuuriympäristöt tutuksi -hankekokonaisuuden, jossa Lapin läänin alueella inventoitiin yhteensä yli 4800 kohdetta ja yli 10 400 yksittäistä rakennusta. Hanke toimi Länsi-Lapin alueella vuosina 2006–2007, jolloin myös Simon kunnan alueella inventoitiin kohteita. Simosta kohteita inventoitiin yhteensä 240 kohdetta ja 500 yksittäistä rakennusta. Lapin kulttuuriympäristöt tutuksi -hankkeen rahoitti Euroopan aluekehitysrahasto, Euroopan sosiaalirahasto ja kansallisina rahoittajina toimivat Lapin ympäristökeskus ja Lapin TE-keskus. Jo Lapin kulttuuriympäristöt tutuksi -hankkeen aikana heräsi toive siitä, että inventointiaineiston pohjalta päästäisiin tekemään kulttuuriympäristöohjelmat Lapin kuntiin.

Simon kulttuuriympäristöohjelma on tehty Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen, Ympäristö –vastuualueen (ent. Lapin ympäristökeskuksen) alueidenkäyttökäytön hallinnoiman Lapin kulttuuriympäristöohjelma -hankkeen toimesta yhteistyössä Simon kunnan kanssa. Hankkeen on rahoittanut EU:n aluekehitysrahasto EAKR siihen liittyvine kansallisine rahoituksineen.

Työn on toteuttanut projektipäällikkö Tiina Elo ja arkeologi Sirkka-Liisa Seppälä. Lapin kulttuuriympäristöohjelma -hankkeen ohjausryhmään ovat kuuluneet Riitta Lönnström (Lapin liitto), Johanna Forsius (Museovirasto), Matti Vatilo (Ympäristöministeriö), Minna Heljala (Tornionlaakson maakuntamuseo), Päivi Rahikainen (Lapin maakuntamuseo), Tarmo Jomppanen (Saamelaimuseo Siida), Tapio Pukema (ent. Lapin ympäristökeskus nyk. Lapin ELY-keskus) ja Juhani Karjalainen (Metsähallitus). Ohjausryhmän asiantuntijana arkeologian osalta on toiminut Pirjo Rautiainen Metsähallituksesta.

Simon kulttuuriympäristöohjelman laatimiseen on Simon kunnan osalta vaikuttanut rakennustarkastaja Mika Tiiri ja toimistos sihteeri Leila Antinoinen.

Arkeologista osuutta ovat kirjoitusvaiheessa ohjausryhmän lisäksi kommentoineet Kaarlo Kattiskoski Museovirastosta, Hannu Kotivuori Lapin maakuntamuseosta sekä arkeologi Mika Sarkkinen.

Rakenne

Kulttuuriympäristöohjelma on rakennettu niin, että ensin käsitellään Simon luonnonhistoriallisia olosuhteita ja maisemakuvan kehitystä sen nykyiseen muotoonsa. Tämän jälkeen seuraa Simon arkeologista kulttuuriperintöä käsittelevä kappale. Seuraavaksi käydään läpi asuin- ja elinkeinojen historiaa. Tämän jälkeen käsitellään Simon kulttuuriympäristön ominaispiirteitä, jonka jälkeen seuraa osio, jossa esitellään Simon kulttuuriympäristökohteita. Kohteiden valinnan perusteena on käytetty Lapin kulttuuriympäristöt tutuksi -hankkeen inventoinnin yhteydessä tehtyä kulttuurihistoriallisen merkittävyyden arviointia. Kylittäin esiteltujen kohteiden jälkeen esitellään teemakohteina Simon kirkollista rakentamista, koulurakennuksia, seurantaloja ja kalastukseen liittyviä kohteita. Vaikka ohjelmassa esitellään paljon Simon arvokkaita kulttuuriympäristöjä ja kohteita, on selvää että ohjelman ulkopuolelle – ja näin esitellyä vaille – jää paljon kohteita, jotka ovat kulttuurihistoriallisesti arvokkaita ja säilyttämisen arvoisia.

Kohteiden esittelyn jälkeen seuraa Simon kulttuuriympäristön tilan arviointia niin arkeologisen kuin rakennetun kulttuuriympäristön näkökulmasta. Ohjelma päättyy kappaleeseen kulttuuriympäristön käyttö ja hoito, jossa esitellään keinoja, tapoja ja mahdollisuuksia hoitaa kulttuuriympäristöä: arkeologista kulttuuriperintöä, rakennusperintöä ja maisemaa.

Vaikka ohjelma perustuu Lapin kulttuuriympäristöt tutuksi -hankkeeseen (2004–2008) tehtyyn inventointiin, sisältää se vain osan tästä inventointitiedosta. Arkeologisessa osuudessa on inventoin-

tihankkeessa kootun muinaisjäännöstietokannan ohella käytetty Museoviraston ja Lapin maakuntamuseon arkiston arkeologisia tutkimuskertomuksia sekä Museoviraston ylläpitämää valtakunnallista muinaisjäännösrekisteriä.

Kulttuuriympäristöohjelma ei ole tieteellinen tutkimus ja koska lähteinä on käytetty Lapin kulttuuriympäristöt tutuksi –hankkeen aikana vuosina 2006 ja 2007 kerättyjä inventointitietoja ja erilaisia kirjallisia lähteitä, ei kaikkia ohjelmassa esiteltyjä yksityiskohtia ole pystytty tarkistamaan. Näin ollen lukijoilta pyydetään ymmärrystä kirjassa mahdollisesti esiintyviä virheitä koskien. Koska kyseessä ei ole tieteellinen tutkimus, ei kirjassa ole käytetty suoria lähdeviitteitä vaan kirjan lopussa on lähdeluettelo, jossa mainitaan kaikki lähteinä käytetyt teokset.

Käsitteet

Kulttuuriympäristö on yleiskäsite, johon kuuluvat arkeologinen kulttuuriperintö, rakennettu ympäristö ja kulttuurimaisema. Sillä tarkoitetaan vuosituhansien aikana ihmisen ja luonnon vuorovaikutuksessa muotoutunutta ympäristöä. Kulttuuriympäristö kertoo monin tavoin ihmisen suhteesta ympäristöönsä eri aikoina: siihen on jäänyt jälkiä niin elinkeinoista, asumisesta, uskomuksista kuin liikkumisestakin.

Rakennettu ympäristö muodostuu eri-ikäisistä ihmisen tekemistä rakenteista, kuten rakennuksista, teistä, silloista, kanavista, puistoista ja puutarhoista. Siihen kuuluvat niin vaatimattomat talusrakennukset kuin kirkotkin. Rakennetun ympäristön rikkaus perustuu juuri sen monimuotoisuuteen. Jokaisella rakennuksella on oma tarinansa kerrottavanaan ja vaatimattoman rakennuksen tarina voi olla aivan yhtä mielenkiintoinen kuin kartanonkin. Rakennettuun ympäristöön tulee koko ajan uusia ajallisia kerrostumia, jotka kertovat oman aikansa arkkitehtuurista ja elämäntavasta.

Arkeologinen kulttuuriperintö on osa vanhinta ja herkintä kulttuuriympäristöämme. Siihen sisältyvät kaikki vuosituhansien aikana maankamarassa ja vedessä säilyneet merkit varhaisemmasta asutuksesta. Arkeologian menetelmillä on mahdollista tutkia monenlaisia ilmiöitä esihistoriallisista leiripaikoista keskiaikaisiin kaupunkikerroksiin tai sota-ajan hylkyihin. Arkeologista perintöä halutaan säilyttää myös jälkipolville ja kiinteät muinaisjäännökset ovat suojelukohteita.

Kulttuuriympäristöohjelma kokoaa yhteen tietoa ja selittää nykypäivän ympäristön kehityshistoriaa. Kulttuuriympäristöohjelman tarkoituksena on antaa tietoa kulttuuriympäristöstä ja koordinoi-

da kulttuuriympäristön hoitoon, säilyttämiseen ja kehittämiseen kohdistuvia toimenpiteitä. Ohjelma on myös apuna päätöksenteossa ja ohjeena kuntien kulttuuriympäristöön kohdistuvien maankäytön hankkeiden suunnittelussa. Ohjelma toimii työkaluna ympäristössä tapahtuvien muutosten hallintaan.

Kulttuurihistoriallisen merkittävyyden arvioinnin tarkoituksena on määrittää alueen, kohteen tai rakennuksen kulttuurihistoriallinen arvo ja merkitys, mutta ei ottaa kantaa kohteen säilyttämiseen tai suojeluun. Merkittävyyden arviointi on objektiivista kulttuurihistoriallista analyysia. Kohteen kulttuurihistoriallisen arvon suhde muihin tarpeisiin ja arvoihin punnitaan vasta varsinaisessa suunnittelussa ja päätöksenteossa.

Tehdyt selvitykset ja inventoinnit

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt (RKY)

Valtioneuvosto on päätöksellään (2000) hyväksynyt valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet (VAT, MRL 22–24 §) osaksi Maankäyttö- ja rakennuslain mukaista ohjausta. Tavoitteet on ryhmitelty koskemaan valtakunnallisesti merkittäviä kokonaisuuksia, joista yhtenä Kulttuuri ja luonnonperintö, virkistyskäyttö ja luonnonvarat. Tavoitteet koskevat erityisesti maakuntakaavoitusta, mutta kulttuuriperintöä koskevat tavoitteet ovat erityistavoitteita ja koskevat suoraan myös yleis- ja asemakaavoitusta. Merkittävää on, että valtakunnallisesti arvokkaita maisema-alueita, rakennettuja ympäristöjä ja arkeologisia kohteita koskevat inventoinnit tulee ottaa huomioon alueiden suunnittelun lähtökohdina. Valtakunnallisia alueidenkäyttötavoitteita koskeva valtioneuvoston päätös on tullut voimaan 30.11.2000 ja sen tarkistus 1.3.2009.

Valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden kulttuuri- ja luonnonperintöä koskevien erityistavoitteiden mukaan alueidenkäytössä on varmistettava, että valtakunnallisesti merkittävät kulttuuriympäristöjen ja luonnonperinnön arvot säilyvät. Viranomaisten laatimat valtakunnalliset inventoinnit otetaan huomioon alueidenkäytön suunnittelun lähtökohdina. Näillä alueilla alueidenkäytön on sovellettava niiden historialliseen kehitykseen.

RKY on Museoviraston viranomaisten laatima valtakunnallinen inventointi, joka on valtioneuvoston päätöksellä 22.12.2009 otettu maankäyttö- ja rakennuslakiin perustuvien valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden tarkoittamaksi inventoinniksi rakennetun kulttuuriympäristön osalta

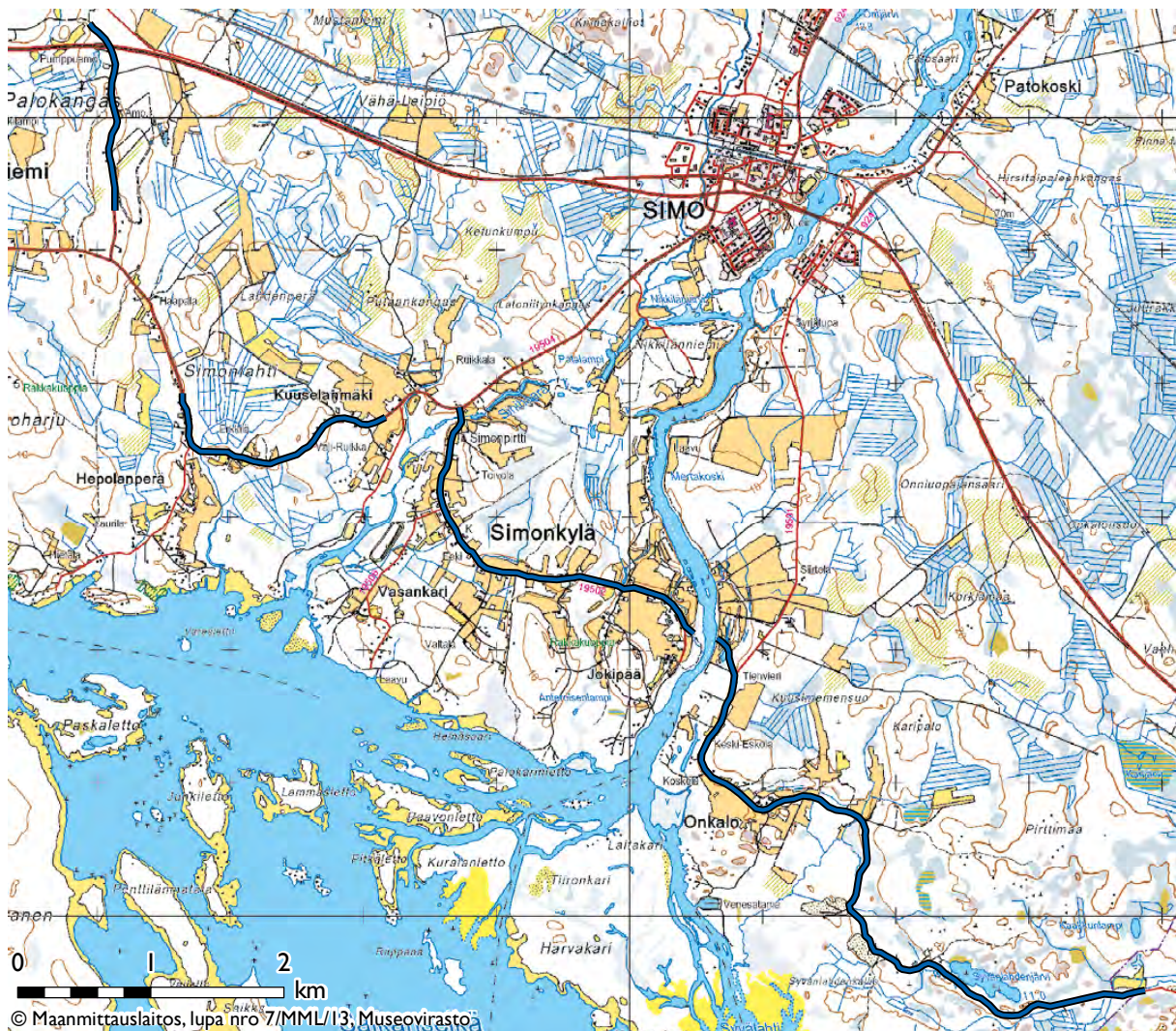
1.1.2010 alkaen. Lisätietoja RKY –inventoinnista saa Museoviraston ylläpitämältä internet-sivustolta www.rky.fi.

RKY sisältää 1260 kohdetta koko Suomessa. Tarkistustyön tavoitteena on ollut uusiin selvityksiin perustuva, ajantasainen inventointi, joka perustuu valtakunnallisesta näkökulmasta tehtyyn arviointiin. Tarkistuksen tavoitteena on ollut myös rakennusperinnön monimuotoisuuden ja Suomen historian olennaisten teemojen huomioiminen alueellisesti ja ajallisesti. Kohteet ovat yleensä laajempia alueita kuin yksittäisiä rakennuksia ja ulottuvat

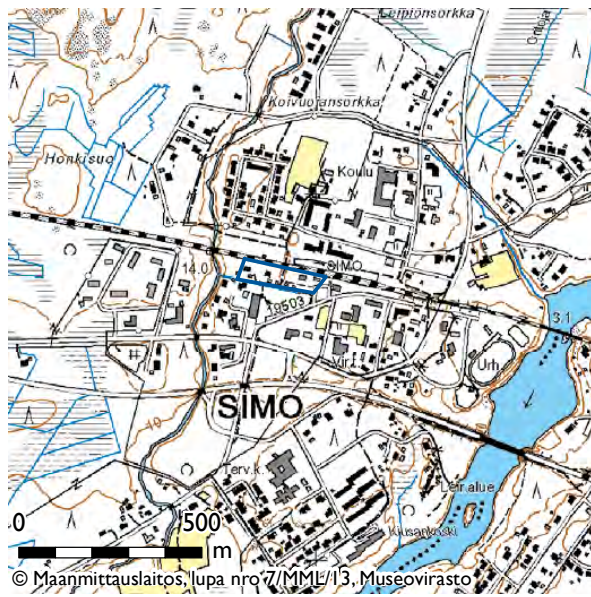
joskus yli kuntarajojen. Samaa ilmiötä edustavat kohteet on yhdistetty teemoiksi. Valtakunnalliseen inventointiin valitut kohteet antavat alueellisesti, ajallisesti ja kohdetyypeittäin monipuolisen kokonaiskuvan maamme rakennetun ympäristön historiasta ja kehityksestä.

Simon valtakunnallisesti arvokkaat rakennetut kulttuuriympäristöt ovat:

- Pohjanmaan rantatie
- Simon rautatieasema
- Simonkylän ja Simoniemen kyläasutus

Kartta 1. RKY: Pohjanmaan rantatie

Kartta 2. RKY: Simon rautatieasema

Kartta 3. RKY: Simonkylän ja Simoniemen kyläasutus

Lapin kulttuuriympäristöohjelma (1997)

Jarmo Lokion vuonna 1997 kokoamassa Lapin kulttuuriympäristöohjelmassa on Simosta esitelty seuraavat kohteet:

- Simoniemi ja Simonkylä
- Alaniemi ja Ylikärppä
- Simon asemayhdyskunta
- Tiurasenkrunni

Lapin kulttuuriympäristöt tutuksi –hanke (2006-2007)

Lapin kulttuuriympäristöt tutuksi –hankkeessa inventoitiin Simossa vuosina 2006 ja 2007 yhteensä

240 kohdetta ja 500 yksittäistä rakennusta. Inventoijina toimivat Arja Hautamäki ja Tapani Ylimartimo (2006) sekä Raili Huhtala ja Mirja Huttula (2007). Meri-Lapin työsuunnittelijana toimi Sulo Pajuniemi (2006–2007). Kiinteistä muinaisjäännöksistä koottiin hankkeessa tietokanta, jonka toteutuksesta vastasi arkeologi Mika Sarkkinen.

Muut selvitykset ja inventoinnit

Simon kunta on teettänyt erillisiä rakennusinventointeja erillisten kaavahankkeiden tiimoilta. Simonkylän ja Simoniemen osayleiskaavaa varten tehtiin vuosina 2000–2002 alueiden rakennushistoriaa kuvaavat kulttuuriympäristöselvitykset, joiden tekijänä toimi Ympäristötaito Oy:ltä Kaarina Niskala.

Kuva 1. LKYT 2006.

Luonnonhistoria ja maisemakehitys

Simon pinta-ala on 1483,1 km², josta vesipinta-ala on 18,4 km². Luonto-olosuhteiltaan Simo kuuluu enemmän Pohjois-Pohjanmaahan kuin Lappiin.

Maaperä

Simon rannikkoalue on heikosti kumpuilevaa, maaperältään moreenipeitteistä aluetta, jossa maankohoaminen on runsasta. Maankohoamisen vuoksi kunta laajenee 8,5 millimetriä vuodessa merelle päin. Rannikkomaa on entistä meren pohjaa. Itse asiassa koko Simo on entistä meren pohjaa. Jokisuun edustalla sijaitsevia hiekkaisia saaria yhdistävät lietepohjaiset uomat. Ulommat saaret ovat maaperältään pääosin moreenia. Parin peninkulman päähän rannikolta kuusikot ja männiköt hallitsevat maisemaa, mutta sisämaassa valta-asema siirtyy laajoille aapasoille. Kunta on maan soisimpia, sillä yli 70 % maa-alasta on suota.

Pinnanmuodoltaan Simo on suurimmaksi osaksi lakeutta. Kunnan pohjoinen alue poikkeaa kuitenkin selvästi kunnan alavasta yleisilmeestä. Luoteisrajalla kulkee Kivalon vaarajono, joka pistäytyy Simon puolella ja jatkuu Tervolaan. Simon puolella Kivalon korkein kohta on laaja, rakkainen Ala-Penikka. Toinen vaararyhmä on kunnan pohjoisimmassa kolkassa ja käsittää Runkausvaaran, Ahmavaaran, Palokivalon ja Aaporinvaaran.

Jokivarret

Rannikkoseutua lukuun ottamatta Simo on varsin vähävetinen alue. Vesistöjen osuus on alle 2 % pinta-alasta, kun se keskimäärin koko maassa on 9 %. Seudun suoerämaiden läpi mutkittellee kuitenkin lukuisia jokiuomia loivien moreenikumpujen ympäröiminä. Asutus on keskittynyt rannikkoseuduille ja jokivarsille. Simojoki- ja Viantiejokivarsissa on jossain määrin viljavia jokisedimenttiker-

rostumia, joilla perinteisesti on laidunnettu karjaa viljelyn ollessa toisarvoista.

Kunnan läpi virtaa Simojoki, jonka pituus on 178,5 kilometriä. Simojoessa on runsaasti koskia ja vesimäärän vaihtelut ovat suuria. Simojoki on yksi harvoista patoamattomista keskisuurista joista Suomessa. Lisäksi se on Torniojoen ohella ainoita Itämereen laskevia lohijokia. Simojokeen laskee pohjoisesta useita sivujokia, jotka saavat alkunsa Kivalon juurella olevilta suomalaisilta ja näiden lomassa sijaitsevista pienistä järvistä. Merkittävimmät ovat Iso Tainijoki, Kuivasjoki, Simoskanoja ja Martimojärvestä alkava Martimojoki. Etelästä laskevat sisävedet ovat vähäpätöisiä puroja, kuten esimerkiksi Maaninkajärvestä tuleva Maaninkaoja ja Luola- ja Sankajärvistä lähtevä Sankaoja.

Viantienjoki saa alkunsa Kivaloilta ja yhtyy meren Simoniemessä lähellä kirkkoa.

Rannikko

Simon rannikkoviiva on varsin mutkainen. Suurimmat niemet ovat Simoniemi ja Maksniemi sekä niiden väliin jäävä Ykskuusi, joka on vasta runsaat puoli vuosisataa sitten mantereeseen kiinni kasvanut saari. Rannikolla kohoaa lukuisia saaria; pienemmät kivilouhikkoa ja leppäpensaikkoa, suuremmilla viihtyy koivu ja kuusikin.

Rannat ovat pääosin kivikkoisia ja paikoin matalia kallioita. Rannikkomaalla maanpinnan vähäiset vaihtelut ovat lukuisampia ja huomattavampia kuin muualla Oulun pohjoispuolisella rannikkoalueella.

Kasvillisuus

Maankohoamisen vuoksi merenrannan kasvillisuutta leimaa vyöhykkeellisyys. Kasvillisuus on vaihtelevan luonnon takia verrattain monipuolista, ja lajimäärä on pohjoiseen asemaan nähden suuri.

Metsien peitossa on lähes puolet kunnan alueesta. Lehtojen ja lehtometsien osuus on suurempi kuin keskimäärin Pohjois-Suomessa. Karukkokankaita metsäalasta on eritoten Simojoen pohjoispuolella

vähän. Kivaloiden Ala-Penikoiden kalkkipitoinen kallioperä on edesauttanut vaativienkin lajien menestymisen alueella.

Maankohoaminen

Viimeksi kuluneiden kahden miljoonan vuoden aikana ilmastossa on ollut sekä nykyistä kylmempiä että lämpimämpiä ajanjaksoja. Kylmien ilmastovaiheiden aikana Lappi on ollut useaan otteeseen mannerjäätikön peitossa. Jääkauden aikana 2–3 kilometrin paksuinen jääpeite painoi maankuoreen painauman. Mannerjäätikön sulamisvaiheessa jään reuna oheni vähitellen ja sen painon pienentyessä maanpinta alkoi vähitellen palautua entiseen asemaansa. Mannerjäätikön reunan peräännyttyä lopullisesti Lapista länteen noin 10 000 vuotta sitten oli maanpinta edelleen nykyistä alempana. Jäästä vapauduttuaan lommolla ollut alue peittyi muinaisen Itämeren Ancylusjärveksi kutsutun vaiheen alle. Sitä korkeinta rantatasoa, jolle Itämeren altaan vedet ovat yltäneet, kutsutaan Itämeren ylimmäksi rannaksi. Painauman keskusta sijaitsi Perämeren länsiosassa. Lähimpänä painauman keskustaa ollut saari oli Tervolan Vammavaara. Siellä ylin ranta on ollut noin 219 metriä merenpinnan yläpuolella. Painauman reunaosissa maankohoaminen on ollut vähäisempää kuin keskiosissa.

Mannerjäätikön reunan perääntymistä seuranneen ensimmäisen vuosituhannen aikana maa kohosi noin sata metriä. Sen jälkeen maankohoaminen on tasaisesti hidastunut. Jääkauden jälkeinen maannousu on suurimmillaan Oulun - Kemin alueella noin 9 mm vuodessa merenpintaan nähden. Etelä-Suomessa maannousun suuruus on 3–5 mm vuodessa. Suomenlahden pohjukassa nousua ei enää tapahdu. Maannousualue ei rajoitu Suomeen vaan ulottuu koko Fennoskandian yli. Pohjois- Kanadassa on vastaava, mutta paljon laajempi ”Laurentiiden” maannousualue, kuten Länsi-Siperiassakin. Fennoskandian maannousualue on kuitenkin ainoa, joka on tiheän asutuksen keskellä ja siksi parhaiten tutkittu. Suomessa Merenkurkku ja Ruotsissa Höga Kusten (Korkea Rannikko) ovat maankohoamisen takia päässeet Unescon Maailmanperintöluetteloon.

Maankohoaminen on merkittävä pinnanmuodostukseen ja maisemaan vaikuttava luonnontekijä Perämeren pohjukassa. Vuotuinen maankohoaminen vaihtelee 8–11 mm välillä.

Kuva 2. Simojokivarren maisemaa. LKYT 2007

Kuva 3. Ruunakarın lintutorni. LKYT 2006.

Maisema

Maisema on sanana varsin monimerkityksinen. Maisema-sana tuo meille mieleen näköalan, silminnähtävän osan ympäristöä. Näköhavaintoon painottuva "maisema" on siis riippuvainen näkijästä, subjektiivinen. Lisäksi siihen liitetään herkästi subjektiivisia arvolatauksia (kaunis, ruma yms.), joita ei pystytä mittaamaan tai osoittamaan objektiivisesti. Subjektiivinen käsite muuttuu ajan myötä ja olosuhteiden muuttuessa sekä vaihtelee kokijan mukaan. Maisemaa käsiteltäessä ainoa luotettava tapa on tarkastella sitä kokonaisuutena, joka muodostuu ekologisista perustekijöistä sekä niiden vuorovaikutussuhteista. Maisema on luonnonlakien mukaan toimiva elävä ja kehittyvä, dynaaminen ympäristökokonaisuus. Fyysinen maisema on alue, jossa luonnon elementit kuten korkeussuhteet ja kasvillisuus, ohjaavat näkymän visuaalista sisältöä.

Maiseman tarkastelu, analysointi, aloitetaan tutkimalla maisemarakenne ja sen kehityshistoria. Maisemarakenteen perusta on maastorakenne sekä siinä toimivat luonnonprosessit. Ihmisen vaikutus, kulttuurihistoria, on oleellinen tarkastelukulma. Maisemassa kohtaavat niin luonnon- ja kulttuurihistoriallisten prosessien jättämät jäljet kuin eri aikakausien ja yhteisöjen arvot. Maiseman merkityksen olemassaolo riippuu siitä, mitä eri kulttuurit ovat kulloinkin halunneet maisemaan liittää ja mitä siinä on milloinkin haluttu nähdä.

Maisemakuva on maisemarakenteen silmin havaittava ilmiasu. Useimmat suomalaiset tarkoittanevat maisemakuvaa silloin, kun puhuvat maisemasta. Maisemakuva on lopputulos, maisemarakenteen osatekijöiden näkyvä osa, jonka tarkastelu ei pelkästään riitä.

Maisema-alue on fyysinen kokonaisuus, joka yhden tai useamman perustekijän osalta on yhtenäinen tai toimii yhtenäisenä (esim. vesistöalue).

Valtioneuvoston periaatepäätös valtakunnallisista maisema-alueista

Valtioneuvosto teki vuonna 1995 periaatepäätöksen valtakunnallisesti arvokkaista maisema-alueista ja maisemanhoidon kehittämisestä. Päätökseen liittyy selvitys maaseudun kulttuuri- ja perinnetähtäviä edustavista arvokkaista alueista: Maisema-alueityöryhmän mietintö, osa II Arvokkaat maisema-alueet. Päätöksessä korostetaan maisemallisia arvoja ja elinvoimaisen maaseudun merkitystä kulttuurimaisemien hoitamisessa ja vaalimisessa. Maisemanhoitoon sopivina menettelytapoina tuodaan esille mm. avointen viljelymaisemien turvaaminen, rakennussuojelun toimenpiteet, maankäytön suunnittelu, tiedotus, neuvonta ja koulutus.

Valtakunnallisiin maisema-alueisiin liittyvän selvityksen suoritti ympäristöministeriön vuonna 1986 asettama maisema-alueityöryhmä. Ympäristöministeriö jatkoi työryhmälle vuoden 1988 loppuun asetettua määräaikaan 31.3.1992 saakka.

Simosta valtakunnallisesti arvokkaihin maisema-alueisiin kuuluu Simojoen suun kulttuurimaisemat. Lisäksi maakunnallisesti arvokkaihin maisema-alueisiin Simosta kuuluu Huhtalan-Alaniemen kulttuurimaisemat.

Maisemamaakuntajako

Valtakunnallisten maisema-alueiden inventoinnin tarkoituksena oli etsiä maamme arvokkaimmat kulttuurimaisema-alueet. Inventoinnissa tähdättiin maakunnallisesti ja paikallisesti omaleimaisten ja tyyppillisten maisema-alueiden kartoittamiseen. Tavoite merkitsi edustavan, monipuolisen ja kattavan aluevalikoiman etsimistä. Alueiden edustavuuden tarkastelua varten oli tarpeen määrittellä yhtenäiset kriteerit. Tätä varten laadittiin koko maata koskeva maisemamaakuntajako.

Simon kunnan alue jakautuu kolmeen maisemamaakuntaan; lounaisosa kunnasta kuuluu Pohjois-Pohjanmaan jokiseutu ja rannikko -maisemamaakuntaan, koillisosa Pohjois-Pohjanmaan nevalakeuden seutuun ja pieni osa kunnan luoteisosasta Peräpohjolan-Lapin Keminmaan seudun -maisemamaakuntaan.

Kuva 4. Simojoki laskee mereen Simonkylän Jokipäässä. LKYT 2006.

Pohjois-Pohjanmaan jokiseutu- ja rannikko

Pohjois-Pohjanmaan jokiseudun ja rannikon maisemaa rytmittävät kohtisuoraan kohti merta laskevat virrat ja jokilaaksoissa sijaitsevat, yleensä kapeat viljellyn maan vyöhykkeet. Maasto on Pohjois-Pohjanmaan laajalla alangolla ehkä tasaisempaa kuin missään muualla maassamme. Yhtä tasankomaista maastoa on korkeintaan vain Etelä-Pohjanmaalla ja Kokemäenjokilaaksossa.

Mannerjäätikön kerrostamien moreenialueiden ohella laajoilla alueilla on syvään veteen kasautuneita tasaisia savikkoalueita tai sora- ja hietikkoalueita. Jälkimmäisille ovat tunnusomaisia myös muinaiset laajat rantavallikentät, jotka jatkuvat vielä sisämaahan päin, Pohjois-Pohjanmaan nevalakeuden ja Oulujärven seuduille saakka. Harjut ja hiekkamuodostumat ovat tasoittuneet aallokon vaikutuksesta ja peittyneet rantakerrostumiin.

Oulun seudun graniitti- ja liuskealue on syvälle kulunut, vajonnut ja sedimenttien kattama alue. Tämän sisällä Muhoksen savikivialue on vajonnut, tasainen alue, jota sitäkin peittävät irtaimet maalajit. Limingan kuuluisat niityt ovat syntyneet tälle maamme ehkä laajimmalle yhtenäiselle savikko-silttialueelle, jota ympäröivät niinkään maamme laajimmat hiekkaiset ja soraiset, Pattijoelta Haukiputaalle ulottumat rantakerrostuma-alueet. Koska rannat ovat olleet koville tuulille alttiina, on syntynyt laajoja dynikenttiä. Maaston loivat topografian takia maankohoamisen seurauksena paljastuvat rantavyöhykkeet ovat hyvin laajoja.

Järviä ei Pohjois-Pohjanmaan jokiseudulla ja rannikolla juuri ole. Aapasoita on runsaasti. Kasvillisuuden yleisilme on karu, mutta seudulla on paljon erikoisia kasvillisuustyyppisiä. Rannikko on avointa ja siinä näkyvät maankohoamisen myötä muodostuneet kasvillisuusvyöhykkeet. Tyypillisiä ovat erilaiset laidunnetut rantaniityt. Rannikon kasvillisuus on muutenkin omaleimaista ja lajistossa on näihin olosuhteisiin sopeutuneita endeemisiä eli kotoperäisiä kasvilajeja.

Jokivarsille keskittynyttä viljelymaata on paikoin kohtalaisesti, muualla sitä ei oikeastaan enää ole. Limingan seudulla pellot laajenevat kuitenkin poikkeuksellisen laajaksi viljelylakeudeksi. Viljanviljely menettää pohjoista kohti vähitellen merkityksensä. Täällä ollaankin keskitytty lähinnä karjanhoitoon.

Mantereella asutus keskittyy jokilaaksoihin. Kylät tiivistyvät pienille kumpareille. Suuria asuinrakennuksia on rakennettu myös joen rantamalle. Perinteinen pihapiiri suurine talousrakennuksineen on usein kiinteä, neliömäinen, mutta avonurkkainen.

Kalastus on ollut tärkeä elinkeino suppealla rannikko- ja saaristovyöhykkeellä. Rannikkovyöhyke on yleensä kapea. Laaja salosaari Hailuoto on oma maisemallinen erikoisuutensa ja kokonaisuutensa. Laakean hiekkaisen saaren rannoilla on hietikoita, laajoja rantaniittyjä ja lepikoita. Saarella on vanhaa kyläasutusta komeine kyläpetäjiineen ja vanhoine idyllisine kalasatamineen ja rantavajoineen. Lisätuloja on saarella hankittu muun muassa jäkälänkeruusta.

Pohjois-Pohjanmaan nevalakeuden seutu

Pohjois-Pohjanmaan nevalakeus on suhteellisen tasaista maastoa. Korkeusvaihtelut ovat vähäisiä aina seudun itärajalle asti, missä topografia alkaa nopeasti jyrkettä kohti Kainuun vaaramaita. Kivikkoiset laakeat moreenimaat pilkistävät siellä missä maa ei ole peittynyt valtaviin suoerämaiden alle. Muutama harjujakso luikertelee alueen poikki.

Suot ovat vetisiä aapasointa. Reilusti yli puolet maa-alasta on suota. Loppu on lähes kokonaan metsää. Vesistöistä jokien ohella on jonkin verran järviä.

Tämän erämaisen seudun pääelinkeinoja ovat olleet metsätalous ja karjanhoito. Sivuelinkeinoksi astuu kuvaan mukaan poronhoito. Kalastuksella ja metsästyksellä sekä luonnontuotteiden keruulla on perinteitä. Muusta Pohjanmaasta poiketen seudulla on aikanaan harjoitettu jonkin verran kaskeamistakin. Peltoa maa-alasta on hyvin vähän, ja se on keskittynyt jokivarsille. Jokivarsien tulvaniityt ovat olleet huomattavan tärkeitä karjanrehun tuottajia. Vesistöjen varsilla on lähinnä yksittäisasutusta; muutamia pieniä taajamiakin on syntynyt tälle muuten niin harvaan asutulle seudulle.

Keminmaan seutu

Keminmaan seutu poikkeaa melko selvästi muusta Peräpohjolan – Lapin maisemaakunnasta jo pelkästään sen vuoksi, että seutu ulottuu Perämeren rannalle. Alueen etelärajana Pohjois-Pohjanmaasta vasten on Kivalojoen loivapiirteinen vaarajakso. Seutu on korkeussuhteiltaan muuta maakuntaa loivempaa, vaihtelevan kumpuilevaa maastoa. Maaperä on pääasiassa mannerjäätikön muovaamaa moreenimaata. Kumpuilevuutta aiheuttavat muun muassa laajat drumliinikentät. Kalliomaita on Kivalojen tuntumassa.

Kulttuurimaiseman kehittymiselle ovat tärkeimpiä olleet leveinä virtaavat Kemi- ja Tornionjoki sekä niiden laaksoihin kerääntyneet mittavat hiekkaiset jokikerrostumat, joiden joukossa on viljavia savikerrostumiakin. Jokilaaksojen ulkopuolella on yleensä vaihtelevan soista ja metsäistä maata.

Järviä on vähän. Meren rannikko jokien suistomaisena on alavaa. Rannikolla on laajoja rantaniittyjä. Saaristo on myös loivapiirteisistä ja saaret ovat moreenisia tai hiekkaisia. Kalliosaaria ei juuri ole.

Kasvillisuudeltaan alue kuuluu keskiboreaaliseen vyöhykkeeseen. Suurimmalla osalla aluetta rehevyyttä kasvillisuuteen tuo Lapin kolmion letto- ja lehtokeskus. Lapin kolmion alueella on viljavia mustikkatyyppin kuusikkoja, ja lehtomaisiakin kankaita siellä tavataan. Muuten metsät ovat yleensä verraten karuja variksenmarjaita puolukkatyyppin sekametsiä.

Soita on varsinkin karummilla selännealueilla runsaasti. Ne ovat Peräpohjolan aapasointa. Maaperän paikoinainen kalkkipitoisuus ilmenee paitsi lehtojen, myös lettosoiden yleisyytenä.

Viljelymaata on selvästi enemmän kuin muualla maakunnassa. Pellot ovat keskittyneet jokilaaksoihin, missä joen tuoma liete parantaa jatkuvasti maaperän ravinteisuutta. Peltomaata on myös suurten jokivarsien välisillä alueilla, mikä on sekin poikkeus muuhun maakuntaan verrattuna. Suurin osa viljelyalasta on nurmea ja karjanhoito on maatalouden harjoittamisen runko.

Jokien ranta-asutus on vanhaa. Sen sijoittumisen ovat sanelleet hyvät kulkuyhteydet, kalastusmahdollisuudet, laajat tulvaniityt sekä viljava maaperä. Vanhan asutuksen merkkeinä seudulla on säilynyt rakennuksia (kirkkoja) aina keskiajalta saakka. Kummankin suuren joen suuhun ovat kasvaneet kaupungit, Tornio ja Kemi.

Kylät ovat paikoin melko laajojakin; talot sijaitsevat joko rykelminä tai nauhamaisesti. Rakennukset ovat usein olleet komeita pirttejä, joissa länsisuomalainen vaikutus on etenkin Tornionjokilaaksossa havaittavissa. Niiden runko on solakampi ja pidempi kuin idempänä. Pelloilla ja rantojen niityillä on pieniä heinälatoja. Asutustilat ovat levittäytyneet loitommas jokivarresta, missä lihavia soita on ojitettu viljelyyn. Asutushistoriallinen erityispiirre ovat Tervolan vanhat, jo 1920-luvulla valtion maille erämaahan tehdyt asutusalueet, joita sittemmin sotien jälkeen vielä laajennettiin.

Perinnebiotoopit

Perinnebiotoopit ovat vanhantyyllisen maatalouden muokkaamaa luonnonympäristöjä ja niiden tarkastelun tärkein peruste on kasvillisuus. Perinnebiotoopit ovat niiton ja eläinten laidunnuksen synnyttämiä ketoja, niittyjä, hakamaita ja metsälaitumia. Myös vanhat kaskimetsät voidaan lukea perinnebiotooppeihin (Tosin niitä ei kyllä käsittäkseni yleensä lueta perinnebiotooppeihin). Usein kyseessä oleva alue on vuosien saatossa ollut monessa käytössä ja siten alueen tarkka luokitus voi olla tulkinnanvaraista. Jokainen perinnebiotooppi on syntyhistorialtaan ja kasvistoltaan erilainen toisiin verrattuna.

Vuonna 1992 aloitettiin Suomessa valtakunnallinen perinnemaisemien kartoitusprojekti, jonka tulokset Lapin läänin osalta on kerätty raporttiin Lapin perinnemaisemat (Satu Kalpio ja Tarja Bergman, 1999). Julkaisussa esitellään Lapin arvokkaat perinnemaisemat ja niiden nykytila sekä arvioidaan niiden hoidon tarvetta ja annetaan hoitosuosituksia. Julkaisussa käytetään kohteista nimitystä perinnemaisemat, mutta kyseessä on nimenomaan perinnebiotoopit. Julkaisun mukaan valtakunnallisesti arvokkaita perinnemaisemia (perinnebiotooppeja) Simossa ovat Nikinkari–Sahkariniemi ja Jokipään haka. Maakunnallisesti arvokkaita perinnemaisemia ovat Sinikosken laitumet, Hömmöojan suoniitty, Sarven laitumet, Hiltulan lammaslaitumet ja Makkarasaaren laitumet.

Paikallisesti arvokkaita perinnemaisemia ovat Sinihaaran laidun, Alatalon rantalaidun, Tirolan rantalaidun, Ranta-Mikkolan laidun, Postin haka, Simonniemen pappilan laidun, Pirttisaari, Heikkilänjärvi, Onkalon laitumet, Patoniitty, Hannulan niemen kalakenttä, Hanhivaaran laidun, Pahnilan laitumet, Marttilanlahden keto, Nenän laitumet, Karjalaisen rantalaidun, Kalliokosken rantalaidun, Palkkion haka, Hietalan metsälaitumet, Karsikon peltoheitto, Sakkaran metsälaidun ja haka, Parpan rantalaidun, Huttulan laidunmetsä, Ala-Eskolan laitumet, Sakkaran lammaslaidun, Jokipään niityt, Maijansuon laidun, Simonniemen hevoshaka, Louhelankarin laitumet, Rantalan lammaslaidun ja Simoskan laitumet.

Perinne- ja kulttuurimaisemat

Perinnemaiseman tarkastelun lähtökohta on laajempi kuin vain kasvillisuus. Perinnemaisema on yhden tai useamman eri perinnebiotoopin ja sen ympäristön muodostama kokonaisuus – maisema, joka kytkeytyy pitkäaikaiseen maatalousyhteiskuntaan. Perinnemaisemiin liittyy läheisesti rakennettu ympäristö osana maisemakokonaisuutta.

Kuva 5. Simonkylän kulttuurimaisemaa. Tiina Elo 2008.

Maisema jaetaan luonnon- ja kulttuurimaisemaan mukaan, ovatko luonnon vai ihmisen toiminnan tuloksena syntyneet elementit hallitsevia. Luonnonmaisemia ovat alueet, joiden kehitykseen ovat vaikuttaneet pääasiassa vain luonnon prosessit. Kulttuurimaisemat ovat ihmisen ja luonnon yhteisvaikutuksena syntyneitä kokonaisuuksia. Kulttuurimaisemasta voidaan erottaa ihmisen ja luonnon pitkäaikaisen vuorovaikutuksen myötä muovautunut maaseudun kulttuurimaisema ja ääritapauksena lähes yksinomaan ihmistyön tuloksena syntynyt kaupunkimaisema eli urbaani maisema.

Kulttuurimaisemassa yhdistyvät monet elementit. Kulttuurimaisemassa voidaan havaita luonnonpiirteisiin ja ihmisen muovaamiin kulttuuripiirteisiin liittyvät tekijät ja niiden perusteella syntyneen maisemakuvan esteettisiin arvoihin liittyvät tekijät. Laajimmin ja syvällisimmin nämä tekijät yhdistyvät perinteisten maankäyttötapojen muovaamassa kulttuurimaisemassa, maaseudun viljely- ja asumusmaisemassa ja yhtäläillä Lapin perinteisten elinkeinojen kuten poronhoidon ja metsätalouden maisemassa. Nämä maisemat toimivat tärkeinä todisteina ihmisen ja luonnon vuorovaikutuksesta ja niihin on myös tallentunut suuri määrä ainutlaatuisia kulttuuriperintöä.

Maiseman kokeminen

Kiinnostus maisemaan, sen tutkimiseen, suojeluun ja suunnitteluun on viime vuosina ollut kasvussa. Maiseman arvo on noussut sekä luonnontieteissä että yhteiskunta- ja kulttuuritutkimuksessa. Maamme perinne- ja luonnonmaisemia on inventoitu ja tutkittu, kulttuuriperintöä kartoitettu ja kansallismaisemia nimetty.

Visuaalinen maisema on katsojan oma yksilöllinen kokemus. Etenkin paikallisille asukkaille maisema on myös kulttuurihistoriaa. Maiseman

muuttuminen koetaan muullakin tavalla kuin vain esteettisesti. Ulkupuolinen näkee maiseman ominaispiirteet eri tavalla kuin alueen asukas, koska hänellä ei ole maisemaan liittyviä henkilökohtaisia muistoja eikä tuttuuden aiheuttamaa turtumusta. Muistikuvat ympäristöstä piirtyvät syvälle mieleen. Useimmat pystyvät kuvailemaan tuttuja paikkoja ja rakennuksia, vaikkei niitä olisi enää olemassa. Ympäristöä ei tee aina muistettavaksi paikan kauneus tai viihtyisyys, vaan siihen liittyvät tapahtumat tai kohtaamiset. Myös maisemakuvan kauneuden arviointiin vaikuttavat muistot: useimmat pitävät lapsuuden maiseman kaltaista näkymää kauniina.

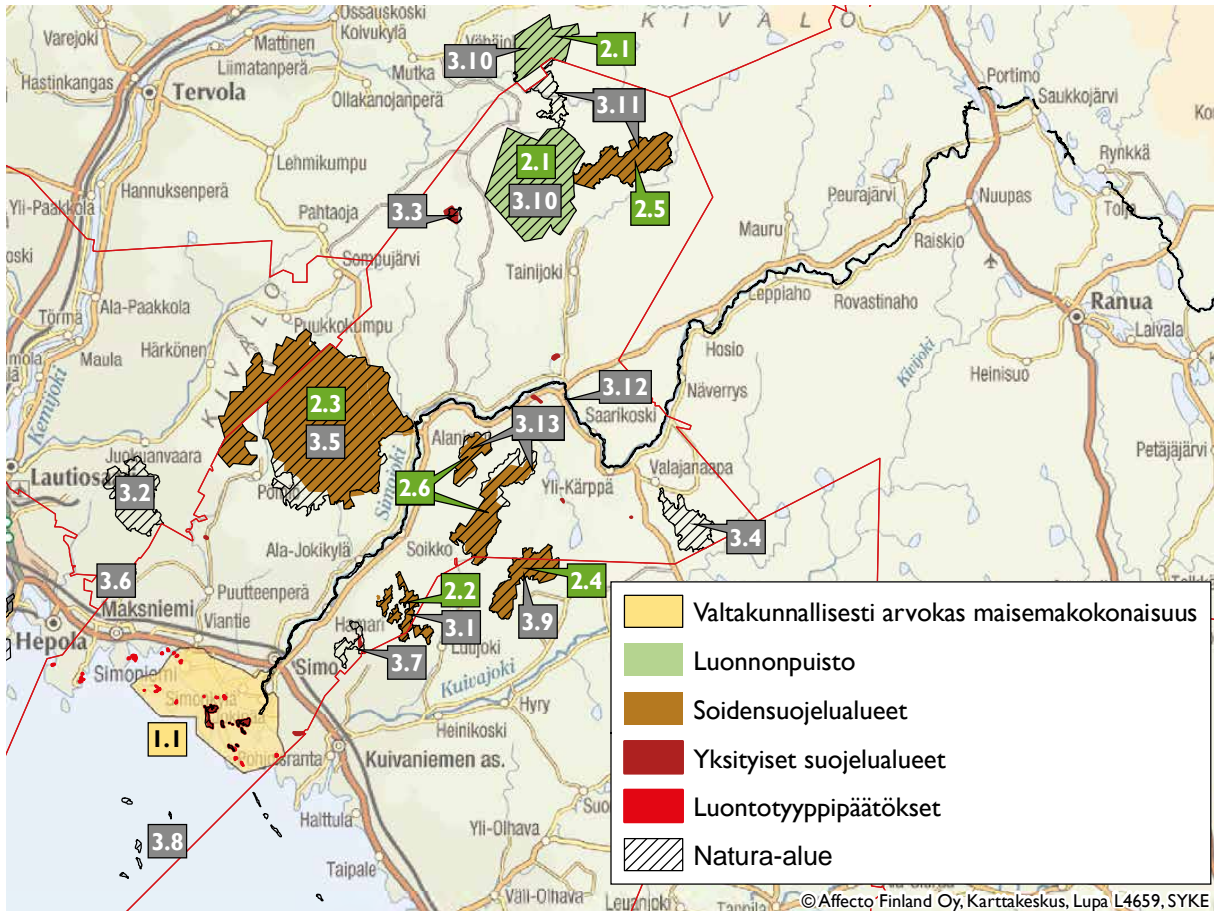
Maisemaan kytkeytyvät kulttuuriset jäljet ja mielikuvat sitoutuvat usein historiaan. Maiseman

henki syntyy siihen liittyvän historian, menneisyyden ja perinteen tiedostamisesta. Maiseman ja sen menneisyyden välinen suhde voidaan myös nähdä erilaisten historiallisten kerrosten kasautumana. Maiseman historialliseen ulottuvuuteen kuuluu myös siihen liittyvä nostalgia, kaipaus kadotettuun menneisyyteen. Nostalgian ohella historialliset maisemat sitoutuvat vahvasti myös perinteeseen. Yleensä perinteestä puhuttaessa viitataan sellaiseen luonnon tai kulttuurin arvoon, joka on säilynyt tai tietoisesti säilytetty menneisyydestä nykyisyyteen ja joka halutaan säilyttää myös tulevaisuudessa. Maisemaan kohdistuu jatkuvasti yhä enemmän muutospaineita. Siksi maiseman ja sen luontoon liittyvien arvojen säilyttämisestä ja kehittymisestä on tullut yhä suurempi haaste.

Kuva 6. LKYT 2006.

Simon suojelualueet

Kartta 4. Simon suojelualueet

I. Valtakunnallisesti arvokas maisemakokonaisuus

1.1 Simojoen suun kulttuurimaisemat

2. Luonnonsuojelualueet

- 2.1 Runkauksen luonnonpuisto
- 2.2 Ison Saarisuon-Hoikkasuon-Musta-aavan soidensuojelualue
- 2.3 Martimoaavan-Lumiaavan-Penikoiden soidensuojelualue
- 2.4 Rimpijärven-Uusijärven soidensuojelualue
- 2.5 Saariaavan soidensuojelualue
- 2.6 Veittiaavan soidensuojelualue

3. Natura 2000 -alue

- 3.1 Iso-Saarisuo - Hoikkasuo - Musta-aapa
- 3.2 Kirvesaapa
- 3.3 Kuivasjärvi
- 3.4 Käärmeaapa
- 3.5 Martimoaapa - Lumiaapa - Penikat
- 3.6 Musta-aapa
- 3.7 Nikkilänaapa
- 3.8 Perämeren saaret
- 3.9 Rimpijärvi - Uusijärvi
- 3.10 Runkaus
- 3.11 Saariaapa - Hattuselkä
- 3.12 Simojoki
- 3.13 Veittiaapa

Arkeologinen kulttuuriperintö

Mitä on arkeologinen kulttuuriperintö

Arkeologisella kulttuuriperinnöllä tarkoitetaan maassa tai vedessä säilyneitä, ihmisen toiminnasta aikanaan syntyneitä rakennelmia, muodostumia ja löytöjä. Ne ovat osa vanhinta kulttuuriympäristöämme, jota tutkitaan ensisijaisesti arkeologian menetelmin. Niistä tavallisimpia ovat maastossa tehtävät inventoinnit ja kaivaukset. Esihistoriallista aikaa tutkittaessa arkeologia on tärkein tieteenala, koska kirjallisia lähteitä ei ole käytettävissä. Arkeologiaa käytetään paljon myös historiallista aikaa koskevassa tutkimuksessa, koska sen avulla voidaan täydentää kirjallisten lähteiden antamaa kuvaa. Arkeologisilla menetelmillä on mahdollista tutkia niin kivikauden pyyntiväestön asuinpaikkoja kuin 1700-luvun kaupunkiasutustakin tai 1900-luvun sotahistoriallisia rakennelmia. Arkeologia on monitieteistä ja tutkimuksessa hyödynnetään erityisesti luonnontieteellisiä menetelmiä.

Arkeologian tutkimuskohteet erottuvat maastossa usein vain erilaisina kuopanteina tai kohoumina. Maaperään muodostuneet värjäytymät, kiveykset, kuopat ja löydöt tulevat näkyviin yleensä vasta, kun maan pintakerros jostakin syystä rikkoutuu. Nämä jäljet ja merkit muodostavat arkeologisen tutkimuksen tärkeimmän maastossa säilyneen lähdemateriaalin, kulttuurikerroksen. Asuinpaikoilla kulttuurikerros alkaa yleensä aivan maan pinnasta humuskerroksen alta ja ulottuu paksuimmillaankin tavallisesti vain 20–30 cm:n syvyyteen. Varastointia tai valmistusta varten on voitu kaivaa syviäkin kuoppia. Joissakin tapauksissa vanha kulttuurikerros on voinut jäädä paksujen tulvakerrosten alle ja säilyä lähes koskemattomana.

Muinajäännökset ja arkeologiset löydöt ovat suojeltuja

Arkeologinen kulttuuriperintö sisältää ainutkertaista tietoa maamme aikaisemmasta asutuksesta ja historiasta. Vuonna 1963 säädetyin muinaismuistolain (295/63) tarkoituksena on varmistaa, että tätä tietoa säilytetään myös seuraaville sukupolville ja tulevia tutkimuksia varten. Laissa määritellyt kiinteät muinajäännökset ovat muinaismuistolain nojalla rauhoitettuja ilman erillistä suojelupäätöstä. Merestä, järvistä tai muualta vesistöistä tavattavat laivan tai muun aluksen hylyt sekä niiden osat kuuluvat myös muinaismuistolain piiriin, mikäli niiden ikä on yli sata vuotta. Hylyt ja niiden osat rinnastuvat kiinteisiin muinajäännöksiin. Suojeltuja ovat myös irtaimet muinaisesineet eli yksittäiset maasta tai vedestä tavattavat esineet tai niiden osat, joiden omistajaa ei tiedetä ja joiden iän voidaan arvioida olevan yli sata vuotta.

Suomessa arkeologisen kulttuuriperinnön suojeluun, tutkimukseen ja hoitoon liittyvistä asioista vastaa Museovirasto. Museovirastolla on oikeus tutkia, määrittää, rajata ja hoitaa muinajäännöksiä. Museovirasto myöntää myös luvat muinajäännösten tutkimukseen. Viranomaisen roolissa se seuraa maankäytön suunnittelua ja antaa lausuntoja kaavoituksesta ja muinajäännöksiä koskevista rakennushankkeista. Tähän työhön osallistuvat myös ne maakuntamuseot, joiden kanssa Museovirasto on tehnyt yhteistyösopimuksen. Lapissa tällainen sopimus on tehty jo 1990-luvulla Lapin maakuntamuseon kanssa, joka hoitaa huomattavan osan oman toimialueensa (Kemijärvi, Kittilä, Pelkosenniemi, Posio, Rovaniemi, Ranua, Savukoski, Sodankylä) muinajäännöksiä koskevista asiantuntija- ja viranomaistehtävistä. Saamelaisen kotiseutualueen osalta vastaava sopimus on tehty vuonna 2011 Saamelaismuseo Siidan kanssa.

Lapissa arkeologinen kulttuuriperintö on erottamaton osa nykyistä asuin- ja elinympäristöämme. Jokivarsien ja järvenrantojen asuinpaikat, pyynti-

maat ja kulkureitit ovat pysyneet samoilla sijoillaan jopa vuosituhansien ajan. Muinaisjäännökset ovat monessa tapauksessa säilyneet paremmassa kunnossa kuin muualla Suomessa. Arkeologisesti merkittävät alueet voivat muodostaa laajoja, yhteisiä ja suhteellisen ehjiä kokonaisuuksia. Mui-

naisjäännösten kuntoon ja säilymiseen vaikuttavat varsinkin kaikenlainen maankäyttö, kuten rakentaminen, maa- ja metsätalous sekä luonnonvarojen hyödyntäminen, Lapissa erityisesti vesien sääntely ja kaivostoiminta.

Kiinteät muinaisjäännökset ovat muinaismuistolain (295/1963) perusteella rauhoitettuja muistoina Suomen aikaisemmasta asutuksesta ja historiasta. Rauhoitus on automaattinen eikä se edellytä erillistä suojelupäätöstä tai muita toimenpiteitä. Muinaisjäännökseen toteaa Museovirasto, joka lain mukaan vastaa muinaisjäännösten tutkimuksesta, suojelusta ja hoidosta.

Muinaismuistolain mukaan kiinteän muinaisjäännökseen kaivaminen, peittäminen, muuttaminen, vahingoittaminen, poistaminen ja muu siihen kajoaminen on kielletty ilman lain nojalla annettua lupaa. Muinaisjäännösten rauhoitusta valvoo Museovirasto.

Kiinteiksi muinaisjäännöksiksi laissa luetellaan seuraavat kohteet:

- 1) maa- ja kivikummut, rökkiöt, kivikehät ja muut kiveykset ja latomukset, jotka ovat ihmisen muinoin tekemiä;
- 2) pakanuuden aikaiset haudat ja kalmistot, myös sellaiset, joista maan pinnalla ei ole merkkejä;
- 3) kivet ja kalliopinnat, joissa on muinaisilta ajoilta kirjoituksia, kuvia tai muita piirroksia tahi maalauksia, hiomauria tai muita hionnan jälkiä taikka uhrikuoppia;
- 4) uhrilähteet, uhripuut, uhrikivet ja muut palvontapaikat sekä muinaiset käräjäpaikat;
- 5) muinaisilta ajoilta peräisin olevat asumusten jäännökset sekä asuin- ja työpaikat, niin myös muodostumat, jotka ovat syntyneet sellaisten asumusten tai paikkojen käyttämisestä;
- 6) muinaisaikaiset hylätyt linnat, linnamäet, linnoitukset, linnakkeet, vallit ja vallihaudat, sekä niiden jäännökset, kirkkojen, kappeliin, luostarien ja muiden huomattavien rakennusten rauniot sekä muinaiset hautapaikat, jotka eivät ole seurakunnan hoidossa;
- 7) kivet, ristit ja patsaat, jotka muinoin on pystytetty jonkun henkilön tai tapahtuman muistoksi tai uskonnollisessa tarkoituksessa, samoin kuin muut sellaiset muistomerkit;
- 8) muinaisten huomattavien kulkuteiden, tienviittojen ja siltojen sekä vartiotulien ja muiden sellaisten laitteiden jäännökset; sekä
- 9) kiinteät luonnonesineet, joihin liittyy vanhoja tapoja, tarinoita tai huomattavia historiallisia muistoja.

Laki ei aseta muinaisjäännöksele ikärajaa. Käytännössä historiallisen ajan muinaisjäännökseen suojelussa 1700-lukua myöhempien muistojen rauhoitus arvioidaan yleensä tapauskohtaisesti. Arviointi perustuu tavallisesti sekä arkistoseelvitykseen että maastotarkastukseen. Suojeltavaksi on otettu myös 1900-luvun alkupuolen perintöä, kuten teollisuushistoriallisia muistoja ja sotahistoriallisia rakennelmia. Esimerkiksi I maailmansodan rakennelmat on rauhoitettu muinaismuistolain perusteella.

Museoviraston ylläpitämän valtakunnallisen muinaisjäännöksrekisterin mukaan Suomesta tunnettiin vuoden 2010 lopussa yli 26 000 kiinteää muinaisjäännöksestä. Kohteista noin 4000 (15 %) on Lapissa. Valtaosa Lapin muinaisjäännöksistä sijaitsee Metsähallituksen hallinnoimilla valtionmailla.

Maastosta muinaisjäännösrekisteriin – tietoa arkeologisesta kulttuuriperinnöstä

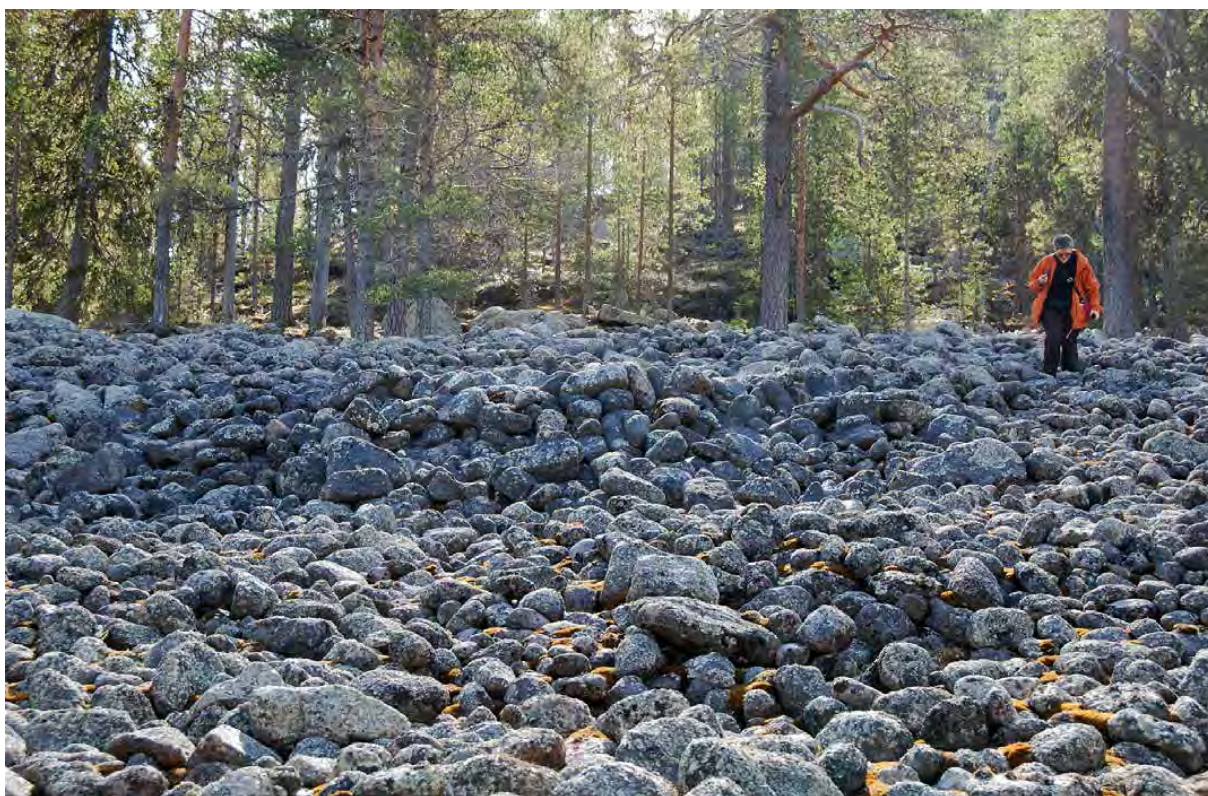
Arkeologit keräävät muinaisjäännöksiä koskevaa tietoa monin eri tavoin. Suuren yleisön tuntemat kaivaukset muodostavat vain pienen osan arkeologin työstä. Museoviraston kaivauksista useimmat liittyvät erilaisiin maankäyttöhankkeisiin. Tieteellisistä lähtökohdista kaivauksia tekevät pääasiassa yliopistot ja maakuntamuseot tai tutkimusta tekevät arkeologit.

Tavallisimpia arkeologisia kenttätutkimuksia ovat muinaisjäännösten tarkastukset maastossa. Arkeologisella inventoinnilla tarkoitetaan yleensä rajatulla alueella tehtävää maastotutkimusta, jossa tarkastetaan jo tiedossa olevia kohteita ja etsitään mahdollisuuksien mukaan uusia, ennestään tuntemattomia jäännöksiä. Aikaisemmin inventointeja tehtiin tavallisesti kuntarajojen mukaisina perusinventointeina, mutta nykyisin yhä useammat selvitykset koskevat yleensä kuntaa pienempiä tai sen rajoista riippumattomia alueita. Useimmat inventoinnit liittyvätkin kaavoitukseen tai erilaisiin maankäyttöhankkeisiin, kuten liikenneväyliin tai voimajohtolinjauksiin. Lapissa inventointeja on tehty erityisesti vesistöjen säännöstelyn ja kaivos-hankkeiden takia. Suomen ensimmäinen arkeologinen inventointiohjelma aloitettiin Kemijoen voimalaitosrakentamisen yhteydessä 1950-luvulla. Metsähallitus on aloittanut 2000-luvulla hallinnsaan olevien valtionmaiden kulttuuriperintökoh- teiden inventoinnit, joiden tuloksia hyödynnetään alueiden hoidossa ja käytössä.

Tutkimusprojekteissa tehdään tieteellisen ky- symyksenasettelun mukaisia inventointeja. Niistä voidaan mainita esimerkkinä Ylä-Lapin peuran- pyynnissä käytettyjen kuoppajärjestelmien inven- toinnit. Inventoinnissa voidaan keskittyä myös tietyn tyyppisiin jäännöksiin. Tällaisia teemain- ventointeja ovat olleet esimerkiksi raudanvalmis- tuspaikkojen tai hautasaarten inventoinnit. Inven- toinnit voivat liittyä myös kulttuuriympäristön hoitoon tai kulttuurimatkailuun. Inventoinneista laaditaan raportti, jota säilytetään joko alkuperäi- senä tai kopiona Museoviraston arkistossa.

Lapin liitto on tuottanut maakuntakaavoituksen yhteydessä 2000-luvulla Museoviraston ja Lapin maakuntamuseon kokoamien aineistojen pohjalta Lapin seutukunnista kuntakohtaiset suojelukohde- luettelot. Suojelukohdeluettelot ovat tärkeitä tieto- lähteitä, mutta ne vanhenevat nopeasti ympäristön ja inventointitilanteen muuttuessa. Ajantasaiset tie- dot arkeologisista kohteista onkin aina syytä selvit- tää Lapin maakuntamuseosta tai Museovirastosta, joka pitää yllä valtakunnallista rekisteriä kaikista Suomen kiinteistä muinaisjäännöksistä. Rekisteri sisältää perustiedot kaikista tunnetuista esihisto- riallisista kohteista ja niitä koskevasta tutkimuk- sista. Rekisteriä päivitetään jatkuvasti. Erityisesti historiallisen ajan muinaisjäännösten osalta tiedot ovat vielä koko Suomessa puutteellisia, koska esi- historiallista aikaa nuorempia kohteita on alettu järjestelmällisesti inventoida vasta 2000-luvulla. Muinaisjäännösrekisteriin voi tutustua Museovi- raston ylläpitämässä kulttuuriympäristön rekiste- riportaalissa. (<http://kulttuuriymparisto.nba.fi>).

Kuva 7. Arkeologi työssään paikantamassa Ylitornion Kermajupon rakkaan kaivettuja kuoppia. Tiina Elo 2011.

Lapin arkeologiset aikakaudet

Mesoliittinen kivikausi	8500–5000 eKr.
Työkalujen pääraaka-aine kvartsi Hirvi, peura ja majava tärkeitä riistaeläimiä	
Neoliittinen kivikausi	5000–1900 eKr.
Ilmasto lämpenee, mäntymetsät laajimmillaan (4000 eKr.) Pohjois-Lapin tuntureilla Rannikolla hylkeenpyytäjiä ja suuria pyyntitukikohtia (talvikylät, asumuspainanteet) Peuran pyynnissä otetaan käyttöön erityisesti Pohjois-Lapissa kuoppajärjestelmät 3000–2000 eKr. Jokilaaksoissa käytössä suuret liuske-esineet, joita valmistetaan paikallisista raaka-aineista Saviastiat otetaan käyttöön, pohjoisessa varhaisinta SÄRI -keramiikka (5000 – 4500 eKr.) Perämeren rannikolle aletaan rakentaa rökkiöitä kivikauden lopulla, Tornionlaaksossa kokeiltu viljelystä	
Varhaismetallikausi	1900 eKr.–300 jKr.
Ilmasto muuttuu epävakammaksi ja viileämmäksi Peuran pyynnissä Pohjois-Lapissa voimakas kuoppapyynnin vaihe 2000 eKr., pitkät kuoppaketjut Perämeren alueella hylkeenpyyntitukikohtia (keittokuopat) ja rökkiöhautauksia Vanhemmalla varhaismetallikaudella (1900–700 eKr.) pronssiesineitä ja valinmuotteja, harvinaisia Rautaiset aseet ja työkalut otetaan käyttöön nuoremmalla varhaismetallikaudella (700 eKr.–300 jKr.) Itä-Lapissa ja Kemijokivarressa omaa raudanvalmistusta Käytössä on useita keramiikkatyylejä, sekoitteena käytetään yleisesti asbestia, talkkia ja kiillettä	
Rautakausi	300–1300 jKr.
Keskirautakausi	300–750 jKr.
Kulttuurin murros – metalliesineiden ja pyyntituotteiden vaihdantaan perustuva talousmuoto Keramiikan valmistus ja käyttö lakkaavat, omasta raudantuotannosta luovutaan Perämeren alueella omaksutaan eteläisiä vaikutteita esineistöön ja hautaustapoihin	
Myöhäisrautakausi	750–1300 jKr.
Kotakyläaika	750–1600 jKr.
Ilmasto lämpenee, mäntymetsiä nykyistä laajemmalla alueella Rannikolle ja jokilaaksoihin kyliä ja taloja; sisämaassa kotakylät (kevytrakenteiset kodat, liesilatomukset) Historiallisesti tunnettu saamelainen kulttuuri (metalli- ja sarviesineistö, seidanpalvonta) alkaa muotoutua Kemijoen ja Tornionjoen varteen perustetaan markkinapaikkoja – kauppaa ja kalastusta alkaa hallita Pohjanlahden rannikon (Kvenland) talonpoikaisväestö ja 1300-luvulta alkaen pirkkamiehet eli birkarlit	
Keskiaika	1300–1600 jKr.
Talvikyläaika	1550–1750 jKr.
Ilmasto viilenee, pikku jääkausi (1300–1870) Kuninkaan ja kirkon valta vakiinnutetaan 1300-luvulla – hiippakuntarajat vahvistetaan 1346, ensimmäiset kirkot rakennetaan Kemijoen ja Tornionjoen suuhun markkinapaikkojen lähelle, birkarlien erioikeudet lakkautetaan 1500–1600-luvuilla, verotus siirretään kruunulle Talonpoikaiskylät muodostuvat jokilaaksoihin Lapinmaiden ja lapinkylien rajat vahvistetaan, keskuspaikoiksi vakiintuvat 1500-luvuilla talvikylät, joissa asutaan turvepiteisissä puukodissa, runsas ja monipuolinen aineellinen kulttuuri Turkis- ja riistaeläinten pyyntisaaliit romahtavat 1600-luvulta alkaen	
Uusi aika	1600–1900 jKr.
Talvitupien aika	1700–1900 jKr.
Tornion kaupunki perustetaan vanhalle Suensaaren markkinapaikalle 1621 Lapin luonnonvarojen hyödyntäminen alkaa 1600-luvulla, Pajalan Köngäsen ruukki perustetaan 1646 Saamelaisten perinteisen uskonnon murros ja lopullinen käännytyks kristinuskoon 1600-luvulla, noitarumpuja ja seitapaikkoja hävitetään Suomalainen uudisasutus ja talonpoikainen kulttuuri leviävät lapinkyliin (Lapinmaan plakaatti 1673) – Lapin ja Lannan rajakiistat 1670–1680-luvuilla – lopullinen Lapin ja Lannan raja vahvistetaan 1796 Saamelaiset omaksuvat talonpoikaiskulttuurin piirteitä, mm. salvotut hirsituvat viimeistään 1700-luvulla, talvikylästä luovutaan 1700-luvun puolivälissä Peurapyynnin merkitys vähenee 1600-luvulta alkaen, saamelaiset siirtyvät talonpojiksi tai poronhoitajiksi Suurporonhoito leviää Norjan tunturialueilta ja vakiintuu Kemijokivarressa 1800-luvun alkupuolella	

Kausien jaottelussa on käytetty lähteenä julkaisuja Inarin arkeologiset vaiheet (Carpelan 2003) ja Maiseman muisti (Museovirasto 2003). Kausien ajoitukset on ilmoitettu kalenterivuosina sadan vuoden tarkkuudella. Aikarajat perustuvat arkeologisen aineiston ajoituksiin ja historiallisiin lähteisiin. Tässä julkaisussa mainitut radiohiiliajoitukset on ilmoitettu aina kalenterivuosina.

Lapin muinaisjäänöksiä

Mika Sarkkinen ja Sirkka-Liisa Seppälä

Asutus ja asuminen

Vanhimmista esihistoriallisista asuinpaikoista käytetään yleisnimitystä *kivikautinen asuinpaikka*. Niistä ei juuri ole maan pinnalle näkyviä merkkejä. Asuinsijat havaitaankin yleensä vasta, kun maan pinta syystä tai toisesta rikkoutuu. Tuolloin paljastuvat peittyneet löytökeskittymät, tulisijat ja muut muinaisen asumisen värjäämät kerrokset. Useimmiten näitä asuinpaikoilta tavataan vain esineitä valmistettaessa syntyneitä jätettä, etenkin kvartsi- ja kvartsiitti-iskoksia. Niiden perusteella asuinpaikkaa ei voi yleensä ajoittaa tarkasti ja osa kohteista voi olla kivikautta nuorempia. Asuinpaikkojen laajuus ja luonne vaihtelee suuresti. Joskus kyseessä voi olla satunnainen leiripaikka, toisinaan paikalle on toistuvasti palattu useamman tuhannen vuoden aikana.

Muutamilla esihistoriallisilla asuinpaikoilla on matalina painanteina erottuvia osin maahan kaivettuja asumusten sijoja, *asumuspainanteita*. Pääosin kivikauden lopulle tai varhaismetallikaudelle ajoittuvat painanteet ovat yleisiä Perämeren pohjukan jokivarsissa ja maannousun kuivattamilla vanhoilla merenrannoilla, jotka voivat sijaita kaukanakin nykyisistä vesistöistä. Kauempaa sisämaasta asumuspainanteita tunnetaan vähemmän. Siellä ne sijaitsevat nykyisten vesistöjen rannoilla.

Pohjois-Lapissa ja paikoin muuallakin myöhäisrautakautisten ja keskiaikaisten (800–1600-luku) asuinpaikkojen tunnusmerkkejä ovat maanpinnalle erottuvat *suorakaiteiset liesilatomukset*. Ne sijaitsevat usein muutaman latomuksen muodostamassa rivissä hiekkaisilla ja karuilla veden lähellä olevilla kankailla. Myös yksittäisiä latomuksia tunnetaan. Tulisijojen lisäksi latomuksia ja kiveyksiä on tehty myös muihin tarkoituksiin.

Pohjois- ja Itä-Lapista tunnetaan viitisentoista saamelaisten *talvikylä*. Niillä on näkyvissä useita kehämäisiä *kodansijoja*. Ne ovat neliömäisiä tai kuusikulmaisia matalia maavalleja, joiden keskellä on usein kivistä koottu matala liesi. Talvikylät sijaitsevat pienten purojen ja lampien rantamilla. Kyläpaikat voi tunnistaa myös ympäristöstään poikkeavan kasvillisuuden perusteella, samaan tapaan myöhemmät asuin- tai kalakentät. Kentillä erottuu yleensä erilaisia rakennusten pohjia, kuoppia tai tulisijoja. Kentät ovat voineet olla käytössä pitkiä aikoja.

Hirsitupien rakentaminen yleistyi keskiajalta alkaen, pohjoisimmassa Lapissa vasta 1700-luvun puolimaissa. Hirsistä rakennettu tupa oli helposti siirrettävä ja tupa maatui harvoin ensimmäiselle sijalleen. *Tupasijat* ovat altaan varsin pieniä (noin 4 x 4 metriä). Tupien muistoina tavataan kiukaiden tai piisien raunioita, joiden kivet ovat usein tulen haurastamia. Tulisijan ympärillä saattaa olla säilynyt tuvan seinän multapenkkaa. Myöhemmillä *talonpaikoilla* on yleensä jäännöksiä myös talousrakennuksista, raivausröykkiöitä ja peltokappaleita. Keskiajalta lähtien rannikolle ja jokivarsiin syntyi talonpoikaista *kyläasutusta*, jonka jäännöksiä on tutkittu muun muassa Rovaniemen Ylikylässä. Tornion (perustettu 1621) asemakaava-alueella on säilynyt *kaupunkiasutuksen* varhaisia kerrostumia 1600–1700-luvuilta.

Elinkeinot

Kiinteisiin muinaisjäänöksiin kuuluvat myös erilaiset työ- ja valmistuspaikat. Lapissa yleisimpiä ovat *pyyntikuopat*, jotka varsinkin Ylä-Lapissa saattavat muodostaa kymmenien, jopa satojen kuoppien ketjuja. Pyyntikuopat sijaitsevat usein hiekkakankailla, peurojen luontaisilla kulkureiteillä. Kuopat ovat yleensä soikeita tai pyöreitä, halkaisijaltaan 2–4 metriä ja syvyydeltään vähintään puoli metriä. Laajoja pyyntikuoppajärjestelmiä on käytetty varsinkin kivikauden lopulla ja varhaisella metallikaudella. Kuoppapyyntiä on harjoitettu kivi-kaudelta 1800-luvulle saakka. Porohoitoon liittyvät rakenteet kuten poroerotuspaikkojen käytöstä pois jääneet kaarteet voidaan lukea arkeologiseen kulttuuriperintöön. Pyyntitalouden muinaisjäänöksiä ovat myös erilaisten kalastusta varten tehtyjen patojen ja pyydysten kivi- tai puurakenteet sekä puihin tehdyt apajapaikkojen sijainti- ja omistusmerkit.

Osa maastossa näkyvistä kuopista on todennäköisesti erilaisia *keitto- ja säilytyskuoppia*. Keittokuopat ovat eräänlaisia kivettyjä maauneja; kuoppia, joiden pohjalla on paksu palaneiden kivien kerros. Erityisen runsaasti niitä tunnetaan Perämeren rannikon varhaismetallikaudelle ajoitetuilta rantakorkeuksilta, mutta niitä on tavattu myös järvien rannoilta. Kivikoihin on yleisesti kaivettu säilytyskuoppia eli *purnuja*.

Kivikaudella on työkalujen raaka-ainetta hankittu lohkomalla haluttua kiveä paikoista, jotka erottuvat pieninä *louhoksina*. Esihistoriallisen ajan *raudanvalmistuspaikkoja* tunnetaan joitakin Etelä-Lapin alueelta. Tornionlaaksossa on historiallisen ajan varhaisesta teollisuudesta kertovia kohteita, kuten Kögäsen rautaruukin toimintaan liittyvät *rautamalmilouhos* ja *hiilimiiluja*. Historiallisen ajan elinkeinoista kertovat myös Kaaranneksen masuuni sekä lukuisat kalkkiuunit ja potaskankeittopaikat. Metsätalouden varhaisiin jäännöksiin kuuluvat tervahaudat, hiilimiilut sekä savotta- ja uittokauden rakenteet. Maatalouteen liittyviä jäännöksiä ovat myllynpaikat ja niittytalouden jäännökset.

Kivistä koottujen rakennelmien tarkoitusta ja ajoitusta on usein hankala määritellä ilman tutkimuksia. Tavallisimpia ovat rakennusten tulisijoina käytettyjen kiukaiden ja uunien rauniot. Viljelyyn liittyviä raivausjäännöksiä tunnetaan eri puolilta Lappia. Varsinkin Tornionlaaksossa vaarojen rinteistä voi löytää massiivisten kiviaitojen rajaamia siemenviljapeltoja eli *vaatarhoja*.

Tavat ja uskomukset

Kivikauden uskonnosta kertovat haudat, joita on Lapista toistaiseksi tavattu vain kahdelta Perämeren muinaisen rannikon asuinpaikalta Simosta ja Tervolasta. Perämeren rannikolta tunnetaan myös runsaasti kivikauden lopulta rautakaudelle ajoitettuja röykkiöitä, joista osa on kaivauksissa paljastunut *haudoiksi*. Historiallisen ajan kalmistoja ja hautausmaita tunnetaan eri puolilta Lappia. Vanhoja kirkonpaikkoja tunnetaan useita, samoin niihin liittyviä kenttiä ja markkinapaikkoja. Monissa saarissa erottuvat pitkänomaiset kuopat ovat väliaikaisia kesähautapaikkoja, joista vainaja on siirretty varsinaiseen kirkkomaahan.

Kiinteisiin muinaisjäännöksiin kuuluvat myös erilaiset *palvos- tai uhripaikat*, jotka ovat lähinnä saamelaisten seitoja tai pyhiä paikkoja, useimmiten kiviä tai lähteitä. Lähteitä on käytetty muutenkin yleisesti parannustarkoituksiin. Pyytäjien veistämiä patsaita eli keropäitä on runsaasti varsinkin Kemijoen ja siihen laskevien jokien varsilla, hyvien pyyntipaikkojen läheisyydessä. Moniin erikoisiin luonnonmuodostumiin on liitetty tarinoita ja uskomuksia.

Hallinto ja liikenne

Lapissa on runsaasti *sotahistoriallisia* muistoja, joista vanhimmat ovat muinaisjäännöksiä. Toisen maailmansodan aikaisten kohteiden suojelu muinaisjäännöksinä ratkaistaan tapauskohtaisesti. Salpalinjaan kuuluvat rakenteet ovat pääsääntöisesti suojeltuja. Lapin merkityksestä maanmittauksen kehityksessä kertovat lukuisat *maanmittauspisteet*, muun muassa UNESCO:n maailmanperintöön sisältyvän Struven ketjun paikalliset pisteet.

Lapin alueella on useita vanhoja valtakunnan rajoja, joista vanhimmat ovat peräisin keskiajalta. Suojeltuja ovat myös Kemin ja Tornion lapinmaiden sekä lapinkylien vanhat *rajamerkit*. Monet Lapin *kulkureiteistä* ovat kulkeneet samoilla urilla jo vuosituhansien ajan. Tunnetuimpia valtaväyliä ovat Pohjalahtea ja Jäämerta yhdistänyt Ruijan reitti sekä Pohjanlahden rantaa noudatteleva Pohjanmaan rantatie, joilla molemmilla on ollut myös valtakunnallista merkitystä. Merkkipiuita tunnetaan erityisesti vesi- ja maakulkureittien varsilta ja vaaroista.

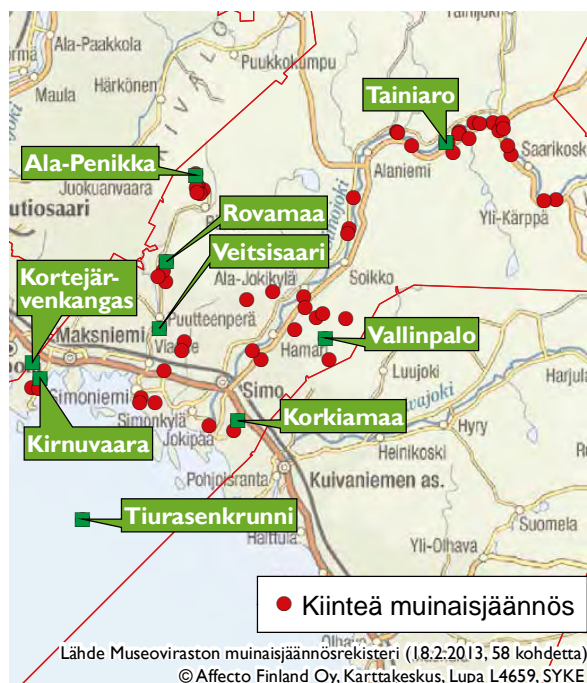

Kuva 8. Arkeologisessa inventoinnissa löydetään tavallisimmin kvartsiesineiden työstössä syntyneitä iskoksia sekä palaneita riistaeläinten luita. Kuva Sirkka-Liisa Seppälä 2010.

Simon arkeologiset kenttätutkimukset

Varhaisimmat maininnat Simon muinaisuudesta kokosi J.V. Calamnius jo 1868 ja hänen työtään jatkoi Zachris Castrén, joka kiersi 1887 Suomen Muinaismuistoyhdistyksen stipendiaattina keräämässä muinaisjäännöksiä koskevia tietoja ja löytöjä Kemin, Simon ja Tervolan pitäjissä. Ensimmäiset varsinaiset arkeologiset kenttätutkimukset tehtiin vasta 1961 ja 1964, kun Museovirasto tarkasti Simojoen etelärannan Tainiaron asuinpaikan. Varsinaisesti arkeologinen toiminta käynnistyi vasta kaksikymmentä vuotta myöhemmin, kun Museovirasto teki Simossa valtion työllisyysohjelman varoin useita kenttätutkimuksia 1984 ja 1989–1993. Laajimmin tutkittiin Tainiaron kivilautista asuinpaikkaa ja kalmistoa 1984 ja 1989–1991. Vuosina 1989–1990 koekaivettiin myös Tainiaron läheisellä Tainilan rotkon asuinpaikalla. Vuonna 1993 tutkittiin vielä Musta-aavan itäpuolella Vallinpalossa röykkiöitä ja asuinpaikkaa ja eteläpuolella Kaira-vaarassa kivikkokuoppa. Kaivausten yhteydessä tehtiin myös useilla kohteilla maastotarkastuksia ja 1991 myös arkeologinen kuntainventointi, jota jatkettiin vielä muutamilla tarkastuksilla 1992–1993.

Oulun yliopisto teki Kemin Aaltokankaan kaivausten yhteydessä 1995 pienen koekaivauksen myös Simon Kortejärvellä. Lisäksi yliopisto kartoitti 1997 Perämeren saariin kuuluvasta Tiurasenkrunnista historiallisen ajan asutukseen, hylkeenpyyntiin ja kalastukseen liittyviä jäännöksiä. Maankäytön suunnitteluun puolestaan liittyi Museoviraston inventointi 2001 Simonkylän ja Simoniemen kaava-alueilla. Metsähallitus inventoi 2007 Keminmaan ja Simon kunnissa sijaitsevan, Martimoaavan-Lumiaavan-Penikoiden Natura-alueen kulttuuriperintöä. Museovirasto teki 2009 Kemin ja Simon Karsikkoniemessä Fennovoima Oy:n ydinvoimalasuunnitelmiin sisältyvän suppea-alaisen inventoinnin ja 2010 vedenalaisen arkeologian selvityksen Haukiputaan ja Iin merialueilla sijaitsevalle Suurhiekan alueelle suunnitellussa merituulipuistossa, jonka yksi linjaus on suunniteltu Karsikkoniemeen. Metsähallitus on osana Kansallista metsäohjelmaa inventoinut Simossa valtion metsätalousmaiden kulttuuriperintökohteita 2012

Kartta 5. Simon kiinteät muinaisjäännökset

Asutushistorian arkeologiset pääpiirteet

Varhaisin asutus

Simon seudulla on ollut asutusta jo varhaisella kivilaudella. Maankohoaminen on Perämeren alueella voimakasta ja kaikki kivilauden aikaiset rannat sijaitsevat kymmeniä metrejä merenpinnan yläpuolella, kaukana nykyisestä rantaviivasta. Valtaosa muinaisista rantamaista on nyt soiden peittämiä. Esihistoriallisesta asutuksesta on tavallisimmin säilynyt vain kvartsi- ja liuskesineiden teossa syntyneitä iskoksia sekä palaneita riistaeläinten luita. Vain joissakin tapauksissa asuinpaikan käyttöaika on voitu määrittellä tarkasti ja moni voi olla kivilaudta nuorempikin. Muutama asuinpaikka sijoittuu niin korkealle (yli 85 m mpy), että kyse voisi olla jo Suomen kivilauden vanhimman vaiheen eli mesoliittisen ajan rannikon pyyntiväestön muistoista, noin 7000–9000 vuotta sitten. Simon korkeimmalla kohdalla, Kivalon vaarajaksoon kuuluvan Ala-Penikan laella (145–160 m mpy) on voitu oleskella jo kivilauden alkuvaiheessa, sillä vaara on kohonnut merestä yli 9500 vuotta sitten. Useimmat löytöpaikoista sijaitsevat kuitenkin selvästi alempana, kampakeraamisen ajan rantakorkeuksilla (60–85 m mpy), Simojoen korkeilla rantatörmillä. Monet sijoittuvat koskipaikoille ja näyttävät liittyvän vasta jokivaiheeseen. Varhaismetallikaudella ja rautakaudella asutus on sijoittunut nopeasti vetäytyvän rannikon mukana

Simojokilaakson suulle avautuneen lahden tuntu-
maan. Jokilaakso on saavuttanut nykyisen muoto-
sa ajanlaskun alkuun mennessä, jolloin rantaviiva
on sijainnut noin 20 m nykyisen meren pinnan ylä-
puolella. Nykyisellä rannikovyöhykkeellä (< 20 m
mpy) on vielä keskiajalla ollut pitkälle sisämaahan
työntyviä merenlahtia. Keskeisimmät asutuksen
sijoittumiseen vaikuttaneet tekijät kautta histori-
an ovat olleet maatuva meren rannikko, Ranuan
Simojärveltä alkunsa saava Simojoki ja Kivalosta
Perämereen laskeva Viantienjoki.

Tainiaron varhaiset kampakeraamikat

*Simon ja koko Lapin huomattavimpiin muinaisjään-
nöksiin kuuluu Sankalassa, Simojoen etelärannalla, Vähä-
Tainin kosken kohdalla sijaitseva Tainiaron kivikautinen
asuinpaikka ja kalmisto. Paikka sijaitsee noin 30 kilo-
metrin päässä rannikolta ja 77 metriä meren pinnan
yläpuolella. Alueella on tehty 1984 ja 1989–1991 kaiva-
uksia. Tutkimusten perusteella asuinpaikka ulottuu koko
rantatörmän alueelle. Löytöihin kuuluu muun muassa
varhaista kampakeramiikkaa, liuskeesta, piistä ja luusta
valmistettuja esineitä sekä palaneita riistaeläinten luita.
Kaivauksissa on myös paljastunut 39 suorakaiteista
maakuoppaa, jotka on tulkittu haudoiksi. Vainajat on
asetettu kuoppiin polttamatta. Hautakuopissa on jälkiä
vuorauksesta tai tulenpidosta ja muutamissa on todettu
vähän punamultaa. Vainajien mukaan on pantu lius-
ke-esineitä ja niiden teelmiä sekä liuskeraka-ainetta.
Keramiikan ja radiohiiliajoitusten (4830–4240 eKr.)
perusteella Tainiaron rantatörmällä, silloisen Simojoen
suulla on asuttu 7000–6500 vuotta sitten. Aukkaat
ovat pyytäneet ainakin hyljettä ja majavaa sekä harjoit-
taneet monenlaista kalastusta. Tainiario on pohjoisimpia
varhaiskampakeraamisia asuinpaikkoja ja Suomen laa-
jin tunnettu kivikautinen kalmisto. Tutkimuksellisesti
tärkeä kohde on valtakunnallisesti merkittävää muinais-
jään-
nös. Suurimman osan asuinpaikasta ja kalmistosta
on arvioitu olevan edelleen jäljellä.*

Jättiläisenraunioita ja lappalaisenpesiä – röykkiöitä ja rakkakuoppia

Simo on tunnettu röykkiöistään ja kivikkokuopistaan. Jo 1800-luvun kirjallisissa lähteissä Simon kivikoissa mainitaan olevan erilaisia rakennelmia kuten jättiläisenraunioita ja lapinraunioita. Mainittu on myös jättiläisten- eli lapinmuuri ja lappalaisten pesät. Yhdessä Kemijoen ja Tornionjoen suistojen kanssa Simojoen suun seutu kuuluu Pohjanlahden rannikkoa noudattavan röykkiöiden ketjun pohjoisimpaan keskittymään.

Simon vaaroilta, harjanteilta ja rakka-alueilta on kartoitettu lukuisasti röykkiöitä ja kivikkokuoppia. Jäännöksiä on kartoitettu jokilaaksoja ympäröiviltä

Kuva 9. Hautakuopan jälki Sankalan Tainiaron kivikautisella asuinpaikalla. Tuija Wallenius 1990. Museoviraston kuva-arkisto.

alueilta yhteensä toista sataa ja niitä tavataan sekä yksinään että muutaman kymmenen ryhmissä. Rakennelmia ei ole ajoitettu, mutta niitä on todennäköisesti käytetty jo esihistoriallisella ajalla. Musta-aavan eteläpuolella sijaitsevasta Vallinpalosta on kartoitettu seitsemän röykkiötä, joista kaksi tutkittiin 1993. Röykkiöitä on yleisesti pidetty hautapaikkoina, mutta kummastakaan ei havaittu mitään vainajaan viittaavaa. Molemmista löydettiin kvartsia. Röykkiöt on tavallisimmin ajoitettu vasta varhaismetallikaudelle tai rautakaudelle, mutta Vallinpalo voi korkeuden (60 m mpy) ja löytöjen perusteella olla jo kivikauden keskivaiheilta. Röykkiöiden alapuoliselta tasanteelta tunnetaan myös kivikautinen asuinpaikka.

Kivikkokuoppia esiintyy sekä yksittäin että ryhmissä, usein röykkiöiden ja asuinpaikkojen läheisyydessä. Kuopista osa on jo esihistoriallisia, mutta niitä tehty vielä historiallisellakin ajalla. Kivikkokuoppia on arkeologisesti tutkittu vain vähän. Kairavaaran kymmenestä kuopasta yksi on tutkittu 1993, mutta sen tarkoitus ja ajoitus ei selvinnyt. Kuoppia on historiallisten vastineiden perusteella pidetty varastointiin tarkoitettuina purnuina, joissa olisi säilytetty todennäköisimmin lihaa. Eläinten pääsy kuoppaan on estetty katteilla ja vuorauksilla. Rakoissa kuoppia on voitu tehdä lähteiden kohdalle, jolloin säilytystila on säilynyt viileänä sekä jäänyt paremmin talvella. Viantienjoen itäpuolella sijaitsevan Rovamaan laen kivikossa on ainakin kahdeksan röykkiötä, joita ympäröi 22 rakkaan tehtyä kuoppaa. Sijaintikorkeuden perusteella tässä tapauksessa kyseessä voi olla kivikauden lopulle tai vanhemmalle varhaismetallikaudelle ajoittuva kokonaisuus. Myös korkean Ala-Penikan vaaran rakka-alueilta on kartoitettu lukuisia kuoppia, kehävalleja ja latomuksia. Jäännökset voisivat sijaintikorkeuden perusteella olla jo kivikautisia, mutta suurin osa ajoittuu todennäköisesti nuoremmiksi, jotkut ehkä vasta viime vuosisadoille.

Torniossa, Kemissä ja Keminmaalla tehtyjen tutkimusten perusteella osa Perämeren pohjukan röykkiöistä ajoittuu ajanlaskun vaihteen tienoil- le. Simosta tämänaikaiseksi on luettu esimerkiksi Viantienjoen itäpuolella sijaitseva Veitsisaari, josta on kartoitettu röykkiö ja kolme rakkakuoppaa. Samalla korkeustasolla on myös Simojoen itäpuolella ja valtatie lounaispuolella kohoava Korkiamaan kangas, josta on kartoitettu neljä röykkiötä ja seitsemän maa- tai kivikkokuoppaa. Röykkiöiden käyttö on jatkunut tämänkin jälkeen vielä vuosisatojen ajan, sillä Kortejärvenkankaalta, Kemin rajan tuntumasta, on löydetty merkkejä rautakauden keskivaiheille, 300–500-luvuille ajoittuvasta asuinpaikasta. Asuinpaikka on ilmeisesti samanaikainen kuin paikalta länteen sijaitsevat Aaltokankaan röykkiöt Kemin puolella. Myös läheisen Kirnuvaaran laelta tunnetaan myös useita röykkiöitä, rakkakuoppia ja latomuksia.

Muistoja keskiajasta uuteen aikaan

Simon alueelta ei ole tiedossa rautakautisia esine- löytöjä. Rautakauden lopun ja keskiajan asutuk- sesta tai asuinpaikoista ei ole saatu todisteita. Si- mojoen tiedetään olleen keskiajalla tärkeä lohijoki ja kirjallisuudessa on oletettu Simossa olleen loh- houkuttelemaa asutusta jo 1300-luvulla. Lähdetie- don mukaan Upsalan arkipiispa Hemming olisi 1346 kastanut kaksikymmentä Oulun, Kemin ja Si- mon lappalaista. On epäselvää, tarkoitetaanko täl- lä saamelaisia. Arkeologisia todisteita tai viitteitä saamelaisasutuksesta ei Simon alueelta ole toistai- seksi löydetty. Lappalaisiin viittaavia paikannimiä tai esimerkiksi lapinraunioita ei nykytutkimuksen mukaan voi yksiselitteisesti yhdistää historiallisel- ta ajalta tunnettuun saamelaisväestöön. Keskiai- kainen, 1500-luvun lähteistä tunnettu asutus sijait- see todennäköisesti samoilla alueilla kuin vanhin talonpoikaisasutus Simonkylässä, Simoniemessä ja Maksniemessä. Asutus on sijoittunut rannikkoa noudattelevan Pohjanmaan rantatien varteen, joka on ollut olemassa viimeistään 1600-luvun alkupuol- lella.

Simossa on kirjallisten lähteiden perusteella 1400-luvun lopulla ollut jonkinlainen saarnahuo- ne. Perimätiedon mukaan kirkko tai saarnatupa olisi sijainnut Kymälän talon lähellä. Alueeksi on oletettu nykyisen kirkon itäpuolista ympäristöä, mutta tarkempaa sijaintia ei tiedetä. Mahdollisen jäännöksen on arveltu tuhoutuneen myöhemmäs- sä maankäytössä. Simon pappilan pihassa on 1887 tiedon mukaan ollut kaivona käytetty uhrilähde, johon simolaiset ovat kirkolla käydessään uhran- neet muun muassa rahoja. Lähteen sijainti ei ole tiedossa. Simojoen suun lounaispuolella sijaitseva

Kuva 10. Rakkakivikkoon muokattu rakennelma Ala-Penik- kavaaran laella saattaa olla muinaisen asumuksen jäännös. Metsähallitus/ Pirjo Rautiainen 2007.

Munkkiin eli Munkkihietaan on yhdistetty tarinoi- ta keskiaikaisista munkeista. Alueelta on kartoitet- tu useita historiallisen ajan viljelyjäännöksiksi tul- kittavia kookkaita kiviröykkiöitä sekä ainakin kol- me kiviaitaa. Sankalassa ja Huhtalan Harrikoskella on tiedonantojen mukaan ollut myös historiallisen ajan kalmistoja. Niistä ei kuitenkaan ole todettu mitään merkkiä 1993 inventoinnissa. Myöhemmän ajan muistoihin liittyy myös Karsikon Röyttänkan- gas, jossa on 1800-luvulla mainittu olevan jatulin- tarha. Jäännöstä ei ole pystytty paikantamaan.

Perämeren ulkosaariin kuuluvan, tunnetun Tiur- rasenkrunnin itäosasta on kartoitettu historiallisen ajan asutuksesta, hylkeenpyynnistä ja kalastuk- sesta kertovia jäännöksiä sekä kalkkiuuni. Pitkän- omainen saari on kohonnut merestä 1500-luvulla. Kenttätutkimusten perusteella hylkeenpyytäjien tai kalastajien majanpohjiksi tulkitut soikeat raken- nelmat voivat olla jo 1600-luvulta, mutta ampuma- suoijat ja kalkkiuuni ovat nuorempia. Osa jäännök- sistä on ilmeisesti tuhoutunut satamaa tehtäessä.

Simon tunnetuimpia uuden ajan muinaisjään- nöksiä on Struven kolmiomittausketjuun (1816– 1855) kuuluva Kivalon mittauspiste Ala-Penikan laella. Maapallon koon ja muodon mittaamiseksi muodostettu, Ukrainasta Norjaan ulottuva kol- miomittausketju on valittu UNESCO:n maail- manperintöluetteloon 2005. Ala-Penikan piste ei sisälly Suomesta luetteloon valittuihin kuuteen pisteeseen, mutta on yhtenä Suomen 83 pisteestä valtakunnallisesti merkittävä historiallisen ajan muinaisjäännös.

Asutus- ja elinkeinohistoria

Asutushistoria

Simon seutu oli Haukiputaan ja Iin jälkeen tiheämmin asuttu alue Iin suurpitäjässä. Asutushistoriasa oli 1500-luvun puoliväliin vaihe, jossa väestönkasvu oli hidasta ja ajoittain pysähtynyttä. Syinä olivat kulkutaudit, katovuodet ja sodat.

Uudisasutus käynnistyi vähitellen 1700-luvun puolivälissä. Silloin simolaisia oli arviolta noin 350 henkeä. Karkeasti laskettuna Simon taloluku kaksinkertaistui vuosisadassa. Tämän lisäksi moni torppa ja mäkitupa sai alkunsa. Niistä monet tavataan myöhemmin valtion maalla sijaitsevana kruununtorppina.

Vanhin rykelmämainen kyläasutus ennen 1860-lukua sijaitsi rannikolla. Sieltä asutus levisi

nauhamaisena Viantie- ja Simojokivarteen. Itsenäisen seurakunnan perustamisen aikoihin se oli vaikiutunut Jokikylään, Simonkylään, Simoniemeen ja Maksniemeen. Seuraavalla vuosikymmenellä asutus levisi laajemmin Viantiejokivarteen ja tihentyi 1880- ja 1890-luvuilla edellä mainituille alueille. Uudeksi asuinalueeksi vuosisadan vaihteessa syntyi Simon aseman seutu, joka alkoi nopeasti kehittyä Asemakyläksi.

Torppa-asutus oli tärkeä asutusmuoto Simon asutushistoriassa 1800-luvun jälkipuolella. Koska vanhin poika peri isältään tilan, nuorempien oli etsittävä toimeentulonsa muualta. Tällöin he ja tilatomat alkoivat perustaa uudistiloja jakamattomalle yhteismaalle. Tämä ”villi” asutus yleistyi valtion mailla 1870-luvulla. Jotta tilanne ei olisi täysin

Kuva 11. Näkymä Kuuselan katolta Simonkylässä. Kersti Rechartt 1951. Museoviraston kuva-arkisto.

riistäytyneet viranomaisten käsistä, he laillistivat asutustoiminnan. Kun suursavotat alkoivat pohjoisessa, valtiolta salli kruunun metsätorppien perustamisen maille vuonna 1872. Simossa torppia oli 1880-luvun vaihteessa jo 22. Metsätorppia perustettiin jatkossa erityisesti vuosina 1883, 1899, 1903 ja 1905. Torpat keskittyivät lähinnä Simonkylään, Jokikylään ja Ylimaahan. Samanaikaisesti torppa-asutuksen rinnalla Simon taajaman irtain työväestä alkoi rakentaa asuntoja jakamattomalle yhteismaalle. Tämäkin mäkitupa-asutus yleistyi 1870-luvulta lähtien.

Varsinaiselle asutustoiminnalle suuntaviivat vahvasti vuoden 1922 laki maan hankkimisesta asutustarkoituksiin (Lex Kallio). Samana vuonna viranomaiset vahvistivat myös lain valtion metsämaiden asuttamisesta. Siten kruunun metsätorpat Simossa muutettiin itsenäisiksi tiloiksi. Lisäksi maailmansotien välillä syntyi jonkin verran uudistiloja. Toisaalta Maksniemi menetti Kemin kaupungille vuonna 1930 kuusi tilaa ja vuoden 1938 alusta 14 tilaa. Kokonaan uusi asuinalue syntyi Tainioelle, jonne ensimmäiset asukkaat saapuivat Kemistä vuonna 1935. Alueelle rakennettiin myös asutustie.

Sodan jälkeen tilojen halkominen ja lohkominen jatkui. Vuoden 1945 maanhankintalaki mahdollisti uusien tilojen perustamisen. Tainioella asutus tihentyi: vuonna 1950 alueella oli 17 tilaa ja noin 100 asukasta. Myös Vientiejokivarressa talojen lukumäärä kasvoi 1950- ja 1960-luvuilla. Maankäyttölain pohjalta 1950-luvulla sai alkunsa Simon kunnan viimeisin asutusalue: Valajanaapa. Asukkaiksi valitut olivat simolaisia ja ranualaisia nuoria perheitä.

Nykyään runsasväkisimmät kylät ovat Simonie mi, Maksniemi, Simokylä ja kuntakeskus. Tosin Simonkylän väestörakenne on epäedullinen, sillä nuorisosa on muuttanut muualle. Sen sijaan Maksniemi on kasvanut nopeasti Kemin kaupungin läheisyyden vuoksi.

Väkiluku Simossa vuonna 1970 oli 4162 henkilöä. Väkiluku kasvoi aina 1990-luvulle saakka, kunnes se taittui niin, että vuonna 2000 väkiluku oli 3891 henkeä. Väen väheneminen on kuitenkin ollut erittäin maltillista moneen muuhun Lapin kuntaan verrattuna. Vuoden 2012 lopussa Simossa asui 3435 henkeä.

Elinkeinohistoria

Maatalous

Pohjois-Pohjanmaan peltoviljely oli vielä 1500-luvun puolivälissä ja 1600-luvun alussa muuhun

Kuva 12. Hamarin taloja. Samuli Paulaharju 1913. Museoviraston kuva-arkisto.

maahan verrattuna mitätöntä. Kun peltoalat olivat näin vähäisiä, voisi otaksua rahvaan hankkineen viljansa etupäässä polttoviljelyn avulla, mutta tiedot siitä ovat hyvin niukat.

1700-luvun lopulle tultaessa Simon peltoala oli selvästi yli kaksinkertaistunut edellisen vuosikaudan alun tasosta. Ripeintä kehitys oli Simonkylässä, missä peltoala taloa kohti kolminkertaistui, heikointa taas Maksniemessä, missä kasvuvauhti oli huomattavasti hitaampaa. Edistysaskeleistaan huolimatta simolainen maanviljely oli 1700–1800-lukujen taitteessa vielä vaatimatonta ja niukka-tuottoista. Maanviljelyksen nousu tapahtui vasta 1800-luvun kuluessa.

Perinteisten viljakasvien, ohran ja rukiin, lisäksi muiden kasvien viljely oli vähäistä lukuun ottamatta naurista, jota viljeltiin jokaisessa talossa. Perunan viljely yleistyi Simossa hitaasti vasta 1800-luvulla, vaikka sitä kokeiltiinkin varsin menestyksekkäästi jo 1700-luvun lopulla.

Pohjois-Suomessa viljanviljely tarjosi niukalti satoa, joten karjataloudella on aina ollut suuri merkitys pohjoisen asujille. Runsa kotieläinten pito korvasi selvästikin niukan viljantuotannon puutteet. Karjanhoidon edellytykset ovat paremmat kuin säätekijöistä riippuvan maanviljelyn. Pohjois-Suomen maatalouden painottuminen lypsykarjaan on siten vanhaa perua. Myös hevoset ja lampaat olivat pidettyjä kotieläimiä jo 1700–1800-luvuilla.

Simolle tyypillinen pientilavaltaisuus pohjaa isoonjakoon, joka Simossa saatiin vietyä päätökseen viimeistään 1850-luvun alussa. Rannikkokylä taloille oli edullisempaa ottaa vesialueita jakotoimituksessa kuin tuottamatonta metsää tai viljelykseen kelpaamattomia kiviä moreenimai-

ta tai soita. Simon osalta viljelmien lukumäärään vaikuttaa kruununmetsätorppien perustaminen 1800-luvun loppupuolelta alkaen osana valtiovalan asutustoimintaa.

Peltopinta-ala kasvoi 1880-luvulta vuoteen 1910 yli kaksinkertaiseksi. Luonnonniityillä oli tärkeä merkitys rehuntuotannossa Simossa. Luonnonniityjen pinta-ala kasvoi Simossa aina 1900-luvun ensimmäiselle vuosikymmenelle saakka.

Perinteinen viljelytapa Simossa oli pohjoissuomalainen kaksivuoroviljely. Kaksivuoroviljelyn haittana oli kesannon suuri määrä, sillä suunnitteen puolet peltoalasta oli koko ajan kesannolla. 1800-luvun jälkipuoliskolla 3-vuoroviljely levisi koko Suomeen alkaen Karjalasta. 1800-luvun lopulla vallitsevana viljelytapana Simossa oli pohjoissuomalainen nelivuoroviljely, joka oli vain muunnos kaksivuoroviljelystä. Siinä jätettiin ohraa edeltänyt kesanto pois ja sen tilalla viljeltiin kauraa tai perunaa.

Tärkein viljalaji Simossa oli ohra. Rukiin viljely oli vähäistä, samoin kauran. Ohra säilytti asemansa tärkeimpänä viljalajina Simossa myös maailmansotien välisenä aikana. Vehnää viljeltiin välirauhan aikana suotuisien ilmojen vallitessa. Varsinaisten viljakasvien lisäksi Simossa viljeltiin merkittävässä määrin perunaa omiksi tarpeiksi.

Sotien jälkeisen asutustoiminnan seurauksena Simon tilaluku kasvoi, kun muodostettiin uusia tiloja ja perustettiin uusia asutusalueita kuten Torviaapa ja Valajanaapa. Tuolloin syntyi Simoon runsaat sata uutta maatilaa. 1960-luvun loppu oli vielä asutustoiminnan aikaa, mutta 1970-luvulla tilaluku Simossa kääntyi laskuun.

Maaseutumaiseman muutos

Sotien jälkeen Simon, kuten koko Suomenkin, elinkeinorakenteessa alkoi tapahtua nopea muutos. Maataloudesta elantonsa saavien ihmisten lukumäärä laski maatalouden alkaessa taantua elinkeinona. Teollistuminen ja urbanisoituminen veivät ihmiset kaupunkiin. Maatalous koneellistui samalla ja perherakenteessa tapahtui muutoksia, jotka ajoivat väkeä suurempiin keskuksiin. Myös maatalouselinkeinossa itsessään tapahtui muutoksia kun maatalous alkoi yhä suuremmassa määrin muuttua taloudelliseksi yritystoiminnaksi.

Maataloustuotteiden markkinointivaikeuksien helpottamiseksi pyrittiin vuodesta 1969 lähtien valtion toimenpitein maataloustuotannon supistamiseen. Syntyi ilmiö peltojen pakotointi, joka Lapin läänissä saavutti suuremman laajuuden kuin muualla maassa. Simossa pakettipellot keskittyivät alkuvaiheessa voimakkaimmin Pömiölle, Hamariin, Simonkylälle ja Simoniemeen. Huolimatta sii-

Kuva 13. Heinäseipäitäkin voi vielä Simon maaseudun kulttuurimaisemassa nähdä. LKYT 2006.

tä, että maatalous alkoi elinkeinona väistyä, oli se vielä 1970-luvulla Simon tärkein elinkeino.

1900-luvun lopun maatalouden kehitykseen olennaisesti kuulunut ilmiö on ollut myös rationalisointi ja tuotannollinen erikoistuminen johonkin tuotantosuuntaan, Lapissa useimmiten lypsykarjatalouteen. Tuotannon laajentamisen tarve ja tuotannon rationalisoiminen edelleen ja kääntöpuolelta aktiivitulojen määrän nopea väheneminen ilmensivät maatalouden uutta vaihetta, jonka toivat 1990-luku ja siihen liittynyt Suomen EU-ratkaisu. Lappilainen maatalous kehittyi ajan kuluessa erittäin vahvasti lypsykarjapainotteisen maatalouden suuntaan. Lehmien ja maitotilojen määrä kasvoi 1960-luvun jälkipuolelta asti. Lypsylehmien määrä väheni 1960- ja 1970-lukujen taitteesta lähtien vain niukasti ja nautaeläinten kokonaismäärä jopa hivenen kasvoi 1990-luvulle asti, vaikka aktiivitulojen määrä samanaikaisesti tuntuvasti väheni. Lypsykarjatalous on määrällisen muutoksen ohella kokenut valtavan ja monitahoisen teknisen ja tuotannollisen edistyksen.

Maatalouden tekninen kehitys on muuttanut paitsi itse maatalouden harjoittamista myös monella näkyvällä tavalla maaseudun kulttuurimaisemaa. Esimerkiksi hevoset ovat vähitellen kadonneet ja korvautuneet vetovoimana traktoreilla ja kulkuvälineinä autoilla. Peltojen sarkaojat katosivat vähitellen, kun peltojen salaojitus alkoi 1970-luvulla. Heinäseipäät ja heinäladot nekin lähes tyystin korvautuivat säiliörehusiiloilla ja sittemmin kuivaheinä- ja rehupaaleilla. Entisajan maaseutumaisemalle tyypilliset maitolaiturit purettiin, kun maidonlähettäjätilojen määrä vähentyi ja tonkkien tilalle tulivat tilatankit. Uudet tuotantorakennukset ovat kookkaampia kuin vanhat, koska maatalouden kannattava harjoittaminen on lähemmäksi nykyaikaa tultaessa vaatinut suuromittaisempaa tuotantoa.

Porotalous

Paulaharjun mukaan Simojokivarteen hankittiin ensimmäiset porot 1800-luvun puolivälissä ja ne tuotiin sinne Pudasjärveltä. Paikkakunnan muut asukkaat saivat tuosta laumasta oman porokarjansa alun.

Pohjanlahteen laskevan Simojoen varrella asutus oli vielä 1800-luvun lopulla harvaa ja sijoittunut nauhamaisesti, joten jokivarren ulkopuoliset erämaat tarjosivat erinomaisia laitumia. Simossa poronhoito kehittyi 2–3 peninkulman päässä merestä. Rannikkokylissä vain harvoissa taloissa oli poroja. Suuret porokarjat keskittyivät 1800-luvun alussa selvästi suuriin taloihin, joissa oli paljon lehmiäkin. Monissa pitäjissä poroluku alkoi jo 1890-luvulla nousta liian suureksi, minkä vuoksi poroja menetyi vähänkin poikkeuksellisin talvina nälkään.

Suuret porokarjat hävisivät Simosta jo vuosisadan vaihteeseen mennessä ja karjojen keskikoko pieneni. Porotalouden merkitys väheni edelleen sotien välisenä aikana porojen lukumäärän laskiessa. Porotaloudella oli ja on edelleen kuitenkin merkitystä joillakin tiloilla maatalouden liitännäiselinkeinona.

Kalastus

Lohta on pyydetty Simojoesta jo keskiajalla, josta on merkintä vuodelta 1345 Turun tuomiokirkon ns. mustassa kirjassa. Merkinnässä kerrotaan, että eräs simolainen perhe oli määrätty lastensa rikkomusten takia maksamaan Turun tuomiokirkkoseurakunnalle tynnyrin lohta. Simolaiset kalastivat 1500-luvun tietojen mukaan kaukana Simojärvellä ja sen alapuolisilla Portimo-, Saari-, Toljamo-, Tyrä- ja Iijärvillä sekä myöhemmässä hallinnollisessa jaotuksessa Pudasjärveen kuuluvilla Siuran- ja Ranuajärvillä. Suuren ja varmastikin hyvin kalaisan Simojärven nautinnasta kiisteltiin pitkin 1600-lukua.

Merikalastusta on harjoitettu Simon edustalla jo 1600-luvulla ja kalastus laajeni 1800-luvulla pyyntitekniikan kehittyessä. Kalareissut kestivät kesäisin pitkiä aikoja, koska veneissä ei ollut moottoreita ennen sotia. Kalastajat pitivät tukikohtia merellä ollessaan mm. Korkeasaarella, jossa on säilynyt raunioita kalastajien kämpistä. Kalastus oli Simossa pääelinkeino vielä 1830-luvulla, jolloin simolaiset saivat myyntituloistaan 55 prosenttia kalasta, kymmenen prosenttia voista ja viisi prosenttia metsän tuotteista.

Kuva 14. Lohipato. Padon vieressä rannalla vene, jossa istuu mies saaliskala sylissään. Valokuvattu 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa. Museoviraston kuva-arkisto.

Eräjärvien kalastus ajoittui kevään kutuaikaan, ja sen tärkein saaliskala oli hauki. Eräjärvinautinta lienee jo 1600-luvulla menettänyt merkitystään. Kaukokalastus oli vaivalloista. Meren lohijapajien kokeminen alkoi heti jäiden lähdettyä touko-kesäkuun vaihteessa, mikä selvästikin rajoitti samanlaisesti tapahtuvaa eräkalastusta.

Simojokea on totuttu pitämään Kemijoen rinnalla varsin vähäpätöisenä lohijokena. Simojoella lohiosakkaita oli kuitenkin monin verroin vähemmän kuin Kemijoella. Simojoessa lienee alun perin ollut yksi lohijapato, joka sijaitsi Patokoskessa. Tällä tainiopadolla oli ainoastaan Simonkyläläisillä pyyntioikeus. Simojoen tärkein saaliskala oli lohi, jota pyydettiin kesäkuun alusta elokuun alkuun. Lohen lisäksi syksymmälle ajoittuva siianpyynti oli merkittävää. Joki antoi myös taimenia ja muuta pienempää kalaa. Syksyisin siihen laskettiin lukuisia nahkiaismertoja. Simojoki oli jo 1800-luvulla Suomen merkittävimpiä nahkiaisen pyyntijokia.

Nykyisin kalastus on rajoitettu virkistyskalastukseen kalakannan säilyttämiseksi.

Metsä- ja sahateollisuus

Vanhimpia simolaisia metsäteollisuuslaitoksia olivat vesisahat. Simojoen ensimmäinen vesisaha oli Kalliokosken saha, jonka oululaiset liikemiehet perustivat vuonna 1841. Se sijaitsi noin 20 kilometrin päässä Simojoen suulta. Sahateollisuuden olosuhteet paranivat merkittävästi, kun vuonna 1857 höyrysaohjen perustaminen sallittiin. Lisäksi vuonna 1859 tuli voimaan maakauppalaki, joka antoi mahdollisuuden perustaa kauppoja maaseudulle. Kalliokosken saha myytiin 1874 ruotsalaiselle yhtiölle, joka rakensi siitä Kallion höyrysaohan Kallion saarelle.

Simon Vasankarin saha rakennettiin vuonna 1874 Simojoen suulle. Vasankarin saha paloi 1900-luvun alussa eikä samalle paikalle noussut enää uutta sahaa. Toiminnan jatkamiseksi norjalainen omistaja osti Kallion sahan. Kallion saha kasvoi vähitellen niin, että parhaimpina aikoina työntekijöitä oli useita satoja. Kallion saaren ja mantereen välillä kulki säännöllinen laivayhteys. Sahan läheisyys voimisti myös Simoniemen elämää. Kylällä toimi useita kauppoja ja kyläläiset saattoivat toimittaa elintarvikkeita sahan työntekijöille.

Sahojen lähelle syntyi myös asutusta. Kallion sahan läheisyyteen rakennettiin konttori, talo isännöitsijälle sekä työläisille asuinparakit. Suurin osa Kallion sahan työntekijöiden asuinparakeista sijaitsi "Pirttisaarella". Peräpohjolan sahoilla asunto-olot olivat heikot. Yhtä huonetta kohti oli noin kahdeksan henkilöä. Vasankarin sahan työntekijät rakensivat Vasankarin tien varteen vaatimattomia

mökkejään. Tämä Lahenrannan mökkikylä on suurimmalta osalta yhä jäljellä, mutta useat rakennukset ovat nykyisin vain kesäkäytössä.

Lisäksi Vasankarin rannasta voi vielä löytää rimoista tehdyn laiturin jäännöksiä ja erikoisia kiviä, joita on käytetty laivojen painolastina. Kallion sahan toiminta päättyi 1927, kun Kemiyhtiö päätti 1926 rakentaa uuden sulfaattiselluloosatehtaan Pajusaareen. Osa työväestä siirtyi Kemiin Karihaaraan sahalle, osa simolaisista työläisistä jäi kotiseudulleen.

Pohjois-Suomen metsäteollisuuden synnyn ja kehityksen tärkeinä edellytyksinä ovat olleet Perämereen laskevat uittokelpoiset jokiyäylät ja niiden läheisyydessä olleet metsävarat. Simojoella uittivat 1800-luvulla pääasiassa Vasankarin ja Kallion höyrysaohjen omistajat.

Metsäteollisuudessa oli suuri murrosvaihe 1920-luvulla, jolloin selluloosa- ja paperiteollisuus teki voimakkaasti tuloaan. Kesäisin työntekijöiden määrä vaihteli sadan ja kahdensadan välillä. Palonkarilla sijaitsi uittojen erottelutyömaa sekä konttori- ja asuinrakennukset. Sahateollisuuden huippuvuosina 1923–1927 uitetut puumäärät olivat suuria. Maailmanlaajuinen vuonna 1929 alkanut talouslama supisti voimakkaasti Suomen sahatavaran vientimääriä ja moni sahanomistaja joutui lopettamaan yrityksensä. Sotien jälkeen uittot Simojoella lisääntyivät voimakkaasti, mutta 1960-luvulla puutavaraa siirryttiin kuljettamaan yhä enemmän kuorma-autoilla. Simojoessa uitettiin viimeisen kerran vuonna 1964.

Teollisuus

Rautatien valmistuminen Oulusta Tornioon vaikuttanut huomattavasti teollisen toiminnan ja kaupan vilkastumiseen Simossa. Simonkylältä saapunut Hugo Vuolevi perusti sahan, kauppatalon ja niiden lisäksi tiilitehtaan vanhan kansakoulurakennuksen paikalle. Tiilitehtaan työntekijöille rakennettiin asunnoksi "Ainola", joka on toiminut myös kunnantalona. Ilmari Castren perusti myös tiilitehtaan Asemakylälle.

Tyypillistä simolaista kotiteollisuutta ovat harjoittaneet laivanveistäjät, joista merkittävin oli Jaakko Junes. Melkein jokaisessa talossa on veistetty lisäksi veneitä omaan tarpeeseen.

Simon teollisuuden ensimmäinen vaihe alkoi laantua 1920-luvulla. Tärkeänä syynä olivat Veitsiluodon ja Kemin tehtaiden perustaminen. Ne tarjosivat töitä myös simolaisille. Vasta 1960-luvulta lähtien Simoon on pyritty saamaan pienteollisuutta.

Nykyään Simo on elinkeinorakenteeltaan kunta, jossa palveluiden ohella pienteollisuus on suurin

työllistäjä, vaikkakin alkutuotannolla on edelleen merkittävä asema. Kunta on nykyisin Simon suurin työllistäjä, yksityinen sektori toiseksi suurin. Yksityisyrittäminen on kolmanneksi suurin työllistäjä.

Liikenne ja yhteydet

Vasta Simojokivarren tien valmistuminen vähensi Simojoen merkitystä kulkuväylänä. kaupparetkiä jokea pitkin tehtiin aina Posiolle asti. Simojoen liikenteellinen merkitys säilyi kuitenkin aina 1960-luvulle asti. Pääpaino 1900-luvulla oli puutavaranuittossa. Uitot loppuivat vuonna 1964, minkä jälkeen Simojoen on harrastettu lähinnä huviluonteista veneilyä ja kalastusta.

Vanha Turku – Tukholma maantie kulki Simon kautta. Se oli määrätty raivattavaksi jo vuonna 1652. Tiellä oli pitkään merkitystä vain postin kuljetuksessa silloin kun postia ei voitu tuoda meritse suoraan Ruotsista. Oulun ja Kemin välille tie saatiin pyöräajoneuvoilla liikennöitävään kuntoon vasta 1750-luvun alussa. Rantatie oli mutkainen ja kiemurteli pitkin rannikkoa. Tietä ei päästy parantamaan vielä 1800-luvulla, koska valtio keskittyi rautateiden ja kanavien rakentamiseen. Osa tästä tiestä on vielä nykyisin käytössä. Tie on saanut museotien arvon vuonna 1982. Museotieksi hyväksytyt tien pituus on 2,9 kilometriä.

Tien Vasankarin sahalle rakennutti sahan omistaja, kapteeni Qvickström vuonna 1874. Tie erkani rantatiestä ja kulki sahalla Lammassaareen sekä Mansikkaniemeen ja Lammassaaren välistä Filpukselle. Tie on vielä nykyäänkin käytössä. Lisäksi on olemassa 1870-luvun kirkkotie, joka kulki Simoniemestä kirkolle Vallon talon sivuitse. Valtatien valmistuminen vuonna 1953 siirsi Oulu – Kemi välisen tieliikenteen kokonaan pois kylän halki johtavalta vanhalta postitieltä. Simojokivarteen tie saatiin valmiiksi Ylikärppään asti vuoden 1879 loppuun mennessä.

Vuosisadan vaihtuminen ei sinänsä parantanut liikenneoloja Simossa, mutta rautatien valmistuminen vuonna 1902 merkitsi eräänlaista käännekohtaa. Toisaalta se esti ja hidasti erityisesti rantatien uudistamista, mutta toisaalta vaati uusien teiden rakentamista aseman seudulle. Rautatien tulon vaatimia tietöitä olivat tien rakentaminen Oulu–Kemi -maantieltä rautatiesillalle molemmin puolin jokea sekä Maksniemen pysäkkien rakentaminen pysäkillä maantielle.

Sotien aikana teiden rakentaminen oli luonnollisesti pysähdyksissä ja entistenkin teiden kunto heikkeni entisestään. Tavallisten sodan aiheuttamien vaikeuksien lisäksi tulivat vielä saksalaisten

Kuva 15. Osa vanhasta Pohjanlahden rantatiestä on nykyisin museotienä. Kuva Simonkylästä. Tiina Elo 2012.

syksyllä 1944 aiheuttamat tuhot. Vetäytyessään Simon alueen läpi he räjäyttivät kaikki mahdolliset sillat alkaen rautatiesillasta ja päätyen pieniin maantiesiltoihin. Saksalaisten aiheuttamien tuhojen korjailuun kului 1940-luvun loppu, mutta 1950- ja 1960-luvuilla koettiin Simossakin vilkas tienrakennuskausi, jonka aikana syntyi suurimmaksi osaksi Simon nykyinen tieverkko. Tämän vilkkaan rakennuskauden jälkeen oli Simon alueella vuonna 1970 maanteita 124 kilometriä ja paikallisteitä 90 kilometriä. Vuonna 1961 Simon alueelle saatiin ensimmäinen päällystetty tie, kun 4-tie sai Oulun ja Kemin välille öljysorapäällysteen. Tie kestopäällystettiin 1970-luvulla.

Rautatie

Merkittävää parannusta Simon liikenneoloihin merkitsi rautatien ulottuminen kuntaan saakka vuonna 1902. Ajatus radan jatkamisesta Oulusta Kemiin oli peräisin jo vuodelta 1883, jolloin tehtiin päätös radan rakentamisesta Seinäjoelta Ouluun. Ensimmäinen ehdotus radan saamiseksi Oulun ja Tornion välille tehtiin vuoden 1885 valtiopäivillä. Tämän jälkeen asia oli jatkuvasti esillä, kunnes se viimein ratkesi myönteisesti vuoden 1897 valtiopäivillä. Varsinaiset rakennustyöt alkoivat kesäkuussa 1899. Valmistumiseen meni aikaa kolme vuotta ja radan lisäksi tehtiin myös tarvittavat asema- ja huoltorakennukset. Itse aseman lisäksi Simon alueelle tuli pysäkit Maksniemeen ja Viantielle. Rata valmistui Kemiin saakka vuoden 1902 aikana. Väli-aikainen liikenne radalla alkoi 1.11.1902, jolloin Kemin ja Oulun välillä alkoi liikennöidä yksi sekajuna kumpaankin suuntaan päivässä. Lopullisesti rata valmistui Tornioon saakka ja virallisesti se avattiin 16.10.1903. Tällöin myös junavuorot kaksinkertaistuivat, kun sekajunan ohella kumpaankin suuntaan alkoi liikennöidä postijuna kerran päivässä.

Liikenne säilyi vilkkaana aina 1960-luvulle saakka, mutta vuosikymmenen loppupuolelta lähtien etenkin henkilöautojen lukumäärän nopea kasvu alkoi vähentää matkustajien määriä. Vuonna 1965 lopetettiin miehitys Viantien pysäkillä. Vuonna 1973 Maksniemen pysäkki koki saman kohtalon. Simon asemalla toiminta lopetettiin vuonna 1990.

Kun rautatien ja aseman paikkaa Simossa mietittiin, ehdottivat suunnittelijat radan ja aseman sijoittamista joko nykyiselle paikalleen tai Simonkylän

Siirikankaalle. Kyläläiset eivät uskoneet rautatien merkitystä kovin suureksi, joten rata rakennettiin nykyiselle reitille. Liikenteen painopiste siirtyi vähitellen Asemakylälle ja myös uudisrakentaminen ja liiketoiminta siirtyivät sinne. Näin Asemakylästä muodostui loppujen lopuksi Kirkonkylää suurempi keskus. Tämä lienee yksi ratkaiseva tekijä siihen, että vanha ja yhtenäinen rakennuskanta on säilynyt Simonkylässä ja Simoniemessä.

Jähtiliikenne

Vielä 1800-luvun lopussa Simossa harjoitettiin melko laajaa merenkulkua. Kyse oli jähtiliikenteestä, talonpoikaispurjehduksesta. 1800-luvulla lähes jokaisessa isommissa talossa oli useita jähtejä. Jähtiliikenteen aikana kylän miehet tekivät merimatkoja aina Tukholmaan ja Pietariin saakka. Tukholmaan, jonne yleensä tehtiin matka kahdesti kesän aikana, vietiin mm. lohta ja sieltä tuotiin ainakin suolaa. Pietarista oli pääasiassa noudettu jauhoja.

Pääosan jähtiliikenteestä kuitenkin muodosti halkojen, kapakalan sekä tiilien kuljetus lähikaupunkeihin. Mm. Vuolevin omistamasta tiiliruukista Simojoen suulla oli tiiliä kuljetettu jähdeillä aina Ouluun ja Luulajaan saakka. Alusten varsinainen lastauspaikka kuuluu olleen Hahtiperällä, missä myös kerrotaan ”Oolannin sodan” aikana olleen kolmisenkymmentä jähtiä Simosta ja Kuivaniemestä piilossa englantilaisia ja näin säilyneen tuholta. Jähtiliikenne hiipui 1900-luvun alussa rautatien rakentamisen ja höyrylaivojen ilmestymisen myötä.

Kuva 16. Ote Simon maanmittauskartasta vuodelta 1735-1736. Kansallisarkisto.

Simon kulttuuriympäristön ominaispiirteitä

Arkeologinen kulttuuriperintö

- Sirkka-Liisa Seppälä

Simon arkeologinen kulttuuriperintö keskittyy Simojoen ja Viantienjoen varteen sekä kaakosta luoteeseen suuntautuville muinaisille rantavyöhykkeille. Rannikko ja joet ovat aina houkuttelleet asukkaita, erityisesti kalastajia ja hylkeenpyytäjiä ja majavanmetsästäjiä. Paljon kohteita on kartoitettu Simoniemen, Sankalan, Taininiemen ja Viantienjoen alueilta. Simon kunnan tunnetut muinaisjäänneköset jakautuvat pääasiassa kahteen ryhmään. Lähes puolet kohteista on kivikautisia asuinpaikkoja ja loput kiviröykkiöitä, kuoppia tai purnuja. Simon Tainiaron kivikautinen asuinpaikka ja siihen liittyvä Suomen laajin kivikautinen kalmisto on valtakunnallisesti merkittävä muinaisjäänne.

Muinaisiin rantakivikoihin tehdyt lukuisat rakennelmat kuvastavat Simon rannikollista sijaintia. Kivikkokuoppia ja röykkiöitä voi pitää Perämeren seudulle tunnusomaisina muinaisjäännekösinä. Röykkiöistä suurin osa ajoittuu todennäköisesti esihistorialliselle ajalle, vaikka joitakin voi olla tehty tai muokattu uudelleen myöhemmin aikoina. Kivikkoihin on vielä historiallisella ajalla kaivettu kuoppia lihan ja mahdollisesti myös kalan säilytystä varten ja tapa saattaa juontaa juurensa jo kiviakaudelta. Kuopat muistuttavat, että hylje, majava ja lohi ovat vuosituhansien ajan houkuttelleet ihmisiä Simon jokivarsiin, rannikolle ja saariin.

Kuva 17. Rakkaan kaivettu kuoppa Ala-Penikkavaaran rinteessä. Metsähallitus/Pirjo Rautiainen 2007.

Rakennusperintö

- Tiina Elo

Simon tilojen rakennukset sijoitettiin läntiseen tapaan kulmistaan avoimeksi väljäksi neliöpihaksi. Yleensä maalaistaloihin rakennettiin vain yksi asuinrakennus, mutta kahdenkaan rakentaminen ei ollut harvinaista. Toista asuinrakennusta saatettiin pitää vierashuoneena, talon vanhemman väen tai syytinkiläisten asuntona.

Vanhin asumismuoto on ollut yksihuoneinen savupiirtti, joka hylättiin 1800-luvun puolivälin jälkeen. 1800-luvun aikana hirsirunkoinen talo kehittyi vaiheittain ja 1800-luvun loppupuolella yleisin asuinrakennus oli paritupa. Parituvassa porstuan toisella puolella oli suuri piirtti ja toisella avara tupa, josta saatettiin erottaa kaksi pienempää kamaria. Keskellä taloa porstuan päässä oli porstuakamari.

Asuinrakennukset olivat yleensä yksikerroksisia ja pitkiä. Niitä jatkettiin tarpeen mukaan päädystä. Simosta tunnetaan muutama kaksikerroksinen asuintalo, mutta yleisemmin asuinrakennukset kehittyivät puolitoistakerroksisiksi.

Kuva 18. Sankalan vanha pirtti. Samuli Paulaharju 1913. Museoviraston kuva-arkisto.

Kuva 19. Huhtalan mutterikuisti. LKYT 2006.

Kattomuotona on yleisesti ollut satulakatto ja materiaalina vanhastaan tuohi ja myöhemmin päre. Päreestä asuinrakennusten katteena löytyy mainintoja vasta 1800-luvun jälkipuoliskolta. Uudemman ajan kattomateriaalina ovat toimineet pelti, huopa ja tiili. Ikkunoista on mainintoja jo 1800-luvun alusta.

Simon vanhojen asuinrakennusten erityistunusmerkkinä voidaan pitää koristeellista kuistia, joka tuli muotiin 1800- ja 1900-lukujen taitteessa. Kuistittomiakin taloja Simossa on. Hyvin paljon on kaksoiskuisteja, joissa kuistit yhdistää toisiinsa lasiveranta. Tunnusomaisin piirre Simon vanhoissa asuinrakennusten kuisteissa on kuitenkin runsas mutterikuistin esiintyminen. Myös 2-kerroksista mutterikuistia esiintyy jonkin verran.

Talouksrakennuksista tunnettiin leivintupa, paisintupa, kotatupa, karjakeittiö ja keittiötuvat. Vanhin talouksrakennustyyppi lienee aittaa vastaava varasto. Maalaistalossa saattoi olla kymmenittäin eri tarkoituksiin rakennettuja aittoja ja niiden lisäksi erikoisaittoja, esimerkiksi erä- ja kala-aittoja, joissa myös yövyttiin pyyntiretkillä. Simon aitat olivat joko yksi- tai kaksikerroksisia. Otsa-aitat olivat joko poskellisia tai poskettomia. Jalkarakenteeltaan Simon aitat ovat salvosjalka-aittoja tai patsasaittoja.

Tallit rakennettiin joko aitan kanssa saman katon alle niin, että väliin jäi välikkö tai navetan ja siihen liittyneiden rehulatojen kanssa. Simo kuuluu luontinavetan alueeseen ja navetoissa on ollut hyvin varusteltu karjakeittiö, jossa ihmistenkin ruoka kesäaikaan keitettiin. Itse navettaa käytettiin ruokailupuolena kun karja oli kesäisin joko pyramiditai satulakattoisissa kesänavetoissa. Vanhemmat navetat tehtiin puusta salvostekniikalla, mutta luonnonkivinavettojakin oli.

Erikoinen navettatyyppi on pohjoissuomalainen pyramidikattoinen kesänavetta, jonka valta-alueita ovat Lapin alue ja Länsipohjan suomalaisalueet.

Hajaesiintymiä tavataan myös Oulun etelärajalla. Navetan pohja on neliömäinen ja matalien seinien varassa lepää nelilapainen katto, jonka huipulla on puinen ilmanvaihtotorvi. Rakennus soveltuu erinomaisesti pohjoisiin olosuhteisiin: eläinten ruumiinlämmön vaikutuksesta hyönteiset työntyvät vedon mukana hämärästä navetasta ilmanvaihtotorven kautta ulos. Peräpohjolan toinen kesänavettatyyppi on tavallinen satulakattoinen navetta. Simossa tunnetaan molemmat tyypit. Kesänavettaa käytettiin kesäkuun puolesta välistä syyskuulle. Lehmien oleskellessa kesänavetassa normaali navetta pestiin ja kalkittiin ja ihmiset käyttivät sitä kesäasuntonaan aina elokuulle asti. Ruoka laitettiin navetan keittiössä ja itse navetta toimi ruokailuhuoneena.

Pyramidikattoisen kesänavetan alkuperästä ollaan kahta mieltä. Toisaalta sen esikuvana pidetään alueella aikaisemmin käytössä ollutta keittokotaa

Kuva 20. Vatungin vanhempi kalamaja. Kersti Rechartt 1951. Museoviraston kuva-arkisto.

Kuva 21. Koivuniemen aitta, päätyseinä päreillä vuorattu. Kersti Rechartt 1951. Museoviraston kuva-arkisto.

ja toisaalta on oletettu, että sen mallina olisi lap-palaisten salvoskota. Todennäköisesti pyramidi-kattoinen kesänavetta kehitettiin Ruotsin suomen-kielisessä Länsipohjassa ja se levisi Tornionlaakson välityksellä Itä-Lappiin ja Pohjois-Pohjanmaalle.

Talonpoikaistalossa erillinen rehusuoja periy-tyy keskiajalta. Vähävaraisissa talouksissa tapa rakentaa talousrakennusten yhteyteen erillisiä la-toja säilyi 1900-luvulle asti. Vauraimmissa taloissa ja tiheissä kyläyhteisöissä ladot sijoitettiin riviin katoksen alle. Heinäladot rakennettiin Simossa yleensä viistoseinäisiksi.

Sodan jälkeen pihapiirit muuttuivat, kun val-lalle tuli tyyppiipiirustusten mukaan rakennetut rintamamiestalot. Pihapiireihin ei enää rakennettu useita talousrakennuksia, vaan yleensä pelkästään navetta ja pihasauna. Saunarakennus rakennettiin yleensä ensimmäiseksi ja siinä asuttiin sen ajan kun varsinainen asuinrakennus rakennettiin.

Kuva 22. Jälleenrakennusajan navetta. LKYT 2006.

Kuva 23. Jälleenrakennusajan tyyppinen päarakennus. LKYT 2006.

Etenkin Lapissa osa rakennuksista tehtiin edel-leenkin hirsirunkoisina, etelämpänä rakennukset tehtiin yleisimmin rankorakenteisina. Lämmön-eristeenä käytettiin tavallisesti helposti saatavia sahanpurua tai kutterilastua. Rakentamisessa pa-lattiin osittain vanhoihin perinteisiin rakennusma-teriaaleihin, kuten pärekattoihin ja savitiiliin, joita pystyttiin valmistamaan myös kotiloissa. Rakennusaineiden säännöstely pakotti erilaisten korvi-keaineiden kehittelyyn. Laajimmillaan säännöstely ulottui lähes kaikkiin tarvikeryhmiin. Myös työ-voimasta oli pulaa.

Uusi rakentamisen tapa muutti perinteisen kult-tuurimaiseman varsinkin maaseudulla.

Esiteltävät kohteet kylittäin

Tässä kappaleessa esitellään Simon kohteita ensin kylittäin ja sen jälkeen teemoittain. Kohteiden valinta perustui Lapin kulttuuriympäristöt tutuksi -hankkeessa tehtyyn kulttuurihistoriallisen merkittävyyden arviointiin. Hankkeessa kerättiin tietoa lähes 5000 kohteesta koko Lapin alueella. Olennaisena osana inventointiin liittyi myös kohteiden kulttuurihistoriallisen merkittävyyden arvioiminen. Tätä arviointityötä teki tätä tarkoitusta varten perustettu arvottamistyöryhmä, jossa toimi Museoviraston, Lapin liiton, Lapin ympäristökeskuksen ja maakuntamuseoiden edustajia. Arviointia tehtiin kunta kerrallaan.

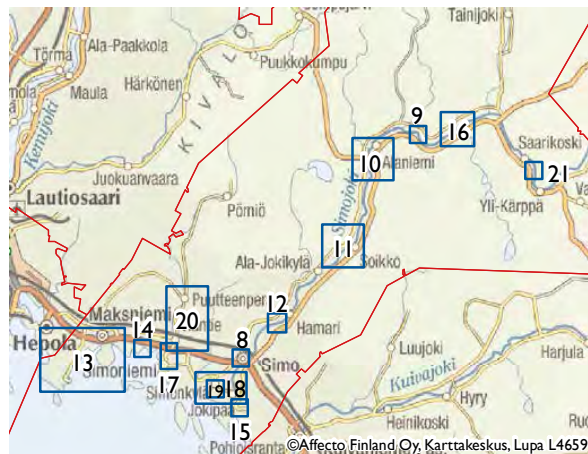
Koska inventointihankkeessa tuotettu aineisto oli kohdekohtaista, oli kulttuurihistoriallisen merkittävyyden arvioinnin yhtenä tehtävänä sitoa kohteita niihin laajempiin asutus- ja kulttuurihistoriallisiin yhteyksiin, joita ne edustavat (esim. saamelaiskulttuurikohde, jälleenrakennusajan kohde). Arvioinnin yhteydessä tarkasteltiin myös kohteiden ajallista ja historiallista tunnistettavuutta. Kaikki inventoidut kohteet käytiin merkittävyyden arvioinnin yhteydessä läpi ja jokaiselle kohteelle annettiin parin lauseen sanallinen kuvaus, jossa pyrittiin kiteyttämään kohteen merkitys. Sanallisen arvioinnin lisäksi tai sen sijaan on joidenkin kohteiden rakennushistoriallisia, historiallisia ja maisemallisia arvoja painotettu.

Kohteissa, jotka on inventoitu Lapin kulttuuriympäristöt tutuksi -hankkeessa, on kohteen esittelyn lopussa kulttuurihistoriallisen merkittävyyden arvioinnin yhteenveto (tekstissä maininta LKYT-arvio).

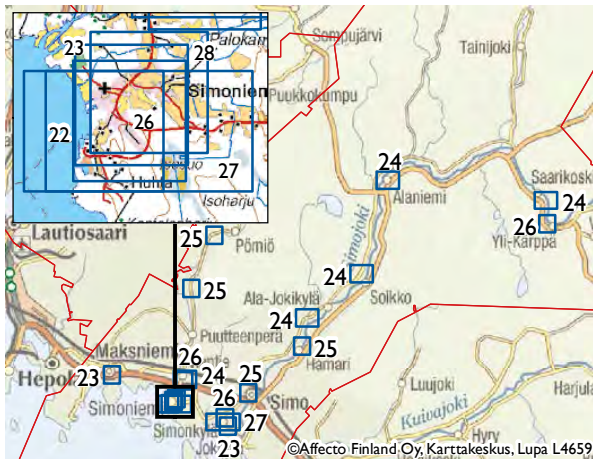
Ohjelmassa esitellään kohteita Simon kuntakeskuksesta, Alaniemestä, Alajokikylästä, Maksniemestä, Onkalosta, Sankalasta, Simoniemestä, Simonkylästä, Viantien varresta ja Ylikärpästä.

Simossa asutus on jo varhain asettunut rannikolla ja jokien varteen, minne myös kylät ovat sijoittuneet. Valtakunnallisesti merkittäviksi rakennetuiksi kulttuuriympäristöiksi ja valtakunnallisesti arvokkaiksi maisema-kokonaisuuksiksi arvostetut

Simoniemi ja Simonkylä ovat vanhaa peräpohjalaista kulttuuriympäristöä. Kyliä ei toisen maailmansodan loppuvaiheessa poltettu ja siksi alue on Lapin oloissa harvinainen kokonaisuus. Peruspiirteiltään Simoniemi ja Simonkylä ovat samankaltaisia. Simonkylä laajempaan alueena on selkeämmin maatalousvoittoinen ja harvempi, kun taas Simoniemi tiiviimpi ja enemmän rypäskylämäinen. Rakentaminen alueella on keskittynyt perinteisesti muutaman asuintalon ryhmiin peltoalueiden keskelle tien kulkiessa rakennusten ja viljelysten läpi. Talousrakennukset sijoittuvat asuinrakennusten ympärille. Rakentaminen on paikoin varsin tiivistä ja tie kulkee joissain paikoissa aivan asuinrakennusten portaiden edestä.

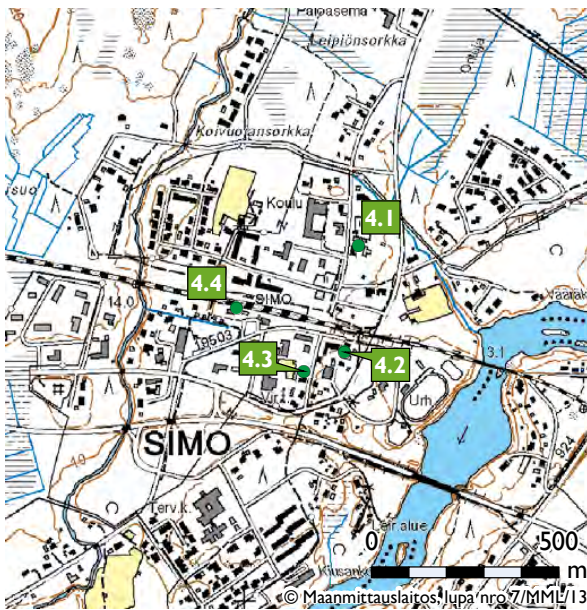
Kartta 6. Indeksikartta. Kohteet kylittäin.

Kartta 7. Indeksikartta. Kohteet teemoittain.

Simon kuntakeskus

Esiteltävät kohteet

Kartta 8. Simon kuntakeskuksen kohteet.

- 4.1 Lempilä
- 4.2 Viertola
- 4.3 Penttilä
- 4.4 Simon asemayhdyskunta

4.1 Lempilä

Pihapiiriin kuuluu päärakennuksen lisäksi pirtti, joka oli alun perin kestikievarina, vanha hirsinen saunarakennus, vanha kääntöhirsistä tehty talli, uusi autotalli ja varasto sekä pirtin takana siirrettävä rakennus. Kohde sijaitsee kuntakeskuksessa

Kuva 24. Lempilän päärakennus. LKYT 2006.

rautatien pohjoispuolella. Lännessä on Simontien toisella puolella koulukeskus, pohjoisessa ja etelässä on taloja sekä idässä Pohjoispuolentie.

Päärakennus on pohjamuodoltaan kaksoisvinkkeli (U-muoto). Kaksoisvinkkelin sisäsyvennykseen on rakennettu pitkä umpikuisti, jossa on pulpettikatto. Rakennus on hirsirunkoinen ja sen julkisivumateriaali on keltainen vaakaponttilaudoitus, listaväri on valkoinen. Talossa on musta kolmiorimahuopakate. Ikkunat ovat T-mallia

Päärakennus rakennettiin alun perin kestikievariksi vuonna 1870. 1920-luvulla taloon tehtiin poikkipääty, jossa pidettiin kauppaa. Tilalla oli kauppa, kestikievari, apteekki ja aikoinaan useita hollitalleja. Viimeisin hollitalli paloi vuonna 1976. Lehmiä tilalla oli viimeksi vuonna 1966. Tila on saanut vuonna 1982 Hurrikas-palkinnon. Viimeksi rakennuksessa on toiminut kukkakauppa. Tila oli tyhjiällä jonkun vuoden ja vuonna 2001 tila vaihtoi omistajaa.

Taloa kunnostetaan vapaa-ajalla ja se maalattiin vuonna 2005. Poikkipäädyän sisäremontti on keskeneräinen.

LKYT-arvio:

Sodalta säästynyt pihapiiri.

Osa Simon kuntakeskuksen kokonaisuutta.

Rakennushistoriallisesti ja kulttuurihistoriallisesti erittäin arvokas kohde, jolla on myös maisemallista arvoa.

Kuva 25. Lempilän vanha pirtti, josta on vuonna 2011 puurettu oikean puoleinen pääty kuistiin asti. LKYT 2006.

Kuva 26. Viertolan päärakennus. LKYT 2006.

Kuva 27. Penttilän päärakennus. LKYT 2006.

4.2 Viertola

Pihapiiriin kuuluu päärakennuksen lisäksi kesäpirtti ja navetta. Kohde sijaitsee Simon kuntakeskuksessa. Pohjoisessa on Rataatie, jonka vieressä on rautatie. Lännessä ja etelässä on taloja. Idässä on Pohjoispuolentie.

Päärakennus on suorakaiteen muotoinen ja ranakorakenteinen. Talossa on keltainen vaakaponttilaudoitus ja valkoiset listat. Katemateriaalina on käsinsaumattu ruskea peltikate.

Rakennuksessa on 6-ruutuiset T-karmi-ikkunat. Rakennuksessa on umpikuisti.

Jaakko Huttula rakensi päärakennuksen vuonna 1930. 1950-luvulle asti tilalla toimi osuuskauppa. Vuonna 1946 rakennettiin kesäpuoli ja vuonna 1949 navetta. Pihalla on porakaivo.

1950-luvulla pärekatto vaihdettiin peltiin ja osuuskaupan pito loppui talossa. Vuonna 1980 kuisti rakennettiin uusiksi. Vuonna 1994 taloon uusittiin keskuslämmitys.

LKYT-arvio:

Sodalta säästynyt asuinrakennus, sauna ja kesäpirtti jälleenrakennusajalta.

Osa Simon kuntakeskuksen kokonaisuutta.

Rakennushistoriallisesti erittäin arvokas kohde, jolla on myös kulttuurihistoriallista ja maisemallista arvoa.

4.3 Penttilä

Pihapiiriin kuuluu päärakennuksen lisäksi makasiini ja saunarakennus. Tila on Simon Asemakylän keskellä.

Rakennus on pohjamuodoltaan vinkkeli (L-muoto). Siinä on hirsirunko ja keltainen vaakaponttilaudoitus ja valkoiset listat. Katemateriaali on ruskea tiiliprofiilipeltikate. Ovi- ja ikkunatyypit on remontoitu entiseen muotoonsa, ikkunat ovat T-mallia.

Liikemies Adolf Andersson on rakennuttanut talon vuonna 1903. Rakennuksessa on aikoinaan

ollut kauppa, apteekki, toimisto ja asunto. Nyt talo on omistajan kesäkäytössä.

Andersson rakensi asuinrakennuksen viereen pitkän makasiinirakennuksen, jossa on monta aittoa Anderssonin kaupassa myymilleen eri tuotteille. Makasiinissa on punainen pystyrimalaudoitus ja valkoiset listat sekä punainen kolmiorimahuopakate. Ovi- ja ikkunatyypit ovat alkuperäiset.

LKYT-arvio:

Sodalta säästynyt pihapiiri.

Osa Simon kuntakeskuksen kokonaisuutta.

Kohteella on rakennushistoriallista ja kulttuurihistoriallista arvoa.

Kuva 28. Penttilän komea ulkorakennus. LKYT 2006.

4.4 Simon asemayhdyskunta

Asemayhdyskuntaan kuuluu asemarakennuksen lisäksi vieressä oleva lastauslaiturin varasto ja talli sekä kellarirakennukset. Viereinen Ratala-tila on myöhemmin erotettu omaksi tilakseen ja sillä sijaitsee neljä rakennusta: asuinrakennus, eläinsuoja/puucee, saunarakennus ja maakellari.

Rakennukset sijaitsevat aivan rautatien vieressä, sen eteläpuolella. Simon kuntakeskus aukeaa kohteen eteläpuolelle ja ohikulkutie radan alta kulkee lännen puolelta asemaa.

Simon asema on 1900-luvun alun tyyppinen rautatieasemarakennus. Ensimmäinen ehdotus

Kuva 29. Simon rautatieasema, aseman ulkoasu on muuttunut jonkin verran tämän kuvan ottamisen jälkeen. LKYT 2006.

radasta Oulun ja Tornion välille tehtiin vuoden 1885 valtiopäiville. Päätös radan rakentamisesta syntyi vuonna 1897 ja rataosuus Oulusta Tornioon valmistui vuonna 1902. Asema on rakennettu vuosina 1903–1904. Asemarakennuksen ulkoasu muuttui vuosien varrella jonkin verran alkuperäisestä. Henkilöliikenne Simon asemalla lopetettiin vuonna 1990. Asemarakennus ja muutamia muita rakennuksia siirtyi Senaattikiinteistölle vuonna 2007. Sen jälkeen Senaattikiinteistö on myynyt asemarakennuksen pihapiireineen yksityiselle omistajalle. Kohdetta on sen jälkeen remontoitu ja se on muuttanut ulkoasuun.

Simon asema on luokiteltu valtakunnallisesti merkittäväksi rakennetuksi kulttuuriympäristöksi.

LKYT-arvio:

Osa Simon kuntakeskuksen kokonaisuutta.

RKY –kohde (Simon rautatieasema)

Rakennushistoriallisesti, kulttuurihistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokas kohde.

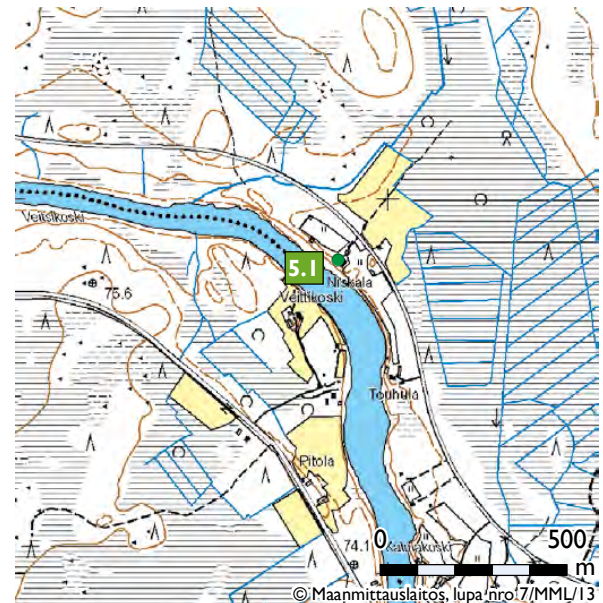
Kuva 30. Simon aseman talourakennuksia. Tiina Elo 2008.

Kuva 31. Aseman kellarirakennus. Tiina Elo 2011.

Alaniemi

Esiteltävät kohteet

Kartta 9. Alaniemen kohteet A.

5.1 Vainionpää

5.1 Vainionpää

Pihapiiriin kuuluu päärakennuksen lisäksi navetta, jonka katto on romahtanut sekä puoliksi purettu piharakennus ja maakellari. Kohde sijaitsee Simojoen koillisrannalla Pohjoispuolentien ja joen välissä noin 30 kilometriä kuntakeskuksesta koilliseen. Ympäriällä on peltoja.

Päärakennus on suorakaiteen muotoinen, korkea peräpohjalainen talo. Rakennuksessa on ullakkokerros. Rakennus on hirsirunkoinen ja sen julkisivumateriaalina on maalaamaton päre, kuistissa pystyrimalaudoitus. Huonokuntoista pärekattoa on peitelty pressuilla ja laudoilla. Ikkunat ovat T-

Kuva 32. Vainionpään päreillä vuorattu vanha asuinrakennus. LKYT 2006.

Kuva 33. Uusitalon päärakennus. LKYT 2006.

mallia, osa niistä on vaihdettu yksiruutuisiksi ja päälle on kiinnitetty ristikkorimat.

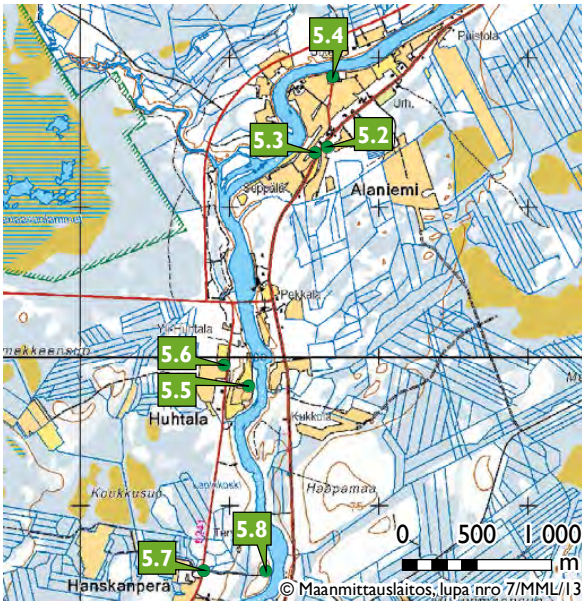
Päärakennus on rakennettu joskus 1800-luvun alkupuolella. Ulkoseinät on vuorattu päreellä. Ikkunoita on vaihdettu myöhemmin.

LKYT-arvio:

Sodalta säästynyt pihapiiri.

Rakennukset huonokuntoisia.

Kohteella on rakennushistoriallista, kulttuurihistoriallista ja maisemallista arvoa.

Kartta 10. Alaniemen kohteet B.

- 5.2 Uusitalo/Alakärppä
- 5.3 Keskitalo
- 5.4 Simoska
- 5.5 Huhtala
- 5.6 Jyvätkuivaamo
- 5.7 Käpykaristamo
- 5.8 Koukku

5.2 Uusitalo/Alakärppä

Pihapiirissä on kolme rakennusta: vanhempi asuinrakennus, navetta ja uudempi asuinrakennus. Tila sijaitsee Alaniemen kylän keskustassa Ranuantien kaakkoispuolella. Simojoki on tien luoteispuolella. Länsi-koillispuolella on omakotitaloja ja itä-eteläpuolella peltoja.

Päärakennus on pohjakaavaltaan vinkkeli (L-mallinen) ja hirsirunkoinen. Julkisivumateriaalina on vaaleaksi maalattu vaakalaudoitus ja katemateriaalina kuumasinkitty profiilipeltikate. Talossa on alkuperäiset valkoiset T-karmi-ikkunat ja peiliiovet.

Päärakennus on rakennettu vuonna 1936. Alaniemen posti toimi rakennuksessa 1970-luvulla. Alun perin talossa oli pärekatto, vuonna 1976 asennettiin kuumasinkitty profiilipeltikate. Vuonna 1989 talo maalattiin.

LKYT-arvio:

Sodalta säästynyt asuinrakennus ja jälleenrakennusajan navetta pihapiirissä, jossa myös uudempi asuinrakennus.

Liittyy kylän hallintohistoriaan.

Osa Alaniemen kyläkokonaisuutta.

Huhtala-Alaniemen kulttuurimaisema MAMK 1992.

Rakennushistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokas kohde, jolla on myös kulttuurihistoriallista arvoa.

5.3 Keskitalo

Pihapiirissä on asuinrakennuksen lisäksi navetta/lato ja kesänavetta. Piha on iso ja navetan takana on peltoja. Simon Asemakylälle on matkaa 25 kilometriä. Länsipuolella pihaa virtaa Simojoki noin 300 metrin päässä.

Päärakennus on suorakaiteen mallinen, luonnonkivisokkelilla seisova ja hirsirunkoinen. Julkisivumateriaalina on valkoiseksi maalattu vaakaponttilaudoitus ja katemateriaalina kirkas aaltopelti. Rakennuksessa on alkuperäiset 3-ruutuiset ruskeat T-karmi-ikkunat. Ikkunakoristeet ovat valkoiset ja alkuperäiset. Rakennuksessa on alku-

Kuva 34. Keskitalon päärakennus. LKYT 2007.

peräinen umpikuisti, jossa on alkuperäiset arkkupenkit tallella.

Talo on rakennettu ilmeisesti 1900-luvun alkupuolella tuomalla kaksi kamaria rannalta 200 metrin päästä Alatalosta. Sisätilojen remontti on tehty vuonna 1967.

LKYT-arvio:

Sodalta säästynyt pihapiiri.

Huhtala-Alaniemen kulttuurimaisema MAMK 1992.

Kohteella on rakennushistoriallista, kulttuurihistoriallista ja maisemallista arvoa.

5.4 Simoska

Pihapiirissä on päärakennuksen lisäksi piharakennus, navetta ja autotalli. Kohde sijaitsee Simojoen törmällä kauniilla suvantopaikalla, Simoskan suvannossa. Pihapiirissä itäpuolella on lähinaapuri, jonka kanssa on yhteinen navettarakennus.

Päärakennus on komea 2-kerroksinen vanha hirsirunkoinen rakennus, jossa on punainen vaakalautavuoraus. Nurkkalaudat ovat valkoiset. Rakennuksessa on kaksikerroksinen umpikuisti, jonka toisessa kerroksessa on parveke. Talossa on jäljellä paljon alkuperäisiä 4-ruutuisia ikkunoita, joissa on valkoiset koristeelliset piletet.

Pihapiirin 1700-luvulla rakennetut rakennukset paloivat kaikki vuonna 1895, ja uudet rakennettiin alkuperäiseen tyyliin. Päärakennus rakennettiin vuonna 1898, piharakennus vähän myöhemmin, navetta vuonna 1927 ja autotalli vuonna 1968. Päärakennuksessa oli ensin kaksi kamaria, keittiö, pirtti ja porstua. Kuisti rakennettiin 1930/40 -luvulla. Taloon rakennettiin keskuslämmitys vuonna 1941. Sauna rakennettiin sisälle vuonna 1985. Talo tunkattiin 1990-luvulla kahdeksalla pilarilla.

Simon Jokikylän Osuuskassa oli Lapin alueen ensimmäinen ja toimi Simoskan kamarissa vuodesta 1905 vuoteen 1959, jolloin se siirtyi Simon asemalle. Yläkerran huoneissa pidettiin vuokralaisia, ja parhaimmillaan rakennuksessa asui 18 henkilöä

Kuva 35. Simoskan suuri päärakennus. LKYT 2007.

yhtä aikaa. Kohde on aina ollut Simoskan suvun hallussa.

Kohde on saanut Hurrikas-palkinnon vuonna 1977.

LKYT-arvio:

Sodalta säästynyt pihapiiri, jossa autotalli uudempi.

Liittyy kylän elinkeinotoimintaan (pankki).

Huhtala-Alaniemen kulttuurimaisema MAMK 1992.

Rakennushistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokas kohde, jolla on myös kulttuurihistoriallista arvoa.

5.5 Huhtala

Pihapiiriin kuuluu päärakennuksen lisäksi puovi, navetta, aitta, kesänavetta, kellari ja hirsinen leikkimökki. Tila sijaitsee Simojoen länsirannalla joen törmällä. Ympäriällä on peltoja. Länsipuolella on Pohjoispuolentie.

Suurikokoinen päärakennus on hirsirunkoinen, ja se on vaakalaudoitettu. Rakennuksessa on betonisokkeli ja katemateriaalina on punainen kolmiorimahuopa. Ikkunat on uusittu ja ne ovat T-malliset. Rakennuksessa on kaksikerroksinen umpikuisti, jonka alaosa on mutterikuisti.

Päärakennus rakennettiin vuonna 1888 ja tila toimi kruununtorppana vuodet 1888–1889. Tilasta tuli itsenäinen vuonna 1928. Tupapuoli toimi kouluna vuonna 1914. Silloin pirtissä oli veistosali ja höyläpenkit.

Tila on saanut Lapin läänin rakennusperinneyhdistyksen Hurrikas-palkinnon vuonna 1983.

LKYT-arvio:

Kohteessa mutterikuisti.

Kohteessa pyramidikattoinen kesänavetta.

Liittyy kylän hallinto- ja sivistyshistoriaan.

Osa Alaniemen kyläkokonaisuutta.

Huhtala-Alaniemen kulttuurimaisema MAMK 1992.

Rakennushistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokas kohde, jolla on myös kulttuurihistoriallista arvoa.

Kuva 36. Huhtalan päärakennus. LKYT 2006.

Kuva 37. Huhtalan pyramidikattoinen navetta. LKYT 2006.

5.6 Jyvänkuivaamo

Rakennus sijaitsee peltojen ympäröimänä Simojoen pohjoispuolentien länsipuolella noin 250 metriä tiestä. Simojoen Harrikoski sijaitsee tien takana itäpuolella.

Jyvänkuivaamo on pieni hirsirakennus, jota on laajennettu päästä ja korotettu ylöspäin rankorakenteella ja pystylomalaudoituksella. Rakennus on korkea ja kaunis, siinä on mielenkiintoiset julkisivut hirsi-lomalautaosineen. Puupinnat ovat maalaamattomat. Rakennuksessa on pienet ristikoikkunat.

Jyvänkuivaamo on ollut Alaniemen yhteisessä käytössä. Se on toiminut aikaisemmin lossitupana. Nykyisin se on jonkinlaisena varastona.

LKYT-arvio:

Entinen lossitupa, joka toiminut jyvänkuivaamona.

Osa Alaniemen kyläkokonaisuutta.

Liittyy kylän elinkeinohistoriaan.

Huhtala-Alaniemen kulttuurimaisema MAMK 1992.

Kuva 38. Jyvänkuivaamo. LKYT 2006.

5.7 Käpykaristamo

Rakennus sijaitsee Simojoen pohjoispuolentien ja Koukun metsätien liittymässä kaakkoiskulmassa. Ympäriällä on metsää.

Käpykaristamo on iso rankorakenteinen rakennus, joka on pystyrimalaudoitettu ja maalattu punamullalla. Nurkat ja listat ovat valkoiset. Rakennuksessa on ruskea profiilipeltikate. Ikkunat ovat neliruutuiset.

Rakennus on tehty 1950-luvulla ja ollut viimeksi käytössä 1960-luvulla. Se toimii nykyisin varastona.

LKYT-arvio:

Jälleenrakennusajan kohde.

Osa metsätalouden historiaa.

Osa Alaniemen kyläkokonaisuutta.

Kulttuurihistoriallisesti erittäin arvokas kohde, jolla on myös rakennushistoriallista ja maisemallista arvoa.

Kuva 39. Käpykaristamo. LKYT 2006.

5.8 Koukku

Pihapiiriin kuuluu asuinrakennuksen lisäksi varasto, aitta ja sauna. Tila sijaitsee Simojoen Koukusuvannon länsirannalla.

Rakennus on suorakaiteen mallinen, hirsirunkoinen ja julkisivut ovat punaista vaakaponttilaattaa.

Kuva 40. Koukun asuinrakennus. LKYT 2006.

Nurkat ja listat ovat valkoiset. Kate on vihreää ja harmaata kolmiorimahuopaa. Rakennuksessa on valkoiset T-karmi-ikkunat ja umpikuistissa neli-ruutuiset ikkunat.

Paikka on nykyisin Metsähallituksen omistama Koukun vuokrakämpä.

LKYT-arvio:

Sodalta säästynyt ja ehjänä säilynyt pihapiiri, joka nykyään Metsähallituksen varustupana.

Rakennushistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokas kohde, jolla on myös kulttuurihistoriallista arvoa.

Ala-Jokikylä

Esiteltävät kohteet

Kartta II. Alajokikylän kohteet A.

6.1 Lehtola

6.2 Hovi

Kuva 41. Lehtolan päärakennus. LKYT 2006.

6.1 Lehtola

Pihapiirissä on asuinrakennuksen lisäksi kesäpuoli ja navetta. Kohde sijaitsee Mikkolanmäessä, Simojoki ja Pohjoispuolentie ovat pihapiirin luoteispuolella. Ympärillä on metsää.

Asuinrakennus on suurehko leveärunkoinen 1½-kerroksinen asuinrakennus, jossa on valkoinen vaakaponttilaudoitus. Katemateriaalina on vihreä kolmiorimahuopa. Ikkunat ovat 1-, 3- ja 6-ruutuista ja TT-karmimallia, jossa yläruutu on jaettu kolmeksi. Ullakon puolipyöreät ikkunat ovat 4-ruutuista. Rakennuksessa on umpikuisti.

Talo on rakennettu vuonna 1936.

LKYT-arvio:

Sodalta säästynyt pihapiiri.

Rakennushistoriallisesti erittäin arvokas kohde, jolla on myös kulttuurihistoriallista arvoa.

6.2 Hovi

Pihapiiriin kuuluu päärakennuksen lisäksi puovi, navetta, savusauna, kesänavetta, aitta kellari, kaksi uudempaa pientä rakennusta ja heti Ranuantien toisella puolella elohuone, riihi, lato.

Päärakennus on Simojoen itärannalla Hovisuvannan kohdalla. Itäpuolella on Ranuantie, jolta johtaa koivukuja pihaan. Pohjois- ja eteläpuolella on peltoja.

Asuinrakennus on hirsirunkoinen ja siinä on vaakalautavuoraus, katemateriaalina on punainen kolmiorimahuopa. Rakennuksessa on korkea mutterikuisti. Ikkunat ovat alkuperäiset 3-ruutuiset T-karmi-ikkunat. Päärakennuksessa on iso peräpohjalainen leivinuuni/valopiisi, jonka on muurannut muurari Leevi Portimo vuonna 1939.

Tila on perustettu vuonna 1840, ja sillä oli verovapaus vuoteen 1869 asti. Päärakennus on rakennettu vuoden 1860 tienoilla. Se on ensimmäinen kruunun metsätorppa Simossa. Pihapiiri oli suljet-

Kuva 42. Hovin päärakennus. LKYT 2006.

Kuva 43. Mäkelän päärakennus. LKYT 2006.

tu kunnes kanala purettiin pois. Nykyinen omistaja hankki tilan 1960-luvulla.

Tilan tärkeimmät rakennukset, päärakennus, puovi, navetta ja aitta on kunnostettu vanhaa kunnioittaen. Pihapiiri on siisti ja se sijaitsee kauniilla paikalla.

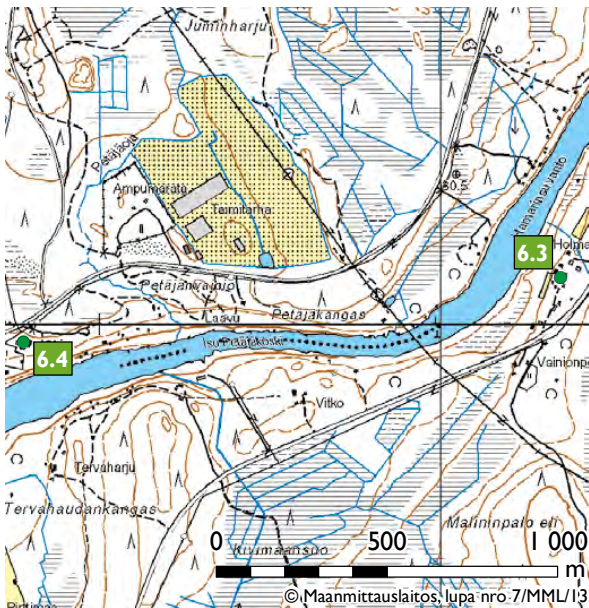
LKYT-arvio:

Kohteessa mutterikuisti.

Rakennushistoriallisesti, kulttuurihistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokas kohde.

Kuva 44. Mäkelän pyramidikattoinen kesänavetta. LKYT 2006.

Kartta 12. Alajokikylän kohteet B.

6.3 Mäkelä

6.4 Malini

6.3 Mäkelä

Pihapiiriin kuuluu asuinrakennuksen lisäksi pyramidikattoinen kesänavetta, aitta ja riihi sekä uudempiä rakennuksia. Simojoki rajoittaa tilaa länsipuolella. Ranuantie on itäpuolella. Eteläpuolella on tilustie, joka johtaa Ranuantiehen.

Päärakennus on hirsirunkoinen ja siinä on valkoinen vaakaponttilaudoitus ja kirkas profiilipeltikate. Rakennuksessa on umpikuisti. Ikkunat on muutettu 1960-luvun malliin.

Päärakennus on rakennettu 1800-luvun lopulla ja sitä on remontoitu vuonna 1967.

LKYT-arvio:

Sodalta säästynyt pihapiiri, jossa asuinrakennus jälleennakennusajalta.

Kohteessa pyramidikattoinen kesänavetta.

Kohteella on rakennushistoriallista, kulttuurihistoriallista ja maisemallista arvoa.

6.4 Malini

Pihapiiriin kuuluu päärakennuksen lisäksi puovi/talli, lato, riihi ja ulkovessa. Kohteen eteläpuolella on Simojoki ja peltoja ja lännessä Simojoen pohjoispuolentie.

Päärakennus on hirsirunkoinen ja eteläpäässä on punainen vaakaponttilaudoitus ja pohjoispäässä hirsipinta. Listaväri on valkoinen. Katemateriaalina on ruskea profiilipeltikate. Pohjoispuolella on alkuperäiset ikkunat ja eteläpuolen ikkunat on uusittu T-ikkunoiksi 1970-luvulla. Rakennuksessa on mutterikuisti.

Maakirjoissa tila on ollut jo 1600-luvulla. Päärakennus on rakennettu vuonna 1850. Vuonna 1917

tehtiin mutterikuisti. Pärekatto uusittiin 1930-luvulla. Vuonna 1934 tila ja talo jaettiin. 1950-luvulla laitettiin sisäpuolen seiniin pinkopahvit. Vuonna 1960 laitettiin huopakatto ja vuonna 2003 peltikatto. Tilaraja kulkee talon poikki ja päädyissä on asunut kaksi eri perhettä. Tilaan on kuulunut riihi, sauna, elohuone ja kesänavetta, jotka on purettu.

Kuva 45. Malinin asuinrakennus. LKYT 2006.

LKYT-arvio:

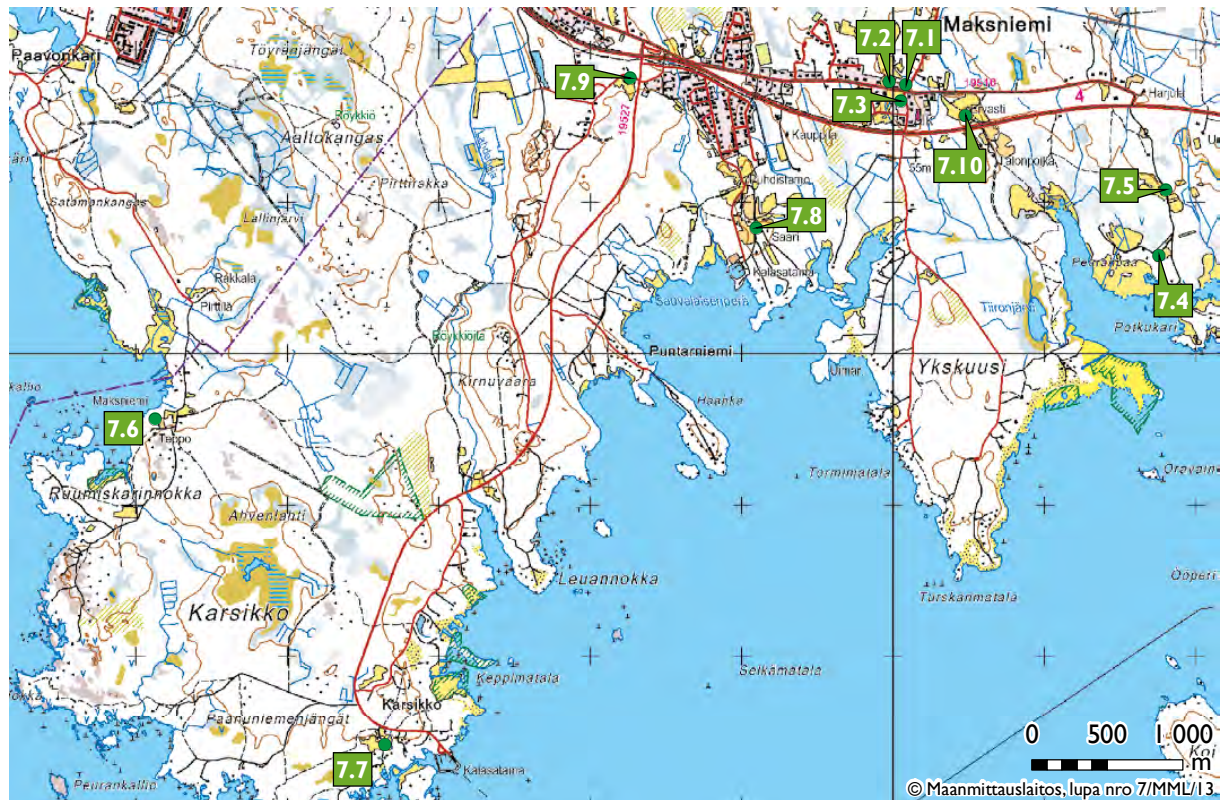
Sodalta säästynyt pihapiiri.

Kohteessa mutterikuisti.

Rakennushistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokas kohde, jolla on myös kulttuurihistoriallista arvoa.

Maksniemi

Esiteltävät kohteet

Kartta 13. Maksniemen kohteet A.

- 7.1 Posti
- 7.2 Kylven-Väliposti
- 7.3 Kemheikki-Posti
- 7.4 Rantala
- 7.5 Turska
- 7.6 Maksniemi
- 7.7 Villentalo
- 7.8 Saari-Eskuri
- 7.9 Tervas
- 7.10 Ervasti

7.1 Posti

Pihapiiriin kuuluu päärakennus ja navetta. Kohde sijaitsee Maksniementien ja Torviaavantien nurkassa.

Päärakennus on komea peräpohjalaistalo, joka seisoo korkealla lohkokiviperustuksella. Rakennus on hirsirunkoinen ja se on lautavuorattu niin, että alaosassa ja yläosassa on pysty- ja vaakalaudoitus. Katemateriaalina on kirkas profiilipeltikate. Rakennuksessa on kaksi kuistia, toinen

Kuva 46. Postin päärakennus. LKYT 2006.

umpikuisti ja toinen avokuisti. Rakennuksessa on T-ikkunat.

Päärakennus on rakennettu vuonna 1886. Tilalla on toiminut posti. Vuonna 1976 uusittiin sisustus ja laitettiin sähkölämmitys. Rakennus oli käyttämättä vuodet 1980–1997, mutta on sen jälkeen ollut taas käytössä.

LKYT-arvio:

Sodalta säästyneet asuinrakennus ja navetta.

Liittyy kylän hallintohistoriaan.

Osa vanhaa Maksniemen kyläkokonaisuutta.

Rakennushistoriallisesti, kulttuurihistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokas kohde.

7.2 Kylven-Väliposti

Pihapiiriin kuuluu päärakennuksen lisäksi kaksi navettaa ja ulkorakennus. Samaan tilaan on aiemmin kuulunut länsipuolella oleva kaupparakennus. Tila sijaitsee keskellä Maksniemeä, Maksniementien pohjoispuolella.

Rakennus on jakautunut kahteen tilaan. Tilojen raja kulkee keskeltä päärakennusta, joka on hirsirunkoinen ja siinä on vaaleankellertävä vaakaponttilaudoitus. Nurkka- ja pielilaudat ovat tummempaa keltaruskeaa, ikkunanpuitteet ovat valkoiset. Talossa on harmaa profiilipelikate. Rakennuksessa on kaksi umpikuistia, joissa on neliruutuiset ristikkoikkunat. Varsinaisen rakennuksen ikkunat on vaihdettu kaksiruutuisiksi. Yläkerrassa on alkuperäiset T-ikkunat.

Päärakennus on hirsirunkoinen ja vaakalaudoitettu. Katemateriaalina on pelti. Rakennuksessa on kaksi kuistia ja talon molemmissa päissä on talon alla betonikellarit, joiden ovisuissa myös pienet kuistit. Päärungon ikkunat on vaihdettu kaksiruutuisiksi. Kuistissa on neliruutuiset ristikkoikkunat. Yläkerrassa on alkuperäiset T-ikkunat. Rakennus on jaettu kahden omistajan kesken; rakennuksen länsipääty on Kylven ja itäpääty Väliposti. Itäpäädyn kuisti on suurempi kuin länsipäädyn ja itä-

Kuva 47. Kylven-Väliposti talon toinen pää. LKYT 2006.

päädyn kuistin viereen sisäkulmaan on rakennettu myöhemmin pulpettikattoinen laajennus.

Tila on perustettu noin vuoden 1850 tienoilta. Päärakennus on rakennettu vuonna 1898, sitä on korjattu ja laajennettu vuonna 1926. Talossa on toiminut yhdessä huoneessa kauppa vuosina 1923–1947. Vuosina 1955 – 1956 tehtiin korjauksia talon itäpäädyssä.

Talossa oli alun perin pärekatto, peltikatto laitettiin päreen tilalle 1960-luvulla. Tilaan on kuulunut toinen, vuonna 1947 rakennettu asuinrakennus, joka on myöhemmin myyty.

LKYT-arvio:

Sodalta säästynyt pihapiiri. Asuinrakennus kahdella eri omistajalla ja molemmilla oma navettansa (jälleenrakennusajalta).

Liittyy kylän elinkeinohistoriaan.

Osa Maksniemen entistä kyläkokonaisuutta.

Kohteella on rakennushistoriallista, kulttuurihistoriallista ja maisemallista arvoa.

Kuva 48. Päärakennuksen toinen pää. LKYT 2006.

Kuva 49. Kemheikki-Postin rakennus. LKYT 2006.

7.3 Kemheikki-Posti

Kylän keskellä sijaitseva rakennusryhmä, johon kuuluu päärakennuksen lisäksi navetta ja uusi asuinrakennus.

Asuinrakennus on hirsirunkoinen, keltaisella pystyrimalaudoituksella vuorattu ja siinä on kirkas aaltopeltikate. Nurkkalaudat ja ikkunalistat ovat valkoiset. Rakennuksessa on T-ikkunat, hienot ikkunakoristeet ja kissanpenkit.

Tilalle on rakennettu vuonna 1711 kestikievari, joka on myöhemmin purettu. Nykyinen asuinrakennus on rakennettu 1800-luvulla ja se on toiminut kirjastona, postitoimistona ja asuinrakennuksena. Postitoimisto muutti 1990-luvulla pois. Pihassa on ollut myös kauppa, joka oli rakennettu vuonna 1870, ja se purettiin 1980-luvulla. Pihapiirissä on ollut myös hollitalli, sekin on purettu. Navetta on vielä paikallaan, mutta se on heikossa kunnossa.

Talossa on ollut mutterikuisti, joka on siirretty muualle. Mutterikuistiin tuotiin aikoinaan koko kylän posti ja kyläläiset saivat itse hakea sanomalehden siitä.

LKYT-arvio:

Sodalta säästynyt asuinrakennus.

Liittyy kylän elinkeino- ja sivistyshistoriaan (kirjasto, posti, kauppa).

Liittyy kestikievarilaitoksen toimintaan.

Osa Maksniemen vanhaa kyläkokonaisuutta.

Kohteella on rakennushistoriallista ja kulttuurihistoriallista arvoa.

7.4 Rantala

Pihapiiriin kuuluu asuinrakennuksen lisäksi kaksi varistorakennusta, aitta, navetta, paja ja lato. Kohde sijaitsee Turskantiellä, Perämeren rantaviivan pohjois-itäpuolella.

Asuinrakennus on hirsirunkoinen, ulkovuorina on punamullattu vaakaponttilaudoitus, listat ovat valkoiset. Katemateriaalina on musta kolmiorimahuopa. Rakennuksessa on korkea kaunis kuis-ti. Ikkunat ja ovet ovat alkuperäiset. Ikkunat ovat 9-ruutuiset T-ikkunat jakolistoin.

Kuva 50. Rantalan päärakennus. LKYT 2006.

Kuva 51. Rantalan viehättävää pihapiiriä. LKYT 2006.

Tila on erotettu Turskantielasta. Ensin rakennettiin paja vuoden 1925 tienoilla, varasto rakennettiin 1927, asuinrakennus 1928 ja navetta 1929. Vilja-aitta ja lato ovat 1800-luvulta. Talo oli tyhjiällä noin kymmenen vuotta kunnes nykyinen omistaja osti vuonna 1998 tilan ja kunnosti kaikki sen rakennukset vanhaa kunnioittaen. Rakennus on nykyään lomakäytössä.

LKYT-arvio:

Sodalta säästynyt pihapiiri.

Liittynyt Maksniemen kylän elinkeinotoimintaan (paja).

Rakennushistoriallisesti, kulttuurihistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokas kohde.

7.5 Turska

Pihapiirissä on neljä rakennusta, joista pohjoispuolinen Puolakan asuinrakennus kuuluu Pikkuturskan tilaan. Tämän lisäksi pihassa on vanhan asuinrakennuksen lisäksi uudisrakennus ja itäpuolella oleva maakellari. Tila sijaitsee Maksniementien eteläpään ja 4-tien liittymän kohdalta etelään lähtevän Turskantien varressa. Tie jatkuu kohti Perämeren Turskanlahtea.

Vanha asuinrakennus on hirsirunkoinen ja se on vaakaponttilaudoitettu, eteläpäässä rakennus-

Kuva 52. Turskan vanha päärakennus. LKYT 2006.

Kuva 54. Maksniemen asuinrakennus. LKYT 2006.

Kuva 53. Turskan kuistia. LKYT 2006.

ta on alaosassa ja yläosassa pystyponttilaudoitus. Rakennuksessa on peltikatto, mutterikuisti ja alkuperäiset peiliovet ja T-ikkunat. .

Turskan tila perustettiin vuonna 1754. Vuonna 1806 rakennuksia tilalla oli 13 kappaletta. Vuonna 1843 tila halkaistiin kahtia. Asuinrakennus on rakennettu vuonna 1880. Vuonna 1932 asennettiin saumattu peltikatto. Vuonna 1950 talo maalattiin. Talo oli välissä tyhjiällä noin 30 vuotta ja se myytiin uudelle omistajalle vuonna 2004.

LKYT-arvio:

Kohteessa mutterikuisti.

Sodalta säästynyt asuinrakennus, joka päässyt huonoon kuntoon.

Rakennushistoriallisesti ja kulttuurihistoriallisesti erittäin arvokas kohde, jolla on myös maisemallista arvoa.

7.6 Maksniemi

Pihapiiriin kuuluu päärakennus, navetta latoineen, puovi ja kellari. Kohde sijaitsee Lallinperäntiellä. Meri ympäröi pohjoisessa ja lännessä. Etelässä on metsää. Idässä on peltoa.

Asuinrakennus on hirsirunkoinen ja siinä on vihreä pystyrimalaudoitus ja valkoiset listat. Ka-

temateriaalina on musta kolmiorimahuopa. Rakennuksessa on umpikuisti ja alkuperäiset T-ikkunat.

Asuinrakennus on siirretty Ajoksen Kruunnista vuonna 1925. Tilalla on ollut monta omistajaa. Tila on osittain kallion päällä, joten kellari jouduttiin rakentamaan maan päälle. Tila on ollut tyhjiällä jonkun vuoden.

LKYT-arvio:

Sodalta säästynyt pihapiiri.

Rakennushistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokas kohde, jolla on myös kulttuurihistoriallista arvoa.

7.7 Villentalo

Pihapiiriin kuuluu asuinrakennus ja uusi piharakennus. Kohde sijaitsee Karsikossa, meri sijaitsee kohteen eteläpuolella.

Asuinrakennus on korkea ja erikoisen mallinen. Pohjamuotona on vinkkeli (L-malli), rakennuksen sisäkulmassa on harjakattoinen kuisti. Rakennus on hirsirunkoinen ja siinä on vaalean keltainen vaakaponttilaudoitus ja valkoiset listat. Katemateriaali on punainen tiili. Ovet ja T-karmi-ikkunat ovat alkuperäiset.

Rakennus toimi alun perin luotsin asuntona ja se on rakennettu 1800-luvun lopulla ja sitä on korjattu ja laajennettu vuonna 1930. Venäjän vallan aikana talo oli etappipaikkana. Talo on toiminut väliaikaisesti myös kalastajien asuntona. Talossa on asuttu vakituisesti vuoteen 1965 ja sen jälkeen se on toiminut loma-asuntona. Pihassa on aiemmin ollut myös poikkipäädyllinen navetta, mutta se on purettu ja sen paikalle on rakennettu uusi piharakennus.

LKYT-arvio:

Sodalta säästynyt asuinrakennus ja uusi piharakennus.

Kohteella on rakennushistoriallista, kulttuurihistoriallista ja maisemallista arvoa.

Kuva 55. Villentalon päärakennus. LKYT 2006.

7.8 Saari-Eskuri

Viiteen tilaan jaettu pihapiiri, jossa on yhteensä kahdeksan rakennusta: useampia asuin- ja ulkorakennuksia sekä kaksi navettaa. Saari-Eskuri sijaitsee Maksniemessä lähellä merenlahtea Karsikko- ja Ykskuusi-niemien välisessä poukamassa.

Rakennus on jaettu kahteen tilaan (raja kulkee keskeltä rakennusta). Päärakennus on hirsirunkoinen ja siinä on vihreä vaakaponttilaudoitus, toisessa päädyssä alareunassa on pystyponttilaudoitusta. Ikkunat ja pielilaudat sekä yläreunan koristeet ovat valkoiset. Katemateriaalina on punainen kolmiorimahuopa. Huopakatteen alla on pärekatto. Rakennuksessa on 6- ja 9-ruutuiset T-karmi-ikkunat. Rakennuksen eteläpäässä on kuisti. Pohjoispäässä talon alla on kellari.

Päärakennus on rakennettu vuoden 1850 tienoilla. Päärakennuksessa ovat veljekset asuneet eri päädyissä; Richard Saari eteläpäässä ja Emil Saari pohjoispäässä. Pohjoispään kuisti on myöhemmin purettu.

LKYT-arvio:

Sodalta säästynyt pihapiiri, jossa toinen navetoista jälleenrakennusajalta.

Asuinrakennus jaettu kahdelle eri omistajalle.

Rakennushistoriallisesti ja kulttuurihistoriallisesti erittäin arvokas kohde, jolla on myös maisemallista arvoa.

Kuva 56. Saari-Eskurin päärakennus. LKYT 2006.

Kuva 57. Saarin puoleinen suurikokoinen navettarakennus. LKYT 2006.

7.9 Tervas

Päärakennus ja navetta on jaettu kahdelle tilalle. Pihapiirissä pellon eteläpuolella on lisäksi elohuone. Tila sijaitsee vanhalla Karsikontiellä.

Päärakennus on hirsirunkoinen, julkisivumateriaalina on pystyrimalautaa ja kuisteissa vaakapontti. Listat ovat valkoiset, ulko-ovet vaaleanruskeat. Katemateriaalina on musta muovipinnoitettu tiili-profiilipelti. Rakennuksessa on kaksi umpikuistia. Ikkunat ovat 6-ruutuiset pystyjakokarmilla, kaksi ikkunoista on 9-ruutuista kahdella pystyjakokarmilla. Ikkunanpuitteet on maalattu punaisiksi, listat, pielilaudat ja yläreunakoristeet ovat valkoiset.

Tila on perustettu vuonna 1847 ja päärakennus rakennettu 1840-luvulla. Tilalla on toiminut kestkieväri. Vuonna 1905 Isännäksi tuli Emil Wilhelm Heikinpoika Marostenmäki, joka harjoitti myös kalastusta. Hänen jälkeensä tila jaettiin kahden veljesten kesken, Vilho Johannes ja Hugo Matias Marostenmäen kesken. Myöskin he harjoittivat lohienkalastusta ja maanviljelyä. Vilhon Marostenmäen jälkeen tilalle tuli Martti Vilhonpoika Marostenmäki. Hänen lähdettyä Kanadaan maanviljelys-toiminta loppui tilalla. Hän myi tilan sisaruksille, joiden hallussa tila on edelleen kesäkäytössä.

Vesikate,ulkovuori ja ulko-ovet on todennäköisesti vaihdettu myöhemmin ja eteläpään rakennettu laajennus.

LKYT-arvio:

Kohteessa kaksoiskuisti.

Sodalta säästyneet asuinrakennus ja navetta. Molemmat jaettu kahdelle eri omistajalle.

Liittyy kestkievärlaitoksen toimintaan.

Kohteella on rakennushistoriallista, kulttuurihistoriallista ja maisemallista arvoa.

Kuva 58. Tervaksen päärakennus. LKYT 2006.

Kuva 60. Ervastin pääty- ja takajulkisivua. LKYT 2006.

7.10 Ervasti

Pihapiiriin kuuluu päärakennuksen lisäksi navetta, halkovaja, kaivo, puovi, kellari ja aitta. Kohde sijaitsee 4-tien ja Maksniementien välissä Maksniemessä.

Päärakennus on komea, 8-huoneinen peräpohjalaistalo kahdella kuistilla. Rakennus on hirsirunkoinen ja julkisivumateriaalina on punainen vaakaponttilaudoitus. Listat ovat valkoiset. Kate materiaalina on musta kolmiorimahuopa. Ikkunat ja peiliovet on uusittu vuonna 1920. Talon peräpohjaasuuni on 1910-luvulta.

Nils Ervasti rakennutti talon vuonna 1834. Vuonna 1910 rakennettiin pärekattoinen navettarakennus, joka on nyt kiviraunioina. Pihapiiristä on siirretty pois kestikievarina toiminut 1800-luvun rakennus Talonpoika-tilalle 1930-luvulla. Kellaria on korjattu vuosina 1922 ja 1999.

Pihapiiri sai Lapin rakennusperinneyhdistyksen Hurrikas -palkinnon vuonna 2012.

Kuva 61. Ervastin pihapiirin puovi. LKYT 2006.

Kuva 62. Ervastin maakellari. LKYT 2006.

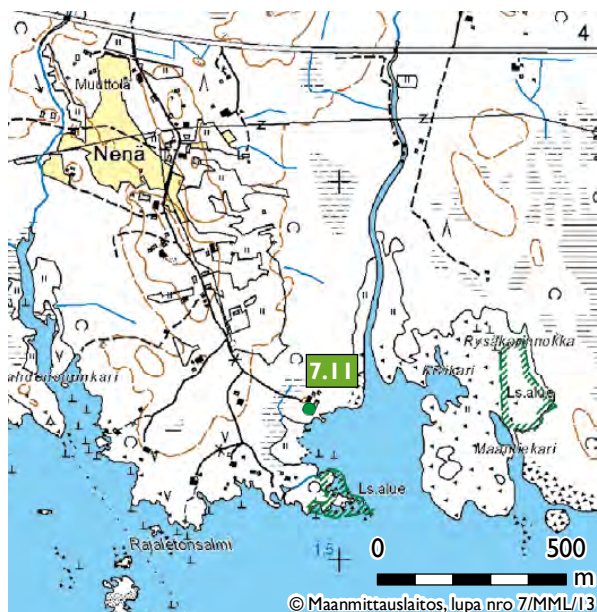
Kuva 59. Ervastin päärakennus. LKYT 2006.

LKYT -arvio:

Sodalta säästynyt pihapiiri 1800-luvulta.

Osa Maksniemen kyläkokonaisuutta.

Rakennushistoriallisesti, kulttuurihistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokas kohde.

Kartta 14. Maksniemen kohteet B.

7.11 Erikari

7.11 Erikari

Pihapiiriin kuuluu asuinrakennuksen lisäksi navetta, venevaja, saunarakennus, kellari ja kaivo. Kohde sijaitsee Nenä-niemen kaakkoiskärjessä Perämeren rannalla. Alun perin tila oli saari, mutta maan noustessa tila on ihan perämeren rannalla ja metsää pohjoispuolella.

Päärakennus on hirsirunkoinen, julkisivumateriaalina on valkoinen vaakaponttilaudoitus. Katemateriaalina on tumma huopa. Rakennuksen harjakatto on jyrkkä ja siinä on frontoni ja ikkuna länsipuolella. Rakennuksessa on mutterikuisti. Ovet ja ikkunat ovat alkuperäiset.

Paikka on aiemmin ollut saari, jonka tytär sai perinnöksi mentyään naimisiin Salomon Mattilan kanssa. Mattila oli savottapäällikkö ja sai parhaimmat hirret rakentaessaan talon saareen. Tilalle saatiin sähkö 1970-luvulla.

Asuinrakennus rakennettiin vuonna 1907, venevaja 1920 ja saunarakennus 1910. Navetta on hirsinen ja Lapin ympäristökeskus nosti rakennusta vuonna 2003. Lehmien pito lopetettiin jo 1950-luvulla.

Asuinrakennuksessa oli aikaisemmin pärekatto, huopakatto on viimeksi uusittu vuonna 2001.

Kuva 63. Erikarin päärakennus. LKYT 2006.

Kuva 64. Erikarin navettarakennus. LKYT 2006.

LKYT-arvio:

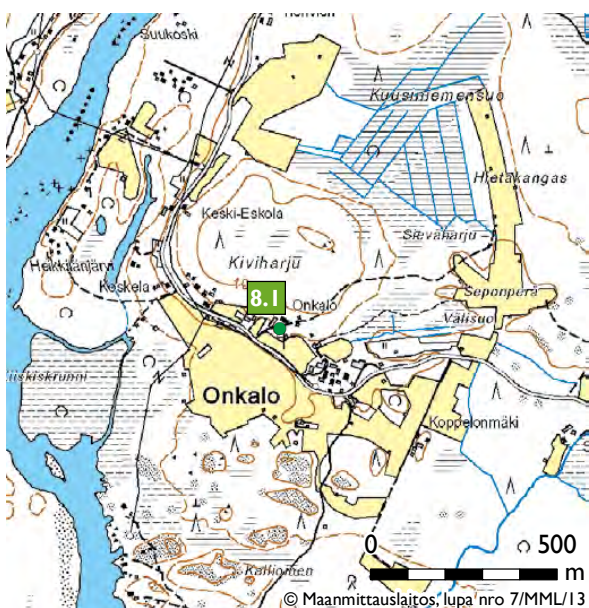
Sodalta säästynyt pihapiiri.

Kohteessa mutterikuisti.

Rakennushistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokas kohde, jolla on myös kulttuurihistoriallista arvoa.

Onkalo

Esiteltävät kohteet

Kartta 15. Onkalon kohteet

8.1 Onkalo

8.1 Onkalo

Pihapiiriin kuuluu kaksi asuinrakennusta, navetta, kesänavetta, riihi, sauna, paja ja kaksi aittaa. Kohde sijaitsee Simojokisuun koillisrannalla Onkalossa tien pohjoispuolella. Tienvarressa itä- ja länsipuolella on muita rakennettuja tontteja. Etelässä on peltoja ja pohjoisessa metsää ja kauempana suo.

Uudempi päärakennus on korkea 2-kerroksinen maatilan päärakennus komealla symmetrisellä kaksoiskuistilla/lasiverannalla. Yläkerrassa on poikkipääty ja erkkeri kuistin kohdalla. Rakennuksessa on hirsirunko ja julkisivumateriaalina on kellertävänvalkoinen vaakaponttilauta, kuistissa on kellertävämpi sävy. Katemateriaali on ruskea profiilipelti. Ikkunat ovat 3-ruutuisia T-ikkunoita jakokarmilla. Lasiverannan ikkunoissa on koristestikot.

Vanhempi asuinrakennus on hirsirunkoinen, sen kahdella sivulla on hirsipinta, takaseinällä on pystylomalaudoitus ja toisessa päädyssä pystyrimalaudoitus. Ulkoseinäväri on punamulta, nurkissa on valkoiset lautasuojaukset, ikkunanpielilaudat ovat valkoiset. Katemateriaalina on punainen kolmiorimahuopa. Rakennuksessa on kuisti. Ikkunat ovat T-jakokarmimallia. Kuistissa on 4-ruutuiset ikkunat. Ullakon päätyikkunassa on erikoiset, siksakki-koristeet.

Kuva 65. Onkalon uudempi päärakennus on rakennettu 1800-luvun loppupuolella. LKYT 2006.

Uudempi päärakennus on rakennettu 1800-luvun loppupuolella. Talossa oli alun perin pärekatto, myöhemmin punainen tiilikatto ja vuonna 2000 asennettiin peltikatto.

Torppa (vanhempi päärakennus) on siirretty Kuivaniemestä, Jääskön törmältä. Se on rakennettu luultavasti 1800-luvun alkupuolella. Torpassa on komea peräpohjalainen uuni. Torpan väliovet ja ulko-ovi ovat alkuperäiset. Lattiassa näkyy erikoisuus, lattialankut on naulattu nelikulmaisilla puunauloilla. Seinät on valkaistu vuosittain liutujauholla. Torpassa kaikki muu on alkuperäistä paitsi ikkunat ja sisäkatto. Pärekatto on 1960-luvulla laitettun kolmiorimahuopakaton alla.

LKYT-arvio:

Sodalta säästynyt pihapiiri, jossa kaksi asuinrakennusta 1800-luvulta.

Simojokisuun kulttuurimaisema VAMK 1992 kohde.

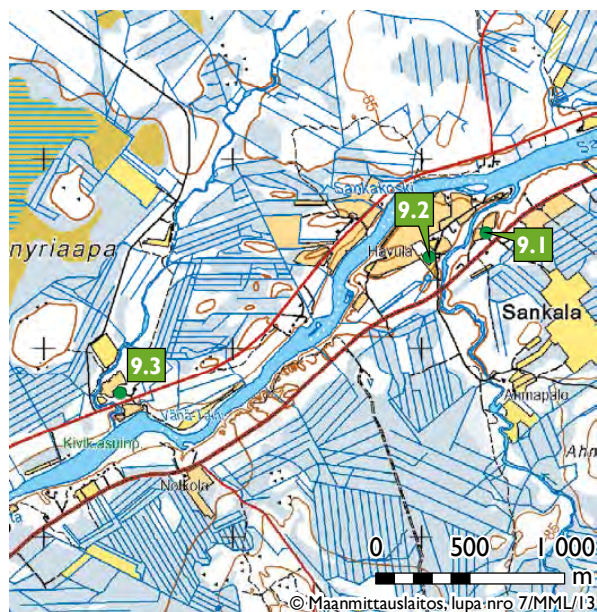
Rakennushistoriallisesti, kulttuurihistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokas kohde.

Kuva 66. Onkalon vanha torppa on 1800-luvun alkupuolelta. LKYT 2006.

Sankala

Esiteltävät kohteet

Kartta 16. Sankalan kohteet

- 9.1 Kotiranta
- 9.2 Havula
- 9.3 Tainila

9.1 Kotiranta

Pihapiiriin kuuluu asuinrakennuksen lisäksi navetta, talli, elohuone, paja ja saunarakennus. Kohde sijaitsee noin 30 kilometriä linnuntietä koilliseen Simon keskustasta Simojoesta Sankakosken ja Sankasuvannon välistä lähtevän Sankaojan etelärannalla.

Päärakennus on hirsirunkoinen, siinä on valkoinen vaakaponttilaudoitus. Katemateriaali on musta profiilipelti, joka on asennettu pärekaton päälle. Rakennuksessa on kuisti, jossa on ruskeat paripeiliovet ja kapeat ja korkeat 5-ruutuiset ikkunat valkoisilla pielillä. Päärungon ikkunat ovat T-malliset, pieliväri on valkoinen ja listat tummanruskeat. Ikkunanpielet ovat koristeelliset.

Tila on ollut saman suvun hallussa vuodesta 1789. Alkuperäinen talo oli vuodelta 1778.

Taloa on alettu rakentaa vuonna 1905. Talon "kauempi pää" on tehty vanhan Sankalan savupirtistä. Sisäpuolta on remontoitu, lattialankkuja uusittu, hirsiseinät otettu esiin ja tiiliuuneja muurattu. Kamareissa on kaksi uunia, toinen tiilipintainen ja toinen komeasti rappauskoristeltu. Vanha pirtin leivinuunin on muurannut Mauri Matala vuonna 1984 vanhan näköisellä peräpohjalaismallilla. Siinä

Kuva 67. Kotirannan asuinrakennus. LKYT 2006.

on valopiisi ja korkea koristeltu yläosa. Savupiipun toisella puolella on alkuperäinen puuliesi ja kuparipeltinen takomalla koristeltu höyrykupu. Pirtissä on näkyvillä vanhat katto-orret. Katto on alkupe-
räinen. Lattialankut on tehty "Mauri"-myrskyn kaatamista puista vuonna 1982. Tuuliviirissä on vuosiluku 1789.

LKYT-arvio:

Sodalta säästynyt pihapiiri.

Osa Sankalan kyläkokonaisuutta.

Rakennushistoriallisesti, kulttuurihistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokas kohde.

9.2 Havula

Pihapiiriin kuuluu päärakennuksen lisäksi saunarakennus, navetta ja puovi. Simojoki on lännen puolella pihapiiriä, muuten kohdetta ympäröi metsä.

Päärakennus on hirsirunkoinen ja siinä on maa-
laamaton hirsijulkisivu. Katemateriaalina on punainen kolmiorimahuopa, joka on asennettu pärekaton päälle. Rakennuksessa on umpikuisti ja alkuperäiset ovet ja T-ikkunat.

Pihapiiri jaettiin vuonna 1917 omaksi tilaksi. Päärakennus on rakennettu vuonna 1939. Lehmien pito lopetettiin 1970-luvulla. Talossa on viimeksi asuttu vuonna 1996.

LKYT-arvio:

Sodalta säästyneet asuinrakennus ja navetta.

Kohteella on rakennushistoriallista, kulttuurihistoriallista ja maisemallista arvoa.

Kuva 68. Havulan päärakennus. LKYT 2006.

Kuva 69. Havulan navetta on osittain tiilinen. LKYT 2006.

9.3 Tainila

Pihapiiriin kuuluu päärakennuksen lisäksi pyramidikattoinen kesänavetta, navetta, halli, lato ja uusi asuinrakennus. Kohde sijaitsee noin 30 kilometrin päässä Simon kuntakeskuksesta, Simojoen varressa.

Komea päärakennus on hirsirunkoinen ja siinä on punamullattu vaakalaudoitus. Katemateriaalina on ruskea aaltopelti. Rakennuksessa on kakikerroksinen kuisti, jossa on alkuperäiset arkkupenkit.

Kuistissa on moniruutuiset ikkunat ja muualla T-mallin ikkunat. Pirtin lankkulattia on alkuperäinen. Massiivinen pirtin muuri on sota-ajalta.

Päärakennus on rakennettu vuonna 1913. Aiempi vanha rakennus sijaitsi rannalla ja tulvan vuoksi paikkaa muutettiin. Rakennuksen ulkokuori on korjattu 1950-luvulla ja maalaus ja kattoremontti on tehty vuonna 2005. Peltikaton alla on aiempi huopa ja sen alla päre. Rakennuksessa on asuttu vakituisesti 1970-luvulle saakka. Karjanhoito lopetettiin vuonna 1976. Halli on rakennettu vanhan puretun navetan paikalle. Pyramidikattoinen kesänavetta on rakennettu 1920/1930-luvulla.

LKYT-arvio:

Sodalta säästyneet asuinrakennus ja kesänavetta pihapiirissä, jossa myös uudempi rakennuksia.

Kohteessa pyramidikattoinen kesänavetta.

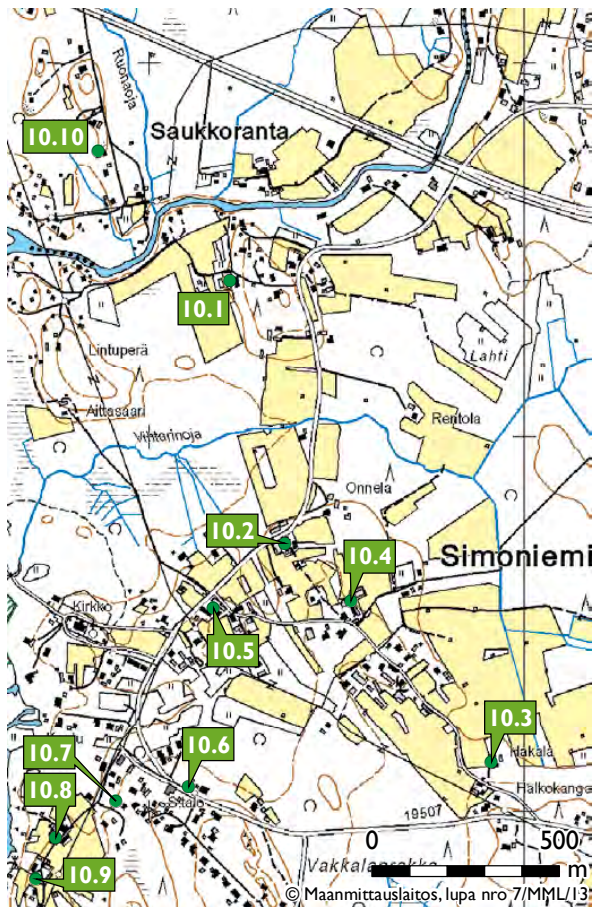
Maisemallisesti erittäin arvokas kohde, jolla on myös rakennushistoriallista ja kulttuurihistoriallista arvoa.

Kuva 70. Tainilan päärakennus. LKYT 2007.

Simoniemi

Esiteltävät kohteet

Kartta 17. Simoniemen kohteet

- 10.1 Kuussaari
- 10.2 Uusi-Vallo
- 10.3 Hakala
- 10.4 Uusitalo
- 10.5 Kylmäla
- 10.6 Kesti
- 10.7 Lahtela
- 10.8 Uusi-Knihtilä
- 10.9 Vanha Knihtilä
- 10.10 Mäntylä

10.1 Kuussaari

Pihapiiriin kuuluu päärakennuksen lisäksi talli, navetta, uudempi kesäpirtti, lato ja aitta. Kohde sijaitsee 4-tien ja Viantienjoen eteläpuolella. Lato on peltoaukealla lännessä ja aitta pihan läpi menevän hiekkatien etelälaidassa pihapiirin itäpuolella. Pihapiiri on umpinainen ja kuuluu olennaisena osana ympäröivään kylämaisemaan. Talo on syntynyt useassa rakennusvaiheessa ja nämä ikäkerrostumat ovat säilyneet näkyvissä. Kokonaisuus

Kuva 71. Kuussaaren hieno päärakennus. LKYT 2006.

poikkeaa tyypillisimmästä simolaisesta talonpoikaisrakennusperinteestä.

Päärakennus on pohjamuodoltaan vinkkelinen, hirsirunkoinen ja siinä on vaalea vaakaponttilaudoitusta. Julkisivun yläosassa on pystyponttilaudoitusta. Listaväri on valkoinen. Rakennuksessa on harjakatto, mutta vinkkelipäädyn vinkkelissä on mansardikatto. Katemateriaalina pohjoispäässä on punainen kolmiorimahuopa ja eteläpäässä punainen tiilikate. Rakennuksessa on kaksoiskuisti vinkkelin sisäreunassa. Kuistin ulkokulma on viistetty kuten mutterikuistissa. Rakennuksessa on T-ikkunat koristelluilla ikkunapielillä, haukkaikkunat ylhäällä ja koristeellinen räystäänaluslista.

Kuussaaren tila on lohkottu Pekkalan tilasta. Vuonna 1895 rakennetussa talossa oli ensin pirtti ja kamari. Vuonna 1911 taloa jatkettiin pohjoispäähän tuvalla sekä vuonna 1925 eteläpäähän salilla, konttorilla ja kamarilla. Vuonna 1976 taloon tehtiin perusrakennus, jolloin vedettiin mm. vesijohto ja viemäri, rakennettiin wc-tilat ja asennettiin keskuslämmitys. Vuonna 1998 pohjoispää on katettu huopakatteella. Eteläpäässä on vanha kunnostettu tiilikatto.

Talon eteläpäässä on toiminut kauppa vuosina 1926–1948.

LKYT-arvio:

Sodalta säästynyt pihapiiri.

Kohteessa mutterikuisti.

Osa Simoniemen kyläkokonaisuutta.

Simojokisuun kulttuurimaisema VAMK 1992 kohde.

Rakennushistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokas kohde, jolla on myös kulttuurihistoriallista arvoa.

10.2 Uusi-Vallo

Pihapiiriin kuuluu päärakennuksen lisäksi aitta ja navetta. Kohde sijaitsee Simoniemen taajaman pohjoisreunalla, näkyvällä paikalla mäellä Kirkkotien varressa. Samassa pihapiirissä on toinen talo, Vallo.

Päärakennus on vanha komea peräpohjalaistalo korkealla luonnonkiviperustuksella. Rakennus on

Kuva 72. Uusi-Vallon vanha päärakennus. LKYT 2006.

hirsirunkoinen, länsipääty on hirsipinnalla, muilla seinillä on ala- ja yläosissa pystyrimalaudoitusta ja ikkunakaistassa vaakaponttilaudoitusta. Vain joissakin osissa seinää on jäljellä kulunutta punamultaa. Katemateriaalina on tummanharmaa kolmiorimahuopakate. Talossa on mutterikuisti. Ikkunat ovat osittain 6-ruutuiset, osittain 3-ruutuiset T-karmilla.

Aapo Vallo rakensi talon vuonna 1874. Talon länsipäähän rakennettiin vanhoista hirsistä jatko-osa vuosina 1928-29. Se jäi kuitenkin keskeneräiseksi ja oli kylmänä kehänä vuoteen 1998, jolloin se purettiin. Pärekaton sijalle tehtiin huopakatto 1950-luvulla. Taloon ei ole tehty WC- eikä pesutiloja eikä muitakaan merkittäviä muutoksia, joten sisätilat ovat säilyneet pääosin alkuperäisessä asussaan. Talo on ollut vakituksessa asuinkäytössä vuoteen 1991 saakka. Sen jälkeen se on ollut kylmillään.

Neliöpihan länsireunalla on navetta ja karjalato. Ne on rakennettu yhteen Vallon navettarakennuksen kanssa ilmeisesti vuoden 1880 tienoilla. Navetasta on siirretty lehmät pois vuonna 1962 ja vuodesta 1991 lähtien se on toiminut vene- ja verkkovarastona. Pihan ulkopuolella on vuonna 1932 rakennettu hirsiaitta. Talli-lampola on purettu 1980-luvulla ja sauna 1990-luvulla.

Talo on säilyttänyt harvinaisen hyvin alkuperäiset 1800-luvun tyylipiirteensä ja Simolle tyypillisen pohjaratkaisunsa. 1900-luvun alussa puhdaspiirteinen mutterikuisti on säilynyt alkuperäisessä asussaan ja edustaa simolaista perinnettä. Kohde muodostaa perinteisen neljältä sivulta rakennetun yhteispihan Vallon kanssa ja kuuluu tärkeänä osana Kirkkotien varren vanhaan kulttuurimaisemaan.

LKYT-arvio:

Sodalta säästynyt pihapiiri.

Kohteessa mutterikuisti.

Osa Simoniemen kyläkokonaisuutta.

RKY-kohde (Simonkylän ja Simoniemen kyläasutus)

Simojokisuun kulttuurimaisema VAMK 1992 kohde.

Rakennushistoriallisesti, kulttuurihistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokas kohde.

Kuva 73. Uusi-Vallon aitta. LKYT 2006.

Kuva 74. Hakalan päärakennus. LKYT 2006.

10.3 Hakala

Pihapiirissä on päärakennuksen lisäksi kesäpirtti-sauna-liiterirakennus, navetta, savusauna ja vilja-aitta. Talo sijaitsee näkyvällä paikalla peltoaukean reunassa erillään kylän keskeisistä suurista taloryppäistä.

Päärakennus on hirsirunkoinen ja siinä on valkoinen vaakalaudoitus ja vihreät listat. Katemateriaalina on musta tiiliprofiilipelti. Rakennuksessa on korkea kuisti ja T-ikkunat.

Päärakennus on rakennettu vuonna 1912. Laajennuksen yhteydessä vuonna 1932 rakennusta jatkettiin tuvalla, sitä korotettiin ja siihen tehtiin uusi kuisti. 1960-luvulla kakluuneihin asennettiin sähkölämmitysastukset. Rakennus on ollut 1970-luvun alusta vain kesäkäytössä. Siihen on tehty remonttia lähes vuosittain, esimerkiksi osittain lahonneet lattiat on uusittu ja asennettu profiilipeltikatto.

Pihapiirissä kulmittain päärakennukseen nähden on ennen sotia rakennettu punainen kesäpirtti-sauna-liiterirakennus. Puutavara siihen ja päärakennuksen jatkamiseen on ostettu huutokaupalla Kemijoen tehtaiden lopettaessa tarpeettomiksi jääneistä kuivaamorakennuksista. Päärakennusta vastapäätä on navettarakennus, jonka takapuolella on talon käymälä. Pihapiirin ulkopuolella on entinen savusaunarakennus, joka on siirretty nykyiselle paikalleen kylätien kulmuksesta. Vakkalantien toisella puolella on vanha vilja-aitta, joka on siirretty Viantien varresta Tolosen talosta ennen sotia. Se on sähköistetty ja muutettu asumiskäyttöön. Kohde on nykyään kesäkäytössä. Talon vanhaa rakennusperinnettä noudattava ulkonäkö ja näkyvä sijainti pellon reunassa kankaan juurella tekevät siitä tärkeän osan kylän kulttuurimaisemaa.

LKYT-arvio:

Sodalta säästynyt ehjänä säilynyt pihapiiri.

Osa Simoniemen kyläkokonaisuutta.

RKY –kohde (Simonkylän ja Simoniemen kyläasutus)

Simojokisuun kulttuurimaisema VAMK 1992 kohde.

Rakennushistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokas kohde, jolla on myös kulttuurihistoriallista arvoa.

10.4 Uusitalo

Pihapiiriin kuuluu päärakennuksen lisäksi navettarakennus, liiterirakennus, uusi navetta ja grillikatos. Kohde sijaitsee Simoniemen taajaman pohjoislaidalla aivan tien laidassa sen pohjoispuolella. Pihapiiri on suljettu ulkorakennuksilla ja aidalla. Ympäriällä on peltoja ja tien takana eteläpuolella naapurirakennuksia.

Päärakennus on hirsirunkoinen ja siinä on vaakaleankeltainen vaakaponttilaudoitus ja alaosassa pystyrimalaudoitus. Listat ovat valkoiset. Katemateriaalina on musta muovipinnoitettu tiiliprofiilipelti. Rakennuksessa on mutterikuisti. Ikkunat ovat 6-ruutuiset. Mutterikuistin ikkunat ovat koristeelliset.

Päärakennus on rakennettu vuonna 1908. Talossa on pidetty kauppaa, joka sijaitsi porstuan peräkamariissa. Taloon on tehty peruskorjaus 1970-luvulla. 1990-luvulla on tehty laajoja korjauksia ja muutoksia mm. alapohja on tehty uudestaan, taloon on asennettu vesikeskuslämmitys, kuisti on korjattu ja sen eteen on rakennettu kaiteilla varustettu ulkoterassi. Samalla koko talon alusta on tehty lämpimäksi asuin- ja aputiloja sisältäväksi kellariksi, johon johtaa porras eteisestä ja kaksi sisäänkäyntiä ulkoa.

Talolle on myönnetty Lapin läänin rakennusperinne ry:n Hurrikas-palkinto vuonna 1977. Neliöpihan pohjoisreunalla on 1920-luvulla rakennettu navettarakennus, joka on varasto- ja autotallikäytössä. Pihan itäreunalla on liiterirakennus, jonka päissä on aitat. Eteläreunalla on 1986 rakennettu navetta. Pihan koillisnurkassa on grillikatos. Pihapiirin ulkopuolella olleet savusauna ja riihi on purettu 1990-luvun alussa.

Talo edustaa pohjaratkaisultaan ja ulkomuodoltaan 1800-luvulta jatkunutta Simolaista rakennusperinnettä, johon luontevasti liittyy 1900-luvun alun koristeellinen mutterikuisti. Talossa on kaikilta sivuilta rakennettu neliöpiha ja se kuuluu Vakkalantien varren vanhojen talojen ketjuun. Tien molemmilla puolin avautuu peltoaukeita, joita kiviäidat jäsentävät.

Kuva 75. Uusitalon päärakennus. LKYT 2006.

Kuva 76. Kylmälän päärakennus. LKYT 2006.

LKYT-arvio:

Kohteessa mutterikuisti.

Liittyy kylän elinkeinohistoriaan (kauppa).

Osa Simoniemen kyläkokonaisuutta.

RKY –kohde (Simonkylän ja Simoniemen kyläasutus)

Simojokisuun kulttuurimaisema VAMK 1992 kohde.

Rakennushistoriallisesti, kulttuurihistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokas kohde.

10.5 Kylmä

Päärakennuksen ja talousrakennuksen muodostama pihapiiri, joka sijaitsee Simoniemen taajaman pohjoisosassa jaetussa pihapiirissä tien laidassa sen kaakkoispuolella.

Päärakennus on hirsirunkoinen peräpohjalais-talo, jossa on keltainen vaakaponttilaudoitus ja valkoiset listat. Katemateriaalina on punainen kolmiorimahuopakate. Rakennuksessa on umpikuisti, jossa 12-ruutuiset ikkunat. Muuten rakennuksessa on T-karmi-ikkunat.

Kylmälän tila on ollut Simoniemessä ainakin 1600-luvulta lähtien. Talon on rakentanut Jaakko Kylmä (Knihtilä) 1886. Rakennus veistettiin kehäksi alun perin kirkon luona, josta se siirrettiin nykyiselle paikalleen.

Pihapiirissä nykyisen Kirkkotien paikalla on ollut iso kaksikerroksinen hirsinen asuinrakennus, joka on purettu vuonna 1948 kun Kirkkotietä oikaistiin. Pappilassa aloittanut Simoniemen posti siirtyi siihen 1900-luvun alussa. Sitten posti toimi ensin Keskitalossa (Sarvi) ja sitten Kylmälän talossa 1980-luvulle asti. Ennen postitoimistoa purettu Kylmälän talossa oli toiminut Daniel Halosen pitämänä kylän ensimmäinen maakauppa ainakin jo 1870-luvulla.

Taloa on peruskorjattu vuosina 1975–1976. Saunaosasto on rakennettu 1980-luvulla. Vuonna 1999 taloa on korjattu sekä sisältä että ulkoa: kivijalkaa on korjattu painuneilta osin harkkorakenteiseksi, lahonnut uunin puuarinaperustus on korvattu betonirakenteella ja seinät on lisäeristetty, höyrynsu-

lutettu ja levytetty sisäpuolelta. Talossa on varaa-jalla varustettu vesikeskuslämmitys.

Talolle kuuluu kaakkoispää pihapiiriin koillis-reunalla olevasta pitkästä talousrakennuksesta. Ilmeisesti pääosin 1880-luvulla rakennettu talousrakennus sisältää kavinavetan, heinäladon, lantalan ja liiterin, jotka ovat osittain käyttämättömänä tilan karjanpidon loputtua 1970-luvulla.

Talon sauna on sijainnut aikanaan Kirkkotien merenpuolella. Sen lähetyvillä on ollut myös talon venevalkama. Merenranta on ollut avoin ja pihapiiristä on näkynyt Maksniemeen saakka.

Rakennus edustaa tyyppillistä Simolaista 1800-luvun loppupuolen talonpoikaisrakentamisen perinnettä. Kohde kuuluu tärkeänä osana keskellä viljelysmaisemaa sijaitsevaan vanhaan talonpoikaisrakennusten keskittymään ja kulttuurimaisemaan.

LKYT-arvio:

Liittyy kohteisiin 165 ja 166.

Liittyy kylän hallinto- ja elinkeinohistoriaan (posti ja kauppa).

Osa Simoniemen kyläkokonaisuutta.

RKY –kohde (Simonkylän ja Simoniemen kyläasutus)

Simojokisuun kulttuurimaisema VAMK 1992 kohde.

Rakennushistoriallisesti, kulttuurihistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokas kohde.

10.6 Kesti

Pihapiiriin kuuluu päärakennuksen lisäksi liiteri ja sauna. Kohde sijaitsee Simoniemen keskustassa, työväentaloa vastapäätä. Ympäriällä on naapurirakennuksia ja pohjoisessa metsää.

Päärakennus on hirsirunkoinen ja –pintainen, päätykolmioissa on pystyrimalaudoitus. Seinäväri on punainen ja listaväri valkoinen. Rakennuksessa on harmaa profiilipeltikate. Ikkunoissa on luukut. Ullakon päädyssä on 6-ruutuinen ikkuna.

Talo on rakennettu Kantolasta (pappilan takaa) siirrettyä hirsikehää käyttäen vuonna 1920. Kehää on käytetty varastona ja siinä on nukuttu kesäisin. Sota-aikana kehä on ollut saksalaisten putkana ja tontin peräosa on sitä varten ollut paaluilla aidattu-

Kuva 77. Kylmäälän talousrakennus. LKYT 2006.

Kuva 79. Lahtelan asuinrakennus. LKYT 2006.

na. Omistajan vanhemmat asuivat talossa vuoteen 1972, sen jälkeen talo on ollut kesäkäytössä.

Sijainti vanhan kylärakenteen osana maantien varressa korostaa kohteen ympäristöarvoa.

LKYT-arvio:

Sodalta säästynyt asuinrakennus.

Osa Simoniemen kyläkokonaisuutta.

RKY –kohde (Simonkylän ja Simoniemen kyläasutus)

Simojokisuun kulttuurimaisema VAMK 1992 kohde.

Rakennushistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokas kohde, jolla on myös kulttuurihistoriallista arvoa.

10.7 Lahtela

Pihapiiriin kuuluu päärakennuksen lisäksi talousrakennus, 1970-luvulla rakennettu autotalli ja 1993 rakennettu hirsinen aitta. Kohde sijaitsee noin 400 metriä Simoniemen kalasatamasta koilliseen teiden keskellä. Joka puolella on naapurirakennuksia ja kaakossa metsää.

Päärakennus on keltainen, vaakaponttilaudoitettu ja siinä on vihreä saumattu peltikate.

Rakennuksessa on tornimainen 2-kerroksinen eteiserkkeri, jossa on lähes tasakatto. Listaväri on valkoinen. Rakennuksessa on 9-ruutuiset ikkunat. Rakennuksen nurkissa on leveät betonipilarit.

Kuva 78. Kestin pihapiiriä. LKYT 2006.

Tontti on erotettu Knihtilän tilasta. Talon on rakennuttanut opettaja Matti Lahti poikansa Eino Lahden laatimien piirustusten mukaan. Rakennuspuutavara tuotiin talvella 1926 jätse 14 hevosen karavaanilla Kemin laitakarin sahalta. Päärakennus rakennettiin vuonna 1927. Pohjoisnurkan huoneessa toimi metsähallituksen konttori 1950-luvulla. Kiinteistön ostivat 1960-luvun alussa Yrjö ja Elli Suurmaa, joilta sen vuonna 1967 osti nykyinen omistaja. Tilalle vedettiin vuonna 1976 vesi- ja viemärijohtot.

Talo edustaa omaperäistä paikallisesta traditiosta poikkeavaa rakennustyyppiä.

LKYT-arvio:

Sodalta säästynyt pihapiiri, jossa myös uudempi rakennuksia.

Osa Simoniemen kyläkokonaisuutta.

RKY –kohde (Simonkylän ja Simoniemen kyläasutus)

Simojokisuun kulttuurimaisema VAMK 1992 kohde.

Rakennushistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokas kohde, jolla on myös kulttuurihistoriallista arvoa.

10.8 Uusi-Knihtilä

Pihapiiriin kuuluu päärakennuksen lisäksi harmaakivinavetta ja vanha aitta. Kohde sijaitsee noin 250 metriä Simoniemen kalasatamasta koilliseen linnuntietä. Ympäriällä on peltoja ja pihalta on merinäköala. Rakennukset muodostavat yhdessä Rantatuvan kanssa neliöpihan, jonka läpi Pappilantie kulkee.

Päärakennus on hirsirunkoinen ja vaakalaudoitettu. Seinäväri on punainen ja listat valkoiset. Katemateriaalina on punainen tiilikate. Rakennuksessa on mutterikuisti. Koillispäädyn umpikuisti on purettu ja tilalle on rakennettu katos ja terassimainen kaiteellinen porras. Ikkunat on uusittu vanhan mallin mukaan. Rakennuksessa on korkea luonnonkivistä muurattu sokkeli, jossa on isoja luukkuja ja yksi ikkuna.

Tila on perustettu 1700-luvulla ja on ollut siitä lähtien samalla suvulla. Talon rakensi Olli Knihtilä.

Kuva 80. Uusi-Knihtilän päärakennus. LKYT 2006.

Kuva 81. Kylätie kulkee pihapiirin läpi. LKYT 2006.

Päärakennus on rakennettu vuonna 1880. Alunperin rakennus oli nykyistä lyhyempi. Koillispäätä on jatkettu myöhemmin. Mutterikuistin on rakentanut Simoniemeläinen kirvesmies Hannes Kaakkuriniemi vuonna 1936. Myös koillispäässä on ollut pieni kuisti.

Talon isäntä on kuljettanut postia Oulun ja Kemmin välillä 1900-luvun alkupuolella. Hän toimi myös työnjohtajana kun laivoja lastattiin redillä sahatavaralla. Porstuan peräkkämarissa on toiminut sekatavarakauppa vuosina 1921–1977. Asiakkaina olivat alkuaikoina Kallion sahan työläiset. Alahuone toimi kaupan makkara- ja voivarastona.

Taloa korjattiin 1960-luvulla ja vuonna 1973, jolloin sisälle rakennettiin saunaosasto. Vuonna 1998 purettiin koillispään kuisti ja korvattiin katoksellisella avoportaalla. Samalla ikkunat uusittiin aieman mallin mukaisesti kuusiruutuisiksi. Vuonna 2002 korjailtiin ulkovuorausta.

Talon edessä olevan neliöpihan koillisreunalla on toinen vanha hirsitalo. Tila on jaettu kahtia 1900-luvun alkuvuosikymmenellä. Pihan luoteisreunalla on suurin piirtein talon ikäinen kivinavetta, joka oli vuoteen 1945 saakka kaksi kertaa nykyistä pitempi. Karjan pito lopetettiin 1970-luvulla. Pihan lounaisreunalla on hirsinen osittain kaksikerroksinen tallirakennus, jossa on nykyisin autotalli. Sen päästä tienpuolelta on purettu liiteri 1970-luvulla. Myös tallin takapuolelta on purettu liiteri 1980-luvulla. Meren rannassa on ollut kaksi savusaunaa ja tuulimyllystä tehty verkkohuone.

Rakennus korkeine kivijalkoineen ja hirsirunkoineen edustaa 1800-luvun loppupuolen klassistisen rakennusperinnettä, johon oman lisänsä antaa 1900-luvulla lisätty paikkakunnan perinteen mukainen mutterikuisti. Rakennusryhmä on näyttävästi keskellä peltoaukeaa ja rakennettuna säilynyt neliöpiha läpikulkevine kyläteineen on arvokas harvinaisuus.

LKYT-arvio:

Sodalta säästynyt pihapiiri.

Osa Simoniemen kyläkokonaisuutta.

Liittynyt kylän elinkeinohistoriaan (kauppa).

Kohteessa mutterikuisti.

RKY –kohde (Simonkylän ja Simoniemen kyläasutus)

Simojokisuun kulttuurimaisema VAMK 1992 kohde.

Rakennushistoriallisesti, kulttuurihistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokas kohde.

10.9 Vanha Knihtilä

Pihapiiri on jaettu useampaan tilaan. Vanhan Knihtilän pihapiiriin kuuluu päärakennuksen lisäksi kivinavetta ja talusrakennus, jossa on ollut muun muassa talli, mankelihuone ja vajoja. Ne on rakennettu yhteen Mäki-Knihtilän tallien ja liitereiden kanssa. Kohde sijaitsee Simoniemen kalasataman vieressä. Tie kulkee pihan läpi.

Päärakennus on hirsirunkoinen komea peräpohjalaistalo mutterikuistilla. Rakennuksessa on punainen vaakaponttilaudoitus ja valkoiset leveät nurkkalaudoitukset. Katemateriaalina on ruskea profiilipelti. Ikkunat ovat 6-ruutuiset, kuistin ikkunat ovat moniruutuiset.

Päärakennus rakennettiin vuonna 1875. Tukit, joista hirret veistettiin, on tuotu Simojoelta Malininkankaalta uittamalla. Talo tehtiin kerralla nykyiseen kokoonsa. Talossa majoittui venäläisiä sotilaita hevosineen talvella 1918. Syystalvella 1941 saksalaisia sotilaita majoittui pirtissä ja vintissä. Talossa on asunut myös karjalaisia evakkoperheitä. Talon salissa ja kamarissa toimi 1960-luvulla metsähallituksen toimisto.

Vanha lipallinen kuisti purettiin 1931/1932 ja tilalle rakennettiin mutterikuisti. Talo on peruskorjattu vuonna 1973. Korjauksia ja kunnossapitoa jatkettiin 1980- ja 1990-luvuilla. Sisäseinissä on säilytetty vanhat Oulu-tapetit ja pohjissa vanhat täytteet. Talusrakennuksessa on käytetty Simon

Kuva 82. Vanha-Knihtilän asuinrakennus. LKYT 2006.

Kuva 83. Mäntylän asuinrakennus. LKYT 2006.

vanhan, vuonna 1848 puretun kirkon hirsiiä ja ikkunoita.

Talo sai Lapin läänin rakennusperinneyhdistyksen Hurrikas-palkinnon vuonna 1977.

Rakennukset kuuluvat osana Pappilantien varren arvokkaaseen kulttuurimaisemaan. Neliöpiha läpi kulkevina kyläteineen nykypäivään säilyneenä on arvokas harvinaisuus. Korkeakivijalkainen, korkearunkoinen, kuusiruutuisin ikkunoin ja haukanikkunoin varustettu talo listoituksineen on klassistishenkinen.

LKYT-arvio:

Sodalta säästynyt pihapiiri, jossa myös uudempia rakennuksia. Kohteessa mutterikuisti.

Keskeinen osa Simoniemen kyläkokonaisuutta.

RKY –kohde (Simonkylän ja Simoniemen kyläasutus)

Simojokisuun kulttuurimaisema VAMK 1992 kohde.

Rakennushistoriallisesti, kulttuurihistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokas kohde.

10.10 Mäntylä

Pihapiiriin kuuluu päärakennuksen lisäksi navetta. Kohde sijaitsee Simoniemen Saukkorannan taa-
jamassa, noin kilometrin päässä merenrannasta, Viantienjoen pohjoispuolella, 4-tien eteläpuolella. Tontti on kallioinen kumpu. Peruskallio näkyy pal-
jaana heti ulkoportaiden edessä.

Päärakennus on hirsirunkoinen, pienehkö puo-
litoistakerroksinen asuinrakennus, jossa on leveä
kuisti. Rakennus on pystyrimalaudoitettu, seinä-
väri on punainen, listaväri valkoinen. Ristinurkat
on koteloitu valkoisilla pysty-laudoilla. Katemate-
riaalina on punainen kolmiorimahuopa. Ikkunat
ovat sisään-ulos-aukeavat T-karmi-ikkunat pysty-
jakokarmilla. Kuistissa on sisäportaati ja päädyssä
tikapuuportaati yläkertaan ulkokautta. Yläkerran
oven päälle on rakennettu pieni pulpettikatos.

Päärakennus on rakennettu vuoden 1901 tienoil-
la. Tila on erotettu Mattila nimisestä tilasta. Piha-

piiristä on aiemmin purettu pois savusauna. Leh-
mien pito on lopetettu 1957/1958. Rakennuksessa
on ollut alun perin pärekatto. Pärekaton päälle on
asennettu huopa 1960-luvulla.

LKYT-arvio:

Sodalta säästyneet asuinrakennus ja navetta.

*Rakennushistoriallisesti erittäin arvokas kohde, jolla on myös
kulttuurihistoriallista ja maisemallista arvoa.*

Simonkylä

Esiteltävät kohteet

Kartta 18. Simonkylän kohteet

- II.1 Salmi-Veikkola
- II.2 Kuusela
- II.3 Rantaruiikka
- II.4 Mansikkaniemi
- II.5 Keskifilpus
- II.6 Kekonen/Junes
- II.7 Nurmela
- II.8 Pahnila/Museo
- II.9 Heikkilä
- II.10 Keski-Eskola
- II.11 Joki-Eskola
- II.12 Eskola
- II.13 Kuokkanen/Rukki-Juuson paja
- II.14 Pahnila
- II.15 Nikkilä

Kuva 84. Ote Simonkylän maanmittauskartasta vuodelta 1735-1736. Kansallisarkisto.

Kuva 85. Salmi-Veikkolan kaksoiskuistillinen päärakennus. LKYT 2006.

11.1 Salmi-Veikkola

Kahden eri tilan muodostama pihapiiri, johon edelleen kuuluu useita rakennuksia. Salmen puolen rakennukset yhdessä Veikkolan puolen rakennusten kanssa ovat muodostaneet neliömäisen talouspihan, Simossa harvinaisen erillisen karjapihan ja vielä niiden ulkopuolisia rakennusryhmiä. Talouspiha on avautunut, kun tien varressa päärakennukseen nähden kulmittain ollut asuinrakennus ja päärakennusta vastapäätä ollut suuri talousrakennus on purettu 1990-luvulla. Karjapiha on säilynyt. Kohde sijaitsee tien varressa Simolahdessa Simonkylän länsireunalla, Kirkkotien varressa Kuuselanmäen ja Hepolanperän välissä.

Korkealla lohkokivisokkelilla seisova päärakennus on hirsirunkoinen ja siinä on kolmiosainen ulkovuoraus; alhaalla ja ylhäällä on pystyrimaudoitus ja keskellä vaakaponttilaudoitus. Katemateriaalina on punainen tiili. Rakennuksessa on kaksi harjakattoista kuistia rinnakkain ja T-karmi-ikkunat. Pohjoispäädyn ullakolla on 6-ruutuinen ikkuna. Tilaraja kulkee keskeltä taloa.

Salmelan uudistila perustettiin vuonna 1783. Tilalla oli vuoden 1867 katselmuskirjojen mukaan 14 erillistä rakennusta, joista kaksi asuinrakennusta. Nykyisen talon mittoihin sopivaa asuinrakennusta ei tuolloin vielä ollut. Asukkaiden tietojen mukaan sen on rakentanut Kalle Salmela 1870-luvulla. Hänen sanotaan tuoneen talon mallin Norjasta, jonne hän liikennöi jähdillään Oulusta. Nykyinen kivi-jalka on tehty vuosisadan vaihteen tienoilla. Silloin on myös uusittu 6-ruutuiset ikkunat (vintin päädyssä jäljellä) T-malliseksi. Nykyinen kuisti on rakennettu 1920-luvulla. Sitä ennen oli myös harjakattoinen kuisti. Tiilikatto on tehty vuonna 1946. Tila on jaettu vuonna 1947 kahden pojan kesken. Tuolloin myös rakennus on jaettu kahdeksi asunnoksi. Vesijohto on vedetty 1950-luvulla. Tuvasta on erotettu väliseinällä keittiö. Myöhemmin on rakennettu WC-tilat sekä uusittu ikkunat ja ikku-

nalistoitukset. Listojen sahauskoristelut ovat säilyneet vain toisen pään ikkunoissa.

Salmen puolen säilyneitä vanhoja talousrakennuksia ovat navetta, maitohuone, heinälato, aitta, sauna, perunakellari, liiteri, hirsinen lato sekä elohuone, joka on rakennettu vasta 1950-luvulla. Veikkolan puolen säilyneitä vanhoja talousrakennuksia ovat elohuone, liiteri, navettarakennus, autotalli ja sauna.

Talo on saanut Lapin läänin rakennusperinneyhdistyksen Hurrikas-palkinnon vuonna 1978.

Rakennus on yksi komeimpia esimerkkejä Simon 1800-luvun rakennusperinteestä. Komea kaksoiskuisti edustaa osaltaan Simolaista perinnettä.

LKYT-arvio:

Sodalta säästynyt pihapiiri.

Osa Simonkylän kyläkokonaisuutta.

Simojokisuun kulttuurimaisema VAMK 1992 kohde.

Hurrikas-palkinto 1978.

Rakennushistoriallisesti ja kulttuurihistoriallisesti erittäin arvokas kohde, jolla on myös maisemallista arvoa.

11.2 Kuusela

Pihapiiriin kuuluu päärakennuksen lisäksi sauna, kaksi liiteriä, puimala, kaksi aittaa ja vuonna 1977 rakennettu sauna-autotallirakennus. Kohde sijaitsee Kirkkotien pohjoispuolella.

Päärakennus on hirsirunkoinen ja siinä on punainen vaakaponttilaudoitus ja valkoiset listat. Katemateriaalina on vihreä profiilipelti. Rakennuksessa on T-karmi-ikkunat, umpikuistissa on 6-ruutuiset ikkunat.

Kuuselan talon länsipää on alun perin sotilastorppa 1700-luvulta. Taloa on jatkettu vuonna 1872. Kuisti on rakennettu vuonna 1915. Sotien jälkeen talon kuistikamarissa oli postitoimisto ja postin jakelu. Aseman piiriin kuului 52 taloutta.

Pirtin muuri ja talon ikkunat uusittiin vuonna 1948 ja peruskorjaus tehtiin vuosina 1974–1975, jolloin asunnot yhdistettiin, uusittiin ikkunoita ja ul-

Kuva 86. Kuuselan päärakennus. LKYT 2006.

kovuoraus, rakennettiin WC sekä asennettiin sähkölämmitys. Pirtin ikkunat uusittiin vuonna 1983.

Talon vaiheet sotilastorppana, siltavoudin asuntona ja postiasemana antaa sille historiallista merkitystä. Näkyvä sijainti Kirkkotien varressa tekee siitä kylämaiseman keskeisen elementin.

LKYT-arvio:

Sodalta säästynyt pihapiiri, jossa myös uudempi rakennuksia. Liittyy kylän hallintohistoriaan (sotilastorppa, posti, siltavoudin asunto).

Keskeinen osa Simoniemen kyläkokonaisuutta.

RKY –kohde (Simonkylän ja Simoniemen kyläasutus)

Simojokisuun kulttuurimaisema VAMK 1992 kohde.

Rakennushistoriallisesti ja kulttuurihistoriallisesti erittäin arvokas kohde, jolla on myös maisemallista arvoa.

11.3 Rantaruikka

Pihapiiriin kuuluu päärakennuksen lisäksi navetta/talli/karjalatorakennus ja puovi/liiteri/kesäpuoli/saunarakennus. Kohde sijaitsee Simonkylän Kuuselanmäessä keskellä peltoaukeaa. Vanha tie on kulkenut pihapiiriin lävitse.

Päärakennus on hirsirunkoinen ja siinä on keltainen vaakaponttilaudoitus, vihreä profiilipeltikate ja valkoiset listat. Rakennuksessa on mutterikuisti. Ikkunat ovat T-mallia.

Rantaruikan tilalle on myönnetty vuonna 1955 kunniakirja siitä, että tila on ollut saman suvun hallussa vuodesta 1547. Kuistin tuuliviirissä on vuosiluku 1847. Paikalla on aiemmin ollut suuri asuinrakennus, joka paloi vuonna 1899. Talossa toimi kestikievari ainakin 1800-luvun loppupuoliskolla. Pekka Rantaruikka rakensi palaneen tilalle nykyisen päärakennuksen vuonna 1900. Hirsiset navetta- ja puovirakennukset on rakennettu vuonna 1905. Päärakennus on peruskorjattu vuonna 1975, jolloin siihen on asennettu sähkölämmitys ja rakennettu suihku/WC -tilat.

Karjan pito on loppunut vuoden 1960 tienoilla eikä rakennuksessa ole asuttu pysyvästi vuoden 1960 jälkeen. Rakennuksessa on ollut vuokralai-

Kuva 87. Rantaruikan päärakennus. LKYT 2006.

Kuva 88. Rantaruikan puovirakennus. LKYT 2006.

sena muun muassa läänintaiteilija Matti Jaukkuri, joka on pitänyt siinä taideleirejä. Nykyisin paikka on kesäkäytössä.

Talolle on myönnetty Lapin läänin rakennusperinneyhdistyksen Hurrikas-palkinto vuonna 1987.

Rakennus on olennainen osa vanhaa kylämaisemaa.

LKYT-arvio:

Sodalta säästynyt pihapiiri.

Kohteessa mutterikuisti.

Liittyy kestikievarilaitoksen historiaan.

Hurrikaspalkinto 1987.

Osa Simonkylän kyläkokonaisuutta.

RKY –kohde (Simonkylän ja Simoniemen kyläasutus)

Simojokisuun kulttuurimaisema VAMK 1992 kohde.

Rakennushistoriallisesti ja kulttuurihistoriallisesti erittäin arvokas kohde, jolla on myös maisemallista arvoa.

11.4 Mansikkaniemi

Pihapiiriin kuuluu vuonna 1867 rakennettu päärakennus ja talousrakennuksia. Kohde sijaitsee Vasankarissa lähellä meren ranta. Martinlahden ranta on heti länsipuolella. Etelässä on naapurirakennuksia.

Päärakennuksessa on siniharmaa vaakaponttilaudoitus, yläosassa on valkoinen pystyrimalaudoitus, jonka alapää on koristeltu. Listaväri on valkoinen. Katto on peltiä, harjakaton kaakkoispäässä on poikkipäätty. Mutterikuisti ja neliöpohjainen kuisti ovat lasiverantoja. Ikkunat ovat kuusiruutuisia, ullakkopäädyissä on erikoiset 10-ruutuiset ikkunat.

Vuonna 1867 metsänhoitaja Uno Forsman rakensi talon virkamiehen kodiksi, ei perinteiseksi maalaistaloksi. Molemmista päissä on kuistit, eteläpäädyssä herrasväelle mutterikuisti ja pohjoispuolella palvelijoiden sisäänkäynti. Palvelusväen kuistia on suurennettu ja se on tehty pääsisäänkäynniksi 1980-luvulla. Mutterikuisti on uusittu vuonna 2001.

Kuva 89. Mansikkaniemen päärakennus. LKYT 2006.

Kuva 90. Mansikkaniemen päärakennuksen molemmissa päissä on lasikuistit. LKYT 2006.

Forsmanin perhe muutti Kemiin 1881 ja talo vuokrattiin Simon uudelle metsänhoitaja Riddelille. Riddel muutti nimensä Ritarsaloksi ja hänen lapsuutensa Mansikkamäessä viettänyt taiteilijapoikansa Arne Orjatsaloksi. Arne oli tunnettu näyttelijä ja teatterimies. Vuonna 1894 Forsman myi talonsa maanmittausinsinööri Eelis Aadolf Blombergille, joka sittemmin muutti nimensä Vuorimaaksi. Eelis ja hänen poikansa Iivari ja Artturi omistivat Pohjanlohi Oy-nimisen yrityksen, joka osti paikallisilta kalastajilta lohta ja toimitti sitä Etelä-Suomeen ja Tukholmaan. Artturilla oli muitakin yrityksiä muunmuassa yksityiskauppa Simonkylällä ja myöhemmin hänen muutettuaan Helsinkiin tupakkatehdas. Iivari raivasi tilan maanviljelystilaksi, joka on sitten siirtynyt nykyisille omistajille: hänen pojalleen ja pojanpojalleen.

Pihapiirissä on päärakennuksen lisäksi vuodelta 1892 oleva vanha talourakennus, johon on rakennettu jatkoa myöhemmin. Rannassa oleva verkkoaitta on vuodelta 1867 ja siinä on kirveellä veistetyt nurkkahirret. 1930-luvulla rakennettu sauna toimii nykyään varastona. Pihapiiristä on purettu navetta 1960-luvulla ja kärryliiteri 1970-luvulla. Väentupa on siirretty ennen sotia Juneksen vainiolle asunoksi.

Talolle on myönnetty Lapin läänin rakennusperinneyhdistys ry:n Hurrikas-palkinto peruskorjauksen jälkeen vuonna 1985. Talo edustaa Etelä-Suomesta tuotua herrasväen rakennustyyppiä ja tyylipiirteitä. Simonkylällä se on ainoa laatuaan. Leikkauskoristelu on runsasta ja omaperäistä.

LKYT-arvio:

Sodalta säästynyt pihapiiri, jossa myös uudempia rakennuksia. Hurrikas-palkinto 1985.

Osa Simonkylän kyläkokonaisuutta.

RKY –kohde (Simonkylän ja Simoniemen kyläasutus)

Simojokisuun kulttuurimaisema VAMK 1992 kohde.

Rakennushistoriallisesti, kulttuurihistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokas kohde.

11.5 Keskifilpus

Pihapiiriin kuuluu päärakennuksen lisäksi ulkorakennus, jossa on navetta, heinälato ja sauna. Kohde sijaitsee Simonkylän keskustassa. Ympäristöllä on naapurirakennuksia ja peltoja. Rakennus on Simonkyläntieltä katsottuna pienen peltoaukeaman takana. Naapureita ei ole kovin lähellä, joten pihapiiri on suojaista ja rauhallinen.

Päärakennus on pohjamuodoltaan vinkkeli (L-malli). Talon vanhassa osassa on hirsirunko ja uusi osa on rankorakenteinen. Julkisivumateriaalina on valkoinen vaakaponttilaudoitus, listat ovat vaaleanruskeat. Päätykolmioissa on vinolaudoitusta. Katemateriaalina on punainen betonikattotiili. Rakennuksessa on T-mallin ikkunat.

Talon on rakentanut Åke Alarik Filpus. Vanhempi osa (pirtti ja tupaosa) on rakennettu vuonna 1918 aiemmin paikalla olleen kellarin päälle. Sali, kamari ja veranta on rakennettu 1930-luvulla. Laajennusosassa on toiminut kauppa vuoteen 1950, jolloin se siirtyi Eskola-Parpalaan. Karjanhoito tilalla loppui vuonna 1955.

Alun perin perinteistä simolaista maalaistaloa muistuttanut rakennus on saanut nykyisen epäsymmetrisen asunsa laajennuksen yhteydessä. Rakennus poikkeaa muodoltaan ja tyyliältään kylän muusta vanhasta rakennuskannasta. Sisätiloissa on säilynyt vanhoja pintarakenteita ja tulisijoja.

LKYT-arvio:

Sodalta säästynyt pihapiiri

Liittyy kylän elinkeinohistoriaan (kauppa).

Osa Simonkylän kyläkokonaisuutta.

RKY –kohde (Simonkylän ja Simoniemen kyläasutus)

Simojokisuun kulttuurimaisema VAMK 1992 kohde.

Rakennushistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokas kohde, jolla on myös kulttuurihistoriallista arvoa.

Kuva 91. Keskifilpuksen päärakennus. LKYT 2006.

11.6 Kekonen/Junes

Pihapiiriin kuuluu päärakennuksen lisäksi pitkä puurakennus, jossa on muun muassa sauna, puovi ja kesäpuoli. Rakennusryhmä sijaitsee näkyvällä paikalla mäellä keskellä peltoaukeaa. Pihapiiri sijaitsee liittymätien länsipuolella.

Päärakennus on poikkeuksellisen pitkä, hirsirunkoinen ja siinä on keltainen vaakaponttilaudoitus ja valkoiset listat. Katemateriaalina on kirkas profiilipelti ja kuisteissa musta kolmiorimahuopa. Ikkunat ovat T-mallia. Rakennuksessa on kaksi kuistia, joissa on koristeelliset ikkunat.

Vuonna 1820 syntynyt Olli Junes tuli Kemistä Simoon kiertäväksi räätälikksi ja avioitui sitten Kekosen taloon vävyksi. Olli rakensi päärakennuksen vanhimman osan vuonna 1862 (vuosiluku löytyy kaakkoispäädyn kivijalasta). Vanha osa käsittää ullakon salvosliitoksista ja haukkaikkunoiden hirsiaukoista päätellen aiemmin esitetystä poiketen yli puolet rakennuksesta, porstuan seinään asti. Olli piti talossa maakauppaa. Vuoden 1888 tienoilla Ollin poika Jaakko Junes jatkoi rakennusta. Jatko-osan liitoksen kohdalla oli aiemmin koristeellinen kaksoiskuisti. Rakennus jaettiin keskeltä kahdeksi asunnoksi. Siinä oli kaksi kaksoiskuistia (kaksiharjaista). Keittiöt ovat sijainneet kuisteissa sisäänkäyntien rinnalla. Vanhemmalle puolelle on rakennettu entisen tilalle uusi kuisti 1960-luvulla ja uudemmalle puolelle samantyyppinen 1990-luvulla. Kuisti on suorakulmainen, umpinurkkainen, lunetti-ikkunainen eli harvinainen Simossa.

Nälkävuosina 1860-luvun lopulla Kekosessa toimi köyhäinruokala, jossa tarjottiin vesivelliä. Se oli yhteiskunnan ylläpitämä ja sinne kuljetettiin sairastuneet kyläläiset. Pihassa ollut kivihuone toimi talvisin ruumishuoneena. Talossa on toiminut myös kestikievari 1870-luvulla. Rakennuksessa on toiminut kauppa vuosina 1890 – 1910 ja uudelleen 1920/1930-luvuilla.

Janne Junes myi osuutensa (vanhemman puolen) nimismies Jalmari Vuoriolle vuonna 1902 ja tämä myi sen edelleen Simon tilattoman väestön osuuskunnalle vuoden 1910 tienoilla. Vuorio myi

Kuva 92. Kekonen/Junesen massiivisen kokoinen päärakennus. LKYT 2006.

osuutensa Kekosen maista osuuskuntalaisille kymmeneksi palstaksi, joille nämä rakensivat talonsa. Eemi Junes osti myöhemmin talon puolikkaan osuuskunnalta takaisin suvulle.

Vanhempi puoli jäi asumattomaksi vuoden 1915 jälkeen. Siinä on toiminut 1920-luvulta 1940-luvulle kotiteollisuusyhdistyksen järjestämiä mies- ja naiskäsityökouluja. Huoneistoa on käytetty puukäsityöpajana myös viime aikoina.

Vuonna 1960 rakennuksen pärekatto muutettiin peltikatoksi ja vuonna 1980 kuistin katto muutettiin kaksiharjaisesta yksiharjaiseksi. Puovirakennuksen jatkona ollut renkitupa on purettu 1930-luvulla.

Päärakennus on kokonsa puolesta harvinaisuus Pohjois-Suomessa. Se edustaa tyypillistä 1800-luvun klassista rakennusperinnettä ja paikkakunnan rakennuskulttuuria. Käyttämättömät tilat ovat säilyneet vanhassa asussaan. Rakennukseen liittyy paljon historiallisesti merkittäviä tapahtumia ja henkilöitä.

LKYT-arvio:

Sodalta säästynyt pihapiiri.

Kohteessa kaksoiskuisti.

Osa Simonkylän kyläkokonaisuutta.

Liittyy kylän elinkeinohistoriaan (kauppa).

Liittyy kestikievarilaitoksen toimintaan.

Liittyy kylän sivistyshistoriaan.

RKY –kohde (Simonkylän ja Simoniemen kyläasutus)

Simojokisuun kulttuurimaisema VAMK 1992 kohde.

Rakennushistoriallisesti, kulttuurihistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokas kohde.

Kuva 93. Päärakennuksen takajulkisivu. LKYT 2006.

Kuva 94. Nurmelan päärakennus. LKYT 2006.

11.7 Nurmela

Pihapiiriin kuuluu päärakennuksen lisäksi puovi, liiteri, sauna ja savusauna. Kohde sijaitsee Simonkylässä peltoaukean keskellä.

Päärakennus on hirsirunkoinen ja siinä on punainen vaakaponttilaudoituus, listaväri on valkoinen. Katemateriaalina on kirkas profiilipelti. Rakennuksessa on T-mallin ikkunat. Keltaisessa kuistissa ikkunat ovat 6-ruutuiset, samoin kuin ullakkopäädyissä.

Hirsirakennuksen siirsi Pahnilan vanhasta pihapiiristä nykyiselle paikalleen Vuolevinmäelle Johan Pahnila-Vuolevi vuonna 1917 Vuolevin suuren tulipalon jälkeen. Tämä rakennus toimi aikanaan Antti ja Kaisa Räsäsen kotina ja sen siivoksi rakennettiin vuonna 1885 tilat Antti Räsäsen pitämälle yksityiskansakoululle. Koulusiipi siirrettiin pihapiiristä nykyiseksi Pahnialan taloksi. Päärakennuksessa on toiminut myös kylän nuorisoseura ennen nuorisoseuran talon valmistumista. Talossa on asuttu vakituisesti viimeksi 1960-luvulla, nykyään rakennus toimii loma-asuntona.

Rakennusta on korjattu 1950-luvulla, jolloin tehtiin muun muassa sisäremonttia. Vuonna 2001 taloon tehtiin uudet wc- ja pesutilat ja seinät lämpöeristettiin sisäpuolelta. Entiseen jääkellariin rakennettiin kellaritiloja.

Pihapiirissä sijaitsevat puovi ja liiteri ovat rakennettu vuoden 1917 jälkeen, sauna+saunakamari ovat rakennettu 1970-luvulla. Liiterin takana on tulipalolta säästynyt harmaa savusauna, jonka hirressä on vuosiluku 1882.

Päärakennus edustaa simolaista 1800-luvun rakennusperinnettä, tyylipiirteet ovat siirrosta huolimatta hyvin säilyneet.

LKYT-arvio:

Sodalta säästynyt pihapiiri, jossa myös uudempia rakennuksia. Osa Simonkylän kyläkokonaisuutta.

RKY –kohde (Simonkylän ja Simoniemen kyläasutus)

Simojokisuun kulttuurimaisema VAMK 1992 kohde.

Rakennushistoriallisesti, kulttuurihistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokas kohde.

Kuva 95 Pahnilan museorakennus. LKYT 2006.

11.8 Pahnila/Museo

Museon pihapiiriin kuuluu päärakennuksen lisäksi kärry- ja puuliiterirakennus, talli- ja puovirakennus sekä 1900-luvun alkupuolella rakennettu navetta-lato-kalavajarakennus. Hieman sivummalle sijoittuvat savusauna ja riihikartano, johon riihen lisäksi kuuluu kolmiosainen latorakennus. Kohde sijaitsee Simonkylässä Simojokisuun länsirannalla.

Päärakennus on hirsirunkoinen ja siinä on keltainen vaakaponttivuoraus ja valkoiset listat. Katemateriaalina on musta kolmiorimahuopa. Rakennuksen ikkunat ovat T-mallia. Mutterikuistin ikkunat ovat koristeelliset.

Pahnilan tilan omistaneet kaksi veljestä jakoivat tilan vuonna 1885. Veljeksistä toinen, Kalle Pahnila määrättiin muuttamaan pois tilalta vuoden kuluessa. Hän siirsi seuraavana vuonna hirsirakennuksen parin sadan metrin päähän nykyiselle paikalleen. Kaksi asuinrakennusta jäi sinne edelleen. Talossa on asuttu viimeksi vuonna 1973. Alueen ovat Simon kunnalle museotarkoitukseen lahjoittaneet Kalle Pahnilan lastenlapset Aino Hildur Salmela ja Niilo Edvard Pahnila 1980-luvun puolivälissä. Osa esineistöstä on talon alkuperäistä ja osa lahjoituksina Simon alueelta saatua.

Talossa oli aiemmin erilainen kuisti, mutterikuistin rakensi Juuso Kuokkanen 1900-luvun alussa. Sen jälkeen rakennukseen ei ole tehty merkittäviä muutoksia.

Navetassa toimii museon kahvila. Kotimuseoon on rakennettu tieyhteys Palokarilta.

Korkea rakennus haukanikkunoineen ja laudoitettuine nurkkapilastereineen on klassistishenkisen.

LKYT-arvio:

Sodalta säästynyt pihapiiri, joka nykyään museona.

Kohteessa mutterikuisti.

Osa Simonkylän kyläkokonaisuutta.

RKY –kohde (Simonkylän ja Simoniemen kyläasutus)

Simojokisuun kulttuurimaisema VAMK 1992 kohde.

Rakennushistoriallisesti ja kulttuurihistoriallisesti erittäin arvokas kohde, jolla on myös maisemallista arvoa.

Kuva 96. Pahnilan museon talouksrakennuksia. Tiina Elo 2008.

Kuva 97. Heikkilän päärakennus. LKYT 2006.

11.9 Heikkilä

Pihapiiriin kuuluu päärakennuksen lisäksi iso aitta, puovi, sauna, liiteri, karjalato, heinälato, riihi, kesäpuoli, jääkellari ja pihatien varressa sijaitseva luhtiaitta. Kohde sijaitsee Simonkylän Jokipäässä keskellä peltoaukeita. Talo kuuluu Pahnilan tien varren miljöökokonaisuuteen.

Päärakennus on hirsirunkoinen ja siinä on punainen vaakaponttilaudoitus ja valkoiset listat. Katemateriaalina on tumma profiilipelti. Luoteispään kylmissä kamareissa on vanhat kuusiruutuiset ikkunat ja puhalletut lasit. Muualla ikkunat ovat T-mallia.

Rakennus on kylän vanhimpia ja peräisin 1700-luvun alkupuolelta. Pirtin piipussa on vuosiluku 1821. Talon vanha nimi 1700- ja 1800-luvulla on ollut Anttila. Pihapiirissä on ollut toinenkin vanha kookas asuinrakennus. Kurkihirren alta löytyneestä kolikosta päätellen se oli rakennettu

vuonna 1868. Tällöin pihapiiri on ollut neljältä sivulta suljettu. Tämä rakennus on purettu vuonna 1978 ja siirretty Simoniemeen jokivarteen. Pihapiiristä on purettu myös navetta vuosina 2000-2001. Luhtiaitan ylähirressä on vuosiluku 1751.

Päärakennuksen pirtin lattia on tehty laivalankuista. Rakennus maalattu 1970-luvulla. Peltikatto on laitettu 1990-luvun alkupuolella. Rakennuksessa on asuttu vakinaisesti vuoteen 1975, minkä jälkeen se on toiminut vapaa-ajan asuntona.

LKYT-arvio:

Sodalta säästynyt pihapiiri.

Osa Simonkylän kyläkokonaisuutta.

RKY –kohde (Simonkylän ja Simoniemen kyläasutus)

Simojokisuun kulttuurimaisema VAMK 1992 kohde.

Rakennushistoriallisesti, kulttuurihistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokas kohde.

Kuva 98. Heikkilän pihapiiriä. LKYT 2006.

Kuva 99. Keski-Eskolan päärakennus. LKYT 2006.

11.10 Keski-Eskola

Pihapiiriin kuuluu päärakennuksen lisäksi vilja-aitta, ulkorakennus, kesäpuoli ja sauna. Kohde sijaitsee Jokipäässä. Ympäriällä on peltoja, etelä- ja pohjoispuolella on naapuritiloja ja rakennuksia. Itäpuolella on tie ja sen takana Simojoki.

Päärakennus on hirsirunkoinen ja siinä on keltainen vaakalaudoitus, valkoiset listat ja mutterikuisti. Katemateriaalina on musta tiiliprofiilipelti. Rakennuksessa on kauniit ja koristeelliset ikkunapielikoristeet.

Ensimmäiset tiedot tilasta löytyvät maarekisteristä vuodelta 1843. Nykyisen pihan vieressä on ollut vanha piha, jonka tienpuolella on ollut asuinrakennus. Lisäksi pihaan on kuulunut ainakin navetta, talli, aittoja ja vinttikaivo. Petter Eskola ja hänen vaimonsa Kreeta ovat asuneet taloa 1870-luvun lopusta lähtien. Heidän vanhin lapsensa Kalle rakensi nykyisen pihapiiriin tultuaan Amerikasta vuonna 1909. Kallen vanhin poika Artturi on asunut taloa myöhemmin. Vuonna 1910 keittiö oli jo asuttavissa, muut huoneet valmistuivat myöhemmin. 1950-luvun puolivälissä tehtiin peruskorjaus jolloin pirttiin ja keittiöön tehtiin uudet muurit ja alkuperäiset seinäpaneelit poistettiin.

1978 uusittiin pääosa ikkunoista alkuperäisen mallin mukaiseksi. Talo maalattiin keltaiseksi vuonna 1979, aiemmin oli vaalea hylkeentraanimaa ja vihertävät ikkunanpuitteet. Peltikatto asennettiin vuonna 1993.

Vilja-aitassa on takana vuosiluku 1892, aitta maalattiin ja siihen laitettiin pärekatto vuonna 2002. Ulkorakennuksessa on käymälä, talli, liiterivarasto ja kesäpuoli. Nykyinen hirsinen kesäpuoli toimi aiemmin maitohuoneena, se on siirretty toiselta puolen jokea ja ollut olemassa jo vuonna 1947. Tien sivulla olevan hirsirakenteinen sauna on rakennettu vuonna 1994 ja se on rakennettu aiemmin samalla paikalla olleen puuliiteri/verkkohuoneen paikalle. Pihapiiristä on purettu navetta, kanala, kala-aitta ja sauna, joka oli entisen päärakennuksen kivijalalla.

Rakennus kuuluu osana Huttulan perän vanhojen rakennusten ryhmää. Päärakennuksessa on Simolle tyypillinen mutterikuisti.

LKYT-arvio:

Sodalta säästynyt pihapiiri, jossa myös uudempia rakennuksia. Kohteessa mutterikuisti.

Osa Simonkylän kyläkokonaisuutta.

RKY –kohde (Simonkylän ja Simoniemen kyläasutus)

Simojokisuun kulttuurimaisema VAMK 1992 kohde.

Rakennushistoriallisesti, kulttuurihistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokas kohde.

11.11 Joki-Eskola

Pihapiiriin kuuluu päärakennuksen lisäksi navetta, aitta-puuvajarakennus, sauna ja talli/aittarakennus. Kohde sijaitsee Simonkylän Jokipäässä tien länsipuolella. Simojokisuun on itäpuolella.

Päärakennukseen on tehty remonttia viime vuosina. Päärakennus on hirsirunkoinen ja siinä on keltainen vaakaponttilaudoitus, alaosassa on pystykoristerimalaudoitusta. Listaväri on valkoinen. Katemateriaalina on musta kolmiorimahuopa. Rakennuksessa on T-karmi-ikkunat.

Talo on rakennettu 1800-luvulla. Kaksiosaisessa kuistissa pidettiin kauppaa, joka toimi talossa 1920-luvun lopulle asti.

Vuoden 1912 jälkeen talo ei ole toiminut varsinaisena asuntona. Ensin siinä asuivat uittomiehet ja sitten se toimi lasten kesäsiirtolana vuosina 1930–1938. Sotien aikana siinä asui saksalaisia ja suomalaisia sotilaita. Sittemmin rakennus on ollut kesäasunnoksi vuokrattuna ja 1980-luvulta lähtien omistajien kesäasuntona.

Vanha ”4-tien” lossi oli juuri talon kohdalla. Sitä käytettiin muun muassa Lapin sodan aikana. Koivumetsikössä näkyy vieläkin aukko rantaan oletettavan tiepohjan kohdalla.

Pihapiirissä olevat talourakennukset ovat likimain asuinrakennuksen ikäisiä hirsisiä ja puna-

Kuva 100. Joki-Eskolan päärakennus remontin aikana. LKYT 2006.

Kuva 101. Joki-Eskolan aitat. LKYT 2006.

mullattuja. Talli/aittarakennus remontoitiin kesäasunnoksi vuonna 2001.

Rakennusryhmä muodostaa osan Simoniementien varrella olevaa Huttulan perän vanhojen rakennusten ryhmää.

LKYT-arvio:

Sodalta säästynyt pihapiiri.

Osa Simonkylän kyläkokonaisuutta.

Liittyy kylän elinkeinohistoriaan (kauppa).

RKY –kohde (Simonkylän ja Simoniemen kyläasutus)

Simojokisuun kulttuurimaisema VAMK 1992 kohde.

Rakennushistoriallisesti, kulttuurihistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokas kohde.

11.12 Eskola

Pihapiiriin kuuluu päärakennuksen lisäksi muun muassa kaksi aittaa, liiteri, makasiini, elolato ja hakelämpökeskus. Kohde sijaitsee Simonkylän Jokipäässä tien länsipuolella. Pohjois- ja eteläpuolella on naapuritiloja ja rakennuksia. Tien takana itäpuolella on peltoja ja Simojoki. Aitat sijaitsevat tien varressa rannan puolella.

Päärakennus on hirsirunkoinen komea peräpohjalaistalo, jossa on mutterikuisti. Ulkovuoraus on

Kuva 102. Eskolan päärakennus. LKYT 2006.

Kuva 103. Eskolan aittapari tien varrella. LKYT 2006.

keltaista vaakaponttilautaa, listat ovat valkoiset. Katemateriaalina on musta profiilipelti. Rakennuksessa on T-karmi-ikkunat. Kuistin ikkunat ovat koristeelliset.

Heikki Eskola on rakentanut päärakennuksen vuonna 1894. Kivijalkaan on hakattu vuosiluku 1893. Pohjoispäädystä on ollut kauppa vuosina 1950 – 1977. Kauppaa kutsuttiin ”Hennin kaupaksi”.

Päärakennus on korjattu perusteellisesti vuosina 1979–1981. Sisällä on jäljellä paneeliseinät ja -katot sekä laualattiat. Rakennus on saanut Lapin läänin rakennusperinneyhdistyksen Hurrikas-palkinnon vuonna 1981.

Aitoista toinen on rakennettu vuonna 1896 ja toinen 1900-luvun alussa. Aitat on entisöity hyvään kuntoon. Liiteri ja makasiini ovat 1950-luvulta. Lampola ja elolato ovat vuodelta 1986. Paikalta on purettu navetta/talli/maitohuonerakennus, joka oli rakennettu vuonna 1923. Tilalle on rakennettu hakelämpökeskus vuonna 1990. Uusi lampola on tehty vanhan lampolan taakse.

Rakennukset kuuluvat osana Simonkyläntien varressa sijaitsevaa Huttulan perän vanhojen rakennusten ryhmää. Pihapiiri muodostaa merkittävän osan vanhaa raittimiljöötä.

LKYT-arvio:

Sodalta säästynyt pihapiiri, jossa myös uudempia rakennuksia. Kohteessa mutterikuisti.

Osa Simonkylän kyläkokonaisuutta.

Liittyy kylän elinkeinohistoriaan (kauppa).

RKY –kohde (Simonkylän ja Simoniemen kyläasutus)

Simojokisuun kulttuurimaisema VAMK 1992 kohde.

Rakennushistoriallisesti, kulttuurihistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokas kohde.

11.13 Kuokkanen/ Rukki-Juuson paja

Pihapiiriin kuuluu asuinrakennuksen lisäksi kaksi ulkorakennusta ja sepän paja. Kohde sijaitsee Simonkylän Jokipäässä tien pohjoispuolella.

Asuinrakennus on pieni ja kaunis omakotitalo, jossa on mutterikuisti. Julkisivumateriaalina on keltainen vaakaponttilaudoitus, listaväri on val-

Kuva 104. Rukki-Juuson paja. LKYT 2006.

koinen. Katemateriaalina on ruskea kolmiorimahuopa. Rakennuksessa on T-karmi-ikkunat.

Pajarakennus on punainen pystyrimalaudoitettu ja siinä on keltaiset listat. Pajassa on ruskea kolmiorimahuopakate. Ikkuna on 6-ruutuinen.

Juuso Niilonpoika Kuokkanen tuli vuonna 1895 poikamiehenä Simoon, jossa avioitui ja sai kaksi lasta. Juuso rakensi ensin itselleen talon Vasakarintien varteen. Vuoden 1910 tienoilla Juuso rakensi uuden talon Simonkyläntien pohjoispuolelle Heikkiläntietä vastapäätä entisen sotilastorpan paikalle. Siihen hän rakensi mutterikuistin, jonka eturäystänsä alla on leikkauksin koristeltu lista. Juuso rakensi pihapiiriin myös saunan, liiterin ja kaksi pajaa.

Juuson sanotaan tuoneen mutterikuistin mallin Simoon. Hän oli rakentamassa useita sellaisia Simonkylälle, mm. Pahnilaan (kotimuseo), Huttulan, Filpuksen (palanut) sekä Rantaruikan kuistit.

Ammatiltaan Juuso oli puuseppä, seppä ja muurari. ”Rukki-Juuso” oli tunnettu erityisesti rukeistaan ja keinutuoleistaan. Hän on muurannut Simonkylälle useita leivinuuneja.

Juuso toimi seppänä vuoteen 1958 saakka ja kuoli 1962. Maija kuoli kuusi vuotta myöhemmin. Juuson poika Juhani jatkoi kyläseppänä vuoteen 1982 kuolemaansa saakka.

Perikunta vuokrasi talon ulkopuolisille, mutta pian se jäi 15 vuodeksi kylmilleen. Vuonna 1999 perikunta lahjoitti talon kyläyhdistykselle, joka

Kuva 105. Kuokkasen päärakennus. LKYT 2006.

kunnosti rakennukset talkoilla ympäristökeskuksen myöntämän avustuksen turvin. Kansainvälinen työleiri maalasi talon öljymaalilla ja muut rakennukset punamultamaalilla. Paja toimii nykyisin museona.

LKYT-arvio:

Sodalta säästynyt pihapiiri.

Kohteessa mutterikuisti.

Liittyy kylän elinkeinohistoriaan (sepän paja).

Osa Simonkylän kyläkokonaisuutta.

RKY –kohde (Simonkylän ja Simoniemen kyläasutus)

Simojokisuun kulttuurimaisema VAMK 1992 kohde.

Rakennushistoriallisesti, kulttuurihistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokas kohde.

11.14 Pahnila

Pihapiiriin kuuluu vanha päärakennus, kolme piharakennusta ja kaksi aittaa. Tilaan kuuluu toisella maapalstalla noin 360 metriä pohjoiseen sijaitseva pieni pihapiiri rakennuksineen. Kohde sijaitsee Simonkylän Jokipäässä tien laidassa.

Päärakennus on hirsirunkoinen, keltainen vaakapontttilaudoitettu peräpohjalaistalo, jossa on musta tiilijäljitelmäpeltikate ja valkoiset listat. Rakennuksessa on T-karmi-ikkunat. Kuistin ikkunat ovat koristeelliset. Rakennuksen katon takalappeessa on poikkiharjainen frontoni.

Talon rakensi Frans Pahnila 1928 entisen pienemmän talon paikalle, käyttäen osittain sen vanhoja hirsiiä. Muutamaa vuotta myöhemmin uusittiin ikkunat ja rakennettiin uusi kuisti entisen korkeamman (ylhällä kesähuone) tilalle. Taloon rakennettiin vesijohto, keskuslämmitys ja uusi leivinuuni vuonna 1971. Sauna tehtiin vuonna 1978 ja samalla ullakolle huone. 1970-luvulla tehtiin myös uusi kuisti ja vaihdettiin ikkunat. Tiiliprofiilinen peltikatto asennettiin vuonna 1989 pärekaton ja kolmiorimahuopakatteen päälle.

Pihan sivulla oleva pikkupuoli rakennettiin kesähuoneeksi vuonna 1951. Vuonna 1980 se tehtiin talviasuttavaksi ja varustettiin vesijohdolla ja

Kuva 106. Pahnilan päärakennus. LKYT 2006.

Kuva 107. Pikkupuoli. LKYT 2006.

WC:llä. Vuonna 1987 rakennettiin entisten tallin, puojin, käymälän ja lantahuoneen paikalle lämpökeskus ja varasto.

Tiensuuntainen hirsinavetta on purettu vuonna 1978. Nykyiset navettarakennukset ovat pihapiiriin ulkopuolella 200 metrin päässä. Päärakennuksen länsipuolella on kaksi hyvin vanhaa aittaa. Pienempi on aiemmin ollut Penttilässä eli Vuolevissa viinavarastona Penttilän kauppiaille. Se on ollut tolppien päällä ja siinä on sepän takoma rautasalpa.

Tilalta on siirretty riihi ja lato sekä aitta osoitteen Simonkyläntie 57 e (Pahnila2), jonne on rakennettu vanhanajan pihapiiri ja lisätty kaksi pientä pyöröhirsistä tehtyä mökkiä.

Rakennukset kuuluvat osana Huttulan perän arvokkaaseen vanhojen rakennusten ryhmään ja muodostavat olennaisen osan Simonkyläntien varren kulttuurihistoriallisesti arvokasta kylärakennetta ja kulttuurimaisemaa.

LKYT-arvio:

Sodalta säästynyt pihapiiri, josta on siirretty rakennuksia.

Keskeinen osa Simonkylän kyläkokonaisuutta.

RKY –kohde (Simonkylän ja Simoniemen kyläasutus)

Simojokisuun kulttuurimaisema VAMK 1992 kohde.

Rakennushistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokas kohde, jolla on myös kulttuurihistoriallista arvoa.

11.15 Nikkilä

Pihapiiriin kuuluu päärakennuksen lisäksi ulkorakennuksia. Kohde sijaitsee Simon kunnantoimistosta noin 1,5 kilometriä etelään linnuntietä. Tila on Simojoen länsirannalla. Joen ja rakennusten välissä on rantaniittyjä.

Päärakennus on hirsirunkoinen ja siinä on tummunut punamullattu vaakaponttilautavuoraus, listaväri on valkoinen. Rakennuksessa on punainen kolmiorimahuopakate. Ikkunat ja ovet ovat

Kuva 108. Nikkilän päärakennus. LKYT 2006.

alkuperäiset T-ikkunat ja pariovet. Rakennuksessa on mutterikuisti.

Päärakennus on rakennettu vuonna 1880. Vuonna 1954 seiniin asennettiin pinkopahvit ja vuonna 1954 saatiin sähköt. Tilalla on ollut 1700-luvulla rakennettu talo, mutta se on siirretty tilalta vuonna 1955. Vuonna 1992 talo jäi tyhjilleen ja toimii nykyisin loma-asuntona.

Vuonna 1939 tilalle rakennettiin uusi navetta, jossa oli lato ja maitohuone. Uittomiehet asuivat tilalla kesäisin ja perhe asui navetassa, kun lehmät olivat kesänavetassa. Hevostalli muutettiin vuonna 1972 kesäasunnoksi ja saunaksi. Vuonna 1970 liiteri purettiin tien toiselta puolelta.

LKYT-arvio:

Sodalta säästynyt pihapiiri.

Kohteessa mutterikuisti.

Simojokisuun kulttuurimaisema VAMK 1992 kohde.

Rakennushistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokas kohde, jolla on myös kulttuurihistoriallista arvoa.

Kuva 109. Nikkilän entinen kesäpirtti/hevostalli. LKYT 2006.

Vasankarintien kokonaisuus

Vasankarin saha valmistui vuonna 1874 ja sen valmistumisen jälkeen sahan omistaja, kapteeni Qvickström rakennutti sahalle tien rantatieltä. Tie kulki sahalla Lammassaareen, sieltä Mansikkaniemen ja Lammassaaren välistä Filpukselle. Tien varteen syntyi Vasankarin sahan työntekijöiden asuinalueita. Aluetta kutsuttiin katajakaupungiksi, koska rannalla oli paljon katajia ja rakennukset oli rakennettu viereen viereen kuten parakit.

Vasankarin saha tai "Simon tulisaha", kuten sitä myös kutsuttiin, siirtyi vuonna 1898 norjalaiselle toiminimelle Halonen Ångsågs Ab. 1900-luvun alussa saha paloi perustuksiaan myöten, jolloin toiminnan jatkamiseksi ostettiin lähistöllä oleva Kallion höyrysaha.

Sahojen lähelle syntyi myös asutusta. Vasankarin sahan työntekijät rakensivat Vasankarin tien varteen vaatimattomia mökkejä. Tämä Lahenrannan mökkikylä on suurimmalta osalta yhä jäljellä, mutta useat rakennukset ovat nykyisin vain kesäkäytössä. Vasankarintien vanha rakennuskanta muodostaa kuitenkin edelleen viehättävän ja hyvin hoidetun kokonaisuuden.

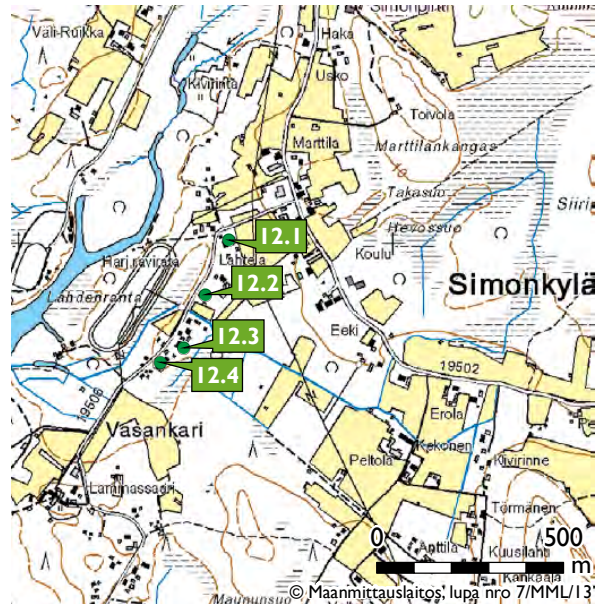

Kuva 110. Vasankarin tietä ennen vanhaan. Laisalmen talon inventoinnin yhteydessä valokuvattu vanha kuva. LKYT 2006.

Kuva 111. Vasankarintietä nykyään. Tiina Elo 2008.

Esiteltävät kohteet

Kartta 19. Vasankarintien kohteet

- 12.1 Lahtela/Laisalmi
- 12.2 Majjala
- 12.3 Hakuli
- 12.4 Suoperä

12.1 Lahtela/Laisalmi

Pihapiiriin kuuluu asuinrakennuksen ja entisen kanalän lisäksi myös uudempia rakennuksia. Kohde sijaitsee Simonkylässä Vasankarin tien varressa, tien kaakkoispuolella harjoitusraviradan lähellä.

Asuinrakennus on pohjamuodoltaan vinkkeli (L-mallinen). Talo on hirsirunkoinen ja siinä on keltainen vaakaponttilautavuoraus, listaväri on valkoinen. Katemateriaalina on punainen kolmio-riimahuopa. Rakennuksessa on harjakatto, mutta vinkkelin ulkokulma on aumattu. Ikkunat ovat 2- ja 3-ruutuisia ja ne eivät ole alkuperäisiä.

Asuinrakennuksen pohjoispuolen osa on rakennettu 1890-luvulla, siinä osassa on pirtti. Keskimäinen osa, jossa on kamari, on tehty 1900-luvulla. Vuoden 1917 tienoilla on tehty talon kolmas osa, jossa on sali.

Entinen kanala toimii nykyään varastona.

Kuva 112. Päärakennus. LKYT 2006.

Kuva 113. Entisessä kanalarakennuksessa on hienot jugendhenkiset ikkunat. LKYT 2006.

LKYT-arvio:

Sodalta säästynyt pihapiiri.

Osa Simonkylän kyläkokonaisuutta.

Osa Vasankarintien kokonaisuutta.

RKY –kohde (Simonkylän ja Simoniemen kyläasutus)

Simojokisuun kulttuurimaisema VAMK 1992 kohde.

Rakennushistoriallisesti, kulttuurihistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokas kohde.

12.2 Maijala

Pihapiiriin kuuluu asuinrakennuksen lisäksi ulkorakennus, jossa on sauna ja liiteri. Pihassa on myös vanha kaivo. Kohde sijaitsee Simonkylässä Vasankarin tien varressa.

Asuinrakennus koostuu kahdesta eri aikaan rakennetusta osasta, alun perin rakennuksessa on ollut pirtti ja keittiö ja myöhemmin rakennetussa osassa on kamari ja kuisti. Kuistin katto on yhtenäinen lisärakennuksen kanssa. Rakennus on hirsirunkoinen ja siinä on keltainen pystyrimalautavuoraus. Listaväri on valkoinen. Katemateriaalina on ruskea peltikate. Pirtin puolen ikkunat ovat alkuperäiset 6-ruutuiset.

Asuinrakennus rakennettiin vuonna 1920. Talossa pidettiin Simonkylän Osuuskauppaa 1920-luvun loppupuolella. 1970-luvulla taloon rakennettiin kuisti ja kamari. Nykyisin rakennus on loma-asuntona.

LKYT-arvio:

Sodalta säästyneet asuinrakennus ja ulkorakennus.

Asuinrakennus uudistettu.

Osa Vasankarintien kokonaisuutta.

Liittyy kylän elinkeinohistoriaan (kauppa).

RKY –kohde (Simonkylän ja Simoniemen kyläasutus)

Simojokisuun kulttuurimaisema VAMK 1992 kohde.

Kuva 114. Maijalan pihapiiriä. LKYT 2006.

12.3 Hakuli

Pihapiiriin kuuluu vanhan asuinrakennuksen lisäksi uusi asuinrakennus, sauna, autotalli/liiteri/aittarakennus sekä pieni työkaluvarasto. Kohde sijaitsee Simonkylässä Vasankarin tien varressa.

Asuinrakennus on hirsirunkoinen ja siinä on punainen vaakalautavuoraus. Katemateriaalina on musta kolmiorimahuopa. Ikkunat on vaihdettu alkuperäisen mallin mukaisiksi T-mallin ikkunoiksi. Rakennuksessa on harjakattoinen umpikuisti.

Asuinrakennus on Vasankarin ja Kallion Sahan aikainen talo 1900-luvun alusta. Talossa oli pirtti, keittiö ja eteinen. Kuisti rakennettiin myöhemmin. Rakennus maalattiin ulkoa vuonna 1985 ja pärekaton päälle on laitettu huopakatto. Uusi asuinrakennus pihapiiriin rakennettiin vuonna 1985.

Aidan takana on vanha pihakaivo, joka toimi aikoinaan koko kylän ainoana kaivona.

LKYT-arvio:

Sodalta säästyneet asuinrakennus, sauna ja puovi pihapiirissä, jossa myös uudempi rakennuksia.

Osa Vasankarintien kokonaisuutta.

RKY –kohde (Simonkylän ja Simoniemen kyläasutus)

Maisemallisesti erittäin arvokas kohde, jolla on myös rakennushistoriallista ja kulttuurihistoriallista arvoa.

Kuva 115. Hakulin vanha päärakennus. LKYT 2007.

Kuva 116. Suoperän päärakennus. LKYT 2006.

12.4 Suoperä

Pihapiiriin kuuluu 1800-luvulla rakennetut asuinrakennus, navetta, entinen liiteri, 1980-luvulla rakennettu kesäpuoli ja ekokäymälä. Kohde sijaitsee Simonkylän Vasankarissa tien itäpuolella. Tien takana lännessä on harjoitusravirata ja sen takana kuivunut jokiuoma.

Asuinrakennus on hirsirunkoinen ja siinä on punainen vaakaponttilaudoitus, alaosassa on pystyrimanelointi. Katemateriaalina on punainen huopa. Ikkunat ovat alkuperäiset ja T-karmimallia. Vintin ikkunat ovat 6-ruutuiset ja kuistin ylemmissä ikkunoissa on X-koristeputteijako.

Päärakennuksen rakensi 1800-luvun lopulla August Nordberg. Hirsirungon hirret on tuotu aikoinaan Kuuselanmäeltä. Samaan aikaan rakennettiin navetan hirsirunkoinen osa ja entinen liiteri.

Päärakennuksen vanha muuri/uuni on vuorattu uudelleen vuosina 1993-94. Päärakennus on nykyisin loma-asuntona.

LKYT-arvio:

Sodalta säästynyt pihapiiri.

Osa Vasankarintien kokonaisuutta.

RKY –kohde (Simonkylän ja Simoniemen kyläasutus)

Simojokisuun kulttuurimaisema VAMK 1992 kohde.

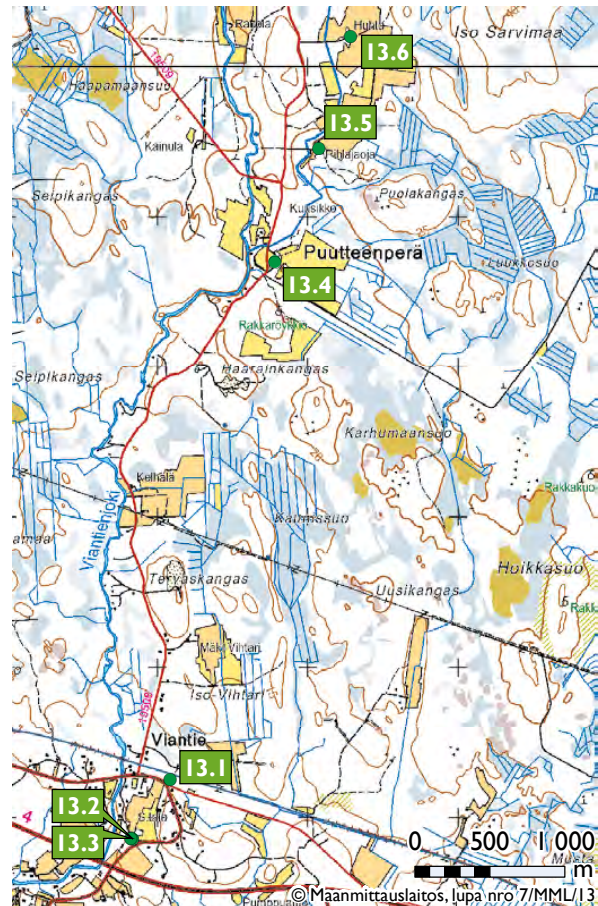
Rakennushistoriallisesti, kulttuurihistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokas kohde.

Kuva 117. Suoperän hirsinavetan rankorakenteiset osat on rakennettu myöhemmin. Hirsinen osa 1800-luvulta. LKYT 2006.

Viantie

Esiteltävät kohteet

Kartta 20. Viantien kohteet.

- 13.1 Hanila
- 13.2 Tuomela-Miettunen
- 13.3 Pekkala
- 13.4 Apula
- 13.5 Pihlaoja
- 13.6 Huhta

13.1 Hanila

Tilalla on asuinrakennus, varasto, sauna, maakellari, kaivo ja pihakeinu. Lähellä on pysäkin rautatiet. Pohjoispuolella on rautatie, jonka takana on metsää. Eteläpuolella on Palonhovintie ja Viantien kylänäkymää.

Päärakennus on alun perin suorakulmainen pieni rakennus, jota on laajennettu itäsiivellä vinkkeliksi. Vanha osa on hirsirunkoinen, laajennusosa rankorakenteinen. Julkisivumateriaalina on punainen vaakaponttilaudoitus ja ikkunat, pielet, nurkat, pilari sekä kaiteet ovat valkoiset. Rakennuksessa on punainen tiilikate. Ovi ja ikkunatyypit ovat pääosin alkuperäiset.

Kuva 118. Hanilan päärakennus. LKYT 2006.

Päärakennus on rakennettu vuonna 1937 ja laajennus vuonna 1966. Rakennus on maalattu ulkoapäin vuonna 2005.

Rakennus on alun perin Valtionrautatien pysäkinhoitajan tila, joka on perustettu 1937. Sot aikana tilan kaivo oli kylälaisten käytössä, koska muilta oli vesi loppunut. Saksalaiset pommittivat Viantien pysäkkiä vuonna 1944. Tila toimii nykyään loma-asuntona.

LKYT-arvio:

Entinen pysäkinhoitajan tila, joka sodalta säästynyt.

Liittyy liikennehistoriaan.

Rakennushistoriallisesti ja kultuurihistoriallisesti erittäin arvokas kohde.

Kuva 119. Saunarakennus. LKYT 2006.

Kuva 120. Hanilan varastorakennus. LKYT 2006.

Kuva 121. Tuomela-Miettusen päärakennus. LKYT 2006.

13.2 Tuomela-Miettunen

Pihapiiriin kuuluu päärakennuksen lisäksi navetta. Kohde sijaitsee keskeisellä paikalla Viantien risteyksestä 200 metriä koilliseen, heti Palohovintien vasemmalla eli luoteispuolella.

Päärakennus on hirsirunkoinen ja siinä on keltainen vaakaponttilaudoitus valkoisilla listoilla. Talossa on punainen kolmiorimahuopakate. Rakennuksessa on kaksi kuistia, joista toinen on pohjoispuolen päädyssä. Rakennuksessa on 6- ja 9-ruutuiset ikkunat sekä haukkaikkunat.

Päärakennus on rakennettu vuonna 1890, rakennusta laajennettiin myöhemmin ja siinä asui kaksi perhettä. Tuolloin rakennettiin oma kuisti pohjoispuolen päätyyn. 1950-luvulla vaihdettiin pärekatto huopaan. Vuonna 1974 lehmät lopetettiin. Vuodesta 1982 alkaen talo on ollut puusepän verstaana. Nykyään perikunta pitää taloa työpajana ja varastona. Etelänpuoleiseen Miettusen tilaan kuuluu navettarakennus, jossa on lohkokiviperustus ja lyhytnurkkahirsikehikko sekä peltikatto.

LKYT-arvio:

Sodalta säästynyt pihapiiri.

Kohteessa Mutterikuisti.

Kohteella on rakennushistoriallista ja kultuurihistoriallista arvoa.

13.3 Pekkala

Pihapiiriin kuuluu päärakennuksen lisäksi navetta. Kohde sijaitsee keskeisellä paikalla Viantien risteyksestä 200 metriä koilliseen, heti Palohovintien vasemmalla puolella. Pohjoispuolella on koulu.

Päärakennus on hirsirunkoinen ja siinä on valkoinen vaakaponttilaudoitus ja valkoiset listat. Katemateriaalina on punainen kolmiorimahuopa. Rakennuksessa on kaunis kuisti ja erittäin koristeelliset ikkunapielilaudat. Talossa on alkuperäiset paripeiliovet ja 6-ruutuiset ikkunat.

Päärakennus on rakennettu vuonna 1845. Talossa on toiminut kirjasto ja kansalaisopisto. Talossa

Kuva 122. Pekkalan päärakennus. LKYT 2006.

on asuttu pysyvästi vuoteen 1974. Tilaan kuuluu navettarakennus, jossa on lohkokiviperusta ja hirsi-kehikko sekä peltikatto.

LKYT-arvio:

Sodalta säästynyt pihapiiri.

Rakennushistoriallisesti erittäin arvokas kohde, jolla on myös kulttuurihistoriallista arvoa.

13.4 Apula

Rakennusten rajaamaan suljettuun pihapiiriin kuuluu päärakennuksen lisäksi navetta, aitta, riihi, liiteri ja varasto-saunarakennus. Kohde sijaitsee Viantien itäpuolella. Palohovintien alkuun on matkaa noin 4 kilometriä.

Päärakennus on hirsirunkoinen ja siinä on punainen vaakaponttilaudoitus. Katteena on kirkas profiilipelti. Ikkunat ovat T-mallia. Kuistissa on kuusiruutuiset ruutuikkunat.

Tila on perustettu 1800-luvulla, päärakennus on rakennettu 1800-luvun lopulla. Harvinainen alkuperäisessä kunnossa säilynyt kivi-navetta on rakennettu vuonna 1875, karjanpito on loppunut 1980-luvulla. Liiteri, aitat ja kesänavetta on rakennettu 1800-luvulla. Päärakennuksen, navetan ja kesäpuolen katot on vaihdettu peltikatoiksi 1980-luvulla.

Välirauhan aikana päärakennus on toiminut armeijan viestimiesten kortteerina.

Kuva 123. Apulan päärakennus. LKYT 2006.

Kuva 124. Apulan kivi-navetta. LKYT 2006.

LKYT-arvio:

Sodalta säästynyt pihapiiri.

Osa Puutteenperän kyläkokonaisuutta.

Rakennushistoriallisesti erittäin arvokas kohde, jolla on myös kulttuurihistoriallista ja maisemallista arvoa.

13.5 Pihlaoja

Pihapiiriin kuuluu päärakennuksen lisäksi navetta, kesäpirtti, liiteri, riihi, elohuone, kesänavetta ja kuusi latoa. Kohde sijaitsee Puutteenperällä. Rakennukset ovat peltojen ympäröimänä.

Päärakennus on hirsirunkoinen ja siinä on punainen vaakaponttilaudoitus ja valkoiset listat. Katemateriaalina on musta kolmiorimahuopa, punaista huopaa on käytetty paikka paikoin korjaukseen. Rakennuksen ikkunat ovat 4- ja 6-ruutuiset, kuistin ikkunat 13-ruutuiset. Kuistin ikkunat ovat jugendhenkiset. Päärakennus on hyvin alkuperäisenä säilynyt.

Päärakennus on rakennettu vuonna 1906, navetta vuonna 1928, kesäpirtti vuonna 1939 ja liiteri vuonna 1910. Neljä sukupolvea on asunut talossa.

Kuva 125. Pihlajaojan päärakennus. LKYT 2006.

Kuva 126. Pihlajaojan tiilinavetta. LKYT 2006.

LKYT-arvio:

Sodalta säästynyt pihapiiri.

Rakennushistoriallisesti erittäin arvokas kohde, jolla on myös kulttuurihistoriallista arvoa.

13.6 Huhta

Pihapiiriin kuuluu päärakennuksen lisäksi saunapirtti, entinen maitohuone/aitta, navetta, traktoritalli, riihi/kesänavetta ja kolme latoa. Kohde sijaitsee Vianjoentien itäpuolella. Pihapiirin ympärillä on peltoja.

Päärakennus on hirsirunkoinen ja siinä on korkea rankorakenteinen kuisti. Julkisivumateriaalina on punainen pystyrimalaudoitus, kuistissa punainen vaakaponttilaudoitus. Listaväri on valkoinen. Katemateriaalina on vihreä aaltoprofiilipelti. Ikkunat ovat T-mallia paitsi kuistissa, jossa on moniruutuiset jugentyyliset ikkunat.

Päärakennus on rakennettu vuonna 1923 ja remontoitu vuosina 1954 ja 1965. Peltikatto asennettiin vuonna 1965, sitä ennen talossa oli pärekatto. Alun perin perustuksena oli luonnonkivi, mutta myöhemmin betoni.

Karjanhoito tilalla loppui 1980-luvulla.

Kuva 127. Huhdan päärakennus. LKYT 2006.

Kuva 128. Aitta. LKYT 2006.

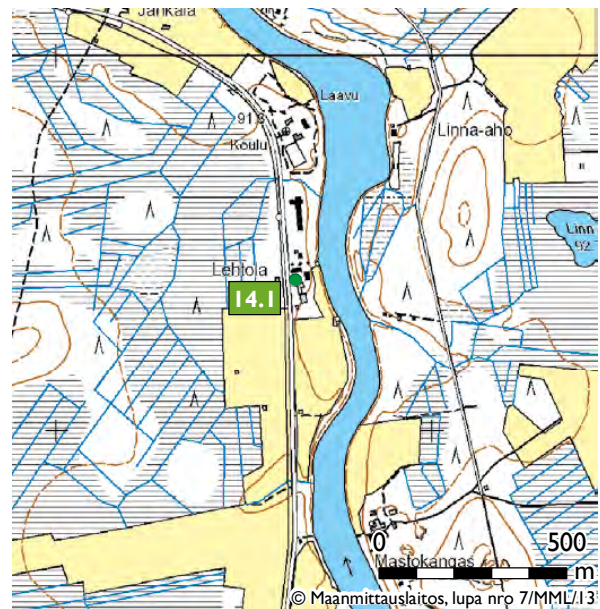
LKYT-arvio:

Sodalta säästynyt pihapiiri, jossa myös uudempia rakennuksia. Kohteessa pyramidikattoinen kesänavetta.

Rakennushistoriallisesti erittäin arvokas kohde, jolla on myös kulttuurihistoriallista ja maisemallista arvoa.

Ylikärppä

Esiteltävät kohteet

Kartta 21. Ylikärppän kohteet

14.1 Lehtola

14.1 Lehtola

Pihapiiriin kuuluu vanhan päärakennuksen lisäksi uusi asuinrakennus, uusi navetta ja pihatto, ranta-sauna, kuivaushuone, konehalli, autovaja, lato ja elohuone. Kohde sijaitsee suvantopaikalla Simo-joen rannalla.

Päärakennus on hirsirunkoinen ja siinä on kel-tainen vaakalaudoitus, listaväri on valkoinen. Ka-temateriaalina on punainen kolmiorimahuopa. Ra-kennuksessa on alkuperäiset T-ikkunat valkoisin pielin. Kuistin ikkunat ovat koristeelliset ja moni-ruutuiset.

Vanha päärakennus on rakennettu tien puolen päähän vuonna 1901. Tuolloin rakennuksessa oli pirtti ja keittiö. Vuonna 1932 joen puolen päähän rakennettiin kaksi kamaria ja tupa. Rakennus toimi ensin asuinrakennuksena ja vuosina 1937 – 1940 majatalona. Sen jälkeen rakennus toimi kulku- ja savottamiesten yöpymispaikkana vuoteen 1949 asti.

Pihapiiristä on purettu yksi aitta.

LKYT-arvio:

Sodalta säästynyt pihapiiri, jossa myös uudempia rakennuksia.

Liittyy savotta- ja matkailutoimintaan.

Rakennushistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokas kohde, jolla on myös kulttuurihistoriallista arvoa.

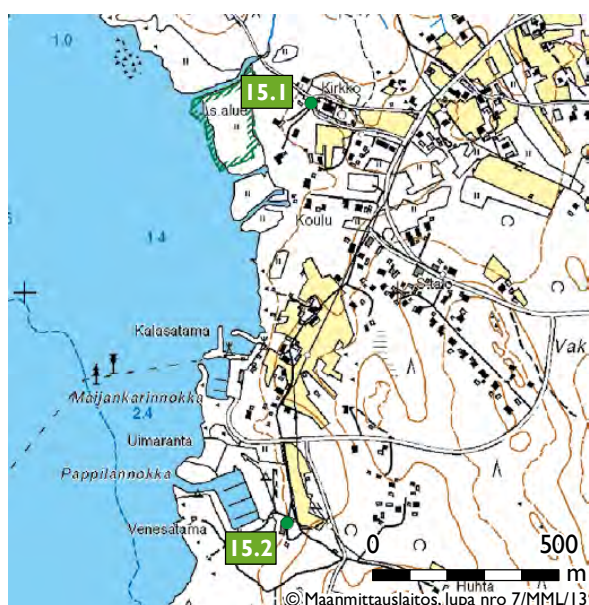

Kuva 129. Lehtolan päärakennus. LKYT 2006.

Teemakohteet

Kirkollinen rakentaminen

Esiteltävät kohteet

Kartta 22. Kirkolliset kohteet.

15.1 Simon kirkko

15.2 Vanha pappila

15.1 Simon kirkko

Kohde sijaitsee Simoniemessä Kirkkotien ja meren välissä mäellä. Kirkkotarhaa ympäröi kiviaita, jossa on kolme muurattujen kivipilarien rajaamaa porttiaukkoa. Kirkko tapuleineen on kyläkuvaa hallitseva maamerkki.

Kirkko on hirsirunkoinen, julkisivuiltaan vaakalaudoitettu ja siinä on paanukate. Kirkossa on korkea luonnonkivistä muurattu sokkeli. Ikkunat ovat 36-ruutuaisia. Päätymukunissa on komeat luonnetti-ikkunat.

Suorakaiteen muotoinen torniton pitkäkirkko edustaa klassistisine yksityiskohtineen empire-

ajan myöhempiä, yksinkertaisia kirkkotyyppejä. Neljä paria doorilaistylisiä pylväitä jakaa kirkkosalin kolmeen laivaan. Sivulaivat ovat tasakattoisia ja keskilaivassa on puinen tynnyriholvi. Alttaritaulu on E.Svanbergin vuonna 1847 maalaama ja maksniemeläisen Peter Postin lahjoittama.

Simoniemessä on ollut ennen nykyistä kirkkoa vanhempi Adolf Fredrikin kirkko, joka rakennettiin vuosina 1692–1694 saarnatuvaksi ja vihittiin kirkoksi vuonna 1732. Se myytiin huutokaupalla kirkkoväärti Jakob Knihdille vuonna 1848 uuden kirkon valmistumisen jälkeen.

Kirkko suunniteltiin keisarillisessa intendentinkonttorissa. Vuonna 1844 päivätyt konseptipiirustukset ovat allekirjoittaneet intendentti Ernst Bernhard Lohrmann ja konduktööri A.W.Arpe. Kirkko rakennettiin tapulin länsipuolelle torniolaisen rakennusmestari Jacob Lundströmin johdolla ja se valmistui vuonna 1846.

Tornittoman suorakulmaisen pitkäkirkon sisätiloja korjattiin vuonna 1947. Tällöin nostettiin lattiaa, poistettiin eteläsivun ulko-ovi ja salin takaosaan rakennettiin urkulehteri. Ulkoseinien ja pylväiden leviäminen oikaistiin pylväiden yläpäiden läpi viedyin vetotangoihin, jotka ankkuroitiin hirsiseinien ulkopuolelle tehtyihin följareihin. Korjaussuunnitelman teki Gustaf Strandberg.

Vuonna 1980 luotiin kirkkosalin nykyinen väriasi arkkitehti Matti Leiberin suunnittelemassa korjauksessa. Vuonna 1996 kirkon 150-vuotisjuhliin rakennettiin wc-tilat.

Vuonna 1864 rakennettiin kirkkotarhan ulkopuolelle louhikkoon kivinen pyramidikattoinen talvihautarakennus, joka liittyy kiviaitaan. Kirkkotarhassa on kookasta vanhaa puustoa.

LKYT-arvio:

RKY -kohde (Simonkylän ja Simoniemen kyläasutus)

Simojokisuun kulttuurimaisema VAMK 1992 kohde.

Rakennushistoriallisesti, kulttuurihistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokas kohde.

Kuva 130. Simon kirkko. LKYO 2006.

Kuva 131 . Simon kirkon sisäänkäynti. Tiina Elo 2012.

Kuva 132. Vuonna 1864 rakennettu pyramidikattoinen talvihautarakennus. Tiina Elo 2008.

Kuva 133. Simon kirkon kellotapuli. Tiina Elo 2008.

15.2 Vanha pappila

Simon vanha pappila sijaitsee Perämeren rannalla. Pihapiirin rakennukset on sijoitettu vapaasti. Kohteen pohjoispuolella on kalasatamaan johtava tie.

Pappila on hirsirunkoinen, ja sen julkisivut on vaakaponttillaudoitetut, alareunassa ja yläreunassa on pystyponttillaudoitusta. Julkisivut on jäsennelty vaakalistoin erisuuntaisten laudoitusten muodostamiksi kentiksi. Katemateriaalina on konesaumattu sileä pelti. Rakennuksessa on kaksi umpikuistia. Ikkunat ovat T-karmimallia. Ikkunoiden yläpuut ovat koristeelliset.

Simon kappeliseurakunta erotettiin vuonna 1865 Kemin seurakunnasta itsenäiseksi seurakunnaksi. Tuolloin Niemelän virkatalo toimi kappalaisen puustellina. Se todettiin vuoden 1897 talouskatselmuksessa tarkoitukseensa kelpaamattomaksi huonon kunnan vuoksi. Niinpä päätettiin rakentaa uusi virkatalo.

Pappila valmistui vuonna 1902 entisen puustellin länsipuolelle. Ikkunat ja ovet teki kirvesmies Hietala. Rakennuksessa oli asunnon lisäksi myös kirkkoherran virkahuone. Rakennus käsitti alun perin seitsemän huonetta sekä keittiön. Pappilaan kuului lisäksi asetuksen mukaiset, Niemelän tilan peltojen viljelyn ja karjatalouden vaatimat talousrakennukset. Ennen vuotta 1922 pappien oli huolehdittava tilansa pelloista, niityistä, metsistä sekä heidät velvoitettiin laittamaan puutarha pap-

pilaan ja huolehtimaan siitä. Simonkin pappilassa oli 1900-luvun alussa upea kartanopuutarha.

Rakennuksessa oli alun perin pärekatto, vuonna 1940 laitettiin tiilikatto. Keskuslämmitys asennettiin vuonna 1950.

Pappila toimi kirkkoherranvirastona vuoteen 1973 saakka. Myöhemmin pappila jäi tyhjäksi kun kirkkoherra muutti muualle asumaan. Kunta osti käyttämättömäksi jääneen talon seurakunnalta ja korjasi sen 1900-luvun alun tyyliin entisöiden vuosien 1999–2000 aikana. Korjaus toteutettiin Ympäristökeskuksen EU-rahoitteisena hankkeena.

Sisätiloissa on säilytetty arvokkaimmat huone-tilat ehyinä sekä entisöity pintarakenteita ja muita sisustuselementtejä. Kesäkuusta 2000 lähtien pappilassa on toiminut ravintola- ja matkailutoimintaa harjoittava yritys, Simon Vanha Pappila.

Pihapiirissä on päärakennuksen lisäksi säilynyt saman ikäinen aitta. Vanha liiteri purettiin ja sen tilalle rakennettiin varasto. Päärakennuksen länsisivulla on uusi ravintolatoimintaa palveleva terassi ja kesäaikainen tanssipaviljonki. Pihan eteläisivulla on ollut noin vuonna 1750 rakennettu väentupa, joka on siirretty jo vuonna 1970 Montajan saareen seurakunnan leirikeskukseksi. Pihan itäisivulla ollut navetta on purettu 1980-luvulla.

LKYT-arvio:

RKY -kohde (Simonkylän ja Simonien kyläasutus)

Simojokisuun kulttuurimaisema VAMK 1992 kohde.

Rakennushistoriallisesti ja kulttuurihistoriallisesti erittäin arvokas kohde, jolla on myös maisemallista arvoa.

Kuva 134. Simon vanha pappila. Tiina Elo 2012.

Kuva 135. Pappilan pihapiiriä. LKYT 2006.

Kuva 136. Wanhaan pappilaan liittyvät matkailurakennukset. Tiina Elo 2012.

Koulurakennukset

Simoniemessä aloitti kansakoulu toimintansa jo vuonna 1872. Tätä ennen oli nykyisen Lapin maakunnan alueella vain yksi, vuonna 1870 perustettu koulu Rovaniemen Rantavitikalla. Kun Simoniemi sai koulun 1872, heräsi Simoniemen eteläisessä naapurissa, Simonkylässä, ajatus oman koulun saamisesta. Simoniemessä sijaitseva koulu oli ainakin virallisissa papereissa Simon koulu siihen saakka kunnes toinen koulu vuonna 1886 perustettiin Simonkylään. Syksyllä 1886 syntynyt nimiongelmia yritettiin ratkaista siten, että ensimmäinen koulu muutettiin papereissa Kirkonkylän kouluksi. Jo vuoden kuluttua koulun nimi muutettiin Simoniemen kouluksi.

Simonkylälle perustettiin vuonna 1886 Pahnilan yksityinen kansakoulu. Yksityinen kansakoulu sai myös kansakouluasetuksen mukaan tietyt ehdot täytettyään kunnan koulujen tavoin vuotuisen valtionavustuksen, joka Pahnilan koululle myönnettiin 1887. Koulua tarjottiin kunnan haltuun vuonna 1888, mutta kuntakokous hylkäsi hankkeen simoniemeläisten ja maksniemeläisten vaatimuksesta vedoten rahapulaan ja Simoniemen koulun rakentamiseen. Vaikka kunta ei huolinut Pahnilan koulua, päätettiin Simonkylään perustaa toinen kunnan omistama koulu. Erinäisten vaiheiden jälkeen koulutyö tässä koulussa käynnistyi syksyllä 1894 omissa rakennuksissa. Syksyllä 1894 Simossa oli jo viisi kansakoulua.

Kolmas Simon suurista rantakylistä, Maksniemi, halusi myös oman koulunsa. Tämäkin koulu käynnistyi syksyllä 1894. Koulua varten ostettiin jo

vuokratiloina käytössä ollut talo, jonka lisärakennus valmistui 1901. Maksniemen koulua on rakennettu pitkään; koulun uusien tilojen vihkiäisjuhla on pidetty vuosina 1954, 1974 ja viimeksi 1998. Kylän kasvaminen Kemien kaupungin kupeessa on aiheuttanut usein lisätilojen tarvetta. Vanhoja tiloja on myös uusittu ja tehty peruskorjauksia.

Ylisimon koulu perustettiin Saukkojärvelle, noin sata kilometriä rannikolta Simojokivartta ylöspäin. Ylisimon koulu käynnistyi syyskuussa 1894. Johdokunta ryhtyi myös heti toimenpiteisiin uuden koulurakennuksen saamiseksi. Valtiolta saatiin iso avustus ja ilmaiset rakennuspuut. Syksyllä 1898 koulu pääsi muuttamaan uusiin tiloihin.

Pahnilan koulu lopetti toimintansa 1899. Simojokivarsi jaettiin kolmeen piiriin. Ylisimon piirissä toimi jo koulu ja lisäksi perustettiin Keskijoen ja Alajoen piirit. Vuonna 1910 sata kilometriä pitkään kouluttamaan Simojokivarteen avattiin ensimmäinen kansakoulu, joka sijoitettiin Alaniemeen. Koulun nimenä oli Keskijoen koulu vuoteen 1948 saakka, jolloin nimi muutettiin Alaniemen kouluksi. Vuonna 1917 tehtiin periaatepäätös Viantien koulun perustamisesta. Sota-ajan hanke viivästyi ja koulu aloitti toimintansa 1920. Koulutalo saatiin valmiiksi vuonna 1921. Ylisimon koulu siirtyi vuonna 1917 toimintansa aloittaneen Ranuan kunnan haltuun. Aseman ja Hannilan koulut käynnistyivät syksyllä 1921.

Myös Simojokisuulle perustettujen sahojen ympärille syntyi yhdyskuntia 1870-luvulla. Simoniemen edustalla olevalla Kallion saarella oli suuri sahalaite, ja sen ympärille olivat työntekijät asettuneet asumaan joko yhtiön omistamiin tai itse rakennettuihin omiin asuntoihin. Koska saarella asui paljon lapsia, seurakunta avasi heitä varten saarelle 1911 pientenlastenkoulun. Sahayhtiö suostui antamaan koululle ja opettajalle vapaat huoneet ja lämmön. Seurakunta maksoi palkan.

Kun vuoden kuluttua Simoniemen kansakouluun otettiin toinen opettaja, päätti seurakunta lopettaa saarikoulun, koska kansakoulussa oli tilaa, mutta valituksen jälkeen tuomiokapituli kumosi seurakunnan lakkautuspäätöksen. Tuomiokapituli puolusti linjakkaasti vähäosaisia, kun se halusi säilyttää Kallion sahatyöläisten kirkollisen lastenkoulun. Tämä seurakunnan ylläpitämä koulu keskeytti toimintansa kuitenkin kevään 1918 aikana, talven levottomuuksilla oli varmasti osansa asiassa. Saarella toimi 1920-luvun alkuvuosina muutaman vuoden ajan kunnan ylläpitämä alakansakoulu.

Kunta perusti Kallion saarelle alakansakoulun lukuvuosiksi 1922–1925 jatkamaan seurakunnan lukuvuosina 1911–1922 ylläpitämän koulun toimintaa. Sahaus loppui saarella 1925, ja parin vuoden kuluttua toiminta päättyi kokonaan, jolloin väki muutti luonnollisesti töiden loputtua muual-

le. Kunnanvaltuusto totesi kokouksissaan kesällä ja syksyllä 1925, että koulun toiminta oli loppunut Kallion saarella ja myönsi koulun johtokunnalle eron.

Simon Asemakylä aivan jokivarren alajuoksulla kehittyi hyvin pian kuntakeskukseksi hyvien liikenneyhteyksiensä vuoksi joka suuntaan. Aseman ala-aste on pitkään ollut Maksniemen koulun kanssa oppilasmäärältään Simon suurin kyläkoulu.

Syksyllä 1925 koulutyö alkoi Ylikärpässä. Vuonna 1934 perustettu Matalan kansakoulu täytti Alajokikylän kouluttoman aukon. Koulu aloitti Simojoen törmällä Matalan Jannen pirtissä, josta päästiin muuttamaan omaan koulutaloon vuonna 1946.

Viantiejokivarressa ei vielä ennen toista maailmansotaa ollut kansakoulua. Viantiejokiset olivat kyllä jo 1920-luvun alussa yrittäneet saada omaa koulua. Jatkosodan alettua syksyllä 1941 Ylipään koulu avattiin vuokratiloissa Palosaaren talossa noin 12 kilometrin päässä rautatiestä ja Viantien koulusta. Kun lukuvuonna 1944–1945 suurin osa Lapin kouluista oli saksalaissodan ja evakossa olon vuoksi suljettuina, voitiin Viantiejoella pitää koulua jopa syksyllä 1944 taisteluiden riehussa eri puolilla maakuntaa, koska Viantiejoki ei ollut saksalaisten perääntymisreittien varsilla.

Sodan jälkeen erityisesti jokivarsien asutus kasvoi ja myös syntyvyysluvut koko Simossa olivat suuria. Sankalan koulu jokivarressa Ylikärpän ja Alaniemen välillä aloitti syksyllä 1947. Saman vuoden tammikuussa oli aloittanut jo Tainijoen koulu, joka sijaitsi Sankalan seutuvilla Simojokeen pohjoisesta laskevan Tainijoen varteen syntyneellä asutusalueella. Hamarin koulu aloitti toimintansa vuonna 1952. Viantiejokilatvoilla sai Pömiön seutu oman koulunsa syksyllä 1953. Simon ja Ranuan rajalle oli tarpeen perustaa Vareskosken koulu vuonna 1950. Koulu oli kuntien yhteinen, mutta kuului hallinnollisesti Ranuan kuntaan. Tulevaisuuden ennusmerkkejäkin oli jo ilmassa, sillä Vareskosken koulu lakkautettiin kesällä 1958. Aseman koulu valmistui vuonna 1959.

Keskustelu pienten koulujen olemassaolon oikeutuksista alkoi myös Simon kunnassa jo 1960-luvun alkupuolella. Ylipään koulu lakkautettiin vuonna 1965. Kun vuodet kuluivat, alkoi Simosakin 1960-luvulla alkanut muuttoliike näkyä. Vuonna 1965 piti lakkauttaa myös Hannilan koulu. Tainijoen yksiolettajainen koulu, jolla ei ollut omaa koulurakennusta, lakkautettiin vuonna 1966.

Seuraavaan koulun lakkautukseen meni kuitenkin aikaa: Sankalan koulu lakkautettiin vuonna 1985, kun oppilaat loppuivat. Alaniemen ja Pömiön koulut lakkasivat 1993 ja Matalan koulu 1996.

Kyläkoulujen määrän ja sijoittelun osalta on Simosakin palattu vuosisadan alun tilanteeseen ja asutuksen painopiste on siirtynyt takaisin rantakyy-

liin. Simo poikkeaa monista muista kunnista, sillä sen asukasmäärä on pysynyt vuosikaudet lähes ennallaan. Siitä huolimatta on 14 kyläkoulua jouduttu lakkauttamaan.

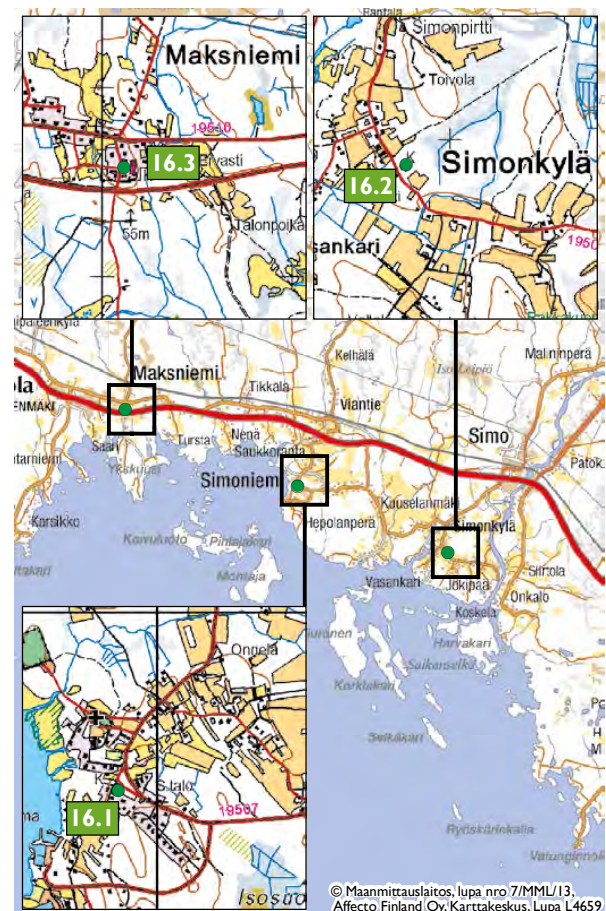
Oppikoulu

Simon kunnassa ei ollut oppikoulua vielä 1950-luvulla. Rantakylistä pystyi junalla käymään Kemissä oppikouluissa kotoa käsin. Jokivarsilta matka oli jo niin pitkä, että viikot piti asua Kemissä. Hyvin harvoilla oli varaa lähettää lapsiaan oppikouluun.

Simoonkin yritettiin saada kunnallista keski-koulua sitkeästi jo 1950-luvulla, mutta se sai valtion keskikoulun vasta vuonna 1962. Kun peruskouluun siirryttiin, kansalaiskoulu ja Simon yhteislyseon keskikoululuokat yhdistettiin peruskoulun yläasteeksi. Valtion keskikoulun jatkoksi Simo sai lukion vuonna 1968.

Esiteltävät kohteet

1800-luvun koulut

Kartta 23. 1800-luvun koulut.

- 16.1 Simonniemen koulu
- 16.2 Simonkylän koulu
- 16.3 Maksniemen koulu

Kuva 137. Simonien koulu. LKYT 2006.

16.1 Simonien koulu

Koulu sijaitsee Kirkkotien ja Pappilantien risteyksessä puistomaisessa ympäristössä. Koulun pihan itäreunalla on pienempi rakennus, jossa on käsityöluokat ja varastotiloja. Keittola on sijainnut tämän rakennuksen eteläpäässä vuoteen 1972 saakka. Koulusta etelään jatkuu eri-ikäisistä rakennuksista koostuva kylärakenne.

Koulurakennus on hirsirunkoinen ja siinä on punainen vaakalaudoitus, jonka alareunassa on pystyлаudoitus peiterimoin. Päätykolmiot ja listat ovat valkoiset. Ikkunat ovat 6-ruutuiset ja ullakon ikkunat koristeelliset. Rakennuksessa on kaksi matalaa umpikuistia. Katemateriaalina on tumma betonikattotiili.

Simon ensimmäinen kunnallinen koulurakennus valmistui Simonieemeen vuonna 1894. Koulutalossa pidettiin koulua ilmaiseksi jo syksyllä 1890. Koulutalo rakennettiin heti alun perin nykyiseen kokoonsa. Koulun ulkoasun esikuvana kerrotaan olleen opettaja Matti Lahden kotiseudulla Evijärvellä olleen kartanon. Rakennuksen alkuperäiset tyylipiirteet ovat säilyneet uusittuja kuisteja lukuun ottamatta. Alkuperäisten kuistien ikkunat olivat yläpäästään suippokärkisiä, uusgoottilaisia, kuten ullakon ikkunat.

Koululla on pidetty kuntakokouksia vuodesta 1892 ja pohjoispäässä on pidetty myös kunnan-toimistoa.

Rakennusta korjattiin perusteellisesti vuosina 1979–1980. Tuolloin tehtiin keskuslämmitys, WC-tilat, tehokas valaistus ja uudet alkuperäisen puitejaon mukaiset ikkunat. Aiemmassa korjauksessa suljetut päätyikkunat otettiin uudelleen käyttöön ja vanhat lämmitysunit ja leivinuuni purettiin. Aiemmin koulurakennuksen keskellä ollut opettajan asunto muutettiin pääosin opettajainhuoneiksi. Opetus koululla lopetettiin vuonna 2005.

Simonien koulu on Pohjois-Suomen vanhimpia kansakouluja. Koulu kuuluu olennaisena osana ja maamerkinä Kirkkotien-Pappilantien varren arvokkaaseen kulttuurimaisemaan.

Kuva 138. Simonien koulun takajulkisivu. LKYT 2006.

LKYT-arvio:

1800-luvun koulu, joka uusiokäytössä.

Osa Simonien kyläkokonaisuutta.

RKY –kohde (Simonkylän ja Simonien kyläasutus)

Simojokisuun kulttuurimaisema VAMK 1992 kohde.

Rakennushistoriallisesti, kulttuurihistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokas kohde.

16.2 Simonkylän koulu

Kohde sijaitsee Simonkylässä tien itäpuolella, keskeisesti kylärakenteen osana.

Koulurakennus on hirsirunkoinen ja siinä on punainen pystyrimalautavuoraus valkoisin listoin. Rakennuksessa on aumakatto. Katemateriaalina on harmaa konesaumattu peltikate. Ikkunat ovat 6- ja 9-ruutuisia.

Simonkylän ensimmäinen koulu oli yksityinen. Antti Räsänen perusti kansakoulumallisen koulun kotiinsa Pahnilaan vuonna 1886. Räsänen tarjosi kouluaan kunnalle vuonna 1888, mutta tarjous hylättiin jo tuolloin käynnissä olleen Simonien koulun rakennushankkeen perusteella.

Vuonna 1894 Johan Adolf ja Juho Pekka Filpus tekivät lahjakirjan, jolla lahjoittivat kunnalle koulun tontin. Simonkylän kansakoulu aloitti toimintansa 8.10.1894, ensin vuokratiloissa ja 13.11.1894

Kuva 139. Simonkylän koulu. LKYT 2006.

Kuva 140.. Simonkylän koulun henkilökunnan asuinrakennus. LKYT 2006.

Kuva 141. Vanhin Maksniemen koulurakennuksista. LKYT 2006.

lähtien uudessa koulutalossa. Rakennus oli tuolin yksikerroksinen ja sen päissä oli poikkiharjaiset kaksikerroksiset osat. Arkkitehtuurissa oli piirteitä 1800-luvun loppupuolen kertaustyyleistä: uusgotiikasta ja uusrenessanssista.

Yksikerroksinen, nykyisin valkoinen henkilökunnan rakennus valmistui vuonna 1913.

Koulurakennus korotettiin nykyiseen muotoonsa vuonna 1928. Koulurakennusta on peruskorjattu viimeksi vuonna 1992. Kaksikerroksisen rakennuksen tiilikatto on muutettu peltikatoksi ja ilmanvaihto koneellistettu.

Koulurakennus on nykyisin yksityisessä omistuksessa ja toimii asuinrakennuksena.

LKYT-arvio:

1800-luvun koulurakennus, joka ei enää koulukäytössä.

Osa Simonkylän kyläkokonaisuutta.

RKY –kohde (Simonkylän ja Simoniemen kyläasutus)

Simojokisuun kulttuurimaisema VAMK 1992 kohde.

Rakennushistoriallisesti ja kulttuurihistoriallisesti erittäin arvokas kohde, jolla on myös maisemallista arvoa.

16.3 Maksniemen koulu

Kolmen eri ikäisen koulurakennuksen muodostama kokonaisuus, joka sijaitsee nelostien ja Maksniementien välissä.

Vanhin koulurakennus on pohjamuodoltaan vinkkeli eli L-mallinen. Rakennus on hirsirunkoinen ja siinä on valkoinen vaakaponttilaudoitus, jonka alaosassa on puolipaneelit ja yläosassa pystypaneloinnit. Rakennuksessa on punainen tiilikate, avokuistien katoksissa on punainen huopakate. Ikkunat ovat T-karmimallia. Takajulkisivulla on katossa frontoni ja siinä on koristeellinen ikkuna.

Jälleenrakennuskaudella rakennettu toiseksi vanhin koulurakennus on rankorakenteinen ja siinä on valkoinen vaakaponttilaudoitus, listat ovat ruskeat. Katemateriaalina on punainen tiili. Ikkunat ovat alkuperäiset ja ne ovat 1-, 2- ja 4-ruutuisia. Rakennuksen päädystä on parveke.

Maaliskuun 10. päivänä 1894 on Simon kunnassa ensi kerran tehty päätös, että Maksniemen kylään perustetaan ja voimassa pidetään ylempi kansakoulu poika- ja tyttöoppilaita varten.

Ensimmäinen koulurakennus on rakennettu 1890-luvulla. Tämä rakennus, jossa oli tilava luokahuone, käsityöhuone ja pienehkö eteinen, palveli tarkoitustaan 53 vuotta, mutta lasten lukumäärän kasvaessa se kävi ahtaaksi. Vuonna 1954 vietettiin uuden koulurakennuksen vihkiäisiä yhdessä koulun 60-vuotisjuhlien kanssa.

Vuonna 1974 koulun täyttäessä 80 vuotta juhlittiin Maksniemessä jälleen uuden koulurakennuksen käyttöönottoa. Samana vuonna koulu oli muuttunut kuusiopettajaiseksi oppilasmäärän kohottua 145:een. 27.11.1994 vietettiin koulun 100-vuotisjuhlaa liki parinsadan kutsuvieraan läsnä ollessa.

Tilaisuus alkoi Simon kirkossa juhlahumalanpalveluksella ja seppeleen laskulla sankarihaudoille. Varsinainen juhla muisteluksineen huipentui koululla laulettuun Kymmenen virran maahan.

Vuonna 1997 Maksniemen koululla oli neljä opettajaa ja 89 oppilasta. Uusin koulurakennus saaneerattiin 1990-luvulla kosteusvaurioiden vuoksi ja opetus tapahtui samassa pihapiirissä vuonna 1954 valmistuneessa koulurakennuksessa ja ns. Kemheikin pytingissä. Vuonna 2004 Simoniemen ja Viantien koulujen suljettua ovensa nousi Maksniemen koulun oppilasmäärä 123:een.

Kuva 142. Vuonna 1954 valmistunut koulurakennus. LKYT 2006.

Alun perin asuinrakennuksena ollut vanhaosa ns. Rantapostin pytinki on myöhemmin laajennettu luokkahuone-, käsityöhuone- ja eteistiloilla. Rakennus on maalattu 2000-luvun alussa. Ovet ja ikkunat on uusittu vanhan mallin mukaan. Keittiössä on puuhella ja kirjaston puolella on kakluuni johon on asennettu sähkövastukset.

Uusin koulurakennus on koulukäytössä, jälleerakennusajan koulurakennus toimii esikoulukäytössä ja vanhin harrastekäytössä.

Kuva 143. Taustalla Maksniemen uusi koulurakennus. LKYT 2006.

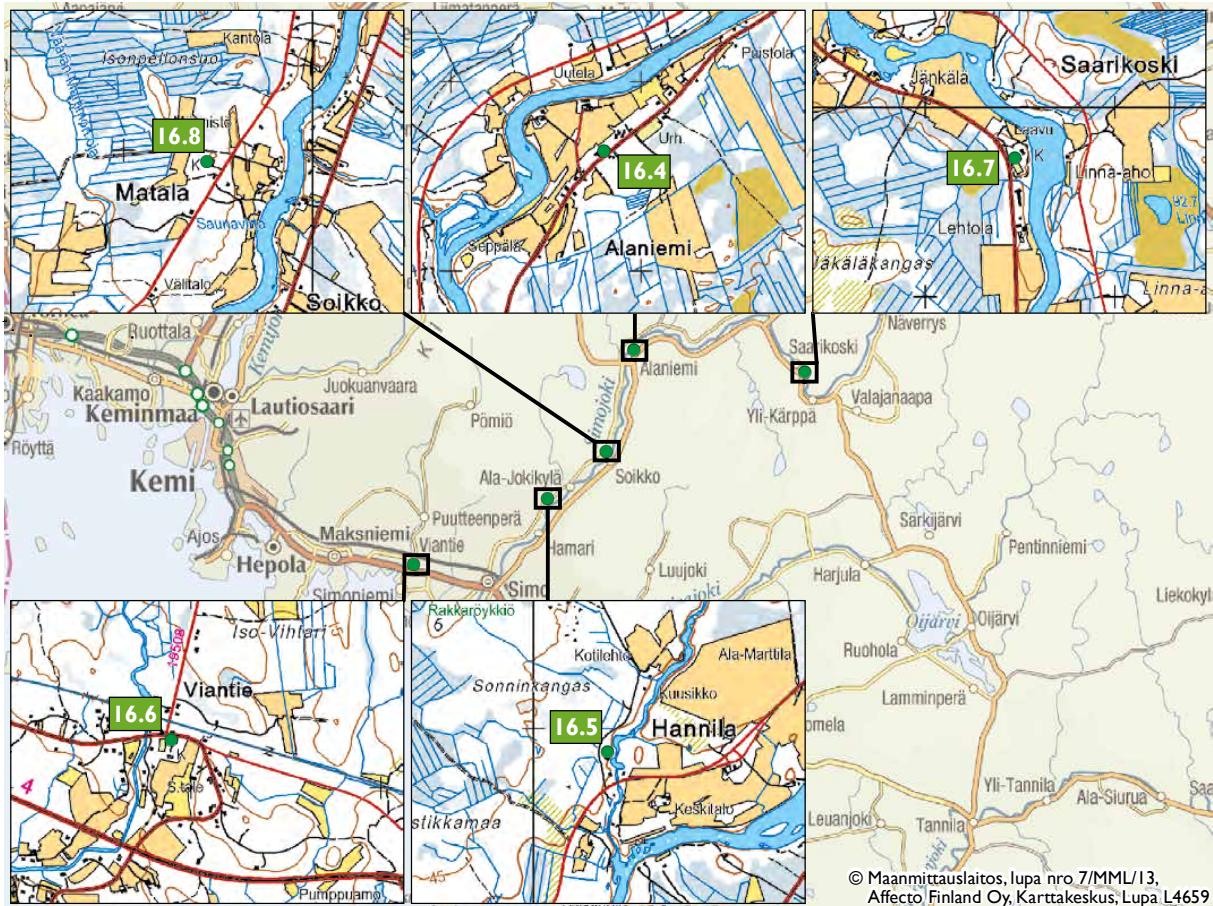
LKYT-arvio:

Kolmen eri ikäisen koulurakennuksen muodostama kokonaisuus.

Kaksi vanhinta uusiokäytössä.

Rakennushistoriallisesti ja kulttuurihistoriallisesti erittäin arvokas kohde.

1900-luvun alun koulurakennukset

Kartta 24. 1900-luvun alun koulurakennukset.

- 16.4 Alaniemen koulu
- 16.5 Hannilan koulu
- 16.6 Viantien koulu
- 16.7 Ylikärpän koulu
- 16.8 Matalan koulu

16.4 Alaniemen koulu

Entisen koulurakennuksen ja talousrakennuksen muodostama kokonaisuus, joka sijaitsee Alaniemen kylän keskustassa. Kohteen itäpuolella on Ranuantie, jonka takana on rakennuksia ja män-

Kuva 144. Entinen Alaniemen koulu. LKYT 2006.

tytämikkoa. Länsipuolella on maataloja ja Simojoki. Pohjoispuolella on kaksi kunnan rivitaloa.

Koulurakennus on pohjamuodoltaan vinkkeli (L-mallia). Rakennus on hirsirunkoinen ja siinä on keltainen vaakalautavuoraus. Listaväri on valkoinen. Katemateriaalina on pelti. Ikkunat ovat 7- ja 12-ruutuisia.

Koulu on rakennettu vuonna 1910 ja avattu nimellä Keskiöjen koulu. Nimi on muutettu vuonna 1948 Alaniemen kouluksi. Koulutoiminta lakkasi vuonna 1993. Koulu oli välillä vuokrattuna yksityiselle matkailuyrittäjälle ja siinä toimi Alaniemen luontokeskus. Nykyään rakennus on muussa käytössä ja kunta omistaa sen edelleen.

LKYT-arvio:

Liittyy Alaniemen kyläkokonaisuuteen.

Huhtala-Alaniemen kulttuurimaisema MAMK 1992.

Rakennushistoriallisesti erittäin arvokas kohde, jolla on myös kulttuurihistoriallista arvoa.

16.5 Hannilan koulu

Pihapiiriin kuuluu vanhan koulurakennuksen lisäksi 1800-luvulta peräisin oleva hirsinen sauna-rakennus, ulkovarasto, talli/automaalaamo sekä grilli. Kohde sijaitsee Martimo-ojan varrella kauniilla paikalla. Isoa piha-aluetta ympäröi aita ja pihassa on vanha kaivo.

Vanha koulurakennus on hirsirunkoinen ja siinä on keltainen vaakalautoitus. Rakennus on pohjamuodoltaan vinkkeli (L-mallia). Katemateriaalina on ruskea pelti, katolla on kaksi frontooni-ikkunaa. Rakennuksen ikkunat ovat 6- ja 12-ruutuiset sekä kaksi lunetti-ikkunaa. Koulun massiivisen leivinuunin on tehnyt Mauri Matala.

Rakennus valmistui vuonna 1920 ja koulutoiminta käynnistyi vuonna 1921. Koulu lakkautettiin vuonna 1965 ja asuinkäyttöön se otettiin vuonna 1984.

Kuva 145. Entinen Hannilan koulu. LKYT 2007.

1990-luvulla entisöitiin ikkunat ja uusittiin katto. 2000-luvulla alakerran kantavat osat uusittiin ja vuonna 2004 rakennus maalattiin.

LKYT-arvio:

Sodalta säästynyt koulurakennus, joka uusiokäytössä.

Maisemallisesti erittäin arvokas kohde, jolla on myös rakennushistoriallista ja kulttuurihistoriallista arvoa.

16.6 Viantien koulu

Pihapiirissä on kaksi koulurakennusta, varasto/vaja, kaivo ja vanha perustus. Kohde sijaitsee Pälönhovintien ja Viantien eteläpuolella. Pihapiirin länsipuolella on urheilukenttä.

Vanhempi koulurakennus on hirsirunkoinen ja vaalean vaakalautoitus. Katemateriaalina siinä on tiili. Ikkunat ovat 6-ruutuiset. Rakennuksen yläker- ta on uusittu.

Viantien vanhempi koulurakennus on rakennettu vuonna 1920. Rakennuksessa on kaksi luokkaa ja veistosali. Uudempi koulurakennus on rakennettu 1960-luvun alussa.

LKYT-arvio:

Koulurakennukset, jotka uusiokäytössä.

Rakennushistoriallisesti ja kulttuurihistoriallisesti erittäin arvokas kohde, jolla on myös maisemallista arvoa.

Kuva 146. Viantien vanhempi koulurakennus. LKYT 2006.

Kuva 147 Viantien uudempi koulurakennus. LKYT 2006.

Kuva 149. Matalan koulu. LKYT 2007.

16.7 Ylikärpän koulu

Pihapiirissä on koulurakennuksen lisäksi asuntola ja varasto. Kohde sijaitsee Simojoen länsirannalla, joen ja pohjoispuolentien välissä.

Koulurakennus on pohjamuodoltaan vinkkeli ja hirsirunkoinen, siinä on valkoinen vaakaponttilaudoitus. Listaväri on valkoinen. Katemateriaalina on punainen konesaumattu pelti. Ulkokulmaliihtoksen katto on aumattu. Ikkunat ovat 1-, 3-, 6-, 9- ja 12-ruutuisia.

Koulu rakennettiin 1920-luvulla, koulutoiminta alkoi vuonna 1925.

LKYT-arvio:

Sodalta säästynyt koulurakennus, joka edelleen koulukäytössä. Osa Ylikärpän kyläkokonaisuutta. Kohteella on rakennushistoriallista, kulttuurihistoriallista ja maisemallista arvoa.

Kuva 148. Ylikärpän koulu. Vasemmalla opettajien asuinrakennuksen nurkka. LKYT 2006.

16.8 Matalan koulu

Pihapiiriin kuuluu koulurakennuksen lisäksi varasto. Kohde sijaitsee Asemakylältä noin 18 kilometriä Simojoen pohjoispuolentien vasemmalla puolella metsän keskellä.

Koulurakennus on hirsirunkoinen ja siinä on keltainen vaakalaudoitus. Listaväri on valkoinen. Katemateriaalina on punainen pelti. Ikkunoita on 6-, 9- ja 12-ruutuisia, sekä kuusi 2-ruutuista haukkaikkunaa. Kaikki ikkunat ovat alkuperäisiä. Ra-

kennuksessa on kolme erilaista kuistia. Alkuperäinen on lipallinen kuisti.

Koulu valmistui vuonna 1934. Alun perin koulu piti rakentaa jo vuonna 1922 toiselle puolelle jokea, mutta riitelyn jälkeen tämä paikka voitti. Rakennus toimi sekä kouluna että opettajien asuinrakennuksena. Pohjoispuolen päässä on keittiö ja kaksi huonetta. Myös kirjasto on toiminut koulurakennuksessa.

Koulu lakkautettiin vuonna 1996 ja myytiin yksityiselle omistajalla vuonna 1999.

Rakennukseen tehtiin kattoremontti vuonna 1985, jolloin myös laitettiin sauna- ja wc-tilat. Rakennus maalattiin vuonna 2000 ja umpikuisti rakennettiin vuonna 2002. Aiemmin paikalla oli lipallinen katos. Pohjoispuolen kuistin pylvää on rakennettu myöhemmin.

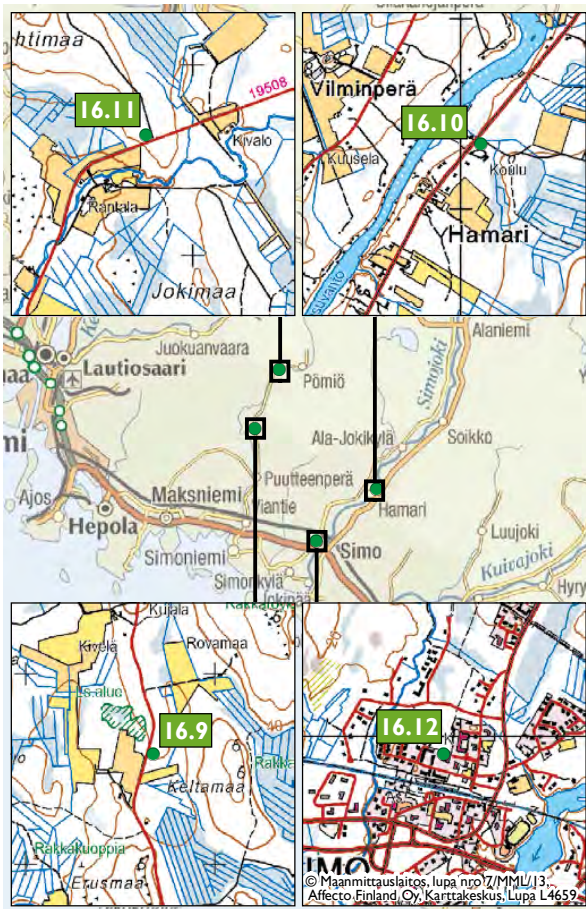
LKYT-arvio:

Jälleenrakennusajan koulurakennus, joka nykyään uusiokäytössä. Kohteella on rakennushistoriallista arvoa.

Kuva 150. Matalan koulun kaunis kuisti. LKYT 2007.

Jälleenrakennusajan ja sitä uudemmat koulut

Kartta 25. Jälleenrakennusajan ja sitä uudemmat koulut.

- 16.9 Ylipään koulu
- 16.10 Hamarin koulu
- 16.11 Pömiön koulu
- 16.12 Simon ala-aste

16.9 Ylipään koulu

Pihapiirissä on vanha koulurakennus sekä varastorakennus, jossa toisessa päässä on puoji ja vanha sauna, keskellä autotalli/liiteri ja toisessa päässä edelleen käytössä olevat ulkovessat. Pihassa on myös uusi saunarakennus ja leikkimökki sekä pihakaivo, josta vesi nytkin kannetaan sisälle.

Entinen koulurakennus on hirsirunkoinen ja siinä on punamullattu pystylautavuoraus. Listaväri on valkoinen. Katemateriaalina on poltettu tiili. Rakennuksen ikkunat ovat 6- ja 8-ruutuiset ja ne ovat alkuperäiset.

Ylipään koulu avattiin vuonna 1941 vuokratiloissa Palosaaren talossa 12 km rautatiestä ja Viantien koulusta. Oma koulurakennus valmistui vuonna 1950. Koulusta tehtiin vaatimaton ja pieni, koska johtokunta tutkiessaan mallipiirroksia totesi kaiken kuitenkin menevän heidän pussistaan perityillä verorahoilla. Opettajan asuntona oli kaksi

Kuva 151. Ylipään koulurakennusta on remontoitu. LKYT 2007.

huonetta ja keittiö ja oppilailla vain yksi opetusluokka.

Koulu lakkautettiin jo vuonna 1965. Koulu on toiminut asuinrakennuksena vuodesta 1973 asti, ensin vuokrattuna kunnalta ja nykyisin yksityisomistuksessa.

LKYT-arvio:

Jälleenrakennusajan koulu, joka uusiokäytössä. Kohteella on rakennushistoriallista arvoa.

16.10 Hamarin koulu

Pihapiiriin kuuluu entisen koulurakennuksen lisäksi varastorakennus. Koulu sijaitsee Ranuantien kaakkoispuolella. Ympäriällä on metsää.

Koulu on rankorakenteinen, vaakalaudoitettu rakennus, jossa on saumattu peltikate. Ikkunat ovat 2-ruutuiset, kapealla tuuletusikkunalla.

Koulu on rakennettu vuonna 1952 ja se lakkautettiin vuonna 2005, jonka jälkeen se on toiminut asuinrakennuksena.

LKYT-arvio:

Jälleenrakennusajan kohde. Koulurakennus, joka uusiokäytössä.

Kuva 152 Hamarin koulu. LKYT 2006.

Kuva 153. Pömiön koulu on Viantien metsästysseuran käytössä. LKYT 2006.

16.11 Pömiön koulu

Pihapiiriin kuuluu koulurakennuksen lisäksi talousrakennus ja grillikota. Koulu sijaitsee Viantienvarreiden varrella mäen päällä. Länsi- ja pohjoispuolella on metsää.

Koulurakennus on rankorakenteinen ja siinä on keltainen vaakaponttilaudoitus ja valkoiset listat. Rakennuksessa on punainen saumattu peltikate. Ikkunat ovat 2-ruutuiset ja alkuperäiset.

Koulu on ilmeisesti tehty samoilla piirustuksilla kuin Hamarin koulu (v.1952). Koulutoiminta lakkasi vuonna 1993. Viantien metsästysseura osti koulun kunnalta ja talo on toiminut heidän seurantalonaan. Paikalla on pidetty erilaisia tapahtumia, kuten koirakilpailuja ja kesällä historiasymposiumeja.

Taloussrakennuksessa on varasto, puuliiteri, sauna ja wc.

LKYT-arvio:

Koulurakennus, joka uusiokäytössä.

16.12 Simon ala-aste

Kohde sijaitsee Simon keskustassa 100 metriä rautatieaseman pohjoispuolella.

Koulurakennus on kaksikerroksinen punatiilinen ja loivakattoinen. Kapeampi nivelosa liittyy liikuntasalin ja luokkatilat vinkkeliksi. Pääovella on sisääntulokatos, toisella puolella on pieni erkkerikuisti ja katos. Julkisivumateriaalina on punatiili ja valkoinen pystysuuntainen profiilipellituss ikkunakaistoissa. Katemateriaalina on valkoinen konesaumattu pelti. Ikkunat ovat 1-ruutuista ja suurimmassa osassa niistä vasemmassa reunassa on tuuletusikkuna. Tulisijoista ei tietoa.

Koulu on rakennettu 1960-luvulla.

LKYT-arvio:

1960-luvun koulurakennus, joka koulukäytössä. Osa Simon kuntakeskuksen kokonaisuutta.

Kuva 154. Aseman ala-aste. LKYT 2006.

Seurantalot

1800-luvun loppupuolella erilaisten uusien yhteisöjen sekä poliittisten ja sivistyksellisten aatteiden nousun myötä syntyi uusi rakennustyyppi: seurantalo. Seurantaloja rakensivat vapaapalokunnat, raittiusyhdistykset, nuorisoseurat, työväenyhdistykset, maamiesseurat, urheiluseurat ja suojeluskunnat. 1900-luvun ensimmäisillä vuosikymmenillä seurantalojen rakentaminen oli Suomessa vilkkaimmillaan, näin myös Lapissa. Silloin pystytettiin sekä uusia kokoontumis- ja kulttuuritiloja että muokattiin uuteen käyttötarkoitukseen jo olemassa olevia rakennuksia. Useimmiten talot rakennettiin talkoovoimin. Seurantalot sijaitsivat usein keskeisellä paikalla kylässä tai taajamassa kuten muutkin paikkakunnan arvot rakennukset. Kirkot, pappilat, koulut ja usein myös seurantalot pyrittiin sijoittamaan maiseman kannalta parhaille paikoille. Usein ne rakennettiin maisemaa hallitseville mäki- paikoille, jotka samalla edustivat perinteisiä hyviä rakennusten sijoituspaikkoja. Jotkut seurantaloista ovat alun perin muuhun tarkoitukseen tehtyjä rakennuksia, kuten entisiä kouluja tai tilojen päärakennuksia. Seurantalo saatettiin tehdä myös vanhan asuinrakennuksen tai riihen hirsistä tai vain siirtämällä vanha rakennus toiseen paikkaan.

Varhaisimmat seurantalot ovat yleensä pohjakaavaltaan yksinkertaisia suorakaiteen muotoisia rakennuksia. Keskellä on sali, toisessa päässä näyttämö ja toisessa eteinen vaatesäilöineen sekä usein myös puffetti eli ravintola keittiöineen. Seurantaloon päätila on yleensä juhlasali. Se pyrittiin tekemään ilmavaksi ja valoisaksi. Vähintään yhdellä salin seinällä oli isot ikkunat. Saleista tehtiin korkeita rakentamalla taitekatto, jonka sivulapheet myötäilivät vesikattoa. Myös jonkinlainen näyttämötila löytyy useimmista seurantaloista. Näyttämölle hankittiin erilaisia maisema- tai sisätalokulisseja. Samat metsä- tai tupakulissit nähtiin yleensä niin näytelmäesitysten kuin iltamien päätteeksi soittavan orkesterinkin taustalla. Puhvetti ja keittiö oli miltei kaikissa seurantaloissa. Ravintola oli tärkeä

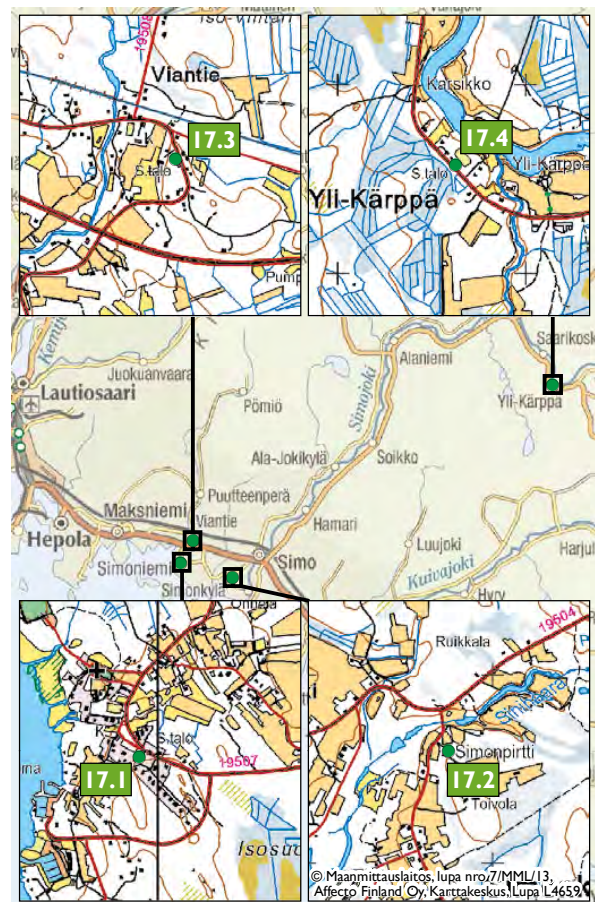
tila, mutta yleensä vaatimattomammin sisustettu ja matalampi kuin sali. Seurantaloihin kuului oleellisesti eteisen yhteydessä ollut vaatesäilö eli narikka. Seurantaloille tyypillinen lippuluukku toimi tavallaan porttina seurantaloon ja ulkopuolisen maailman välillä, ja sen muotoiluun kiinnitettiin usein erityistä huomiota.

Uusia seurantaloja ei nykyään juuri rakenneta, mutta niitä syntyy kun muussa käytössä olleita rakennuksia otetaan esimerkiksi kyläyhdistysten käyttöön ns. kylätaloksi. Useimmiten kylätaloksi päätyy lakkautettu koulu. Valtiovalta ryhtyi myöntämään avustuksia seurantaloiden korjaustoimintaan vuonna 1978, ja vuodesta 2004 niiden jakamisesta on vastannut Suomen Kotiseutuliitto. Korjausavustuksilla on tarkoitus säilyttää, ylläpitää ja parantaa seurantaloiden kulttuurihistoriallista arvoa, rakennusteknistä kuntoa ja toimivuutta.

Tyypillisesti seurantalo on omistajayhdistyksen toiminnan tukikohta, mutta monet talot ovat kokoontumistiloja ja tapahtumien paikkoja myös muille lähialueensa yhdistyksille. Niissä kokoontuvat esimerkiksi erilaiset urheiluseurat, marttayhdistykset, seurakunnat, poliittiset yhdistykset, ammattiliitot, eläkeläisyhdistykset, tiekunnat, uskonnolliset järjestöt ja erilaiset harrastekerhot. Monessa kylässä seurantalot ovat edelleen tärkeitä kokoontumispaikkoja ja juhlatiloja.

Perinteisten nuoris- ja maamiesseurojen toiminta on hiljentynyt useimmissa kylissä. Joissain kylissä on edelleen kyläyhdistystoimintaa, mutta kaikkein aktiivisinta toimintaa monin paikoin on nykyisin metsästysseuroilla. Metsästysseurat ovat toiminnassaan ottaneet käyttöön alun perin muuhun tarkoitukseen rakennettua rakennuskantaa, kuten lakkautettuja kouluja ja erilaisia kylä- ja seurantaloja. Ne ovat viime vuosikymmeninä myös rakentaneet ja rakentavat edelleen jonkin verran uutta rakennuskantaa, kuten metsästysmajoja ja erilaisia lihan säilytykseen ja käsittelyyn liittyviä tiloja. Tulevaisuudessa nämäkin rakennukset tulevat olemaan osa rakennusperintöämme ja kulttuuriympäristöämme.

Esiteltävät kohteet

Kartta 26. Seurantalot.

- 17.1 Työväentalo
- 17.2 Simon pirtti
- 17.3 Palonhovi nuorisoseurantalo
- 17.4 Ylikärppän seurantalo

17.1 Simoniemen työväentalo

Kohde sijaitsee Kirkkotien varressa metsäisessä maastossa koulun itäpuolella. Talo kuuluu Kirkkotien varren arvokkaaseen kulttuurimaisemaan.

Rakennus on hirsirunkoinen ja siinä on punainen pystyrimalaudoitus, päätykolmioissa on vaakaponttilaudoitus. Katemateriaalina on saumattu tumma pelti. Ikkunat ovat 14-ruutuiset, ullakko-päädyn ikkunat ovat 12-ruutuiset.

Simon ensimmäinen työväenyhdistys Kallion sahan Wihuri perustettiin vuonna 1905 suurlakon jälkeen. Wihurin jäsenistössä oli sahan työväen lisäksi torppareita ja muutamia talollisia. Työväentalo rakennettiin Iiläisen Jaakko Liedeksen piirustusten mukaan vuonna 1908. Hirret taloon saatiin Simoniemen talojen metsistä.

Työväentalo oli alun perin tyyliään kansallisromanttinen harjalta aumattuine päätyineen, suippokärkisine lipputorneineen ja katonlappes-

Kuva 155. Simoniemen työväentalo. LKYT 2006.

Kuva 156. Simon pirtti. LKYT 2006.

ta ulkonevine ikkunoineen. Nämä erityispiirteet ovat hävinneet korjausten yhteydessä ja nykyisin lähinnä ikkunoiden yläosien tiheä puitejako edustaa kansallisromantiikkaa.

Myöhemmin Wihurin nimi muuttui Simoniemen Työväenyhdistykseksi. Simoniemen Työväenyhdistys lakkautettiin 1930-luvun alussa ja talosta tuli Simon suojeluskunnan talo. Vuonna 1941 talo oli saksalaisten käytössä. Suojeluskunta lahjoitti talon Simoniemen Nuorisoseuralle, jolta valtio lunasti sen takaisin Simoniemen Työväenyhdistykselle vuonna 1947.

Työväentalolla on ollut aktiivista iltama-, tanssi-, tupailta-, kurssi ja kokoustoimintaa 1980-luvulle saakka. Talon monivaiheinen käyttöhistoria kuvaa koko suomalaisen yhteiskunnan ja Simoniemen eri kehitysvaiheita 1900-luvulla. Erityisesti se on arvokas paikkakunnan työväenliikkeen historian muistomerkki.

Talo sai nykyisen asunsa suojeluskunnan aikana tehdyissä korjaustöissä. Näyttämöosa rakennettiin myöhemmin. Keittiön lattia uusittiin 1980-luvulla ja 1990-luvulla laitettiin peltikatto. Kuistit ja päätyseinän laudoitusta uusittiin vuonna 2001. Taloa lämmitetään jäljellä olevilla kakluuneilla ja öljylämmitteisellä puhaltimella.

LKYT-arvio:

Sodalta säästynyt seurantalo.

Osa Simoniemen kyläkokonaisuutta.

RKY –kohde (Simonkylän ja Simoniemen kyläasutus)

Simojokisuun kulttuurimaisema VAMK 1992 kohde.

Rakennushistoriallisesti, kulttuurihistoriallisesti ja maise-
mallisesti erittäin arvokas kohde.

17.2 Simon pirtti

Seurantalon ja varaston muodostama pihapiiri sijaitsee Simonkylässä näkyvästi mäellä Simonkyläntien eli Museotien alussa heti Sinikosken sillan jälkeen

Seurantalo on pohjamuodoltaan vinkkeli ja siinä on keltainen vaakaponttilaudoitus, kahdessa päätykolmiossa on pystyrimalaudoitus. Listaväri

on valkoinen. Rakennuksessa on punainen profiilipeltikate. Ikkunat ovat 6-ruutuiset T-karmilla. Rakennuksessa on myös pieniä 4-ruutuisia ristikkoikkunoita ja salissa on 12-ruutuiset korkeat ikkunat.

Simon nuorisoseura perustettiin vuonna 1903. Se toimi aluksi vuokratilassa, joka oli vuokrattu opettaja Antti Räsäseltä Pahnilan talosta. Vuonna 1909 valmistui oma nuorisoseurantalo ”Väinölä” talkootyönä Kuuselanmäelle. Sitä oli juuri laajennettu, kun tuli tuhosi sen marraskuussa 1931. Uuden talon paikaksi valittiin Koskelanmäki, josta poliisi Salmela lahjoitti tarkoitukseen tontin.

Talon rakensi urakalla viiden hengen kirvesmiesporukka. Puut kaadettiin valtion metsästä. Pitkä karavaani talkoolaisia ajoi niitä rakennuspaikalle, jossa ne sahattiin sirkkelillä hirsiksi.

Talo rakennettiin nopeasti, osin talkootyönä, ja sen avajaiset yleisölle pidettiin 30.10.1932. Salin lattiapinta-alaksi tuli 165 neliometriä ja näyttämön pinta-alaksi 77 neliometriä. Lisäksi rakennukseen tuli kaksi eteistä, pukuhuone, ravintola, keittiö ja vahtimestarin asunto. Tuolloin rakennuksen päädyissä oli katto aumattu harjalla olevilla viisteillä, joiden rakenteet ovat ullakolla näkyvissä. Päädyissä oli myös pienet 45 asteen kulmaan asetetut ullakonikkunat.

Seurantalo on ollut 1960-luvulle asti hirsipintainen ja punamullattu. Se laudoitettiin ja maalattiin valkoiseksi 1960-luvulla. Keltaiseksi talo maalattiin vuonna 1997 ja samalla osaan rakennusta asennettiin peltikatto. Salissa on öljyllä toimiva kuumailmalämmitys ja muuta osaa taloa lämmitetään pääasiassa uunein.

Simon Pirtti on aktiivisessa käytössä. Perinteisten tanssien lisäksi siinä pidetään muita tilaisuuksia kuten kyläläisten perhejuhlia. Rakennusta on viimeksi korjattu vuonna 2005.

Suuri rakennus kertoo nuorisoseuraliikkeen voimasta ja kyläläisten aktiivisuudesta. Näkyvällä paikalla kohoavana se muodostaa tärkeän tekijän kyläkuvassa ja symbolisoi kylän yhteishenkeä.

Pirtillä menneinä vuosikymmeninä tapahtuneella sivistys- ja viihdetoiminnalla on ollut merkittävä vaikutus kylän kehitykseen ja asukkaiden elämään.

LKYT-arvio:

Sodalta säästynyt seurantalo.

Osa Simonkylän kyläkokonaisuutta.

RKY –kohde (Simonkylän ja Simoniemen kyläasutus)

Simojokisuun kulttuurimaisema VAMK 1992 kohde.

Rakennushistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokas kohde, jolla on myös kulttuurihistoriallista arvoa.

17.3 Palonhovi nuorisoseurantalo

Pihapiiriin kuuluu seurantalons lisäksi talousrakennus, jossa on liiteri. Kohde sijaitsee keskellä Viantien kylää.

Seurantalo on pohjamuodoltaan T-mallinen. Rakennus on rankorakenteinen ja siinä on vihreä pystyrimalaudoitus. Listaväri on valkoinen. Siipiosan seinäväri on ruskea. Katemateriaalina on kirkas maalaamaton profiilipelti. Ovi- ja ikkunatyypit ovat alkuperäiset 1940-luvun mallia. Ikkunat ovat 6-ruutuiset, joista vasemman puoleiset 3 ruutua ovat kapeammat.

Ajatus nuorisoseuraliikkeestä tuli vuosisadan vaihteessa Alatorniolta ja Peräpohjolan kansanopistolta. Vuosien 1949 ja 1950 aikana rakennettiin jakokunnan maalle oma nuorisoseurantalo. Vuonna 1976 rakennus saneerattiin talkoovoimin, vesijohdot uusittiin ja lämmitys osin uusittiin sekä rakennettiin mukavuudet. Vuonna 1991 kunnostettiin keittiö, vuonna 1984 asennettiin öljylämmitys ja vuonna 2001 paikattiin katto. Portaat uusittiin vuonna 2003.

Talossa on ollut paljon toimintaa: tansseja, hiihtokilpailuja, häitä, syntymäpäiviä, kokouksia. Ravintolan takana on ollut talonmiehen huoneisto.

LKYT-arvio:

Jälleenrakennusajan kohde.

Kohteella on rakennushistoriallista ja kulttuurihistoriallista arvoa.

Kuva 157. Palonhovi. LKYT 2006.

Kuva 158. Ylikärpän seurantalo. LKYT 2006.

17.4 Ylikärpän seurantalo

Kohde sijaitsee keskellä Yli-Kärpän kylää. Rakennuksen edessä lounaassa on Ranuantie ja takana urheilukenttä. Urheilukentän takana koillisessa virtaa Simojoki.

Seurantalo on hirsirunkoinen ja –pintainen, punamullattu rakennus, jonka katteena on kirkas profiilipelti. Päätyjen yläosat ovat rankorakenteiset ja pystyrimalaudoitettut. Listaväri on valkoinen. Ikkunat ovat 1-, 2- ja 3-ruutuisia vaaka- ja pystyjakokarmeilla, ikkunanpielet ovat valkoiset. 3-ruutuisissa ikkunoissa on pieni tuuletusikkuna vasemmalla alhaalla.

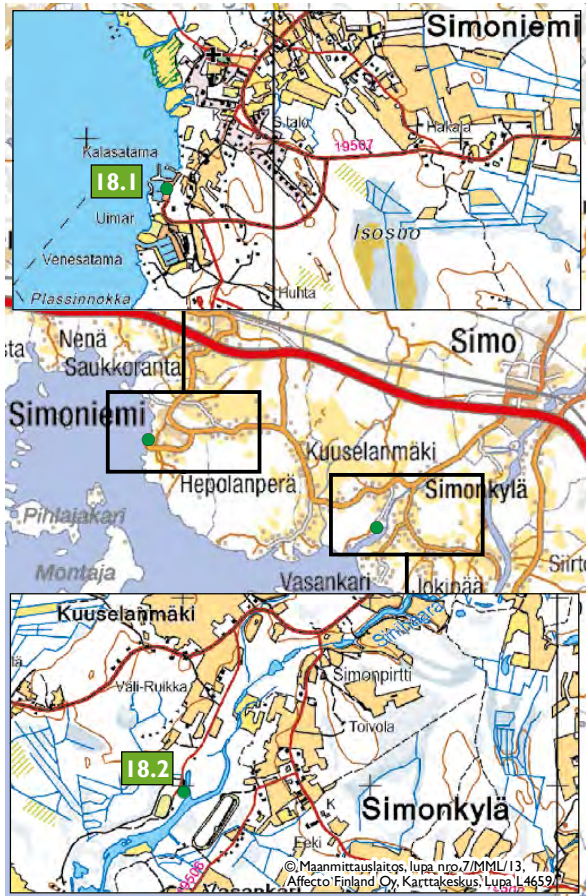
LKYT-arvio:

Luokittelematon kohde.

Osa Ylikärpän kyläkokonaisuutta.

Kalastuskohteet

Esiteltävät kohteet

Kartta 27. Kalastuskohteet.

- 18.1 Simoniemen kalasatama
- 18.2 Marttilanlahden kala-aitat

18.1 Simoniemen kalasatama

Kohde sijaitsee Simoniemen länsirannalla. Vanhemman ja uudemman satama-altaan vieressä on neljä vanhaa kala-aittaa ja niiden vieressä uudehko huoltorakennus/kylmiö.

Merikalastusta on harjoitettu Simon edustalla 1600-luvulta lähtien. Pyyntitekniikka kehittyi 1800-luvulla. Kalasataman aitat ovat kalastajien omistamia.

Ensimmäinen aitoista on rankorakenteinen ja siinä on punainen pystyrimalaudoitus, listaväri on valkoinen. Katteena on kirkas profiilipeltikate. Vaakalautapariovet ovat vaaleanruskeat.

Kuva 159. Aitta 1.LKYT 2006.

Toinen aitoista on rankorakenteinen ja siinä on punainen pystyrimalaudoitus, listaväri on valkoinen. Katteena on kirkas profiilipeltikate. Päädyssä on neljä vanhan näköistä lautaovea, joista kolme on maalattu tumman ruskeaksi.

Kuva 160. Aitta 2. LKYT 2006.

Kolmas aitta on hirsirunkoinen kala-aitta ristinurkilla. Seinät ovat maalaamattomat. Pärekaton päälle on asennettu laudat ja kirkas profiilipeltikate. Aitassa on maalaamattomat vaakalaudoitettut pariovet.

Kuva 161. Aitta 3.

Kuva 162. Aitta 4.

Neljäs aitta on hirsirunkoinen punamullattu hirsipinnalla oleva kala-aitta.

LKYT-arvio:

Osa Simoniemen kyläkokonaisuutta.

RKY –kohde (Simonkylän ja Simoniemen kyläasutus)

Simojokisuun kulttuurimaisema VAMK 1992 kohde.

Aitat:

Kohteella on rakennushistoriallista, kulttuurihistoriallista ja maisemallista arvoa.

Satama:

Kohteella on kulttuurihistoriallista arvoa.

18.2 Marttilanlahden kala-aitat

Kohde sijaitsee yhteisellä maalla Sinihaaran länsirannalla. Paikalla on kymmenen kala-aittaa pohjois-eteläsuuntaisessa rivissä tien vieressä. Kalasataman omistaa Simon kunta.

Talonpoikaistaloissa saattoi olla kymmenittäin eri tarkoituksiin rakennettuja aittoja ja niiden lisäksi erikoisaittoja esimerkiksi erä- ja kala-aittoja, joissa myös saatettiin yöpyä pyyntiretkien aikana. Marttilanlahden aitat ovat yksi tällainen ikivanha aittakokonaisuus, jossa toistakymmentä vanhaa aittaa on säilynyt näille päiville. Suurin osa aitoista on rakennettu 1800-luvulla.

LKYT-arvio:

Osa Simonkylän kyläkokonaisuutta.

Simojokisuun kulttuurimaisema VAMK 1992 kohde.

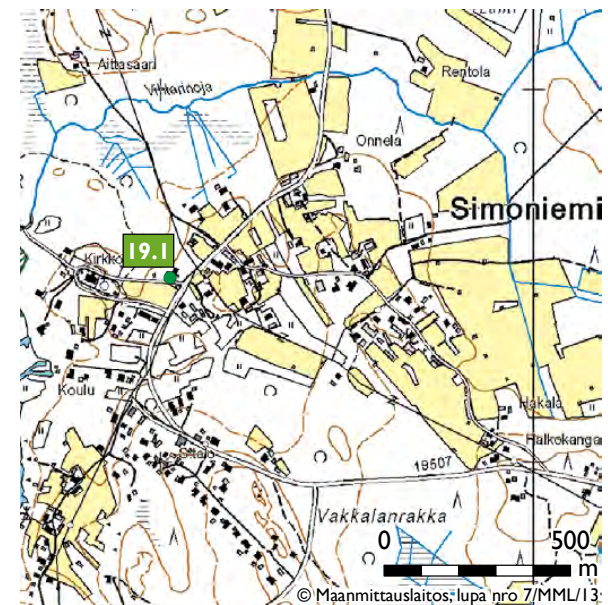
Rakennushistoriallisesti, kulttuurihistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokas kohde.

Kuva 163. Marttilanlahden kala-aittoja. LKYT 2006.

Muut kohteet

Esiteltävät kohteet

Kartta 28. Kotiseutumuseo

19.1 Kotiseutumuseo

19.1 Kotiseutumuseo

Kohde sijaitsee Simoniemen taajamassa Kirkkotieltä kirkkoon johtavan kujan suussa pellon reunassa. Aitan molemmin puolin tien varressa on kiviaitaa. Makasiini kuuluu olennaisena osana Kirkkotien ja kirkkoon johtavan kujan kulttuurimaisemaa.

Aitta on tummanpunainen pystylomalaudoitettu 2-kerroksinen aitta, jossa on valkoiset listat. Aitassa on pärekatto ja koristeelliset päätyräystäsotsalaudat. Ulko-ovi ja yläluukku ovat vaakapaneloidut ja ruskeat. Aitassa on sepän takomat saranat ja kolme lukonreikää ovesa.

Lainamakasiinijärjestelmä syntyi tarpeesta turvata katovuosienkin jälkeen viljelijöille siemenvil-

jan saanti. Makasiineja perustettiin ympäri maata ja järjestelmä oli täydessä laajuudessaan 1800-luvun alkupuolella. Laina- ja apumakasiinien perustaminen ja hoito määrättiin vuoden 1865 kunnallisasetuksessa kuntakokouksen tehtäväksi. Siihen saakka kirkon ja maallisten asioiden hallinto ei ollut erotettu toisistaan.

Sisällä makasiinissa on paikaltaan siirrettynä päätyseinän hirsi, jossa on vuosiluku 1828. Paikaltaan poistettu päätyhirsi ja hirsissä näkyvä numerointi viittaa siihen, että makasiinia on välillä

purettu, korjattu ja mahdollisesti muutettu. Makasiini on ollut toiminnassa vuonna 1885, jolloin laadittiin Simon viljelyvaraston ohjesääntö. Varasto antoi uudisviljelys- ja maanparannuslainoja sekä lainasi siemenviljaa 1900-luvun alkupuolelle asti.

Makasiiniin perustettiin kotiseutumuseo opetusneuvos Veikko Kerolan aloitteesta. Museon näyttelytilaa varten sisempään hirsikehään tehtiin kaksi puitteellista ikkuna-aukkoa asuinhuonevaihtelun aikaansaamiseksi. Aitta maalattiin ja sen pärekatto uusittiin 2000-luvulla.

Kuva 164. Simoniemessä sijaitseva kotiseutumuseo. LKYT 2006.

Kulttuuriympäristön tila

Arkeologinen kulttuuriperintö

Selvitysten kattavuus ja ajantasaisuus

Simon kunnassa on tehty kunnan kaikki kohteet kattava perusinventointi 1991–1993. Muuhun Lappiin verrattuna inventointitilanne on tyydyttävä. Tähänastisten tietojen perusteella voidaan luoda yleiskuva kunnan arkeologisesta kulttuuriperinnöstä. Maankäytön suunnittelun tarpeisiin inventoinnin tietoja on päivitettävä, koska kohteiden laajuutta tai kuntoa koskevat arviot voivat olla jo vanhentuneita ja puutteellisia.

Inventointia on jatkettava erityisesti pienempien vesistöjen osalta. Jokilaakson reunustavat alueet ovat lähes kokonaan kartoittamatta. Aikaisemmissa kenttätutkimuksissa on keskitytty lähinnä esihistoriallisiin kohteisiin. Tulevissa inventoinneissa on perusteltua ottaa mukaan myös historiallisen ajan asutukseen ja elinkeinoihin liittyviä muinaisjäännöksiä. Rannikkovyöhykkeen talonpoikaisasutuksen varhaisvaiheisiin liittyvistä jäännöksistä tiedetään vielä vähän. Elinkeinojen osalta Simossa kiinnostavia teemoja ovat erityisesti jokikalastukseen liittyvien rakenteiden kuten patorakennelmien ja muiden kiinteiden pyyntilaitteiden kartoitus. Perämeren saariston arkeologinen inventointi voisi Tiurasenkrunnin kartoituksen tapaan tuoda uutta tietoa Simon edustan saarten asutuksesta.

Metsäalueiden osalta Simon inventointitilanne on parantunut huomattavasti, sillä Metsähallitus on tehnyt kunnan alueella sijaitsevissa valtion talousmetsissä 2012 laaja-alaisen inventoinnin. Inventoinnissa on kartoitettu kaikki alueella havaitut kulttuuriperintökohteet.

Arkeologisen kulttuuriperinnön tila

Simossa arkeologisen kulttuuriperinnön kuntoon vaikuttavat eniten metsänkäsittely ja maa-aineksen otto. Kivikautiset asuinpaikat sijaitsevat lähes

Kuva 165. Saarikosken sahan perustuksia Saarikosken partaalla. Maisemassa maatuivat rakennelmat ovat muuttumassa teollisuushistorialliseksi jäännökseksi. LKYT 2007.

poikkeuksetta hiekkamailla, mäntykankailla ja nykyisillä peltoalueilla. Maastotarkastusten mukaan lähes kaikki ovat ainakin osaksi vahingoittuneita maanmuokkauksen ja maa-aineksen oton takia. Arkeologisissa inventoinneissa on todettu, että jokilaakson ympäröivien metsäalueiden muinaisjäännökset sijaitsevat moreeniharjanteiden lakialueilla. Tällaiset alueet ovat tavallisimmin talousmetsää, joissa metsänuudistuksen edellyttämä muokkaus on ollut yleensä voimaperäistä. Havaintojen mukaan metsänkäsittelyn yhteydessä on muokattu myös kankaiden lakikivikkoja. Onkin todennäköistä, että seudulle tyypilliset matalat kivirakennelmat ovat monin paikoin jo tuhoutuneet vuosikymmenien maanmuokkauksen aikana. Jotta metsänkäsittelyn vaikutuksia arkeologiseen kulttuuriperintöön voitaisiin arvioida luotettavasti, alueilla tulisi tehdä järjestelmällisiä vahinkokartoituksia.

Simon arkeologista kulttuuriperintöä on toistaiseksi hyödynnetty melko vähän, esimerkiksi opetuksessa tai virkistyskäytössä. Kunnassa jo olemassa oleviin luonto- ja kulttuurireitteihin voisi yhdistää myös muinaisjäännöksiä. Monille paikoille voisi järjestää myös opastettuja maasto-

retkiä. Tällaisiin kohteisiin voisivat kuulua ainakin valtakunnallisesti tärkeä Tainiari, parhaiten säilyneet rökkiöt ja rakkakuoppa-alueet. Useimmat maastossa erottuvat muinaisjäännökset on merkitty myös peruskartoille suojelumerkinnöillä ja teks-

tillä. Mielenkiintoinen ja omaleimainen historia on paikallisuutta vahvistava ja seudun vetovoimaisuutta myös konkreettisesti lisäävä tekijä, jota kannattaa hyödyntää erityisesti matkailustrategioissa nykyistä huomattavasti enemmän.

Arkeologinen kulttuuriperintö

Vahvuudet

Inventoinnit ja muut selvitykset

Museovirasto on tehnyt kunnassa esihistoriallisten muinaisjäännostien perusinventoinnin ja Metsähallitus kartoittanut valtion metsien kulttuuriperintöä, inventointitilanne muuhun Lappiin verrattuna tyydyttävä

Suojelu

Museovirasto ylläpitää valtakunnallista muinaisjäänösrekisteriä, johon voi tutustua [www-sivuilla: http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali/portti/default.aspx](http://www.sivuilla: http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali/portti/default.aspx)

Kiinteät muinaisjäännökset on otettu huomioon Länsi-Lapin maakuntakaavassa

Hoito ja käyttö

Muinaisjäännöksiin voivat tutustua sekä asukkaat että vierailijat

Heikkoudet

Inventoinnit ja muut selvitykset

Muinaisjäännöksiä koskevat paikkatiedot ovat puutteellisia, historiallisen ajan muinaisjäännöksiä ei ole inventoitu lukuun ottamatta Metsähallituksen hallinnoimia alueita

Suojelu

Alueellisella maakuntamuseolla (Tornionlaakson maakuntamuseo) ei ole arkeologia eikä Museoviraston kanssa tehtyä yhteistyösopimusta viranomaistehtävistä

Kohteiden sijainti ei ole riittävän hyvin kaikkien tiedossa – maanomistajalla ei ole tietoa maillaan olevista muinaisjäännöksistä

Hoito ja käyttö

Arkeologisen kulttuuriperinnön merkitystä luonto- ja kulttuurimatkailussa ei vielä tunneta

Muinaisjäännöksillä on opasteita vain muutamassa paikassa, reittejä ei ole rakennettu

Jäännöksiä tai niiden ympäristöä ei ole hoidettu

Arkeologisista kohteista on liian vähän informaatiota (esimerkiksi karttoja ja kuvia) saatavana esimerkiksi kunnan www-sivuilla

Uhat

Asenteet – suojelukohteista ei oteta selvää tai niistä ei välitetä

Tietämättömyys, informaation puute – erityisesti rakentaminen ja metsänkäsittely (maanmuokkaus ja kannonnosto)

Puutteellinen suunnittelu, riittämättömät selvitykset ja valvonta – esimerkiksi kaavoitus, maa-aineksen otto.

Hoitamattomuus – varsinkin maatalousalueilla ja pihapiireissä jäännökset voivat jäädä kasvillisuuden peittoon ja tuhoutua

Mahdollisuudet

Muinaisjäännökset ovat yhteistä, paikallista ja omaleimaista perinnettä ja historiaa, jonka löytää vain Simosta Arkeologia on hyvä ja edullinen tapa tutustua omaan ympäristöönsä

Arkeologiaa voidaan monin tavoin hyödyntää opetuksessa, virkistyksessä ja matkailussa – muinaisjäännöksille voisi järjestää myös opastettuja maastoretkiä. Tällaisiin kohteisiin tulisi kuulua ainakin valtakunnallisesti tärkeä Tainiaron kivikautinen asuinpaikka ja kalmisto

Arkeologian ja historian avulla voidaan aktivoida kylien toimintaa - esimerkiksi kulkureittien, rajamerkkien ja elinkeinohistoriallisten muistojen paikannus, joka edellyttää hyvää maastotuntemusta ja sopii hyvin osaksi kylien perinnekeruuta

Rakennettu kulttuuriympäristö

Selvitysten kattavuus ja ajantasaisuus

Vaikka Simossa on inventoitu rakennusperintökohteita varsin kattavasti, löytyy alueelta vielä inventointitarvetta erityisesti jälleenrakennusajan ja sitä uudemman rakennuskannan osalta.

Rakennetun ympäristön tila

Simossa on hyvin samanlaiset ongelmat kuin muillakin Lapin kunnilla. Toisaalta reunimaiset alueet ja kylät tyhjenevät ja toisaalta rakennuspaineet keskittyvät tietyille kylille. Tyhjeneviä alueita uhkaa maiseman umpeenkasvu ja rakennusten tyhjilleen jääminen, joka taas ennen pitkään johtaa rakennusten ränsistymiseen. Valtiolla tulisi olla enemmän keinoja tukea kyläyhdistyksiä yms.

rakennusten korjaamisessa ja maisemien raivauksissa esimerkiksi taloudellisten tukien muodossa. Kyläkeskusten eheyteen tulisi kiinnittää huomiota. Rakentamista kulttuurihistoriallisesti arvokkaimilla alueilla tulisikin ohjata yksityiskohtaisemalla rakennustapaohjeistuksella.

Vaikka Maankäyttö- ja rakennuslain mukaan omistajalla on velvollisuus pitää rakennus ympäristöineen, sellaisessa kunnossa, että se jatkuvasti täyttää terveellisyyden, turvallisuuden ja käyttökelpoisuuden vaatimukset eikä aiheuta ympäristöhaittaa tai rumenna ympäristöä (MRL 166§), on tilanne käytännössä se, että monet tyhjäksi jääneet tai vajaakäyttöiset pihapiirit ränsistyvät paikoilleen. Valtiolla tulisi olla enemmän keinoja tukea näiden rakennusten säilymisedellytyksiä. Maankäyttö- ja rakennuslain määrittämä omistajan ylläpitovelvollisuus koskee kaikkia rakennuksia ja velvollisuus on riippumaton alueen kaavoituksesta.

Kuva 166. Käyttöä vailla jääneet rakennukset jäävät valitettavan usein myös vaille korjauksia. LKYT 2006.

Rakennettu kulttuuriympäristö

Vahvuudet

Inventoinnit ja muut selvitykset

Lapin kulttuuriympäristöt tutuksi –hankkeessa tehty inventointi oli Simon osalta melko kattava. Simoniemen ja Simonkylän osayleiskaavaa varten on tehty erillinen rakennusinventointi.

Suojelu

Inventoituja kohteita on päätynyt myös oikeusvaikutteisiin kaavoihin suojelumerkinnöillä. Länsi-Lapin maakuntakaava on vahvistettavana Ympäristöministeriössä.

Hoito ja käyttö

Simosta on aina tullut paljon rakennusperinnön hoitoavustushakemuksia ja avustuksia on Simoon myönnetty paljon.

Simossa on olemassa vahvat perinteet vanhojen rakennusten korjaamisessa.

Heikkoudet

Suojelu

Suojelun kannusteet puuttuvat.

Kunnissa tehdään töitä vähillä resursseilla ja viranomaiset ovat ylikuormitettuja.

Hoito ja käyttö

Kaikki rakennusten omistajat eivät välttämättä ole tietoisia rakennusperinnön hoitoavustuksista.

Rakennusten omistuspohja: perikuntien omistuksessa olevat rakennukset muodostavat laajan ja akuutin ongelman. Rakennukset jäävät vaille huoltoa kun niiden omistajuuskysymystä ei saada ratkaistua niin, että joku ottaisi rakennuksesta vastuun, jolloin myös niiden korjaamisedellytykset paranisivat huomattavasti.

Vanhoja rakennuksia korjataan uudisrakentamisen ehdoilla.

Vanhojen rakennusten oikeanlaisen korjaamisen neuvonta ei tavoita kaikkia ja osa korjauksista voi olla laadullisesti heikkoa ja jopa rakennusten kulttuurihistoriallista arvoa heikentävää.

Asioista päättävillä tahoilla ei ole välttämättä tarpeeksi tietoa kulttuuriympäristöasioista.

Väärää tietoa korjaamisesta, rakennusten energiakysymyksistä ja jätevesiasetuksesta esiintyy.

Mahdollisuudet

Simon kunnassa on Lapin mittakaavassa poikkeuksellista ja hyvin säilynyttä rakennusperintöä ja sen arvo ymmärretään myös paikallisesti.

Simosta löytyy paikallishistoriasta, kulttuuriympäristöstä ja omasta ympäristöstään kiinnostuneita ja aktiivisia henkilöitä.

Kunnan kulttuuriperintö on ehtymätön resurssi, jota voidaan monin tavoin hyödyntää kunnan vetovoimatekijänä, kuten myös opetuksen osana ja kulttuurimatkailun kehittämisessä.

Kulttuuriympäristöohjelma antaa valmiuksia parempaan yhdyskuntasuunnitteluun, mikä osaltaan parantaa asuin ympäristön viihtyisyyttä ja lisää alueen vetovoimaisuutta.

Vanhan rakennuskannan oikea kunnossapito lisää rakennusten markkina-arvoa.

Rakennetun ympäristön suojeleminen antaa varmuuden ympäristön ominaisuutensa säilymisestä ja lisää sen arvoa asuinpaikkana.

Tietojärjestelmien kehittyminen helpottaa tiedon saavutettavuutta.

EU-rahoituksen tehostunut hyödyntäminen kulttuuriympäristötyössä.

Uhat

Suojelukysymyksiin liittyy edelleen paljon tietämättömyyttä ja väärää tietoa, mikä aiheuttaa suojelukielteisiä asenteita.

Heikentynyt taloustilanne vähentää resursseja rakennetun ympäristön hoidosta.

Suurten, pääosin julkisten rakennusten tyhjeneminen -> uusiokäytön löytämisen ongelmat -> mahdollinen purkaminen.

Kohonneet energiakustannukset vaikeuttavat julkisten rakennusten ylläpitoa entisestään.

Elinympäristön toiminnallinen köyhtyminen, kun julkiset rakennukset myydään yksityiskäyttöön, jolloin käyttötarkoitus muuttuu (koulut, postit, kyläkaupat)

Alueiden tyhjenemisen mukanaan tuomat ongelmat: umpeenkasvu ja tyhjilleen jäävät rakennukset.

Rakennusperinnönhoidon rahoituksen riittämättömyys.

Ilmastonmuutoksen torjuminen (kulttuurihistoriallisista arvoista piittaamattomat energiaremontit, ympäristöä muuttavat tulvasuojeluratkaisut)

Rakennetun ympäristön kerroksellisuuden ja eri aikakausien arkkitehtuuripiirteiden katoaminen korjaus- ja muutostöidenpiteissä.

Lisääntynyt kertakäyttökulttuuri ja tavaroiden ja rakennusmateriaalien nopea kierto (esim. ikkunat).

Aktiivisten ja osaavien ihmisten väheneminen tulevaisuudessa. Löytyykö enää esim. talkoisiin yms. tarpeeksi ihmisiä?

Maisemaa hallitsevat uudet rakennelmat (erilaiset mastot, mainosrakennelmat, tuulivoima).

Kuva 167. Tuulivoimalat Simonkylän maisemassa. Tiina Elo 2012.

Kulttuuriympäristön käyttö ja hoito

Lainsäädäntö

Kulttuuriympäristöön kohdistuva lainsäädäntö ja sitä koskevat kansainväliset sopimukset luovat puitteet sen hyvälle hoidolle. **Perustuslain** (1999) mukaan ”Vastuu luonnosta ja sen monimuotoisuudesta, ympäristöstä ja kulttuuriperinnöstä kuuluu kaikille.”

Kulttuuriympäristön huomioimisen kannalta keskeisiä lakeja ovat maankäyttö- ja rakennuslaki, luonnonsuojelulaki, laki rakennusperinnön suojelusta, muinaismuistolaki ja kirkkolaki. Myös eri hallinnonalojen oma lainsäädäntö kuten maaseudun kehittämiseen liittyvät säädökset ja tielainsäädäntö vaikuttavat kulttuuriympäristön säilymisen edellytyksiin.

Muinaismuistolaki (295/1963) suojelee kaikki kiinteät muinaisjäännökset muistoina Suomen aikaisemmasta asutuksesta ja historiasta ilman erillistä päätöstä tai toimenpidettä. Lain noudattamista valvoo Museovirasto. Museovirasto tutkii, hoitaa ja merkitsee muinaisjäännökset sekä osoittaa niille rajat ja tarpeelliset suoja-alueet. Muinaisjäännösten kaivaminen, peittäminen ja muut niihin kohdistuvat toimenpiteet ovat ilman lupaa kiellettyjä.

Uudistettu **laki rakennusperinnön suojelemisesta** astui voimaan 1.7.2010 lukien. Lain tavoitteena on turvata rakennetun kulttuuriympäristön ajallinen ja alueellinen monimuotoisuus, vaalia sen ominaisluonnetta ja erityispiirteitä sekä edistää sen kulttuurisesti kestävää hoitoa ja käyttöä. Rakennusperinnön säilyttämiseksi voidaan suojella rakennuksia, rakennelmia, rakennusryhmiä tai rakennettuja alueita, joilla on merkitystä rakennushistorian, rakennustaiteen, erityisten ympäristöarvojen tai rakennuksen käytön tai siihen liittyvien tapahtumien kannalta. Rakennussuojelu asemakaava-alueella sekä alueella, jolla on voimassa rakennuskielto asemakaavan laatimista varten, järjestetään pääsääntöisesti asemakaavalla. Lailla rakennusperinnön suojelemisesta ei voida suojella laajoja aluekokonaisuuksia tai maisemaa.

Kirkkojen suojelusta on säädetty vuonna 1993 annetussa **kirkkolaissa**. Sen mukaan kaikki ennen vuotta 1917 rakennetut evankelisluterilaiset ja ortodoksiset kirkot kiinteine sisustuksineen ja taideteoksineen on suojeltava automaattisesti. Myös kirkkotarhassa olevat rakennukset tai rakennelmat, kuten kellotapuli, hautakappeli, porttirakennus tai kirkkotarhan aita ovat suojelun piirissä. Museoviraston ehdotuksesta on lisäksi suojeltu noin 50 vuosien 1917–1970 välisenä aikana rakennettua rakennustaiteellisesti merkittävää kirkkoa. Kemijärvellä kirkkolailla on suojeltu kirkon kellotapuli.

Lakia ympäristövaikutusten arviointimenettelystä (YVA) sovelletaan hankkeisiin, joista saattaa aiheutua merkittäviä haitallisia ympäristövaikutuksia. Asetus ympäristövaikutusten arviointimenettelystä sisältää ne hankkeet, joihin on aina sovellettava YVA-menettelyä. Tällaisia hankkeita ovat esimerkiksi moottoritiet, suurehkot satamahankkeet, raskaan liikenteen lentokentät ja suuret kanalat ja sikalat. YVA-menettelyä voidaan lisäksi soveltaa alueellisen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen päätöksellä yksittäistapauksissa hankkeisiin, joilla on todennäköisesti merkittäviä haitallisia ympäristövaikutuksia.

Laki viranomaisten suunnitelmien ja ohjelmien ympäristövaikutusten arvioinnista eli ns. SOVA-laki (2005) ja sitä täydentävä valtioneuvoston asetus (2005) sisältävät säännöksen yleisestä velvollisuudesta arvioida ympäristövaikutuksia riittävällä tavalla suunnitelmien ja ohjelmien valmistelussa sekä säännökset tiettyjen suunnitelmien ja ohjelmien ympäristöarvioinnista. SOVA-lailla ja -asetuksella toteutettiin EY:n direktiivi tiettyjen suunnitelmien ja ohjelmien ympäristövaikutusten arvioinnista (2001).

Välillisesti myös **luonnonsuojelulaki** (1997), **ympäristönsuojelulaki** (2000), **vesilaki** (2002) ja **maa-aineslaki** (1982) ja **-asetus ja metsälaki** (1997) voimistavat kulttuuriympäristön huomiointia eri hankkeissa. Luonnonsuojelulain nojalla voidaan perustaa maisema-alue luonnon

tai kulttuurimaiseman kauneuden, historiallisten ominaispiirteiden tai siihen liittyvien muiden erityisarvojen säilyttämiseksi ja hoitamiseksi. Ympäristöministeriö päättää valtakunnallisesta maisema-alueesta. Maakunnallisen alueen perustamisen päättää elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus maakunnan liiton esityksestä. Perustettava maisema-alue voi olla osa valtakunnallisesti arvokkaasta alueesta tai ulottua arvokkaaksi luokitellun alueen ulkopuolelle. Ympäristöministeriön päätöksellä on perustettu kolme valtakunnallista maisemanhoito-alueita. Skärlandetin maisemanhoitoalue perustettiin Raaseporissa vuonna 2007, Hyypänjokilaakson maisemanhoitoalue Kauhajoella elokuussa 2009 ja Kairalan-Luiron maisemanhoitoalue Pelkosenniemellä huhtikuussa 2010. Alueellisten ympäristökeskusten päätöksellä on perustettu kaksi maakunnallista maisemanhoito-alueita, Suomussalmen vienalaisylien maisema-alue Kuivajärven ja Hietajärven kyliin sekä Sallan Saijan maisema-alue.

Maantielain 27 §:n mukaan Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukset ovat velvollisia pyytämään yleis- ja esisuunnitelmistaan lausunnot niiltä maakuntaliitoilta ja kunnilta, joiden alueelle suunnitelma sijoittuu. Muilta viranomaisilta pyydetään lausunnot, jos se on päätösharkinnassa tarpeen.

Maankäytön suunnittelua ja rakentamista ohjaa vuonna 2000 annettu **maankäyttö- ja rakennuslaki** (MRL). Maankäyttö- ja rakennuslain mukaiseen maankäytön suunnittelujärjestelmään kuuluvat valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet, maakuntakaava, yleiskaava ja asemakaava. Kaavojen sisältövaatimukseen kuuluu myös kulttuuriympäristön huomioiminen.

Valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden tehtävänä on varmistaa valtakunnallisesti merkittävien seikkojen huomioon ottaminen maakuntakaavoituksessa, kuntien kaavoituksessa ja valtion viranomaisten toiminnassa. Tavoitteisiin on kirjattu myös kansallisen kulttuuriympäristön ja rakennusperinnön säilyminen. Valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden mukaan alueidenkäytöllä tulee edistää kansallisen kulttuuriympäristön ja rakennusperinnön sekä niiden alueellisesti vaihtelevan luonteen säilymistä. Alueidenkäytössä on varmistettava, että valtakunnallisesti merkittävät kulttuuri- ja luonnonperinnön arvot säilyvät. Viranomaisten laatimat valtakunnalliset inventoinnit on otettava huomioon alueiden käytön suunnittelun lähtökohtina. Huomioonotettavia inventointeja ovat Museoviraston laatima valtakunnallisesti merkittävän rakennetun kulttuuriympäristön luettelo (2009) ja muinaisjäännösinventointi ja Ympäristöministeriön laatima maisema-alueinventointi (valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet).

Maakuntakaavoituksessa on osoitettava valtakunnallisesti merkittävät maisema- ja kulttuuri-perintöalueet ja -kohteet. Valtakunnallisesti arvokkailla alueilla ja kohteilla alueiden käytön on sovellettava niiden historialliseen kehitykseen. Kyse on sekä perinteen säilyttämisestä että alueiden kehittämisestä niiden ominaisuutensa ja erityispiirteitä vahvistavalla ja niihin sopeutuvalla tavalla. Kulttuuriympäristöä koskevien alueidenkäyttötavoitteiden tarkoittamien alueiden ja kohteiden osalta on kysymys erityistavoitteista, jotka koskevat myös yleis- ja asemakaavoitusta. Keskeiseksi kysymyksiä näiden tavoitteiden toteutumisen kannalta ovat nousseet kaavojen lähtötietojen ja perusselvitysten riittävyys ja ajantasaisuus, kulttuuriympäristöä koskevien tavoitteiden suhde mahdollisiin muihin valtakunnallisiin alueidenkäyttötavoitteisiin, valtakunnallisesti merkittäviä kulttuuriympäristöalueita koskevien kaavojen ajantasaisuus sekä kaavamerkinnot ja - määräykset, jotka turvaavat alueiden ominaisuutensa säilymistä.

Maankäyttö- ja rakennuslakiin sisältyy myös purkamislupajärjestelmä, joka liittyy läheisesti rakennussuojeluun. Rakennusta tai sen osaa ei saa ilman lupaa purkaa asemakaava-alueella tai alueella, jolla on voimassa rakennuskielto asemakaavan laatimiseksi. Lupa on myös tarpeen, jos yleiskaavassa niin määrätään. Rakennuksen tai sen osan purkamisessa on huolehdittava siitä, ettei historiallisesti tai rakennustaiteellisesti arvokkaita rakennuksia tai kaupunkikuvaa turmella. Purkamisluvan myöntämisen edellytyksenä on, ettei purkaminen merkitse rakennettuun ympäristöön sisältyvien perinne-, kauneus- tai muiden arvojen hävittämistä eikä haittaa kaavoituksen toteuttamista. Tarkoituksena on varmistaa, ettei suojelun arvoisia rakennuksia pureta, ennen kuin suojelukysymys saadaan ratkaistuksi joko asianmukaisella kaavalla tai rakennussuojelulain mukaisella suojelulla.

Vuonna 1998 valtioneuvosto hyväksyi **arkkitehtuuripoliittisen ohjelman**. Sen keskeinen tavoite oli saada aikaan valtakunnallinen strategia rakennusperinnön hoidosta ja rakennussuojelusta. Lisäksi se määritteli joukon tätä tukevia toimia:

- jokaisessa kunnassa tullaan suorittamaan arvokasta rakennusperintöä koskevat inventoinnit
- rakennushistorian asiantuntijoiden määrää lisätään maakuntamuseoissa
- koulujen opetuksessa vahvistetaan arkkitehtuurikasvatusta
- annetaan kunnan päättäjille koulutusta rakennetun ympäristön huomioon ottamisesta
- lisätään arkkitehtuurin ja rakentamisen historian koulutusta

Kuva 168. Vanha taottu sarana. LKYT 2006.

Valtioneuvosto hyväksyi vuonna 2001 rakennusperintöstrategian. Siinä on käsitelty suojeltavia rakennuksia ja alueita, vastuu- ja tehtävienjakoa, rakennussuojelun edistämistä, eri tukimuotoja sekä tiedon ja arvostuksen lisäämistä.

Kansainvälisiä sopimuksia

Kansainväliset sopimukset ja suositukset, kuten Unescon ja Euroopan neuvoston rakennusperintösopimukset sekä monet EU-ohjelmat antavat osaltaan velvoitteita ja lähtökohtia huolehtia kulttuuriympäristöstämme.

Maailmanperintösopimus (Yleissopimus maailman kulttuuri- ja luonnonperinnön suojelemiseksi) on Unescon vuonna 1972 hyväksymä kansainvälinen sopimus. Sen keskeisenä lähtökohtana on huoli maailman uhanalaisen kulttuuri- ja luonnonperinnön säilymisestä tuleville sukupolville. Sopimuksen tavoitteena on eri kansakuntien ainitlaatuisen perinnön arvostuksen lisääminen ja sitä koskevan tiedon levittäminen. Sen pohjalta tuetaan kansainvälisessä yhteistyössä toteutettavaa kulttuuriperinnön pelastamista, vaalimista ja kunnostamista silloin, kun kansalliset voimavarat eivät riitä. Suomi ratifioi sopimuksen 1987. Maailmanperintöluettelossa on tällä hetkellä kuusi kulttuuriperintökohdetta Suomesta.

Haagin vuoden 1954 yleissopimus on Unescon alainen humanitaarinen yleissopimus, jonka tavoitteena on kulttuuriomaisuuden suojelu aseellisen selkkauksen sattuessa. Sopimus syntyi toisen maailmansodan jälkeen tilanteessa, jossa merkittävä osa eurooppalaista kulttuuriperintöä oli tuhoutunut suorien ja epäsuorien hyökkäysten sekä ryöstelyn seurauksena. Sopimuksen lähtökohtana on ajatus, että yksittäisten kansakuntien kulttuuriomaisuuden tuhoutuminen ei ole pelkästään kansallinen menetys, vaan koskee koko ihmiskunnan

kulttuuria. Vaikka sopimus on osittain vanhentunut, se on edelleen ajankohtainen asiakirja, joka on muodostunut osaksi kansainvälistä oikeutta. Suomi ratifioi yleissopimuksen ja siihen liittyvän pöytäkirjan vuonna 1994. Haagin yleissopimus pyrki siihen, että aseellisen konfliktin aikana sovitavat osapuolet pidättäytyvät hyökkäyksistä kulttuuriomaisuutta kohtaan sekä samalla rauhoittavat kulttuuriomaisuudeksi katsotut kohteet sellaiselta omalta sotilaalliselta toiminnalta joka vaurioittaisi kohteita tai oikeuttaisi vastapuolen vihamieliset teot. Siksi sopimus edellyttää, että sopimusosapuolet varautuvat jo rauhan aikana kulttuuriomaisuuden suojeluun sekä tekevät sopimuksen sisältöä tunnetuksi kansalaistensa ja asevoimiensa parissa. Suomessa on valmisteltu Museoviraston johdolla sopimuksen toteuttamisen edellyttämää viranomaisverkostoa sekä kartoitettu alustavasti maassamme olevaa merkittävää kulttuuriomaisuutta. Lisäksi on tehty esitys kuudesta erityissuojeltavasta kulttuuriomaisuuskohteesta. Jatkossa tavoitteena on vahvistaa yleiseen suojeluun tuleva kulttuuriomaisuus, laatia ohjeita sen hoitamiseksi ja suojelemiseksi sekä kehittää suojelu- ja valistustoimintaa.

Euroopan neuvoston kolme kulttuuriympäristöön ja -perintöön liittyvää yleissopimusta on saatettu voimaan myös Suomessa. Rakennusperintöä käsittelee Granadan (1985), arkeologista kulttuuriperintöä Maltan (1992) ja maisemaa Firenzen (2000) yleissopimus. Yleissopimuksia täydentää joukko suosituksia kulttuuriperinnön eri alueilta.

Uusimpana sopimuksena Suomi hyväksyi joulukuussa 2005 eurooppalaisen maisemayleissopimuksen, joka tuli kansallisesti voimaan 1.4.2006. Maisemat ilmentävät eurooppalaisen kulttuuri- ja luonnonperinnön monimuotoisuutta. Niillä on tärkeä merkitys ihmisen elinympäristönä. Maisemasopimus syntyi tämän yhteisen perinnön ja arvoisällön turvaamiseksi. Se velvoittaa viranomaisia vaalimaan maiseman arvoja ja kannustaa kansalaisia osallistumaan maisemia koskevaan päätöksentekoon. Sopimus koskee yhtä lailla luonnonmaisemia, maaseudun viljelymaisemia kuin rakennettu- ja kaupunkimaisemiakin. Siihen sisältyvät myös arkiympäristöt ja huonolaatuisiksi muuntuneet alueet. Suomen nykyinen lainsäädäntö, hallinnolliset ohjelmat ja käytännöt täyttävät jo sopimuksen velvoitteet, joten sopimuksen voimaansaattaminen ei aiheuta muutoksia lainsäädäntöön.

Euroopan unioni rahoittaa kulttuuriympäristöön liittyviä hankkeita, ja monien direktiivien vaikutus ulottuu rakennusperintöön. Rakennerrahastoista rahoitetaan useita ohjelmia mm. alueellisia tavoiteohjelmia ja Interreg-yhteisöaloitetta, joiden avulla rakennusperintöä on hoidettu ja säilytetty.

ICOMOSin julistuksia (International Council of Monuments and Sites)

- kansainvälinen julistus kulttuurimonumenttien suojelusta ja restauroinnista (1964)
- julistus historiallisten puistojen ja puutarhojen suojelusta (1982)
- julistus historiallisten kaupunkien ja kaupunkimaisten alueiden suojelusta (1987)
- julistus arkeologisen perinnön suojelusta ja hoidosta (1990)

Toimijat

Viranomaiset auttavat, neuvovat ja opastavat sekä myöntävät avustuksia kulttuuriympäristön hoitoon. Eri hallinnonaloilla on nykyisin omat yksikönsä ja viranomaiset, jotka vastaavat kulttuuriympäristön ja rakennusperinnön hoitoon liittyvistä kysymyksistä. Lähtökohtana on lisätä ja helpottaa kulttuuriympäristön hoitoon liittyviä mahdollisuuksia eri tahojen toiminnassa: kyläyhdistysten, seurojen, muiden järjestöjen sekä ennen kaikkea alueen asukkaiden ja maanomistajien kanssa. Hyviä esimerkkejä ovat erilaiset kunnostustalkoot, kyläillat ja muut yhteiset kokoontumiset.

Ympäristöministeriö ja 9 alueellista elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskusta vastaavat alueiden käytöstä ja kulttuuriympäristön ja rakennusperinnön säilymisestä. Rakennusperinnön säilymisturvaamiseksi on kehitetty valtion avustajärjestelmä kaavoituksen ja rakentamisen ohjauksen rinnalle. Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus huolehtii alueellaan sille laissa säädetystä kulttuuriympäristön hoitoa, alueiden käyttöä ja rakentamisen ohjauksesta koskevista tehtävistä sekä kulttuuriympäristön ja kulttuuriperinnön vaalimisesta.

Museovirasto vaalii Suomen aineellista kulttuuriperintöä: tallentaa, tutkii ja jakaa tietoa. Museovirasto on kulttuuri- ja tutkimuslaitos sekä suojeluviranomainen, joka palvelee monipuolisesti kansalaisia, päättäjiä, museualan ammattilaisia, tutkijoita ja opiskelijoita. Virasto vastaa muinaisjäännösten, rakennusperinnön, kulttuurihistoriallisesti arvokkaan ympäristön ja kulttuuriomaisuuden suojelusta yhdessä muiden viranomaisten ja muun museolaitoksen kanssa. Se myös kartuttaa ja esittelee kulttuurihistoriallista kansalliskokoa, tutkii aineellista kulttuuriperintöämme ja kehittää sekä tukee kansallista museotoimintaa. Museovirasto on opetus- ja kulttuuriministeriön alainen virasto. Tehtäviä on museolain mukaisesti siirretty maakuntamuseoille alueellisilla yhteistyösopimuksilla. Vuonna 2011 Museovirasto on koko Lapin alueen kulttuuriympäristöasioissa rakennetun kulttuu-

Kuva 169. Hirsinurkkaa. LKYT 2007.

riympäristön osalta toimivaltainen viranomainen, Lapin maakuntamuseo puolestaan arkeologista kulttuuriperintöä koskevissa kysymyksissä omalla toimialueellaan (Kemijärvi, Kittilä, Pelkosenniemi, Posio, Ranua, Rovaniemi, Salla, Savukoski, Sodankylä). Vuodesta 2011 alkaen Saamelaismuseumo Siida hoitaa arkeologisen kulttuuriperinnön viranomais-tehtäviä saamelaisten kotiseutualueella (Enontekiö, Inari, Utsjoki ja Sodankylän Lapin paliskunta).

Maankäyttö ja rakentaminen

Kaavoitus ja muu suunnittelu

Kaavatasot maankäytön suunnittelussa ovat asemakaava lähiympäristön kaavana, ranta-asemakaava rannoilla, yleiskaava taajamissa, kyläalueilla tai rannoilla ja maakuntakaava. Kaavoitusjärjestelmä on luotu tekemään rakentamisesta ja maankäytöstä suunnitelmallista ja hallittua. Kaavojen avulla voidaan kulttuuriympäristön arvoja suojella ja vaalia. Käytännössä tämä vaatii eri tahojen sitoutumisen ja suostumuksen. Maakuntatasolla suunnittelusta vastaa maakunnallinen liitto, jossa alueen kunnat ovat jäseninä. Maakunnan oikeusvaikutuksia omaava maankäytön suunnitelma on maakuntakaava, jonka vahvistaa ympäristöministeriö. Yleis- ja asemakaavan hyväksyy kunta,

eikä sitä enää saateta valtion viranomaisten vahvistettavaksi. Maankäytön yleispiirteinen ohjaaminen ja toimintojen yhteensovittaminen tapahtuu kunnassa edelleen yleiskaavoituksella. Yleiskaava voidaan laatia sisällöltään ja oikeusvaikutuksiltaan joustavana erilaisten tilanteiden mukaisesti. Rantakaavoja voivat teettää myös yksityiset maanomistajat.

Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen Ympäristö- ja luonnonvarat vastuualueen alueidenkäyttöyksikön tehtävänä on edistää ja ohjata kuntien maankäytön suunnittelua ja rakentamista Lapin läänin alueella sekä valvoa, että kaavoituksessa, rakentamisessa ja muussa alueiden käytössä otetaan huomioon valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet sekä muut alueiden käyttöä ja rakentamista koskevat maankäyttö- ja rakennuslain säännökset.

Nykyinen maankäyttö- ja rakennuslaki edellyttää, että kaavoja laadittaessa tehdään riittävät selvitykset myös kulttuuriympäristön kannalta arvokkaista alueista ja kohteista. Ne voivat olla maisemallisia ja/tai rakennetun ympäristön kohteita tai muinaisjäännöksiä. Kohteiden kulttuuriympäristölliset arvot tulee selvittää ennen kaavoitusta ja kaavan vaikutukset kulttuuriympäristöön arvioida kaavoituksen yhteydessä. Kaava ja siihen liittyvät selvitykset välittävät tietoa kulttuuriympäristöstä paitsi maankäytön suunnittelijoille ja viranomaisille myös maanomistajille ja paikallisille asukkaille. Kaavoitus on tärkein keino säilyttää ja vaalia kulttuuriympäristöämme.

Alueita tai yksittäisiä kohteita voidaan suojella erilaisilla kaavamerkinnöillä ja -määräyksillä antamalla joko määräyksiä tai suosituksia ja ohjeita. Kaavakartoissa suojellut kohteet osoitetaan "/s"-aluemerkinnällä ja "sr"-suojelukohdemerkinnällä. Kaavalla voidaan myös kiinnittää huomiota yksittäisen arvokkaan rakennuksen ympäristöön, jolloin turvataan arvorakennuksen säilyminen osana kokonaisuutta. Tällöin uuden rakentamisen tulee sopeutua vanhaan ympäristöön sopivaksi. Maakuntakaavassa voidaan osoittaa ma -merkinnällä kulttuuriympäristön tai maiseman vaalimisen kannalta tärkeä kohde tai alue.

Muinaismuistolain nojalla suojellut kiinteät muinaisjäännökset esitetään kaavakartoissa mitakaavasta ja merkityksestä riippuen kohde- tai aluemerkinä (SM/sm). Merkintöihin liittyy kaavamääräyksiä, joissa annetaan tarkempia ohjeita. Lain mukaan muinaisjäännöksen kohdalle ei voi kaavassa osoittaa rakentamista. Rakennuspaikkojen oikealla sijoittelulla varmistetaan myös, ettei maanomistajalle koidu suojelusta kohtuutonta haittaa.

Kuva 170. LKYT 2006.

Muinaismuistolaki edellyttää, että alueen kiinteät muinaisjäännökset selvitetään ennen rakennustyön, maa-aineksen oton tai muun maankäyttöhankkeen aloittamista. Museovirasto tai maakuntamuseo tekee tarvittaessa arvion rakentamisen edellyttämästä tutkimustarpeesta. On tärkeää, että rakennushankkeen toteuttaja ottaa Museovirastoon yhteyttä mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Useimmissa tapauksissa hankkeet voidaan riittävien tutkimusten jälkeen toteuttaa suunnitellulla tavalla. Pienimuotoisten yksityisten rakennushankkeiden kuten omakotitalojen takia tehtävistä arkeologisista tutkimuksista vastaa Museovirasto. Lapissa tällaisia tutkimuksia on toistaiseksi tehty vain muutamissa tapauksissa.

Kaavojen valmistelussa tarvitaan myös viranomaisten yhteistyötä. Merkittävistä kaavoista järjestetään kunnan, maakunnan liiton ja valtion viranomaisten välisiä viranomaisneuvotteluja. Niiden tarkoituksena on saattaa kunnan tai maakunnan liiton tietoon muun muassa valtakunnalliset ja tärkeät seudulliset alueidenkäyttötavoitteet sekä viranomaisten käsitykset tutkimusten ja selvitysten tarpeesta. Kaavaneuvotteluissa ovat viranomaisina osallisia myös Museovirasto tai yhteistyösopimuksen tehnyt alueellinen maakuntamuseo.

Metsänkäsittely ja arkeologinen kulttuuriperintö

Monet muinaisjäännökset sijaitsevat metsätalousalueilla, joissa on aika ajoin tehtävä erilaisia uudistustoimia. Suojelukohteiden sijainnista on otettava selvää jo metsäsuunnittelussa, jotta ne voidaan ottaa huomioon seuraavissa vaiheissa, erityisesti ajolinjoja ja lastauspaikkoja sijoitettaessa. Hakkuut muinaisjäännösten kohdalla ovat sallittuja, kunhan ne tehdään jäännöksiä vahingoittamatta ja maanpintaa rikkomatta. Peittävän puuston poisto on myös muinaisjäännöksen hoitoa, koska rakenteet tulevat sen jälkeen paremmin esille. Hakkuissa syntyneet rangat ja oksat poistetaan muinaisjäännökseen kuuluvien rakenteiden päältä ja kuopista.

Maanpinnan muokkaus kuten äestys tai kan-
tojen poisto on muinaisjäännösalueella aina kiel-
lettyä, koska maaperän rikkoutuessa tuhoutuvat
myös mahdolliset rakenteet ja kerrostumat. Metsä-
talouden kehittämiskeskus Tapio on yhteistyössä
Museoviraston kanssa julkaissut ohjeet muinais-
jäännösten huomioon ottamisesta metsänkäsitel-
lyssä, joita saa muun muassa alueellisista metsä-
keskuksista ja metsänhoitoyhdistyksistä. Metsä-
alan organisaatioissa alan ammattilaisille järjeste-
tään vuosittain koulutusta kulttuuriperinnöstä ja
metsien käsittelystä. Metsähallitus on käynnistänyt
2010 Suomessa laajan ja monivuotisen kulttuuri-
perinnön inventointihankkeen, joka liittyy Kan-
sallisen metsäohjelman 2015 tavoitteisiin. Niiden
mukaisesti kulttuuriperintökohteiden inventointi
on vuoteen 2015 mennessä tehty kattavasti Met-
sähallituksen hallinnoimissa valtion metsissä ja
aloitettu yksityismetsissä. Lapissa hanke aloitet-
tiin 2010 Posion valtionmetsien inventoinnilla ja se
etenee vuosittain muihin alueen kuntiin.

Rakennusjärjestys

Rakennusvalvonnalla on keskeinen rooli kult-
tuuriympäristön säilymisessä. Rakennuslupaa
käsiteltäessä tulee harkita, miten uudisrakennus
sopeutuu vanhaan ympäristöön ja onko rakennuk-
sen kohdalta purettavalla rakennuksella kulttuuri-
historiallisia, säilytettäviä arvoja. Rakennuksen
purkamiseen tarvitaan lupa tai vähäisemmissä
toimenpiteissä ilmoitus. Purkamislupa voidaan
kuitenkin jättää myöntämättä, jos kyseessä on
rakennus, jolla on kulttuurihistoriallisesti mer-
kittäviä arvoja. Lupakäsittelyn yhteydessä tulee
myös selvittää, koskeeko rakentaminen tai muu
maankäyttö kiinteää muinaisjäännöstä. Maisemaa
muuttaviin toimenpiteisiin tarvitaan maisematyö-
lupa asemakaava-alueella ja yleiskaava-alueella jos
kaavassa näin määrätään.

Kunnan laatima rakennusjärjestys on kunnan
alueella tapahtuvan rakentamisen yleissäädös.
Siinä määritellään mm. maankäyttö- ja raken-
nuslain mukaisesti, millaisille toimenpiteille tar-
vitaan rakennuslupa sekä annetaan ohjeita mm.
uudisrakennusten sopeuttamisesta ympäristöön-
sä. Rakennusjärjestyksessä voidaan antaa ohjeita
erikseen kaavoitetuille ja muille alueille sekä kult-
tuuriympäristöä koskevia ohjeita ja määräyksiä.
Rakentamista ja korjaamista voidaan ohjata tar-
kemmilla rakennustapaohjeilla, joita voidaan laatia
rakennusjärjestyksen tai kaavoituksen yhteydessä
mm. kulttuurihistoriallisesti arvokkaille alueille.
Tällöin voidaan antaa yksityiskohtaisia ohjeita ra-
kennusten sijoittamisesta tonteille, rakennusten
muodoista, kattokaltevuudesta, materiaaleista ja
lähiympäristön hoidosta.

Kansalaisen vaikuttamismahdollisuudet

Kaavat valmistellaan vuorovaikutuksessa niiden
kanssa, joiden oloihin tai etuihin ne vaikuttavat.
Kaavoituksesta tiedottamisesta, osallistumisesta ja
viranomaisten yhteistyöstä säädetään maankäyttö-
ja rakennuslaissa. Kaavoituksesta tiedottamisella
varmistetaan, että osallisilla on mahdollisuus seu-
rata kaavoitusta ja vaikuttaa siihen. Kunnat tiedot-
tavat ajankohtaisista kaavahankkeista vuosittain
julkaistavassa kaavoituskatsauksessa. Kaavan val-
mistelun aloittamisesta (vireille tulosta), nähtävillä
olosta ja hyväksymisestä tiedotetaan paikallisissa
sanomalehdissä. Poikkeuksena on vaikutukseltaan
vähäinen asemakaavan muutos, jonka vireille tu-
lostä voidaan ilmoittaa kirjeellä asianosaisille.

Osallisia ovat ne, joiden oloihin tai etuihin kaava
saattaa huomattavasti vaikuttaa. Heitä ovat esi-
merkiksi kaava-alueen maanomistajat, asukkaat
ja muut ympäristön käyttäjät. Viranomaiset ja
yhteisöt ovat osallisia, kun kaavoitus koskee niiden
toimialaa. Jos kaava vaikuttaa yli kuntarajo-
jen, myös toisen kunnan jäsen voi olla osallinen.
Suunnitellut osallistumistilaisuudet sekä perus-
tiedot kaavahankkeesta esitetään osallistumis- ja
arviointisuunnitelmassa. Osallistua voi monella ta-
valla, esimerkiksi ottamalla yhteyttä kaavoittajaan,
osallistumalla tiedotus- ja keskustelutilaisuuksiin
tai esittämällä mielipide kaavasta sen ollessa näh-
tävillä.

Eri toimijoiden tavoitteet ja edut ovat usein kes-
kenään ristiriitaisia. Vuoropuhelun avulla erilaisia
näköyksiä sovitetaan yhteen. Aina ei silti päästä
kaikkien osapuolten kannalta hyväksyttävään lop-
putulokseen. Tällöin on mahdollista hakea muu-
tosta kaavan hyväksymistä koskevaan päätökseen.
Valitusoikeus on asianosaisilla, kunnan jäsenillä,
eräillä yhteisöillä sekä valtion viranomaisilla. Vai-
kutukseltaan vähäisestä asemakaavan muutokses-
tä valitusoikeus on suppeampi.

Maassamme toimii joukko kulttuuriympäris-
töjen hoitoon suuntautuneita yhdistyksiä. Lisäksi
useimmilla kotiseutu-, kylä- ja kaupunginosayh-
distyksillä on ohjelmassaan paikallisten ympäris-
töarvojen vaaliminen ja hoito. Kansalaisaktiivis-
tina voi tehokkaimmin vaikuttaa kaavoitukseen
toimimalla erilaisissa yhdistyksissä. Ympäristötie-
toinen kansalainen voi avata julkisen keskustelun
paikallislehdessä ongelmalliseksi kokemassaan
kysymyksessä. Yksi mahdollisuus on kääntyä poli-
ittisten päättäjien puoleen ja edellyttää kenties
huomiotta jääneiden ympäristöarvojen tarkempaa
selvittämistä tai vaihtoehtoisten ratkaisumallien
tutkimista.

Rakennusperinnön hoito

Korjaushanke

Viisaan korjaamisen lähtökohtana on rakennuksen ominaispiirteiden hyväksyminen ja turhien muutosten välttäminen. Usein ajatellaan että vanhan kunnioitus koskee vain suojeltuja ja erityisen arvokkaita taloja. Kuitenkin jokainen aikaa kestänyt rakennus on osoitus kelvollisesta rakentamisesta ja onnistuneista rakennusratkaisuksista.

Suunnitteluvaiheeseen on hyvä varata aikaa jopa vuosi. Jos mahdollista, talossa kannattaa asua ennen korjausten aloittamista. Tällöin omistaja tutustuu ja tottuu taloonsa ja oppii erottamaan oleelliset korjaustarpeet. On järkevämpää ja halvempaa ihmisen sopeutua rakennukseen kuin yrittää muuttaa rakennusta väkisin toisenlaiseksi. Tärkein edellytys korjata oikein on tuntee talonsa rakenteet, rakennushistoria ja ominaispiirteet. Näiden selvittämiseksi saatetaan tarvita kuntoarviota, tarkempia kuntotutkimuksia ja rakennushistorian selvitystä.

Ennen korjauksiin ryhtymistä arvioidaan rakennuksen historian aikana syntyneet muutokset ja suhtautuminen niihin. Alkuperäisen asun palauttamiseen ei yleensä ole syytä, myöhemmistä muutoksista poistetaan ainakin toiminnaltaan epäonnistuneet rakenteet. Samassa talossakin voi olla monenlaisia korjaustarpeita. Vaurioituneet rakenteet korjataan tai kunnostetaan. Restauraationi kutsutaan korjausta, jossa talon ominaispiirteet, rakennustapa ja historia otetaan huomioon kaikissa päätöksissä.

Viisas kiinteistönpito

Jokaisen talon- tai asunnonomistajan on hyvä tuntee talonsa, sen historiaa, muutosvaiheita ja nykyinen kunto. Rakennuksen korjaus- ja muutostöiden tulisi perustua pitkän tähtäimen korjaussuunnitelmaan, jossa on arvioitu esimerkiksi kymmenen seuraavan vuoden aikana tarvittavat korjaukset kustannusarvioineen. Korjaussuunnitelma pohjautuu kuntoarvioon, jonka on tehnyt arviointiin erikoistunut asiantuntija. Kuntoarvion tulee sisältää rakennuksen kaikki rakennusosat ja tekniset järjestelmät. Kuntoarviossa määritellään myös tarkempien kuntotutkimusten tarve. Vaikka kuntoarvioita ei teettäisikään ulkopuolisella asiantuntijalla, kannattaa talon rakennusosat käydä läpi ja kirjata havainnot. Korjausten taustaksi tarvitaan myös tietoa talon historiasta ja ominaispiirteistä. Samaan mappiin voi koota tietoa tehdyistä korjauksista, yksityiskohdat kuten käytetyt maalityypit

Kuva 171. Pyramidikattoinen kesänavetta. LKYT 2007.

unohtuvat helposti. Hyvin ylläpidetty huoltokirja on arvokas dokumentti tulevissa korjauksissa ja taloa myytäessä.

Talo vaatii säännöllistä hoitoa. Vuoden kiertoon liittyviä töitä ovat mm. rännien puhdistaminen syksyllä, lumityöt talvella sekä puutalossa alustan kissanluukkujen avaaminen keväällä. Pieni summa vuosittaisiin ylläpitokorjauksiin pidentää isompien korjausten väliä. Viisaaseen kiinteistönpitoon kuuluu myös omien voimavarojen tunteminen: onko aikaa tehdä itse, mitä pystyy itse tekemään, paljonko rahaa on käytettävissä vuosittain ja paljonko lainaa voi ottaa isoihin korjauksiin.

Puitteet korjauksille

Kun talon ostoa tai korjausta vasta suunnitellaan, kannattaa ottaa yhteyttä kunnan rakennusvalvontaan ja kaavoituksesta vastaavaan tahoon. Niissä osataan kertoa, mitkä korjaukset vaativat rakennuslupaa, onko rakennus kulttuurihistoriallisesti arvokas tai suojeltu ja mitä suojelu käytännössä tarkoittaa. Rakennusvalvontaviranomainen kertoo eri toimenpiteiden vaatimista luvista. Kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden rakennusten lupakäsittelyn yhteydessä rakennustarkastaja saattaa pyytää ehdotetuista muutoksista lausunnon maakuntamuseolta tai Museovirastosta.

Vanha talo voidaan korjata sen rakentamisaikakohdan rakentamistavan ja -ratkaisujen mukaisesti. Laajemmissa ja uudisrakentamiseen verrattavissa, useimmiten luvanvaraisissa, korjauksissa noudatetaan nykyisiä rakentamismääräyksiä, joita vanhojen rakennusten kohdalla sovelletaan. Soveltamisesta on syytä aina neuvotella kunnan rakennusvalvontaviranomaisen kanssa. Määräyksistä poikkeaminen ei missään tapauksessa saa vaarantaa asukkaiden terveyttä tai huonontaa turvallisuutta. Perinteiset rakenteet yleensä toimivat riittävän hyvin sellaisenaan tai pienin muutoksin. Ammattitaitoinen arkkitehti tai rakennesuunnitte-

Kuva 172. Puovi ja vellikello Ervastian pihapiirissä. LKYT 2006.

lija pystyy parhaiten esittämään perustelut poikkeuksille. Esimerkiksi märkätilojen suunnitteluratkaisuissa tulee kuitenkin noudattaa niitä koskevia nykymääräyksiä.

Järkevä korjausjärjestys

Korjaustarpeita on monenlaisia. On hyvä erottaa välttämättömät korjaukset sellaisista, jotka voidaan tehdä vähitellen asukkaiden terveyden tai talon kunnon vaarantumatta. Kiireellisiä ja välttämättömiä korjauksia ovat mm. vuotava katto, kosteus- ja homevauriot sekä vakavat kantavien rakenteiden vauriot. Näistä aloitetaan. Kun vakavat vauriot on korjattu, voidaan muita töitä tehdä vähitellen vaikka vuosien kuluessa. Asumisen kannalta oleellisia tiloja ovat pesutilat ja keittiö. Kun ne on saatu toimiviksi, voidaan muita huonetiloja kunnostaa ajan kanssa.

Talon säilymisen kannalta tärkeimmät rakennusosat ovat perustukset ja vesikatto. Vuotava vesikatto vaurioittaa rakenteita nopeasti. Vesikatto kannattaa paikata tai suojata tilapäisesti, jos sen korjaamista joudutaan odottelemaan. Perustusten vauriot vaikuttavat koko runkoon. Vaurioitumisen saa hidastumaan, kun maan pintaa talon ympärillä alennetaan ja kallistetaan pois päin.

Talon korjaamista ei pidä aloittaa summittaisella purkamisella. Jätelavalle saattaa päätyä talon historiaan oleellisesti kuuluvaa materiaalia. Esimerkiksi vanhoja pinkopahveja tapetteineen ei kannata repiä pois. Niistä saadaan tietoa talon vaiheista, ne voidaan usein säilyttää ja kiristää tai vähintään jättää uudempien kerrosten alle. Säilytettävät rakennusosat täytyy myös suojata kunnolla rakennustöiden ajaksi.

Kunnostajan 10 käskyä

Älä korjaa kunnossa olevaa, älä uusi korjattavissa olevaa. Paikkaa ja kunnosta.

Selvitä vaurion syy ja poista se. Korjaa vasta sitten ja korjaa entiselleen.

Käytä samoja materiaaleja ja työmenetelmiä kuin ennenkin on käytetty. Älä kokeile uutuuksia.

Säilytä vanha rakenne. Ellei se olisi kelvollinen, ei talosta olisi koskaan tullut vanhaa.

Jos voit, asu talossasi vuosi ennen kuin ryhdyt korjaamaan sitä. Ellei talosi riitä sinulle, vaihda mieluummin taloa.

Älä käytä materiaaleja, joita et voi myöhemmin vaihtaa tai korjata. Älä laiminlyö huoltotöitä.

Useimmat vauriot aiheutuvat huonosta hoidosta ja väärästä korjauksesta.

Vanhojen rakennusten kauneus on niiden herkästi turmeltuissa mittasuhteissa. Lämpötaloudelliset korjaukset eivät saa määrätä rakennuksen ulkonäköä. Useimmiten riittää seinärakenteiden tiivistäminen ja yläpohjan lisäeristys.

Hyväksy epäsäännöllisyyksiä, mutkia ja vinoutta, pientä epäkäytännöllisyyttä. Hyväksy tyylikerrostumia ja vanhanaikaisia ratkaisuja.

Hylkää tyyli- ja materiaali jäljitelmat.

Hylkää haaveet alkuperäistämisestä. Muutokset ovat osa rakennuksen historiaa. Palauttaminen onnistuu vain harvoin.

Nämä kunnostajan 10 käskyä ovat Museoviraston vuonna 1989 järjestämästä kiertonäyttelystä ihmisten talot, josta vastasi Ulla Rahola. Asia ei ole vanhentunut, vaan nämä säännöt pitävät edelleen hyvin paikkansa kun on kyse vanhan rakennuksen korjaamisesta. Vaikka viime vuosien aikana on keskitytty korostamaan rakennusten energiatehokkuutta, vanhan rakennuksen korjaamisen peruseräperiaatteet eivät ole muuttuneet.

Korjausten teettäminen

Suomessa on pitkä omatoimirakentamisen perinne. Usein korjaukset myös suunnitellaan itse. Ammattitaitoisen suunnittelijan käyttö säästää kuitenkin kustannuksia, aikaa ja vaivaa. Korjaus- ja restaurointisuunnittelu on erityisalansa, joka vaatii vuosien opiskelua ja hyvää perehtyneisyyttä rakennusperintöme historiaan, vanhoihin rakennuksiin ja rakennustapoihin. Suunnittelijan työ- eli referenssiluettelosta voi tarkistaa, onko hän suunnitellut ennenkin vastaavanlaisia kohteita. Suunnittelijan apua saatetaan tarvita pientenkin toimenpiteiden järkevän toteutusjärjestyksen laatimiseksi. Laajoissa korjaustöissä suunnittelija on välttämätön.

Ammattitaitoiset, luotettavat ja vanhoihin rakennuksiin perehtyneet ammattilaiset ovat tärkeitä korjaushankkeen onnistumisessa. Hyvien suunnittelijoiden ja rakentajien löytämiseksi kannattaa nähdä vaivaa. Lapista valitettavasti puuttuu korjausrakentamisen keskus, josta saisi kerralla tietoa korjausrakentamisen eri osa-alueita hallitsevista rakennusmiehistä, suunnittelijoista ja kierrätysmateriaalien kuten vanhojen hirsien saatavuudesta eri puolilla maakuntaa. Asiaan on kuitenkin tulossa parannusta, sillä vuosina 2009–2011 toimiva Kisälli-hanke tuottaa ammattitaitoisia korjausrakentajia myös Lappiin. Tietoa näistä osajista ja heidän palveluistaan voi tiedustella esimerkiksi ELY-keskuksen Ympäristö ja luonnonvarat -vastualueen alueidenkäyttöyksiköstä.

Korjaustyöt voidaan teettää urakkana tai tuntityönä. Urakalla tehtäväksi sopivat sellaiset työvaiheet, jotka on helppo määritellä etukäteen. Korjaustöitä kuitenkin teetetään usein tuntityönä, koska piilossa olevia rakenteita ja vaurioita ei voi tarkasti arvioida etukäteen. Korjaustöistä on aina tehtävä kirjallinen sopimus, esimerkiksi pienurakasopimus. Rakennuslupaa vaativissa toimenpiteissä täytyy olla nimettynä vastaava työnjohtaja, mutta hyvä työnjohtaja on suuri apu muillakin työmailla. Rakennuttajan on huolehdittava työmaan turvallisuudesta ja siisteydestä. Korjaustyötä on myös valvottava. Vaativissa korjaustöissä ja teknisten järjestelmien (LVIS) korjauksissa kannattaa aina palkata ammattivalvoja.

Korjausneuvontaa ja avustuksia

Avustuksia rakennusten entistävään korjaamiseen kulttuurihistoriallisesti arvokkaille kohteille myöntää Museovirasto ja rakennusperinnön hoitoon Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus. Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen Ympäristö ja luonnonvarat -vastualueen

alueidenkäyttöyksikkö antaa tietoa rakennusperinnön hoitoon tarkoitettujen avustusten ja Museovirasto entistämisyksikön hakemisesta. Suomen Kotiseutuliitolta voi hakea avustusta seurantalokorjausta varten ja Museovirastosta harkinnanvaraista avustusta museorakennuksen korjaamiseen. Kunnat myöntävät peruskorjausavustusta ja ELY-keskusten elinkeino -vastualueet (entiset TE-keskukset) avustusta erilaisiin elinkeinoin ja niiden kehittämiseen liittyviin hankkeisiin. Kirkkohallitus myöntää avustuksia ja tukilainoja kirkkojen, seurakuntatalojen ja pappiloiden korjaukseen.

Avustusten ehtona on yleensä se, että korjaus tehdään entisenlaisilla materiaaleilla ja menetelmillä vanhaa rakennustapaa kunnioittaen. Hakuaika on syksyllä ja avustus myönnetään seuraavaksi vuodeksi, avustuspäätökset pyritään tekemään kevään aikana. Avustuksia ei myönnetä takautuvasti jo tehtyjä korjauksia varten. Avustusta voidaan myöntää myös korjaussuunnitelman tekemistä varten. Avustusta voi hakea samaan kohteeseen useana vuonna peräkkäin, esimerkiksi yhtenä vuonna kengitykseen ja rungon korjaamiseen, toisena katon korjaukseen ja seuraavana vuonna taas ikkunoiden ja ovien kunnostamista varten. Kaikkea ei yleensä ehdi eikä kannata yrittää korjata kertaheitolla. Hyvistä korjausmenetelmistä löytyy tietoa mm. Museoviraston Korjauskortistosta. Kor-teissa paneudutaan eri aiheisiin selkeästi.

Korjausrakentamisen käsitteitä

Restaurointi, entistäminen

Korjaus, joka tähtää rakennettuun ympäristöön tai rakennukseen sisältyvien antikvaaristen ja arkkitehtonisten arvojen ylläpitämiseen. Korjauksessa käytetään konservoivia toimenpiteitä.

Rekonstruointi

Rakennuksen tai rakennuksen osan rakentaminen uudelleen säilyneiden osien ja / tai asiakirjojen perusteella.

Konservointi

Konservointi on rakennuksen, rakennusosan tai pintakäsittelyn suojaamista tuhoutumiselta ja niissä olevien vikojen korjaamista konservoinnin asiantuntijan toimenpiteillä.

Arkeologisen kulttuuriperinnön hoito

Museovirasto vastaa arkeologisen kulttuuriperinnön hoidosta, johon kuuluu muinaisjäännösten ja niiden ympäristön kunnossapito sekä käytön suunnittelu ja organisointi. Hoidon tavoitteena on jäännöksen säilyttäminen, mikä useimmiten tarkoittaa jäännöstä peittävän kasvillisuuden poistoa ja näkymien avaamista. Hoitoon tarvitaan aina myös maanomistajan lupa.

Museoviraston luvalla muinaisjäännöksiä voivat hoitaa myös maanomistajat, muut valtionlaitokset, kunnat tai muut yhteisöt sekä rekisteröidyt yhdistykset. Museovirasto opastaa ja neuvoo luvan saajaa hoito- ja käyttösuunnitelman teossa ja varsinaisesta käytännön työstä vastaavat alueelliset ja paikalliset toimijat.

Muinaisjäännösten hoitoon ei toistaiseksi voida saada suoraa rahallista tukea. Arvokkaaksi määritellyn perinnebiotoopin alueella sijaitsevan muinaisjäännöksen hoitoon on kuitenkin mahdollista anoa erityisympäristötukea. Luonnon ja maiseman monimuotoisuuden edistämiseksi tarkoitettua tukea voidaan käyttää myös muinaisjäännösten hoitoon. Tukea voivat tällä hetkellä hakea sekä viljelijät että rekisteröidyt yhdistykset. Muinaisjäännösten hoito voidaan liittää myös kylämaisemien kunnostukseen tai luonto- ja kulttuuripolkujen rakentamiseen, jolloin työhön on mahdollista hakea rahoitusta esimerkiksi Leader-toimintaryhmiltä. Rekisteröidyt yhdistykset voivat hoitaa muinaisjäännöksiä myös talkoilla.

Muinaisjäännökset sopivat hyvin opetus-, nähtävyys- ja matkailukohteiksi. Lähtökohtana on, että esiteltävät kohteet ovat hoidettuja ja opastettuja. Kotiseutuyhdistykset, museot tai koulut voivat hakea lupaa esimerkiksi oman nimikkojäännöksen hoitoon. Opasteiden suunnitteluun saa neuvontaa ja ohjausta Museovirastosta tai Lapin maakuntamuseosta.

Lapin alueella muinaisjäännösten hoito oli vilkkainta 1988–1991, jolloin Museovirastolla oli Ivalossa oma aluesuunnittelija. Hoidon piiriin on kuulunut kaikkiaan parikymmentä muinaisjäännöstä, mutta nykyisin niitä on vain kymmenkunta Inarissa ja Utsjoella. Useimpia hoidetaan Museoviraston, Lapin ELY -keskuksen tai Metsähallituksen välisenä yhteistyönä, osana laajempaa kulttuuriympäristön hoitoa. Esimerkkinä paikallisesta toiminnasta voidaan mainita Utsjoen Kirkkotupayhdistys, joka hoitaa erityistuellalla Utsjoen kirkkotuvan niittyalueita.

Maiseman hoito

Maaseudun kasvot ovat viime vuosikymmenten kuluessa muuttuneet nopeaan tahtiin, ja monipuolinen kulttuurimaisema on yhtenäistynyt ja köyhtynyt. Tehomaatalous on aiheuttanut osan muutoksista. Karja on siirretty ennen laajoilta laidunalueilta sisätiloihin, ja laitumet ovat jääneet käytöstä. Viljelymenetelmien modernisoituminen on vaikuttanut perinteisten rakennusten katoamiseen maaseudun maisemasta. Peltojen ladot ja pihapiirien laitamien riihet ja aitat ovat käyneet tarpeettomiksi, jolloin ne usein ovat ränsistyneet paikoilleen tai ne on purettu pois.

Suurin uhka maaseudun perinteisille maisemille on toiminnan ja asutuksen väheneminen. Maatilojen ja peltojen määrä on laskenut ja monet tilat ovat loppettaneet tuotantonsa. Laiduntamisen ja niiton loppuminen sekä peltojen paketointi on muuttanut maisemaa eniten. Umpeen kasvamisen ja metsittämissä seurauksena aiemmin avoin ja monipuolinen maaseudun kulttuurimaisema sulkeutuu. Avoimen alan vähetessä kyliltä näiden alueiden maiseman arvostus vähenee.

Maaseutumaiseman tulevaisuus ja luonnon arvo turvataan parhaiten maataloustuotantoa jatkamalla. Avoin peltomaisema on ollut tärkein kulttuurimaiseman tunnusmerkki maaseudulla. Perinnemaisemat kuten niityt, hakamaat ja metsälaitumet sekä metsien ja vesistöjen reunavyöhykkeet, puu- ja metsäsaarekkeet, ojien ja teiden pien-tareet lisäävät luonnon ja maiseman monimuotoisuutta. Niihin on syntynyt tunnusomainen ja rikas kasvi- ja eläinlajistonsa. Perinnemaisemia voidaan myös palauttaa. Maisemallisesti ja lajistoltaan monipuolisia vanhoja laidunalueita, ahoja, niittyjä ja hakoja on vielä jäljellä ja uudelleen esiin avattavissa. Maaseutumaiseman ja perinnebiotooppien monimuotoisuuden kannalta ne ovat tärkeitä ja säilyttämisen arvoisia. Otettaessa vanhat laitumet uudelleen käyttöön tarvitaan puiden ja pensaiden raivausta ja alueen aitaamista. Laiduntaminen on helppo tapa hoitaa perinnemaisemaa. Naudat, lampaat, hevoset ja vuohet ovat parhaita maiseman hoitajia. Perinnemaisemien ja -biotooppien hoitoon on mahdollista saada myös erilaisia tukia ja avustuksia. Lisätietoja tuista saa esimerkiksi Lapin ELY -keskuksesta.

Arvokkailla kulttuurialueilla ja kyläkeskuksissa avoimet näkymät ja perinnemaisemat tulisi säilyttää. Valtateiden tienvarsien hoitaminen on erittäin tärkeää, sillä maisema nähdään ja koetaan ensimmäiseksi tieltä käsin. Hoidetut tienpien-tareet ja rantamaisemat parantavat huomattavasti maiseman miellyttävyyttä ja mielenkiintoisuutta. Hyvin hoidettu tienvarren kasvillisuus auttaa hahmotta-

maan, missä kohdin haja-asutus muuttuu taajamaksi. Tieympäristön hoito vaikuttaa asumisviihtyvyyteen ja luo myönteistä kuvaa alueen elinvoimaisuudesta. Tärkeää on hoitaa myös kyläalueiden sisäisiä pienmaisemia, pihapiirejä, kokoontumispaikkoja ja näköalapaikkoja. Mitä pienemmästä maisema-alueesta on kysymys, sitä lähempää sitä tarkastellaan ja sitä herkemmin muutokset siinä erottuvat, olipa kyse perinnemaisematilkusta tai rakennusten muodostamasta pihapiiristä.

Pihapiirit ja niiden rakennukset ovat olennainen osa lappilaisen kylän kulttuurimaisemaa. Perinteisen peräpohjalaistalon purkaminen pihapiiristä ja sen korvaaminen perinteestä poikkeavalla omako-

titalojen tyyppiratkaisulla merkitsee vauriota kulttuurimaisemassa. Keinotekoinen ratkaisu on myös jättää vanha rakennus tyhjäksi "kummitustaloksi" uuden viereen. Yleensäkin uudisrakentamista vanhaan pihapiiriin tulisi välttää, sillä uudistekniikka ja materiaalien sovittaminen vanhan rinnalle on ongelmallista ja vaatii asiantuntemusta. Mikäli se vain on mahdollista, kannattaisi vanhoista rakennuksista mieluummin tehdä käyttökelpoisia. Rakennusten lisäksi myös koko pihapiirissä, puutarhassa ja pelloilla pätee samat hoitoperiaatteet. Kun pysyttelet alkuperäisissä hoitotoimenpiteissä ja ratkaisuissa sitä varmimmin välttyt virheiltiltä ja vanha kulttuuriympäristö säilyy.

Kuva 173. LKYT 2006.

LÄHTEET

- Andersson, G. A 1912. Kemijärven pitäjän vaiheita. Kemin uusi kirjapaino, Kemi.
- Appelgren, Hjalmar. 1881. Muinaisjäännöksiä ja Tarinoita Kemin kihlakunnan itäisissä osissa. Suomen muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja V. Suomen muinaismuistoyhdistys, Helsinki.
- Arkeologia Suomessa - Arkeologi i Finland. Arkeologiset kenttätutkimukset Suomessa 1985 - . Museovirasto, Helsinki.
- Arkeologinen inventointi. 2002. Opas inventoinnin suunnitteluun ja toteuttamiseen. (Toim. P. Maaranen ja T. Kirkinen.) Museovirasto. Jyväskylä.
- Calamnius, Johan. 1868. Muinaistiedustuksia Pohjanperiltä. Suomi II:7. Helsinki.
- Castrén Z. 1894. Vanhan ajan muistoja Kemin, Tervolan ja Simon seurakunnista. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja XIV. Helsinki 1894.
- Elo, Tiina. 2008. Aatteiden talot – seurantaloiden historiaa Lapissa. Lapin maakuntamuseo, Rovaniemi. Maakunnallinen museolehti Raito 2008. 28–33.
- Heikkola, Leena & Hiilivirta, Kaija. 1983. Lapin jälleenkäntäminen. Lapin lääninhallitus, Lapin maakuntaliitto, Rovaniemi.
- Heinänen, Hannu. 1986. Väestökehitys itsenäisen seurakunnan synnystä nykypäiviin. Teoksessa Simon kirja. (toim. Heinänen Hannu ja Hiltunen Mauno). Simon kunta. JYY:n kotiseutusarja ; n:o 24. 77–94.
- Heinänen, Hannu ja Hiltunen, Mauno (toim.) 1986. Simon kirja. Simon kunta. JYY:n kotiseutusarja ; n:o 24.
- Heljala, Minna; Seppälä, Sirkka-Liisa ja Elo, Tiina. 2012. Joen ja meren rajakaupunki. Tornion kulttuuriympäristöohjelma. Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus ja Ympäristöministeriö, Helsinki. Suomen ympäristö 36/2012.
- Hentilä, Helka-Liisa ja Suikkari, Risto. (toim.) 2011. Simon kunnan maankäytön kehityskuva. Kuntasuunnittelun kurssi ja jatkokurssi Simossa 2010. Oulun yliopiston Arkkitehtuurin osasto, Oulu. Oulun yliopiston Arkkitehtuurin osaston julkaisuja. Julkaisu C 136.
- Hiltunen, Mauno. 1986. Simon alue, asutus, väestö ja elinkeinot vuoteen 1865. Teoksessa Simon kirja. (toim. Heinänen Hannu ja Hiltunen Mauno). Simon kunta. JYY:n kotiseutusarja ; n:o 24. 17–75.
- Huurre, Matti. 1983. Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin esihistoria. Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin historia I. Pohjois-Pohjanmaan maakuntaliiton ja Lapin maakuntaliiton yhteinen historiatoimikunta, Kuusamo.
- Iltanen, Jussi. 2009. Radan varrella. Suomen rautatieliikennepaikat. Karttakeskus, Keuruu.
- Johansson, Peter ja Kujansuu, Raimo (toim.). 2005. Pohjois-Suomen maaperä. Maaperäkarttojen 1:400 000 selitys. Geologian tutkimuskeskus, Espoo.
- Knihtilä-Manninen, Leena. 1986. Simon lohkalustat. Teoksessa Simon kirja. (toim. Heinänen Hannu ja Hiltunen Mauno). Simon kunta. JYY:n kotiseutusarja ; n:o 24. 185–213.
- Korhonen, Teppo. 1991. Kuisti. Kansatieteellinen tutkimus. Suomen Muinaismuistoyhdistys, Helsinki. Kansatieteellinen Arkisto 37.
- Kotivuori, Hannu ja Torvinen, Markku. 1992. Länsi-Pohjan kiinteät muinaisjäännökset. Lapin seutukaavaliitto, Rovaniemi. Lapin seutukaavaliiton julkaisusarja A, n:o 117.
- Kuvaja, Anne. 1986. Simon kirkko ja kellotapuli. Teoksessa Simon kirja. (toim. Heinänen Hannu ja Hiltunen Mauno). Simon kunta. JYY:n kotiseutusarja ; n:o 24. 557–575.
- Lapin rakennusperintö. 1984. Lapin läänin rakennusperintö ry, Rovaniemi.
- Lassila, Juhani. 2001. Lapin koulutushistoria. Kirkollinen alkuopetus, kansa-, perus- ja oppikoulut. Osa 1. Acta Universitatis Ouluensis. Series E. Scientiae Rerum Socialium. Oulun yliopisto, Oulu.
- Lavento, Mika (toim.) 2004. Early in the North. Archaeological Society of Finland : Finnish Antiquarian Society, Helsinki. Iskos 13.
- Linkola, Martti (toim.). 1967. Entinen Kemijoki. Kemijoki Oy, Helsinki.
- Lokio, Jarmo. 1997. Lapin kulttuuriympäristöohjelma. Lapin ympäristökeskus, Rovaniemi.
- Länsi-Lapin kiinteät muinaisjäännökset. 2011. Koonnut Mika Sarkkinen. Lapin liitto, Rovaniemi.
- Länsipohjan kulttuurimiljööt, Tornionlaakson maakuntamuseon kiertonäyttely 1985 –kirjanen.
- Maisema-alueityöryhmän mietintö I (66/1992). Maisemanhoito. 1993. Ympäristöministeriö, ympäristönsuojeluosasto, Helsinki.
- Maisema-alueityöryhmän mietintö II (66/1992). Arvokkaat maisema-alueet. 1993. Ympäristöministeriö, ympäristönsuojeluosasto, Helsinki.
- Maiseman muisti. Valtakunnallisesti merkittävät muinaisjäännökset. (toim. Paula Purhonen ja Helena Ranta) 2001. Museovirasto. Helsinki.
- Metsä, harju ja järvi. Näkökulmia suomalaiseen maisematutkimukseen ja -suunnitteluun. 2000. Raivo, Petri J. ja Saarinen, Jarkko (toim.). Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 776. Metsäntutkimuslaitos, Rovaniemen tutkimusasema, Rovaniemi.
- Myllylä, Ismo. 1986. Liikenne- ja tietoliikenneyhteydet. Teoksessa Simon kirja. (toim. Heinänen Hannu ja Hiltunen Mauno). Simon kunta. JYY:n kotiseutusarja ; n:o 24. 97–123.
- Mäkinen, Kalevi. 1998. Maankohoaminen Kemijoen uoman muokkaajana. Lapin maakuntamuseo, Rovaniemi. Maakunnallinen museolehti Raito 1998/1. 9–13.
- Nikula, Riitta. 1993. Rakennettu maisema. Suomen arkkitehtuurin vuosisadat. Otava, Helsinki.
- Okkonen, Jari. 2003. Jättiläisen hautoja ja hirveitä kivi-röykkiöitä – Pohjanmaan muinaisten kivirakennelmien arkeologiaa. Acta Universitatis Ouluensis. Series B. Humaniora, 52. Oulun yliopisto, Oulu.
- Pakkala, Leni. 2001. Aatteen talot. Teoksessa Lounatvuori, Irma ja Putkonen, Lauri (toim.). Rakennusperintömme. Kulttuuriympäristön lukukirja. Ympäristöministeriö ja Museovirasto, Hämeenlinna.
- Pakkala, Leni. 2008. Sali, näyttämö, puffetti ja lippuluuku. Teoksessa Halme, Anna-Maija ja Pakkala, Leni (toim.). Yhdessä rakennetut. Suomalaiset seurantalot.. Suomen Kotiseutuliitto, Vammala. Suomen Kotiseutuliiton julkaisuja A:18. 56–62.

- Palviainen, Ritva. 1986. Simon vanhat talonpoikaisrakennukset. Teoksessa Simon kirja. (toim. Heinänen Hannu ja Hiltunen Mauno). Simon kunta. JYY:n kotiseutusarja ; n:o 24. 253–289.
- Panu, Jorma. 2008. Se korkea talo mäellä. Teoksessa Halme, Anna-Maija ja Pakkala, Leni (toim.). Yhdessä rakennetut. Suomalaiset seurantalot. Suomen Kotiseutuliitto, Vammala. Suomen Kotiseutuliiton julkaisuja A:18. 68–70.
- Pennanen, Jukka ja Näkkäläjärvi, Klemetti. 2000. Siidastallan. Siidoista kyliin. Luontosidonnainen saamelaiskulttuuri ja sen muuttuminen. Pohjoinen, Oulu. Inarin saamelaismuseon julkaisuja n:o 3.
- Pänkäläinen, Jouni. 1986. Simon maatalous nälkävuosista pellonraivausjärjestelmään. Teoksessa Simon kirja. (toim. Heinänen Hannu ja Hiltunen Mauno). Simon kunta. JYY:n kotiseutusarja ; n:o 24. 125–157.
- Rahikainen, Päivi. 2011. Entisajan navetoista Peräpohjassa. Teoksessa Tornionlaakson vuosikirja–Tornedalens årsbok (toim. Henri Nordberg). Tornionlaakson neuvosto ja Tornionlaakson maakuntamuseo, Tornio.
- Rautamäki, Maija. 1989. Maisema rakentamisen perustana. Selvitys 2/1989. Ympäristöministeriö Kaavoitus ja rakennusosasto, Helsinki.
- Sainio, Tapani. 2008. Seurantalons merkitys yhteisölle. Teoksessa Halme, Anna-Maija ja Pakkala, Leni (toim.). Yhdessä rakennetut. Suomalaiset seurantalot. Suomen Kotiseutuliitto, Vammala. Suomen Kotiseutuliiton julkaisuja A:18. 34–37.
- Schulz, Eeva-Liisa ja Carpelan, Christian (toim.). 1997. Varhain Pohjoisessa : maa : Varhain Pohjoisessa -hankkeen artikkeleita. Early in the North : the land : reports of The Early in the North project. University of Helsinki, Department of Archaeology, Helsinki. Helsinki papers in archaeology no. 10.
- Schulz, Eeva-Liisa ja Carpelan, Christian (toim.). 1998. Varhain Pohjoisessa : johdanto. Varhain Pohjoisessa -hankkeen artikkeleita. University of Helsinki, Department of Archaeology, Helsinki. Helsinki Papers in Archaeology no.11.
- Siipola, Markku. 1986. Simon metsätalous. Teoksessa Simon kirja. (toim. Heinänen Hannu ja Hiltunen Mauno). Simon kunta. JYY:n kotiseutusarja ; n:o 24. 159–184.
- Soikkeli, Anu. 2004. Jälleenrakennustoiminta Lapissa. Teoksessa Pihkala, Antti (toim.). Jälleenrakennusajan perintö Lapissa. Lapin läänin rakennusperinne ry, Oulu. 34–45.
- Soikkeli, Anu. 2008. Toiveikkuuden aika. Sodanjälkeistä rakentamista. Tuuma 4/2008. Rakennusperinteen ystävät ry, Turku. 6–14.
- Tiitinen, Teija. 1999. Hiidenkiuas ja tulikukka. Opas arkeologisen kulttuuriperinnön hoitoon. Museovirasto, Helsinki.
- Tuomisto, Tero. 2008. Työväentalot ja kansantalot. Teoksessa Halme, Anna-Maija ja Pakkala, Leni (toim.). Yhdessä rakennetut. Suomalaiset seurantalot. Suomen Kotiseutuliitto, Vammala. Suomen Kotiseutuliiton julkaisuja A:18. 82–83.
- Tuomisto, Tero ja Pakkala, Leni. 2008. Talkoin ja lahjoituksin. Teoksessa Halme, Anna-Maija ja Pakkala, Leni (toim.). Yhdessä rakennetut. Suomalaiset seurantalot. Suomen Kotiseutuliitto, Vammala. Suomen Kotiseutuliiton julkaisuja A:18. 10–16.
- Uusi-Seppä, Niina (toim.). 2009. Satakunnan kulttuuriympäristöohjelma 2009 – 2015. Lounais-Suomen ympäristökeskuksen raportteja 7/2009. Lounais-Suomen ympäristökeskus, Helsinki.

Arkistolähteet

- Kansallisarkiston Maanmittaushallituksen karttakokoelmat.
 Museoviraston arkeologian, rakennushistorian ja kulttuurihistorian osaston arkistot.

Elektroniset lähteet

- Kulttuuriympäristön rekisteriportaali. URL-osoite: <http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali/portti/default.aspx>
- Lapin kulttuuriympäristöt tutuksi -hankkeen arkeologinen tietokanta. Lapin kiinteät muinaisjännökset vuoteen 2006. Koonnut Mika Sarkkinen 2007. Lapin ELY-keskus.
- Lapin kulttuuriympäristöt tutuksi -hankkeen inventointitietokanta. Simo 2006–2007. Lapin ELY-keskus.
- Lapin liitto. Lopulliset väestömuutostilastot Lapin kunnissa. Taulukko 30.7.2012. <http://www.lapinliitto.fi/195>. [Viitattu 19.2.2013.]
- Lapin liitto. Väkiluku Lapin kunnissa 1970–2008. Taulukko 17.4.2009. http://www.lapinliitto.fi/c/document_library/get_file?folderId=52584&name=DLFE-3123.pdf [Viitattu 19.2.2013.]
- Lapin liitto. Työpaikat työnantajasektorin mukaan Lapissa seutukunnittain ja kunnittain 1990 – 2009. Taulukko 1.11.2011. <http://www.lapinliitto.fi/194>. [Viitattu 19.2.2013.]
- Museovirasto. Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY. Simo. http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_list.aspx [Viitattu 15.2.2013.]
- Museoviraston ylläpitämä muinaisjännösrekisteri. Jatkuvasti päivitettävä tietokanta, joka sisältää tietoa esihistoriallisista ja historiallisista kiinteistä muinaisjännöksistä ja löytöpaikoista.
- Pohjanperän muinaismuistot -sivusto. Tornionlaakson maakuntamuseo, Kemin taidemuseo ja Oulun yliopisto. URL-osoite <http://www.tornio.fi/muinaismuistot>
- Rakennusperintö-portaali. Korjaushanke. http://www.rakennusperinto.fi/Hoito/Korjaushanke/fi_FI/Korjaushanke/ [Viitattu 3.5.2011.]
- Simon kunta. Nähtävyydet. Marttilanlahden aittarivistö. <http://www.simo.fi/?g=etusivu&pid=741&cg=205&sg=253> [Luettu 5.2.2013]

Julkaisemattomat lähteet

- Mika Tiiron sähköpostiviestit 20.9.2012 ja 21.3.2013.

KUVAILEHTI

<i>Julkaisija</i>	Ympäristöministeriö ja Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen Ympäristö- ja luonnonvarat -vastuualue			<i>Julkaisu-aika</i> Joulukuu 2013
<i>Tekijä(t)</i>	Tiina Elo ja Sirkka-Liisa Seppälä			
<i>Julkaisun nimi</i>	Mutterikuistien kylät • Simon kulttuuriympäristöohjelma			
<i>Julkaisusarjan nimi ja numero</i>	Suomen ympäristö 9/2013			
<i>Julkaisun teema</i>	Rakennettu ympäristö			
<i>Julkaisun osat/ muut saman projektin tuottamat julkaisut</i>				
<i>Tiivistelmä</i>	<p>Simon kulttuuriympäristöt löytyvät lähinnä kylätaajamista, mutta myös yksittäisten tilojen ympäristöistä. Lähinnä vesistöjen varsille sijoittuvat asuinsijat tarjoavat kauniita perinnemaisemia ja talonpoikaisia rakennuksia ympäristöineen.</p> <p>Kulttuurimaisemat muuttuvat kiihtyvällä vauhdilla ja elämän jäljet ovat osittain katoamassa peruuttamattomasti. Siksi niiden dokumentointi on tärkeää.</p> <p>Ohjelmassa luodaan katsaus Simon kulttuuriympäristön historialliseen kehitykseen ja esitellään perustiedot rakennetun ympäristön ja arkeologisen kulttuuriperinnön nykytilanteesta. Ohjelman päämääränä on tarjota tietoa kaavoituksen ja muun suunnittelun välineeksi sekä vahvistaa asukkaiden paikallisidentiteettiä ja tietoisuutta omasta ympäristöstään. Kirja toimii myös ympäristönhoidon opaskirjana. Samalla sillä on suuri merkitys kotiseudun lukukirjana ja arvokkaiden kohteiden tietopankkina.</p> <p>Vastuu kulttuuriympäristöstä on niin yksityisillä ihmisillä kuin yhteisöillä.</p>			
<i>Asiasanat</i>	kulttuurimaisema, kulttuuriympäristö, rakennettu ympäristö, rakennusperintö, rakennussuojelu, maisemanhoito, perinnemaisema, muinaisjäänös, arkeologia, Lappi, Simo			
<i>Rahoittaja/ toimeksiantaja</i>	Lapin kulttuuriympäristöohjelma -hanke, Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus, Ympäristö ja luonnonvarat -vastuualue, alueidenkäyttöyksikkö			
	ISBN 978-952-11-4174-4 (nid.)	ISBN 978-952-11-4175-1 (PDF)	ISSN 1238-7312 (pain.)	ISSN 1796-1637 (verkoj.)
	<i>Sivuja</i> 121	<i>Kieli</i> suomi	<i>Luottamuksellisuus</i>	<i>Hinta (sis. alv 8 %)</i>
<i>Julkaisun myynti/ jakaja</i>	www.ym.fi/julkaisut			
<i>Julkaisun kustantaja</i>	Lapin kulttuuriympäristöohjelma -hanke			
<i>Painopaikka ja -aika</i>	Edita Prima Oy, Helsinki 2013			

PRESENTATIONSBLAD

Utgivare	Miljöministeriet och Närings-, trafik- och miljöcentralen i Lappland	Datum December 2013		
Författare	Tiina Elo och Sirkka-Liisa Seppälä			
Publikationens titel	Mutterikuistien kylät • Simon kulttuuriympäristöohjelma (Hexagonal farstuars byar • Kulturmiljöprogram i Simo)			
Publikationsserie och nummer	Miljön i Finland 9/2013			
Publikationens tema	Byggd miljö			
Publikationens delar/ andra publikationer inom samma projekt				
Sammandrag	<p>Kulturmiljöerna i Simo befinner sig närmast inom byområden men också inom enskilda gårdars omgivningar. Det är närmast de vid vattensystem som erbjuder vackra historiska landskap och bondbyggnader med sina miljöer.</p> <p>Kulturmiljöer förändrar sig i en allt snabbare takt, och livets spar håller på att försvinna oåterkalleligt. Därför är det viktigt att dokumentera dem.</p> <p>Programmet ger en översikt över den historiska utvecklingen av Simo kommuns kulturmiljö och lägger fram fakta om nuläget av byggd miljö och arkeologisk kulturarv. Programmet syftar till att ta fram uppgifter som behövs vid planläggning och övrig planering samt att stärka kommuninvånarnas lokala identitet och medvetenhet om sin omgivning. Boken fungerar också som en handbok för miljövärd. Boken har samtidigt en stor betydelse som hemtraktens läsebok och som en databank för värdefulla fornlämningsplatser.</p> <p>Ansvar för kulturmiljön vilar både på enskilda människor och på sammanslutningar.</p>			
Nyckelord	kulturlandskap, kulturmiljö, byggd miljö, byggnadsarv, byggnadskydd, landsskapsvård, byggandets historia, vårdbiotoper, fornlämningar, arkeologi, Lappland, Simo			
Finansiär/ uppdragsgivare	Lapplands kulturmiljöprogram -projekt, Närings-, trafik- och miljöcentralen i Lappland			
	ISBN 978-952-11-4174-4 (hft.)	ISBN 978-952-11-4175-1 (PDF)	ISSN 1238-7312 (print)	ISSN 1796-1637 (online)
	Sidantal 121	Språk finsk	Offentlighet	Pris (inneh. moms 8 %)
Beställningar/ distribution	www.ym.fi/julkaisut			
Förläggare	Lapplands kulturmiljöprogram -projekt			
Tryckeri/tryckningsort -år	Edita Prima Ab, Helsingfors 2013			

DOCUMENTATION PAGE

<i>Publisher</i>	Ministry of the Environment and Centre for Economic Development, Transport and the Environment for Lapland		<i>Date</i> December 2013	
<i>Author(s)</i>	Tiina Elo and Sirkka-Liisa Seppälä			
<i>Title of publication</i>	Mutterikuistien kylät • Simon kulttuuriympäristöohjelma (Villages of hexagonal porches • Cultural Environmental Programme of Simo)			
<i>Publication series and number</i>	The Finnish Environment 9/2013			
<i>Theme of publication</i>	Build environment			
<i>Parts of publication/ other project publications</i>				
<i>Abstract</i>	<p>The cultural landscapes in Simo can be found especially within villages, but also in the surroundings of individual farms. Especially dwelling places situated by lakes or rivers offer beautiful traditional landscapes and peasant buildings with their surroundings.</p> <p>Cultural landscapes are partly changing at an ever-increasing pace, and the traces of life are disappearing irreversibly. For that reason it is crucial to get them documented.</p> <p>The programme gives an overview of historical developments and presents basic data on the present situation of the constructed environment and archaeological heritage. The programme provides information to be used in land use planning and other planning work and to strengthen the local identity and awareness of the cultural environment. The book serves also as a guide for environmental care. At the same time it has great importance as a native region reading book as well as a data bank for valuable objects.</p> <p>Responsibility for the cultural environment rests both with individual people and organizations.</p>			
<i>Keywords</i>	cultural landscape, cultural environment, constructed environment, construction heritage, construction protection, landscape care, history of construction, archaeological remains, archaeology, Lapland, Simo			
<i>Financier/ commissioner</i>	Laplands Cultural Environmental Programme -project, Centre for Economic Development, Transport and the Environment for Lapland			
	ISBN 978-952-11-4174-4 (pbk.)	ISBN 978-952-11-4175-1 (PDF)	ISSN 1238-7312 (print)	ISSN 1796-1637 (online)
	<i>No. of pages</i> 121	<i>Language</i> Finnish	<i>Restrictions</i>	<i>Price (incl. tax 8 %)</i>
<i>For sale at/ distributor</i>	www.ym.fi/julkaisut			
<i>Financier of publication</i>	Laplands Cultural Environmental Programme -project			
<i>Printing place and year</i>	Edita Prima Ltd. Helsinki 2013			

Simon kulttuuriympäristöohjelmassa luodaan katsaus kunnan kulttuuriympäristön historialliseen kehitykseen ja esitellään perustiedot rakennetun ympäristön ja arkeologisen kulttuuriperinnön nykytilanteesta. Ohjelmatyön päämääränä on tarajota tietoa kaavoituksen ja muun suunnittelun välineeksi sekä vahvistaa asukkaiden paikallisidentiteettiä ja tietoisuutta omasta ympäristöstään. Kirja toimii niin ympäristöhoidon opaskirjana, kotiseudun lukukirjana kuin Simon kunnan arvokkaiden kulttuuriympäristökohteiden tietopankkina.

Simon kulttuuriympäristöohjelma on tehty Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen Ympäristö ja luonnonvarat -vastuualueen alueidenkäyttöyksikön hallinnoiman Lapin kulttuuriympäristöohjelma -hankkeen toimesta yhteistyössä Simon kunnan kanssa. Hankkeen on rahoittanut EU:n aluekehitysrahasto EAKR siihen kuuluvine kansallisine rahoituksineen.

Ympäristöministeriö
Miljöministeriet
Ministry of the Environment

ISBN 978-952-11-4174-4 (nid.)

ISBN 978-952-11-4175-1 (PDF)

ISSN 1238-7312 (pain.)

ISSN 1796-1637 (verkkokj.)